

T.C.
KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇİNGENE ALT-KÜLTÜRÜNDE SOSYALLEŞME
SÜRECİNİN SUÇ OLGUSUNA ETKİSİ

Hazırlayan
Kerim YILDIRIM

Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Yrd. Doç.Dr. İsmail GÜLLÜ

KARAMAN – 2015

**ÇİNGENE ALT KÜLTÜRÜNDE SOSYALLEŞME SÜRECİNİN
SUÇ OLGUSUNA ETKİSİ**

Tezin Kabul Ediliş Tarihi:05.06.2015

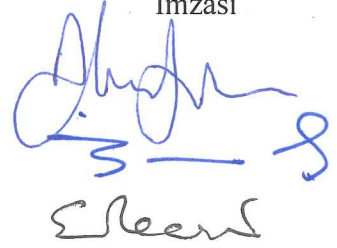
Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan: Doç. Dr. Ahmet Zeki ÜNAL

Üye: Yrd. Doç. Dr. İsmail GÜLLÜ

Üye: Yrd. Doç. Dr. Erhan TECİM

İmzası

Bu tez, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 21.05.2015 tarihli ve 2015-16/91 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Doç. Dr. İdris Nebi UYSAL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	viii

GİRİŞ

1. Konu	1
2. Problem	1
3. Amaç	1
4. Önem	1
5. Varsayımlar	2
6. Sınırlılıklar ve Riskler	3
7. Literatür Özeti ve Teorik Arka Plan.....	4

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜR VE KÜLTÜREL KAVRAMLAR

1.1. Kültür ve Kültür Tanımları	12
1.2. Kültür Çeşitleri.....	15
1.2.1. Maddi Kültür ve Manevi Kültür	15
1.2.2. İdeal Kültür-Gerçek Kültür.....	16
1.2.3. Genel Kültür-Alt Kültür.....	17
1.3. Kültürün Nitelikleri.....	24
1.4. Kültürü Belirleyen Sosyo-Yapısal Değişkenler.....	26
1.4.1.Değerler	26
1.4.2.Normlar	29
1.4.3.Tutumlar.....	32
1.5. Kültürel Süreçler.....	34
1.5.1. Kültürleme	34

1.5.2. Kültürlenme	35
1.5.3. Kültürleşme.....	36
1.6. Kültür Aktarım Süreci Olarak “Sosyalleşme”	37
1.6.1.Sosyalleşme Olgusu	37
1.6.2.Sosyalleşme Aşamaları	39
1.6.2.1.Aile.....	40
1.6.2.2.Akran Grupları	43
1.6.2.3.Okul	46
1.6.2.4. İşyeri	50
1.6.2.5. Kitle İletişim Araçları	50
1.6.2.6. Din	52

İKİNCİ BÖLÜM

SUÇ OLGUSU

2.1. Sapma ve Suç	55
2.2. Suç Teorileri.....	59
2.2.1. Bireysel Teoriler.....	59
2.2.2. Biyolojik Teoriler	63
2.2.3. Psikolojik Teoriler.....	65
2.2.4. Sosyolojik Teoriler	66
2.2.4.1. Sosyal Yapı Teorileri	67
2.2.4.1.1. Fonksiyonalist Teoriler	67
2.2.4.1.2. Gerilim Teorileri	69
2.2.4.1.3. Alt Kültür Teorileri	71
2.2.4.1.4. Sosyal Ekoloji Teorileri	74
2.2.4.2. Sosyal Süreç Teorileri	76
2.2.4.2.1. Sosyal Öğrenme ve Davranış Teorileri	76
2.2.4.2.2.Etiketleme Teorisi	82

2.2.4.2.3. Kontrol Teorileri	86
2.2.4.3. Sosyal Çatışma Teorileri	89
2.2.4.4. Feminist Teoriler	90

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALT-KÜLTÜR ÖRNEĞİ OLARAK ÇİNGENELER

3.1. Çingeneler Hakkında Genel Bilgi	93
3.1.1. Çingene Adı ve Dili	93
3.1.2. Çingene Tarihi ve Kimliği.....	98
3.1.2.1. Dünya Çingenelerinin Tarihi ve Kimliği	98
3.1.2.2. Türkiye Çingenelerinin Tarihi ve Kimliği	99
3.2. Çingenelerde Kültürel Hayat.....	105
3.2.1. Çingene Kültüründe Yaşam Alanı	106
3.2.2. Çingene Kültüründe Aile	109
3.2.3. Çingene Kültüründe Eğitim	112
3.2.4. Çingene Kültüründe Din	114
3.2.5. Çingene Kültüründe Sosyal Hayat	116
3.2.6. Çingene Kültüründe Meslek.....	118

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KARAMAN ÇİNGENELERİNİN SOSYALLEŞME SÜREÇLERİNİN SUÇ OLGUSUNA ETKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK BİR UYGULAMA

4.1. Karaman'ın Sosyo-Kültürel Yapısı	125
4.2. Coğrafi ve Demografik Özellikleri	125
4.3. Ekonomik Özellikleri	126
4.4. Demografik Özellikler.....	127
4.5. Yöntem	130
4.5.1. Araştırmanın Önemi ve Amacı	130
4.5.2. Çalışma Grubu	131

4.5.3. Veri Toplama Yöntemi ve Saha Uygulaması	132
4.5.4. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması	132
4.5.5. Aile Tipolojisi	132

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR

5.1. Karaman Çingenelerinde Sosyalleşme Süreci ve Suç İlişkisi	137
5.1.1. Sosyalleşme Süreci.....	137
5.1.1.1. Aile	137
5.1.1.1.1. Etnik Aidiyet ve Kökene Bakış	137
5.1.1.1.2. Çingene Ailesinin Kuruluşu	140
5.1.1.1.3. Aile İçi İlişkiler	145
5.1.1.2. Arkadaş Grupları	150
5.1.1.2.1. Homojen/Heterojen Arkadaşlık.....	150
5.1.1.3. Yerleşim Yeri	155
5.1.1.3.1. Hane Merkezli Sosyalleşme	155
5.1.1.3.2. Hanenin Mimarisi.....	159
5.1.1.4. Eğitim	161
5.1.1.4.1. Uyum veya Uyumsuzluk (Kabul Görme veya Dışlanma)	161
5.1.1.4.2. Fırsat Eşitliği	167
5.1.1.4.3. Sosyal Hareketlilik	169
5.1.1.5. Çalışma Hayatı	170
5.1.1.5.1. Çalışma Serüveni.....	170
5.1.1.5.2. İşsizlik	174
5.1.1.5.3. Elde Edilen Gelir	176
5.1.1.6. Din	178
5.1.1.6.1. Din Eğitimi	178
5.1.1.7. Kitle Haberleşme	181

5.2. Sosyalleşme ve Suç İlişkisi	183
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	198
KAYNAKÇA	202
EK-1: GÖRÜŞME FORMU	212

ÖNSÖZ

Polis Memuru olarak işim gereği ilişki içinde olduğum suçlu bireyler, zamanla suç olgusuna ilgi duymama sebep oldu. Bu ilgi daha sonrasında sık sık karşılaşmaya başladığım Çingeneler ve onlara karşı takınılan kurumsal ve bireysel tavırlarla harmanlanarak Çingenelerin neden suçla özdeşleştiği ya da özdeşleştirildiği üzerine düşünmeme kaynaklık etti. Daha sonrasında da yüksek lisans tez çalışmamın konusunun Çingene ve Suç kavramları ilişkisi üzerine tasarımı yapıp çalışmaya başladım.

Fakat tez çalınması suç kavramı merkezinde şekillendiği için çalışmanın uygulama aşamasında Çingene bireylerin duygu, düşünce, yaşam deneyimleri hakkında veri elde etmek, Çingene bireylerin mahremlerine girmek hiç kolay olmadı. Belki de çalışmanın en zor aşaması çalışma grubuna dahil edeceğim Çingene bireylere ulaşmak oldu. Bunun yanında toplum zihninde ki Çingene kavramının yavanlığı önyargısının çalışmamın da basit ve gereksiz olduğu önyargısı ile karşı karşıya kalmasına sebep olmuştur. Bu zorluklar sebebiyle de defalarca tez çalışmamı yarıda bırakmayı düşündüm ve kimi dönemde bırakıp pes ettiğimi belirtmeliyim.

Ben her pes ettiğimde bana destek olarak çalışmamı tamamlamam için değerli zamanını, akademik bilgi ve tecrübelerini benden esirgemeyen tez danışmanın Yrd. Doç. Dr. İsmail GÜLLÜ'ye, Doç. Dr. Ahmet Zeki ÜNAL'a ve Yrd. Doç. Dr. Erhan TECİM'e, maddi ve manevi desteği ile çalışmamın her aşamasında yanımda olan eşim Psikolog Hatice KARAKURT YILDIRIM' a, oğlum Muhammed Ensar YILDIRIM'a ve ayrıca dualarıyla bana manevi güç veren babam Mehmet YILDIRIM'a, annem Cennet YILDIRIM'a ve ablam Gülsüm ÖZEN'e teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

Bilimsel literatürde Çingene kavramı Hindistan'dan hareket ederek dünyanın birçok bölgesine göç etmiş, aralarında soy bağı bulunan, aynı dili konuşan ve vatansız göçebeler olan bireylerin etnik temelli birlikteliğine karşılık gelmektedir. Pratikte ise Çingene kavramı etnik nitelikte olmaktan çok kültürel bir niteliğe sahiptir. Bu gruba dışarıdan bakan diğerlerine göre Çingene, ortalamanın altında yaşam seviyesine sahip olan, marjinal yaşantı ve görüntüleri nedeni ile de belirli bir mekanda bir arada yaşamak zorunda kalan, bu durumun sonucu olarak da zamanla sahip olunan ortak kültür örüntüleri ile hayatlarını şekillendiren birey ve gruplara atfedilen bir kavramdır. Bu çalışmada da Çingene kavramı bir etnik grup olarak ele alınmamış ortak kültürel örüntüye sahip olan ve dışarıdan da bu şekilde algılanan Roman, Abdal, Sepetçi, Kalaycı vs. grupların bir üst kimliği olarak kabul edilmiştir.

Farklı yaşam şekilleri ile alt kültür grubu kategorisinde yer alan Çingeneler genel kültürün kabul ettiği görgü, ahlak ve hukuk kurallarının birçoğuna muhalefet etmektedirler. Bu muhalif duruşun nedeni Çingenelerin kendilerine has değer, norm ve tutumları referans olarak oluşturdukları kuralları, günlük hayatın her alanında kullanmak istemeleridir. Çingenelerin dışı kapalı kültürel yapıları nedeni ile kültürel değerleri ve normlarına sıkı sıkıya bağlılıkları ve bunların aynı şekilde gelecek nesillere aktarılması suç ile özdeşleştirilen bir alt kültür grubunun ortaya çıkarmasında etkili olmaktadır.

Bu çalışmada da Çingene alt kültürel grubunun suç ile olan ilişkisini anlamak için alt kültürel referanslarla oluşturan normların sosyalleşme süreci ile yeni nesillere nasıl aktarılmaktadır? Genel kültürden belirgin şekilde farklılık gösteren bu alt kültür grubunda

sosyalleşme aşamalarının sahip olduğu fonksiyonların farklılıkları nelerdir? Aile, akran grubu, okul hayatı, iş hayatı, dini yaşantı ve kitle iletişim unsurları bu alt kültür grubuna mensup bireylerin topluma entegre olmasına ya da toplumsal ihtilaflarının devam ettirilmesinde nasıl bir etkisi olmaktadır? sorularına cevap bulunmaya çalışılmıştır.

Yapılan bu araştırma Karaman il merkezinde ikamet eden yerleşik hayata geçmiş Çingenelerin kültürel yaşamının suç olgusu ile ilişkisinin incelenmesi olarak sınırlandırılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda Çingene kültürüne mensup bireylerin sosyalleşme aşamalarının etkisi dikkate alınarak neden suç işleme alışkanlığı edindiğine veyahut hangi koşullarda suç işlemekten uzak durdukları hakkında bilgi sahibi olmak için Çingene bireyler arasından “Kartopu örneklem” ve “amaçsal örneklem” teknikleri ile;

- Bedensel özellikleri ve giyim kuşam tarzı ile Çingene kültürünü yansıtan/yansıtmayan;
- Geleneksel ekonomik uğraşlarını modern insanın hizmetine sunamamış/sunabilmiş;
- Dini hassasiyetleri düşük/yüksek;
- Örgün eğitime devam eden/etmeyen vb. ağımsız değişken olarak belirlenen niteliklere sahip aile ve bireyler tespit edilmiş daha sonrasında da görüşmecilerle derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Araştırma sonucunda Çingene bireylerin küçük yaşta evlilik yaptıkları, aile içi ilişkilerin başarısız olduğu, aile bütünlüğü bozulmuş birçok ailenin bulunduğu, Çingene bireylerin eğitim hayatında önyargı ve dışlanma nedeniyle varlık gösteremedikleri, eğitim hayatında varlık gösteremeyen bu bireylerin iş hayatında da marjinal sektörlerde çalışmak

zorunda kaldıkları, Çingene bireylerin dini eğitimlerinin eksik olduğu ve dini yaşantı konusunda pek de hassas olmadıkları bulguları elde edilmiştir. Bu biçimde ki bir sosyalleşme sürecinin etkisi ile de toplumsal ve hukuksal normlarla muhalefetli, toplumsal uyumu zayıf Çingene bireylerin ortaya çıktığı görülmüştür.

Ayrıca araştırma sırasında suç işlememek için direnç gösteren Çingene bireylerin; grup dışı evlilik yapan, Çingene olmasına nazaran belli bir dönem Çingene Mahallesi dışında sosyalleşme imkânı bulan, en az lise ve üstü bir eğitim almış veya almakta olan, işe başlama yaşı fark etmeksizin düzenli işlerde çalışan, geleneksel Çingene mesleklerini modern ekonomiye adapte edebilmiş olan, din eğitim almış ve ibadetlerini düzenli olarak yerine getiren bireyler oldukları tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Alt kültür, Çingene, Kültür, Sosyalleşme, Suç

ABSTRACT

Gypsy concept of moving from the scientific literature in India have migrated to many parts of the world , with a kinship between them , speak the same language and correspond to ethnic-based association of individuals who are stateless nomads. In practice, the concept of being a Gypsy ethnic nature have a cultural nature . According to others, outsiders in this group Gypsy , which has of living is below average , as well as a result of marginal life and images are forced to live together in a certain place , shaping their lives with the time possessed common cultural patterns as a result of this situation the individual and attributed to Group A The concept is . These studies have not addressed the concept of shared cultural patterns and outside the Roma as an ethnic group, the Roma are perceived in this way , Abdali , Sepetçi , Kalaycı etc. the group is regarded as a parent ID .

Different life forms located in the sub- culture group category Gypsies manners adopted by the general culture, they have opposition to many of morality and law . This opposition is due to their unique value position of Gypsies , norms and attitudes that create the rules by reference to , they want to use in all areas of daily life. Off the outside of the Gypsy cultural structures it is effective in revealing the cause of the cultural values and norms and adherence to a sub-culture groups associated with them in

This work is transferred to the gypsies took to understand how the relationship between crime groups with cultural socialization process of sub-cultural norms that make up the new generation of lower cultural references? What are the significant differences between the socialization stage that functions with this sub-culture groups that differ significantly from the general culture? Family, peer group, school life, work life, what

impact is the religious life and the mass of the element in maintaining social conflicts or to integrate into society groups of individuals belonging to this subculture? It has tried to find answers to questions.

This research is limited to examining the relationship between crime cases residing in the province of Karaman settled life history of the cultural life of Gypsies. For the purpose of research Gypsy culture belonging to individuals socialization stages of impact considering why crime habit ensure that Or, what conditions in order to have information about their stay away from committing crimes Gypsy individuals of "snowball sampling" and "purposeful and sampling" techniques;

- Physical features and clothing that reflects the style of the Gypsy culture / reflective;
- Traditional economic struggle of not offering the service of modern man / able to offer;
- Religious sensitivities high / low;
- Formal continuing education / Not so. ağımsız variable as families and individuals with specified characteristics were identified after further in-depth interviews were also conducted.

Research results in the Gypsy individuals their early marriage, domestic as failed relationships, family unity is broken, where many families, Gypsy individuals training life of prejudice and could not show the presence due to exclusion, can not show the presence of educational life, business life of these individuals as they are forced to work in marginal sectors, Gypsy individuals religious education is lacking and so were obtained findings are not sensitive to the religious life. This format is also under the influence of the socialization process with the opposition of social and legal norms, social cohesion has been shown to occur in poor Gypsy individuals.

In addition, resistance to commit a crime during the investigation Gypsy individuals; who married non-group a certain period compared to that Gypsy Gypsy neighborhood outside finds socializing opportunity, at least high school and later on received or get an education, to work running the onset of age, regardless of regular jobs, the traditional Gypsy profession has been able to adapt to the modern economy, religion, education received and worship were found to be individuals who meet regularly.

Keywords: Subcultures, Gypsy, Culture, Socialization, Crime.

GİRİŞ

1. Konu

Bu çalışmanın temel konusu, Çingene kültürü içerisinde sosyalleşen bireylerin suç olgusu ile olan ilişkilerinin incelenmesidir. Daha ayrıntılı ifade etmek gerekirse, çalışmanın konusu Karamanda İlinde Çingene Mahallesi olarak tabir edilen yerleşim yerlerinde yaşayan ve Çingene kültürel yaşam örüntüsüne sahip olan bireylerin, sosyalleşme süreci ile suç olgusu arasında nasıl bir ilişkinin olduğunun incelenmesidir.

2. Problem

Çingene alt kültürü içinde şekillenen sosyalleşme sürecinin suç olgusunun ortaya çıkmasına etkisi nedir? Bu çerçevede söz konusu sosyalleşme sürecinin diğer toplumsal kurum, sorun ve olgular ile ilişkisi nasıl şekillenmektedir? Bu alt kültür grubunda suç olgusunun azaltılabilmesi için neler yapılabilir?

3. Amaç

Bu tez çalışması ile Çingene alt-kültür gruplarının suç olgusu ile neden özdeşleştirildiği ve Çingene alt-kültür grubunun sosyalleşme sürecinin suçlu bireylerin ortaya çıkmasında bir etkisinin olup/olmadığını bulmayı amaçlamaktayız.

4. Önem

Çingene kültürü ile ilgili olarak yapılmış çalışmaların sayısında, son yıllarda bir artış olduğu gözlenmekle birlikte bu alana ilişkin mevcut literatür çok sınırlıdır. Bu alana ilişkin gerçekleştirilen çalışmalar ise daha çok Çingenelerin göçleri, dilleri, etnik kökenleri, kültürel yaşantıları, maruz kaldıkları dışlanma ve ön yargıları konu alan çalışmalar olmuştur. Son birkaç yıldır ise Çingene bireylerin suç ile olan ilişkilerine istatistikî veriler

ışığında açıklama getirmeye çalışan birkaç çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma ise, Çingenelerin sosyalleşme sürecini bir bütün olarak ele alarak, bu kültüre mensup bireylerin suç ile olan ilişkilerine açıklama getirmeye çalışan ilk araştırmalardan biridir.

Daha önce gerçekleştirilen çalışmalar Çingene kültürü ile suç olgusu arasında ki ilişkiyi incelerken daha çok sosyalleşme sürecinin bir bölümünü ele almışlar ve suç olgusuna açıklama getirmeye çalışmışlardır. Bu araştırma, Çingene kültürü ve suç olgusu arasındaki ilişkiye sosyalleşme sürecinin tüm aşamalarını ele alarak soruna bir bütün olarak yaklaşılan ilk çalışmalar arasında yer alması nedeniyle ayrı bir önem taşımaktadır.

Alt kültür grubu özelliği gösteren Çingenelerin diğer alt-kültür gruplarına göre daha fazla suç olgusu ile ilişkili oldukları ön yargısı toplumun genelinde mevcuttur. Bu ön yargının gerçekliğini ve ne denini ortaya çıkarmaya alınan bu çalışma, Çingenelerin suç ile olan ilişkilerinin anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

Daha çok etnik bir kimlik olarak ele alınan Çingenelerin, yaşam alanlarında homojen bir etnik grubun varlığından bahsedilememektedir. Çingene yaşam alanları farklı etnik gruplardan olan fakat benzer yaşam biçimlerine sahip bireylerin bir araya geldikleri mekânlardır. Çingene usulü geçim biçime sahip ve Çingene kültürü yaşam örüntüsüne sahip bireylerin birlikteliği olarak ele alındığı bu çalışma önemlidir. Bakımından da önem taşımaktadır.

5. Varsayımlar

Çingene alt-kültürüne mensup kimi ailelerin yoğun şekilde suçla ilişkili olduğu fakat bu aileler dışındaki Çingene bireylerde suç oranı çok fazla olmamakla birlikte bir şekilde fail ve/veya mağdur olarak suç olgusunda bir yer elde etmektedirler.

1. Çingene bireylerin bir arada yaşamalarının sonucu olarak Çingene yerleşim bölgelerinde ikamet eden tüm bireyler suç olgusu ile özdeşleştirilmektedir.
2. Suçla ilişkili olan Çingene ailelerin bireyleri sosyalleşme sürecinde Çingene kültürünün dışına çıkmayı başardıkları takdirde suçtan uzak durabilmektedirler.

6. Sınırlılıklar ve Riskler

Araştırma, Karaman’da yaşayan Çingene kültür örüntüsüne sahip bireylerin kendilerine ait yaşantıları ile sınırlıdır. Ayrıca araştırmanın sınırlılıklarından bir diğeri de araştırma grubuna dahil olan katılımcıların görüş ve düşünceleri ile sınırlı olmasıdır.

Çingene alt-kültürü dışı kapalı yapısı nedeni ile günlük yaşamlarını bir yabancı ile paylaşmak istememeleri ve bunun dışında bu bireylere işledikleri suçlar ve kullandıkları bağımlılık yapıcı maddeler ile ilgili sorulan soruların mahrem ve gizil konular olması nedeni ile bilgi almakta zorlanılacağı yada alınan bilgilerin doğru olmama ihtimali araştırmanın risklerindendir.

Bu risklerin ortadan kaldırılması ve araştırmanın doğru verilerle gerçekleştirilmesi için;

1. İletişime açık bireyler seçilmiş,
2. Bu bireylerle araştırma öncesinde tanışılıp araştırmacıya güven duyması sağlanmış,
3. Gerçekleştirilen görüşmeler öncesi ve sonrası bu bireyleri tanıyan üçüncü şahıslarla da konuşularak bilgilerin doğruluğu teyit edilmiş,
4. Bu bireylerin resmi boyutu da bulunan suç olgusu ile olan ilişkilerini daha iyi anlamak için resmi kayıtlardan da yararlanılmıştır.

7. Literatür Özeti ve Teorik Arka Plan

Çalışmanın teorik arka planında; kültür, alt-kültür, sapma, suç ve suç teorilerinin ele alınmasının ardından bir alt-kültür grubu olan Çingene'ler başlığı oluşturulmuştur. Daha sonrasında bu başlıklarla ilgili önceden yapılmış olan çalışmalar incelenmiş ve bu çalışma ile ilgili alt yapı oluşturulmuştur.

Konumuz ile ilgili olan suç ve/veya Çingene Kültürünü konu alan çalışmalar suç literatürü ve Çingene literatürü olarak ayrı ayrı incelenecek ve sonrasında bu çalışmalarda Çingene kültürü ve suç ilişkisi ile ilgili elde edilen veriler paylaşılacaktır.

Beklenildiği gibi suç olgusu ile ilgili ilk çalışmalar teorik altyapıyı oluşturmak üzerine olmuştur.

Dolu (2009) gerçekleştirmiş olduğu teorik çalışma sonucunda rutin aktiviteler teorisi, suç fırsatı teorisi ve rasyonel tercih teorilerinin hepsinin suçun nedeni olarak, bireylerin suçu karlı ve avantajlı bir seçenek olarak görmesi olduğunu söyler. Suça engel olmak için ortaya attığı öneri ise resmi (*formal*) ve geleneksel (*informal*) kontrol mekanizmalarını gözden geçirerek, bu mekanizmaların sağlıklı bir işleyişlerinin sağlanması gerektiğini belirtmiştir.

Kızmaz (2005) suç teorileri ile ilgili yapmış olduğu çalışmada suçluluğu gerçek manada açıklayabilecek bir kuramın: “yerleşim yerinin niteliklerini, anomi, kültür, gerilim düzeyi, ekonomik (yoksulluk, eşitsizlik v.b) ve siyasal unsurlar gibi yapısal koşulları, bireyin kişilik, biyolojik ve zihinsel gibi bireysel özelliklerini, bireyin kontrol düzeyini etkileyen geleneksel kurumlardaki (aile, okul, cemaat v.b) sosyalleşme biçimi/düzeyini, suçlu akran grubu veya suç çeteleri ile olan etkileşimin varlığını, suçla mücadele eden

birimlerin yeterlilik/güvenirlilik düzeyini, ceza politikası ve suç mağdurlarının (tahrik edici yapısı, güvenlik tedbirlerinin yetersizliği v.b) özelliklerini” birlikte içermesi gerektiği sonucuna varmıştır.

İçli (1993) yapmış olduğu araştırmada bazı toplumsal kesimlerin geleneklerinin kan gütme ile namus ya da şerefi korumaya yönelik olarak işlenen adam öldürme gibi suçların toplumsal onay gördüğünü tespit etmiştir. Kız kaçırma olaylarının da kırsal kesimde çok yaygın görüldüğünü ve bu suçu işleyenlerin hiçbir olumsuz tavırla karşılaşmadığını belirtiyor. Bu sapma davranışlarının, kültürel yapıda “beklenen” ve “onaylanan” nitelikteki davranışlar arasında bir karşıtlık durumunu ortaya çıkaracağını ifade ediyor.

Ayrıca bireylerin genel kültürel yapıda mevcut olan değerlerin etkisiyle suça yöneldiği durumlarda burada alt kültürel değer ve normların etkisinde kaldığını ve bu şekilde ortaya çıkan suçların anlaşılabilmesi için alt kültürel yaklaşımla bu olayların irdelenmesi gerektiğini belirtmiştir.

Üresinler (2005) gerçekleştirdiği araştırma kapsamında 170 erkek hükümlüye anket uygulamıştır. Bu 170 hükümlünün en belirgin özellikleri “anne ve babalarının eğitim seviyelerinin çok düşük olması ve ailedeki kardeş sayısının çokluğudur. Hükümlülerin annelerinin yarıya yakın okuma yazma dahi bilmezken, babalarının yarıya yakını da ilkokul mezunudur. Hükümlülerin kardeş sayılarına bakıldığında, 5 ve besten fazla kardeşe sahip olanların oranı toplamı % 58' dir. Üresinler genel itibariyle suç işleyenlerin büyük çoğunluğu kalabalık aileler” olduğunu belirtmiştir.

Ayrıca Üresinler ilkokul mezunlarının en fazla suç işleyen kategori olduğunu ve eğitim seviyesi ile suç arasında ters orantı bulunduğunu ve bireylerin eğitim düzeylerinin

artması, hukuka karşı saygılı olma bilinci ve duygusunu geliştirmede etkili olduğunu söylemektedir.

Güney (2008) çocuk suçluluğu ile ilgili gerçekleştirmiş olduğu çalışmada, çocuk suçluluğunun ortaya çıkmasında ailenin etkisi üzerine yoğunlaşır. Aile bütünlüğünün bozulması, bireyler arasındaki eksik etkileşim vb. nedenlerle toplumsallaşmasının eksik olacağını bunun sonucunda da çocuğun toplumsal uyum göstermede başarısız olacağını ifade etmektedir. Toplumsal uyumu zayıf olan bu tarz ailelerin çocuklarının da “doyumsuzluk, umutsuzluk ve çaresizlik duyguları” nedeniyle suça sürüklendiklerini öne sürmektedir.

Ümit (2006), suça karışmış çocukları anlamak ve anlatmak amacıyla gerçekleştirdiği çalışma kapsamında çocuklarla yapmış olduğu görüşmeler sonrası suça bulaşmış çocukların suç fiilinin sosyal değerine ilişkin sahip olunan algının suçun öğrenilmesinde ve davranışa dönüştürülmesinde etkili olduğunu söylemektedir. Gayrimeşru çevrelerle ilişkili bulunan çocukların suçu buralardan öğrendiklerini ve bu çevrelerin aynı zamanda suç fiilinin doğallaşmasında da etkili olduğunu belirtmiştir.

Börekçi (2012) yapmış olduğu saha araştırmasında suça sürüklenen çocukların; “17-18 yaş grubunda, ilkokul mezunu ve okula devam eden, anne ve babası ile birlikte yaşayan ve 3 ve daha fazla kardeşe sahip, vaktinin çoğunluğunu arkadaş ve akran kitlesi ile geçiren ve yine çoğu suçu arkadaş ve akranları ile birlikte işleyen, bununla paralel olarak ailesinde ve arkadaşları arasında suçlu kişilerin çoğunlukta olduğu bireyler” olduklarını tespit etmiştir.

Ayrıca Börekçi araştırmasına katılan suçlu çocukların büyük çoğunluğunun ailelerinde de suçlu bireylerin bulunduğunu tespit etmiştir. Bu durumda çocukta suç aşınalık oluşturduğu ve suçu doğal olarak algılamasına neden olduğunu görmüştür.

Başaran (2012) TÜİK verileri üzerinden yoksulluk ile suç arasındaki ilişkiler analiz ettiği çalışmada; yoksulluk ve suç arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğunu, yani yoksul insanların daha fazla suç işledikleri kanısına varmıştır.

Çoban (2012) yaptığı çalışmada elde ettiği veriler ışığında, parçalanmış aile yapısının, akrabalar arasında suçlu kişilerin bulunmasının, çocuğun sokakta kalma ve çalışma süresinin uzamasının çocuğun suça sürüklenmesinin önemli nedenleri olduğu kanısına varmıştır.

Çingene kültürü ile ilgili çalışmalar ise 18. yy.da Batılı araştırmacıların ilgi odağı olmaya başlamıştır. Bu nedenle de Çingeneler ile ilgili ilk kaynakların büyük çoğunluğu Batılı araştırmacılara aittir. Bu durumun bir sonucu olarak Türkiye’de Çingeneleri konu alan çalışmalarda da en çok Batılı araştırmacılar referans gösterilmektedir.

Batılı araştırmacılara ait Çingeneleri konu alan ilk sosyolojik eserlerden birisi 1963 yılında Jean-Paul Clebert tarafından yayınlanan *The Gypsies*’dir. Clebert bu çalışmada gerçekleştirdiği arşiv araştırmalarından ve kişisel deneyimlerine dayanarak Çingenelerin göç serüvenini, kökenlerini ve yaşam şekillerini açıklamaya çalışmıştır.

Literatürde fazlasıyla yer bulan diğer önemli bir çalışma ise 1963 yılında Jean-Paul Clebert tarafından hazırlanan eserle aynı isme sahip olan 1992 yılında A. M. Fraser’in kaleme aldığı *The Gypsies* çalışmasıdır.

Fraser bu çalışmanın ilk bölümlerinde Çingenelerin kuzeybatı Hindistan'dan başlayan göç hareketini anlatır, sonraki bölümlerde de Çingenelerin Bizans İmparatorluğu ile olan ilişkilerinden bahseder. Kitabın başka bir bölümünde de Çingenelerin batılı ülkelerinde, Naziler döneminde ve komünist yönetimler zamanında maruz kaldıkları zulümlerden söz eder. Ayrıca Fraser Çingeneler ile ilgili daha önce gerçekleştirilen araştırmalarda pek üzerinde durulmamış konulara değinir. Bu başlıklar Çingenelerin ayırt edici özellikleri, fiziksel ve genetik yapılarından bahseder. Çalışanın bir diğer ilgi çeken yanında fazlaca resimle zenginleştirilmiş olmasıdır.

Berger (2000)'in çalışması da bu alanla ilgili temel yapı taşlarından. Bu çalışma ile Berger Çingenelerin günlük yaşamlarını, tarihi köklerini, dini inanışlarını ve dilleri ile ilgili bilgiler vermektedir. “Çingene Mitolojisi” Çingene kültürünün mistik unsurlarını paylaşması açısından önemli bir çalışmadır.

Diğer bir farklı çalışma da Çingenelerin Osmanlı İmparatorluğundaki yaşamlarını tarihçi ve etnolog bakışıyla ele alan Elena Marushiakova ve Vesselin Popov'un 2006 yılında kitaplaştırdıkları “Osmanlı İmparatorluğu’nda Çingeneler”dir. Bu çalışma Çingenelerle ilgili yeterince Türkçe yayın olmaması sebebiyle Türkçeleştirilmiş bir eserdir.

Genel olarak “etnik kimlik” teması ile hazırlanan *Etnik Sosyoloji* eserinde Orhan Türkdoğan nitel araştırma yöntemi ile Çingeneler ile yapmış olduğu görüşmenin verilerini *Etnik Sosyoloji* kitabında Romanesler başlığı altında paylaşmıştır. Bu bölümün başında Türkdoğan, ülkemizin her yerinde Çingenelerin yaşadığını fakat bu kültürel grupla ilgi sosyo-antropolojik anlamda sistematik hiçbir araştırmanın bulunmadığını belirtiyor. Fakat, Peter Alford Andrews'un Türkiye’de Etnik Gruplar eserinde yer alan Çingeneler bölümü, H. Arnold'un Türkiye ve İran Çingeneleri; A. T. Sinclair'in Doğu Çingeneleri;

R.Wixman'ın Türkiye'de Çingeneler ve P. J. Magnarella'nın Susurluk araştırmasını gerçekleştirirken Çingenelerle ilgili elde ettiği verileri Türkiye'deki Çingenelerle ilgili literatürde sayar.

Kolukırık (2005) Çingene imgesi ve önyargısını irdellemek için gerçekleştirdiği çalışmada Türk toplumunda Çingenelere karşı örülmüş pek çok önyargının olduğunu, Çingenelerin de bu önyargıların olumsuz etkilerinde kurtulmak içinde *Roman* olarak adlandırmayı tercih ettiklerini belirtmiştir. Kolukırık Çingene kavramına Gacoların yalnızca belirli bir ırkı tanımlamak için değil daha çok yapılan işin niteliğine ve statüsüne yönelik olarak kullanıldığını tespit etmiştir.

Kolukırık (2006) Çingenelerin eş seçerken öncelikle Çingene olmasına dikkat ettiklerini bu durumun ise “iç dayanışma” ve kendi “kültürlerini koruma” çabalarının bir uzantısı olduğunun tespitini yapmıştır. Çingene bireylerin eğitim seviyelerinin düşüklüğü ve meslek sahibi olmamaları gibi nedenlerin evlilik yaşının düşük olmasına neden olduğunu, kaçarak evlenme, istenilen bir durum olmamakla birlikte görüşülenlerin %20'sinin evlilik biçimi olduğunu açıklamaktadır.

Kolukırık ayrıca Çingene çocuklarının sosyalleşme süreçlerinin dar bir alanda gerçekleştiğinden dolayı sosyo-kültürel şartlarının onlar açısından rekabetçi olmaktan çok, benzeştirici olduğu sonucuna varmıştır

Aşkın (2011), Romanların sosyo-ekonomik durumları ve beklentileri üzerine İzmir örneğinde gerçekleştirmiş olduğu alan araştırmasında Çingene çocukların eğitim hayatına ilişkin tespitlerde bulunmuştur:

“Örgün eğitime karşı var olan soğukluk, bir şekilde örgün eğitime katılan araştırma öznesinin genel okul başarısını da olumsuz etkilemektedir. Çocuklar, görece içe dönük

toplumsal yapılarının etkisiyle çok küçük yaşlardan başlayarak, evlilik, çalışma ve kendi ailesine tek başına bakabilme gibi, yetişkin statüsü elde edebilecekleri bir eğitim anlayışıyla, mümkün olan en kısa surede toplumsal yasama katılıma yönelik *özgürlük* ortamı içerisinde yetiştirilmeye çalışılmıştır/çalışılmaktadır. Araştırma öznesinin çoğunluğu, birincil ilişkilerin yoğun olduğu kadar, canlı ve hareketli yaşam tarzına sahip mahalle yaşantısı sürdürmektedir. Canlı ve hareketli mahalle yaşantısı ve bu canlı ve hareketli yaşam tarzının katkı yaptığı özgürlük ortamı ile belirli bir disiplin çerçevesinde, belirli bilgilerin öğretmenler aracılığıyla öğrencilere aktarıldığı okul sistemi karşılaştırıldığında; okul sistemine dayalı örgün eğitim, birçok araştırma öznesi için sıkıcı gelmektedir. Örgün eğitime katılan Çingene/Roman çocuklarının çoğunluğu, kendi sosyal/toplumsal çevrelerinde edindikleri “istedikleri gibi davranma” yaşam biçimine uygun davranış kalıplarını okullarda da sürdürmek istemeleri ve genellikle sürdürmeleri ve bu duruma, araştırma öznesinin sosyo–ekonomik ve sosyo–kültürel yapılarının araştırma öznesinin gittiği okullardaki öğretmenler tarafından genellikle bilinmemesi de eklenince; Çingene/Roman çocukları, öğretmenler tarafından şımarık, belli bir disiplin altına sokulamayan, uyumsuz ve sorunlu öğrenciler olarak değerlendirilmektedirler. Okulda başarısız olan ve okul eğitimini çekici bul(a)mayan Çingene/Roman çocuklarının çoğunluğu, ya 8 yıllık örgün eğitimi tamamlamadan eğitimlerini bırakmakta, ya da tamamladıktan sonra daha ileri düzeyde eğitime katıl(a)mamaktadırlar. 8 yıllık zorunlu eğitimin sürdürülmemesine etki eden bir başka gelişme ise, okul yönetimlerinin bu öğrencilerin okul yaşamlarını sürdürüp sürdürmediklerini izlememesi de bu sürece katkı yapmaktadır.”

Suntekin (2008) Tarlabası’nda yaşayan Roman aileler ile yaptığı görüşmelerden, Romanların “yoksul”, “çingene”, “gürültücü” ve “hırsız” olarak damgalandıklarını ve bu

sebeple de eğitim hayatında varlık gösteremediklerini tespit etmiştir. Suntekin aynı araştırmada “öğrenilmiş çaresizlik” kavramının Roman ailelerin çocukları ile ilgili kararlarında etkili olduğunu ortaya koymuştur.

Yağlıdere (2007) gerçekleştirmiş olduğu anket çalışmasında Romanların arabacı, çiçekçi, kalaycı, falcı, müzisyen /çalgıcı gibi esnek çalışmayı kolaylaştıran marjinal işlerle uğraştıklarını tespit etmiştir. Ayrıca Romanların marjinal sektörlerde esnek çalışmayı içeren vasıfsız işler dışında da çalışanların sayısının çok az olduğunu gerçekleştirmiş olduğu anket çalışmasında elde etmiştir.

Kuzu (2010) Çingenelerin/Romanların dinî eğitimden faydalanma imkanı bulamamalarının nedeni olarak “konar göçer yaşam, yoksulluk, kapalı toplum özelliği, dışlanmışlık vb.” olgulardan kaynaklandığını belirtmektedir. Çingenelerin sosyo-kültürel dışlanmış olmaları nedeniyle diğer toplumsal gruplarla birlikte dini eğitim almaktan uzak durduklarını tespit etmiştir.

Demirvuran (2007) sosyal dışlanma ve mekansal ayrışma kavramları arasındaki ilişkiye Çingeneler özelinde ele almaktadır. Çingeneler, işsizlik ve uyumsuzluğun etkisiyle diğer toplumsal kesimlerden mekansal olarak ayrıştıklarını bu ayrışmanın sosyo-ekonomik daha fazla pekiştirdiğini, bu ayrışmanın da sonucunda da dezavantajlı bireyler ve kesimlerin zamanla suç ile bağlantılarının ortaya çıktığını tespit etmiştir. Başka bir ifade ile Çingenelerin sosyo-ekonomik dışlanmaları nedeniyle yasal olmayan aktivitelere yönelttiği iddiasını ortaya atıyor.

1.BÖLÜM: KÜLTÜR VE KÜLTÜREL KAVRAMLAR

1.1.Kültür ve Kültür Tanımları

Kültürün, “temeli (kaynağı), kuşkusuz, toplumdur. Kültür, toplumu oluşturan kişileri, onları bir arada tutan, birbirine bağlayan dil ve haberleşme süreçlerini, sanatlarını, inançlarını, törelerini, hukuk ve yönetim kurallarını, üretim ve tüketim düzenlerini içine alır” (Güvenç, 2002: 15). Daha açık bir dille ifade edilecek olursa, “ kültür bir toplumun üyelerinin ya da toplumdaki grupların yaşam biçimlerine göndermede bulunur. Kültür, bu insanların nasıl giyindiklerini, evlilik gelenekleri ile aile yaşamlarını, çalışma örüntülerini, dinsel törenlerini ve boş zaman etkinliklerini içerir” (Giddens, 2000: 22).

Birey, grup ve toplumlarla ilgili çoğu sorunları, kültür ve buna bağlı kavram ve süreçlerle açıklamak nispi olarak kolay görünmekte; ancak kültürün ne olduğunu ya da ne olmadığını tanımlamak pek kolay görünmemektedir (Güvenç, 1985: 110). Çünkü kültür, iç içe girmiş sosyal olgular bütünüdür. Bu bütünün parçalarının sınırlarını tespit etmek ve sınırları belirlenememiş olan bu parçaların tanımlarını yapmak ne denli zor ise, kültürün tam ve genel tanımlanmasının yapılması da o derece zordur. Çünkü “O bütünlük içinde yer alan her şey, her şeye bağlı ve bağımlıdır” (Güvenç, 2002: 15).

Kültür kelimesinin aslı Latince’dir. Türkçe kullanım şekli Fransızca “culture” kelimesinin Türkçe okunuşudur. Latince “cultura” tarlaya ekin ekmek, sütü mayalamak anlamlarına gelmektedir. Bu nedenle Türkçe karşılığı olarak “ekin” veya “maya” şeklinde tercüme edilebilir (Arslantürk ve Amman, 2000: 233).

Kültürün, ilk açık ve kapsamlı tanımı İngiliz antropolog Sir Edward Burnett Tylor’a aittir. Tylor, 1871’deki yazılarında kültürü, “kişinin, toplumun bir üyesi olarak kazandığı bilgi, inanç, sanat, hukuk, ahlak, adet, gelenek, alışkanlık ve yeteneklerin karmaşık

bütünü” olarak tanımlar (William, Harald, Dana ve Bunny, 2008: 103). Diğer bir antropolog, Malinowski ise “kültürü, insanların biyolojik ihtiyaçlarını karşılayan tüketim malları ve araçları ile sosyal bir topluluk halinde yaşamaktan dolayı ortaya çıkan fikir ve sanatların, inanç ve geleneklerin topyekûn bir bütünü olarak tanımlamaktadır” (Eroğlu, 1998: 107).

Ziya Gökalp’ın fikir sisteminde, üzerinde en çok durduğu ve sistemi belirleyen temel kavram ve terim “kültür”dür. Ona göre, “millet, kültür birliği” demektir (Acar, 2005: 72). Gökalp ’te kültür kavramı “sosyal hayatlar” adını verdiği “dini, ahlaki, hukuki, fenni, lisani, iktisadi, akli, bedii(estetik)” alanları içine alır (Acar, 2005: 73).

Bilimsel anlamda kültür, toplumun üyesi olarak insanın, yaşayarak, yaparak öğrendiği ve aktarıp öğrettiği maddi manevi her şeyden oluşan karmaşık bütündür (Güvenç, 2002: 14-15). “Kültür, paylaşılan görüşler, değerler ve davranışların ölçütüdür; bireyin eylemlerini gruplar için anlaşılır kılan ortak belirleyicidir. İnsanlar ortak bir kültürü paylaştığı için belirli koşullarda diğerlerinin nasıl davranacaklarını ve davranışlara nasıl karşılık verebileceklerini kestirebilirler” (William, Harald, Dana ve Bunny, 2008: 104).

Sosyal bilimlerde ise kültür denince bir topluluğun kendi hayati problemlerini çözmek üzere denediği ve uzun yıllar içinde standart hale getirdiği usuller ve vasıtalar anlaşılır. Şu halde bir topluluğun ihtiyaçlarını karşılamak üzere benimsemiş bulunduğu hayat tarzı bütün maddi ve manevi unsurlarıyla birlikte onun kültürünü teşkil etmektedir (Güngör, 1975: 73). Turhan da, “kültürün oluşumunda gereksinme süreçlerinin olduğuna değinir. Bunlar: Biyolojik (asli ihtiyaçlar, üreme, beslenme, konut edinme gibi.) gereksinimler, toplumsal gereksinme, terbiye sistemi (eğitim), ruhi ihtiyaçlar olarak belirtir” (Turhan, 1997: 12).

Sosyologlar kültürden söz ettiklerinde, insan toplumlarının devralınan özelliklerinden değil, öğrenilen özellikleriyle ilgilenirler. Kültürün bu öğeleri toplumun üyeleri tarafından paylaşılır ve işbirliği ile iletişimin gerçekleşmesine olanak verir. Bunlar bir toplumdaki bireylerin içinde yaşadıkları ortak bağamları oluştururlar (Giddens, 2000: 22). Bu ortak bağamların toplamı olan kültür, “ eğitim-öğretim ve sosyalleşme süreciyle kazanılmakta ve sosyal miras olarak nakledilmektedir” (Kantarcıoğlu, 1983: 19). Bu mirası nakletme biçimi ise sosyalizasyon araçları vasıtasıyla gerçekleşir. “Kültür böylece bize ne yapıp yapmayacağımızdan neyi yiyip, kime saygı göstereceğimize ilişkin birçok şeyi öğretir. Hatta bunları o kadar iyi benimser, içselleştiririz ki bunun dışında olan şeyleri doğru olarak kabul etmeyiz” (Özkalp, 2008: 85). Öyleyse kültür, “toplum içindeki bir kişinin özel arzu ve davranışları olmayıp, o toplumun genel karakteri, değerler ve inançlar sistemidir” (Eroğlu, 1998: 108).

Görüldüğü üzere bütün tanımların çıkış noktası grup ya da toplumun “yaşama biçimidir. İnsanların duygu, düşünce, inanç, ahlak, eylem ve yönelimlerinden meydana gelen yaşama biçimleri esasen toplum yapısında anlam ve nitelik kazanır (Doğan, 2009: 407). Burada, söz konusu grup ya da toplumu özelleştiren onların “yaşam tarzı” olmaktadır. Başka insanların bazı şeyleri onlardan farklı bir şekilde yaptıkları gerçeği, işte bir grup ya da toplumun farklı olma nedenidir. Bunların hepsi bir kültürün içinde doğmuşlar ve büyüüp olgunlaştıkça bu kültürü öğrenmişlerdir. Gerçekten de, öğrenilin bir davranış olan “kültür”, kültürel normlar yoluyla şaşırtıcı bir bütünlükle nesilden nesle aktarılır. Konuşma, davranış, ideoloji, geçinme yolları, teknoloji, değer sistemleri ve toplumdaki öğrenilmiş bilgilerdeki benzerlikler insanları bir kültür içinde birbirine bağlar ve onların içinde yaşadıkları dünyayı tanıma ve biçimlendirmelerine yardımcı olur (Tümertekin, 2002: 105-106).

1.2.Kültür Çeşitleri

1.2.1.Maddi Kültür - Manevi Kültür

Kültür, insanın insan tarafından tesis edilmiş ve yaratılmış olan çevresini ifade eder. Maddi ve manevi olmak üzere iki yönü vardır. Aynı zamanda medeniyet olarak da adlandırılabilir maddi kültür, yapılarımız, tekniklerimiz, yollarımız, üretim ve ulaştırma araçlarımız gibi gözle görülür maddi unsurlardan ibaret ve kendi eserimiz olan çevre şartlarımızdır (Bilgiseven, 1995: 15). İnsanların tabiatla mücadele araçları da maddi kültür içerisinde düşünülmektedir. Kültür unsurlarının elle tutulup gözle görülebilen kısmını oluşturan maddi kültür kapsamına, imalatın şeklini ifade eden üretim teknikleri, yol ve bina inşaatları, evlerin donatılıp döşenmeleri, giyim ve kuşam şekilleri, her türlü ulaşım araçları, fabrikalar, köprüler, barajlar gibi elemanlar girmektedir. Maddi kültür birikimi aynı zamanda toplumun ekonomik ve teknolojik seviyesinin bir göstergesidir. Enerji, demir-çelik, çimento gibi ürünlerin üretim ve tüketim miktarları ile bilgisayar, radyo-televizyon gibi kullanılan cihazları bakımından ülkeler arasında yapılan karşılaştırmalar, aslında maddi kültür karşılaştırmalarıdır. Toplumların, teknoloji üretimi, birikimi ve kullanımı, aynı zamanda bir medeniyet olgusu olmaktadır (Eroğlu, 1998: 111).

Bu anlamıyla maddî kültür, teknik ve fizikî değer ve kıymetleri içine alan bir yapı göstermektedir. Bunun yanında maddî kültür, toplumların düzenledikleri ekonomik faaliyetleri de kapsamaktadır. Bunların dışında kalan diğer kültür unsurlarını da mânevî kültür değerleri olarak niteleyebiliriz. Bunlar; dil, din, estetik, eğitim, inançlar, tutumlar, gelenekler, toplumsal normlar, değerler, toplumsal organizasyonlar ve toplumsal kurumlardır (Yüksel, 1987: 34). Bir başka ifadeyle manevi kültür; “bir milleti millet yapan ve onun öz şahsiyetini belirleyen moral unsurlardan (yani örfler, adetler, kolektif

davranışlar ve kollektif tutumlardan) meydana gelen kültür bölümüdür” (Bilgiseven, 1995: 15).

Manevi kültür bir milleti diğer bir millettten ayırt edebilme imkânı veren örf ve adetler, kollektif davranışlar, değer hükümleri, ahlak anlayışı, sosyal normlar ve zihniyet değişikliğidir. Bir televizyon vericisi maddi bir kültür unsurudur. Ama o vericiden yayınlanan programlar manevi kültürü (milli kültürü) yansıtabilir. Bir baskı ve dizgi makinesi tarafından basılan eser manevi kültürün ürünüdür. Görüldüğü gibi, bu maddi kültür unsuru, manevi kültürün etkisiyle kullanılmaktadır. Kültürün manevi çehresi daha karmaşık ve soyuttur. Maddi kültür, kültürün manevi çehresine göre daha çabuk değişebilir. Kılık kıyafet, araç ve gereçte bu çabuk değişme izlenebilir (Erkal, 1995: 137).

Maddi olmayan kültür öğelerinin sosyolojik çözümlemesinde Ozankaya, bunların “kuralsal düzen” , “eylem düzeni” ve “simgeler düzeni” olmak üzere birbiriyle uyumlu üç öğeden oluştuğunu ifade etmektedir. Kuralsal düzen, insanları belli toplumsal ve tarihsel koşullarda belli biçimlerde davranmaya zorlayan yasalar, yönetmelikler, örgütler, gelenekler, görenekler, inançlar gibi resmi ve resmi olmayan davranış kurallarını içermektedir. Eylem düzeni de söz konusu kurallara uygun davranışlar düzenini dile getirirken, simgeler düzeni göstergeler sloganlar vb.den kurulu olup, bayrak, rozet, afis, renk vb. olarak ifade edilmektedir (Ozankaya, 1984: 114).

1.2.2. İdeal Kültür - Gerçek Kültür

Bu kültür sınıflaması kültürel unsurların mahiyetlerini yitirerek toplum hayatındaki ideal ve pratik kullanım sınırları arasında yeni bir konuma sahip olmalarına göre yapılan bir sınıflamadır.

İdeal kültür toplumu bir arada tutan norm ve değerlerin sadece kurallarda geçerli olmasıdır. Gerçek kültür ise bu norm ve değerlerin pratikteki, günlük yaşamdaki uygulanış veya bulunuş biçimidir. Örneğin, eşitlik değeri üzerinde özellikle duran bir toplumda eğer milyonlarca insan gerçekte açlık ve sefalet içerisinde yaşıyorsa ideal ve gerçek kültür arasında farklılık var demektir (Özkalp, 1998: 95). Gerçek kültür halk kültürüne anlam olarak yakınlık gösterir.

İdeal kültür olması gerekeni ifade ederken gerçek kültür uygulamada olan yani var olan kültüre karşılık gelir. İdeal kültür düşüncesi kültür sahiplerinin atalarından gelen ideal hedeflere karşılık gelirken gerçek kültür günün pratiklerine göre değişen karaktere sahiptir.

1.2.3. Genel kültür - Alt Kültür

Kültür kavramı ile ilgili olarak bu sınıflama, kültürün yaygınlık derecesine göre yapılmıştır. Genel kültürü, özel bir toplumun sahip olduğu kültür olarak değerlendirirsek görürüz ki ne kadar toplum varsa, o kadar da genel kültür vardır (Erdoğan, 1992: 122).

Belli bir ülkenin veya toplumun, hâkim inançları, değerleri, hareket tarzları, yaptırım türleri, sosyal ilişkileri ve her türlü ortak paylaşılan davranış kalıpları genel kültürü oluşturan önemli parçalardır. Şu halde, genel kültür, bir toplumun veya ülkenin, her sosyal grubunda, her coğrafi bölgesinde geçerli olan, benimsenen ve yaşanan hâkim unsurlardan ibarettir. Genel kültür, toplumdaki bütün davranış düzenlemelerinde var olan kültürdür (Eroğlu, 1998: 109).

Kültür insan hayatında hem bütünleştirici ve hem de farklılaştırıcı bir faktördür. Aynı kültürü benimseyen insanlar ortak düşünce ve davranış şemaları oluştururlar. Bu ortak şemalar dolayısıyla aynı kültür çevresinde yaşayan insanlar kolay ve çabuk anlaşılır ve böylece bir bütünlük meydana getirirler (Arslantürk ve Amman, 2000: 236).

Nitekim toplumlar arasında önemli kültürel farklar olabileceği gibi, aynı toplumun çeşitli sınıf ve grupları da farklı kültürel özelliklere sahiptir. Yani bir toplum içinde çeşitli grup veya sınıfların, bütünsel kültüre oranla yarı bağımsız bir alt kültür oluşturmaları mümkündür (Tolan, 1978: 225).

Diğer bir deyişle “grubun üyeleri tarafından paylaşılan alışkanlıklar, kabul edilen davranış, tutum ve değerler o grubun kültürüdür. Sosyal bir grubun ortaklaştığı veya paylaştığı alışkanlıklar, ister aile, ister bir köy veya sınıf, ister bir oymak veya millet düzeyinde olsun, bir kültür ya da alt-kültürdür” (Güvenç, 1985: 104).

Tanım gereği kültür, “ toplumun bir üyesi olarak, insanoğlunun öğrendiği bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütün” olmakla birlikte bir toplumu oluşturan nüfusun aynı kültürü tam olarak paylaştıkları söylenemez (Güvenç, 1984: 102). Sahip oldukları değer, norm ve tutumların şekillendirmesi ile genel kültürden görünür şekilde farklılaşan “alt – kültür, toplumdaki başat kültürel yapının içinde yer alan ancak farklı yaşam biçimiyle kendini diğer gruplardan ayıran topluluk olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda azınlıkları, göçmenleri, etnik grupları, kentsel ve kırsal alanları, meslek gruplarını, gençlik gibi toplumsal kategorileri vb.ni içine alan geniş kapsamlı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır” (Erkul, 1988: 21).

Alt kültürler sadece, toplumun içerisinde bulunan etnik ya da dinsel gruplara göndermede bulunmamaktadır. Alt kültürler, nüfusun, kendi kültürel kalıplarıyla toplumun geri kalanından ayırt edilebilir olan herhangi bir kesimini dikkate almaktadır. Alt kültürler, kapsam bakımından çok geniştir (Giddens, 2000: 24). Örneğin, dünyanın birçok ülkesinde gençliğin, ırkların, etnik grupların oluşturdukları çeşitli alt kültürler mevcuttur. Daha

küçük alt kültürler, üniversite kampüslerinde ya da uyuşturucu madde kullanan insanlar arasında görülebilir (Özkalp, 2008: 93).

Farklı bir toplumsal ilişkiler sistemi olarak alt-kültürler ait oldukları toplumun, toplumsallaştırma normlarının ve ilişkilerinin dışında, kendi toplumsal normlarıyla yaşayan; farklı (kendine özgü) bir ahlaki, iletişim biçimini, barınma eğlenme tarzını, sanatsal faaliyeti ile gerçekte bireysel tepki ve ifade biçimlerini grupsal söyleme dönüştürmektedir (Doğan, 1994: 2-3). “Ancak bu topluluğun alt-kültürler olarak anlamı, onun belirli bir topluma göreliği ile açıklanabilir. Yani herhangi bir alt-kültür belirli bir toplum içindeki konumu ile anlam kazanabilir. Toplumun genel dokusu ile farklılık arz eden grupsal her hareketin bir çeşit alt-kültür olarak tanımı mümkündür. Bu çerçevede ait oldukları toplumların geleneksel değerleri ve yaşama biçimlerinden farklı olan toplumsal gruplar söz konusu toplumlarda birer alt-kültür teşkil etmektedirler” (Doğan, 1994: 5).

Bu haliyle alt kültür tipik bir cemaat örgütlenmesi üzerine kurulmuştur. Sosyolojik bir terim olarak cemaat ise yüz yüze ilişkilerin egemen olduğu, grubun ve cemaatin genel yararının üyelerce kayıtsız şartsız benimsendiği bir toplumu ifade eder. Dolayısıyla şu ya da bu biçimde bir alt kültüre mensubiyet üyelerin itiraz ve tepkilerine izin vermeyen tam bir teslimiyet yaşamı sunmaktadır. Teslimiyet cemaat üyelerinin görece mutluluklarının en önemli ölçütüdür. Bu konudaki sadakat ve duyarlılıklar üyeliğin yazılı olmayan temel ilkeleri arasındadır (Doğan, 2009: 491).

Dünya üzerinde kültürel temas ve etkileşimler sonucunda bugün hiçbir insan topluluğu tamamıyla tek bir kültür örüntüsünün aynı cinsten bütünlüğü içerisinde yaşamamaktadır. Her kültür örüntüsü içerisinde, bu bütünden bir veya daha fazla

noktalarda farklılaşmış alt-kültürler bulunmaktadır. Kültür örüntüsü özellik ve unsurlarının tamamına sahip olmakla beraber alt-kültürlerin varlığı iki koşula bağlıdır:

1. Bir alt-kültür, içinde yaşadığı kültür örüntüsünden en az bir ya da daha fazla özellik veya unsurlar açısından farklıdır.
2. Buna karşılık alt-kültürler, büyük kültür örüntüsüne bağlıdırlar ve bu bağı ortak dil ve ekonomik sistem unsurları sağlar. Alt-kültürler üyelerinin ana dilleri, içinde yaşadıkları kültür örüntüsünden farklı bile olsa, alt-kültür üyelerinin hiç değilse, herhangi bir esasta büyük kültür örüntüsü ile etkileşimde bulunan bireyleri kültürel etkileşim noktalarını oluştururlar. Diğer taraftan egemen kültür örüntüsünün koyduğu ekonomik, ticari ve mali sistem alt-kültür üyelerini de içine almak zorundadır (Kızılcı, 1996: 29-30).

Alt kültür kavramsal içerik olarak etnik kavramına dayanmaktadır. Modern toplumda etnik kavramı ise ırksal birliktelikten daha çok, kültürel birlikteliği ifade etmektedir. “Etniklik konusundaki *ilkselci* görüşe göre, etniklik ile akrabalık arasında sıkı ilişki vardır. Bu ilişkiyi ortak bir ata veya ortak bir kozmik Hülya duygusu belirler. Bu yolla elde edile etnik kimlik, kişiliğin gelişmesinde merkezi öge olarak toplumsallaşmayı, dilin öğrenilmesini ve dinsel-siyasal kültürlenmeyi sağlar. Buna göre etnikliğin geçerliliği modern öncesi ya da izole topluluklarla sınırlıdır. Oysa etnik bilinç modern toplumda da ortaya çıkmaktadır” (Aydın ve Yılmaz, 2012: 18). Gerçekten her çağdaş toplumda bazı kendilerine özgü, toplumun diğer kısmının bölüşmediği kültür özelliklerine sahip olan gruplar vardır; bu özelliklere alt kültür denir. Bir alt kültürün unsurları kendine özgü değerler, normlar, tutumlar, özetle sosyo yapısal değişkenler biçiminde kendilerini gösterirler (Dönmezer, 1994: 116).

Belli grupları “etnik” olarak nitelemek genellikle o toplulukların azınlık şeklinde kategorize edilmesi ve bir toplumun üyelerinin çoğunluğunca benimsenen ve uyulandan daha farklı tavır ve geleneklere sahip diye bilinmesi imasını taşır (Edgar ve Sedgwick,

2007: 127). Bir ülkedeki çoğunluktan fiziksel görünüm, dil, örf, adet ve kültürel özellikleri bakımından farklılık gösteren gruplara azınlık denir (Kızılçelik ve Erjem, 1996: 56).

İster etnik gruplar olsun isterse azınlık grupları olsun her ikisi de alt kültür özelliği gösterir. Türkdoğan hâkim kültür ile azınlık kültür mensuplarının sahip olduğu niteliklerle farklılıkları nasıl belirlendiğini şu başlıklar altında topluyor (Türkdoğan, 2006: 23-30). Farklı Ayırdedilebilirlik: “Görülebilirlik” Hakim (grup)-azınlık durumunun var olabilmesi için iki grubun karşılıklı olarak algıladıkları ve her birinin üyelerinin özgün biçimde kendi gruplarına ait olarak tanıyabildikleri bir veya daha çok farklılıkları sahip olmaları gerekir. Algılanan özellikler fizyonomik (“ırksal”), kültürel veya her ikisi olabilir. Fizyonomik özellikleri örneğin Japonların veya Çinlilerin onları hakim halkın beyaz, *Kafkasoid* fiziksel özelliklerinden ayırt eden fiziksel yapıları gösterir. Kültürel özellikler dil, din, giyim tarzı veya karakteristik halk davranışı ve genelde bu çeşitli özelliklerin bileşimi ile gösterilir.

Farklılığın Gücü: Azınlık statüsü, bir grup tarafından diğer grup üzerine dikte edilir. Bu nedenle, hakim grubun diğer grup üzerine azınlık statüsü yüklemesi için daha çok güce sahip olması gerekir. Bu güç çeşitli sayıdaki etkenlerin uygun bir bileşiminden oluşabilir; sayısal üstünlük, ekonomik güç, daha önce edinilmiş sınıfsal konum ve başka öğeler.

Azınlığa Karşı kategorik ayrımcılık: Ayrımcılık veya önceki tanımlamadaki gibi hakim grup tarafından azınlığa karşı farklı ve eşitsiz muamele, hakim grup- azınlık durumunun temel öğelerinden biridir. Ayrımcılık özde kategoriktir, yani azınlığın tüm üyelerine karşı uygulanır (Türkdoğan, 2006: 24).

Önyargı, çoğu kez ayrımcılığın psikolojik izdüşümü olarak düşünülür. Araştırma konumuza uygulandığında önyargı, bazı irrasyonel öğeler temeline oturmuş olan ve bütün bir gruba ve onun tüm bireysel üyelerine karşı hoşgörüsüz veya onları kötüleyici bir tutum

olarak tanımlanabilir. Böyle önyargılı kişilerin durumunda onların ayrımcılığı, ön yargının eylemde kendini göstermesi anlamına gelir. Bununla birlikte önyargı, onu ayrımcı davranışla dışavurma olanağını bulamayan kişilerin zihinlerinde yerleşmiş de olabilir. Diğer yandan ayrımcılık önyargı olmaksızın uygulanabilir.

Ayrımcılığın akla uydurumu: Burada zikredilmesi gereken ise tüm azınlık durumlarında ayrımcılığı akla uydurucu içeriklerin oluştuğudur. Bunlar genel olarak hakim grubun bağlı olduğu ve yaptığı ayrımcılığı haklı çıkarmak için öncelik verdiği inançlar dizgesini kapsar.

Hakim grup, azınlık üzerindeki basmakalıplaşmış inançlarına azınlığın davranışındaki aşağılığı veya arzu edilmezliği ima eden bir ölçüde inandırıcı olguları dahil ederken, bu basmakalıplaştırılmış özelliklerin bir- örnekliliği üzerinde kuşku uyandıran her olguya mümkün olabildiğince yadsır.

Kısır döngü: Bir kez kurulduktan sonra hakim grup-azınlık ilişkilerinin dinamiği azınlıklar literatüründe sıkça “kısır döngü” diye adlandırılan sürekli bir dizi uyarıcı ve cevaplayıcı karşılıklı eyleme neden olur. Temasların meydana geldiği koşullar dolayısıyla azınlık, olması mukadder olan grup normalde pratik ve dolaysız anlamda “düşük” olan davranış örneklerine sahiptir. Bu ise egemen grubun ayrımcılığı için bazı ilk inandırıcı gerçeklere olanak verir. Buna karşılık ayrımcılık, azınlığın üyelerine basmakalıp önyargıyı daha kuvvetlendirici biçimde karşılık verdirici biçimde ister. Gösterim gerekirse, diğer başka göçmenler gibi Yahudi göçmenler de ilkin başka Yahudilerle birlikteliğe eğilimliydiler. Bu arada, Yahudi olmayanlar onların özellikle kabileci olduklarını düşünmeye başladı. Yahudi olmayanlar, aynı zamanda Yahudilerin kendileriyle birliktelik kurmasına karşı engeller diktiler. Böylece, Yahudiler birbirleri içine daha da kapanık

biçimde birliktelik kurmaya zorlanmış oldular. Bundan sonra Yahudi olmayanlar şöyle dedi: “Bak, Yahudiler her zaman birbirlerine kenetleniyor, asimile olmak istemiyorlar.”

Karakteristik davranış örnekleri: Sosyal ilişkinin bir hakim-azınlık örneği, iki grubun üyelerinin kişiliklerinde karakteristik tutumlar ve davranış örnekleri yaratma eğilimindedir. İki azınlık karşılıklığını incelemeye dönecek olursak; aşağılık kompleksi, azınlık statüsüne uzun süre alıştırılmış kişilerin hakim grubun kendileri hakkında uygun gördüğü tanımı kabullenme eğilimlerine gönderir.

Sosyal bir varlık olmayı öğrenmekle insan kendi türüne, iç gruba sıkıca bağlı kalır ve bu *iç-grup* duygusu olası *dış-grup*lara karşı bazı husumetlerle kuvvetlenir. İç-grup hassasiyeti, kendi grubunun kültürünün doruluğu ve üstünlüğü üstündeki topluluk yaşamının etnosantrizm denen bir karakteristiği olan kuvvetli inancı birlikte taşır. Bu aykırılığın olası akıbeti, birinin diğeri tarafından yok edilmesinden tam asimilasyona dek değişkenlik gösterir.

Alt kültürlerin genel kültürden daha keskin hatlarla ayrıldığı kültür grubu ise karşı kültürdür.

Karşı kültür “bir alt kültür olup, norm ve yaşam biçimleri açısından toplumun temel kültürüne ters düşen tutum ve davranışları içerir. Bu gruplar, içinde yaşadıkları toplumun sahip olduğu norm ve değerleri reddederek karşı tutum ve davranışlar içerisine girerler”(Özkalp, 1993: 79).

Bir toplum içinde karşı kültür meydana getirmek isteyenler, aslında, toplumsal kültürü bilmektedir. Fakat bu toplumsal kültürü çeşitli nedenlerle ve çoğunlukla burjuva kültürü gibi deyimlerle küçültmek ister (Kızılcıçelik ve Erjem, 1996: 304).

Buna göre karşı kültür, bir toplumda hoşgörü sınırlarını aşan, toplumun sahip olduğu norm ve değerlerle çatışan her türlü oluşum için kullanılabilir. Karşı kültür, hâkim kültürden sadece derece farklılıklarını değil, aynı zamanda topluma zıt ve onunla çatışan duygu, düşünce ve eylem biçimlerini de yaratan bir kültürdür (Türkdoğan, 1998: 68).

1.3.Kültürün Nitelikleri

Kültür kendini oluşturan temel ve yardımcı kurumlar aracılığıyla sosyal gereksinimleri karşılar. Kişilerin temel gereksinimlerinin kurumsallaşmış davranış tarzlarıyla karşılandığını daha önce belirtmiştik. Kurumların davranışları basitleştirme, rol ve ilişkiler temin etme sosyal kontrol kurma gibi işlevlerinin bulunduğu da yukarıda değinmiştik. Her bir kurum kendine özgü birtakım hedeflere sahiptir. Fakat bir bütün olarak kültür bu hedeflerin ötesinde bazı işlevler daha gerçekleştirir:

- a. Bir kültürün ilk işlevi “yaptığı” en önemli şey toplumda bir yaşama şeması veya yaşama deseni sağlamaktır. Kültür çok sayıdaki kişilerin sosyal davranışlarını sistematize eder. Topluma katılan kişiler kültür nedeniyle şeyleri nasıl yapacaklarını keşfetmek veya yeniden öğrenmekten kurtulurlar. Kültür sosyal davranışın çeşitli parçalarını bir bütün sistem içinde birbirleriyle ilintilendirip eşgüdümlemekle bu tek tek parçaların dışında “bir anlama kavuşur.”
- b. Kültür toplumun değerlerini bir araya getirir, içerir ve yorumlar. Böylece insanın neyin bilinip uygulanmaya değer olduğunu öğrenmiş olurlar. İnsanlar kültür yoluyla sosyal ve bireysel yaşamın anlamını ve amacını keşfederler. İnsanlar bazen kendi toplumlarında geçerli olan değerlere o denli yapışırlar ki, sonunda birer etnosentrik olur ve diğer kültürlerin değerlerini dışlarlar. Bu abartılı kültür sadakati bir yandan nesnelliği engellerken bir yandan da kültürün insanın için ne denli güçlü bir değer donatımı temin ettiği gerçeğini belirtir.
- c. Başka bir bakış açısından, kültürün sosyal dayanışma için bir temel oluşturduğu söylenebilir. Bireyler kültür içinde sadece kendi kültürel geleneklerine bağlı hale getirmekle kalmazlar fakat aynı zamanda bu gelenekleri paylaşan diğer kişilere karşı da sadık olmaya yöneltirler. Yurtseverlik, ülkenin sevilmesi, kültürünün

özelliklerinden zevk olma birbiriyle derinden bağlıdır. Kültür tanımı, kişilerin değer verdikleri ortak hedefler için birlikte işlevde bulunmaları nosyonunu içerir. Birlikte girilen çabalar hem sosyal dayanışmaya katkıda bulunur hem de sosyal dayanışmanın sonucudur. Kültürün çözülmeye başlaması gerek sosyal dayanışmada gerek işbirliğinde bir zayıflamanın varlığını gösterir.

- d. Karşılaştırmalı bakış açısından kültürün bir “alametifarika” olarak hizmet ettiği görülür. Her toplum bir diğerinden farklıdır. Portekizliyi Polonyalıdan, İngiliz’i Fransız’dan, Cezayirliyi Güney Afrikalıdan ayırt eden kültürdür. Kültür kişileri derilerinin renginden veya diğer fizyolojik işaretlerden daha anlamlı ve daha bilimsel bir biçimde karakterize eder. Kültür, sosyoloji öğrencilerinin kişiler arası ince farklılıkları ölçmesinde siyasal sınırlardan daha gerçekçi bir yol izlemelerini sağlar.
- e. Son olarak ve kişiler için en önemlisi, her kültürün sosyal kişiliğin oluşmasında en başat faktör olduğudur. Kişiden kişiye değişen bireysel farklılıklar ve gruptan gruba değişen davranış örüntüleri gibi, kişilik üzerinde de hiç kimsenin kaçamayacağı bir kültürel damga vardır. Kuşkusuz kendini yöneten birey seçme ve kabul etme yeteneğine sahiptir; hiçbir kimse bir başkasıyla özdeş olamaz; ama yine de her sosyal kişilik kültürün bir ürünüdür. Bu nedenle “tipik” bir Mısırlıdan, Meksikalıdan, İskoç’tan söz edebiliyoruz (Özkul, 2006: 64-66).

Daha kısa cümlelerle “kültürün niteliklerini şöyle sıralayabiliriz” (Turhan, 1997: 53):

1. Kültürün öğrenilme vasfı, (Kültür yeni nesiller tarafından öğrenilip kazanılır)
2. Aktarılma niteliği, (Şahıstan şahısa, nesilden nesile geçer)
3. Sosyal olma niteliği, (bireyin davranışları kadar grup davranışında görülen alışkanlıklar, kültür tarafından tayin edilir)
4. Kültürün fikri oluşu, (Kültür, grup üyeleri için ideal bir davranış örneğidir.)
5. Kültürün tatmin edici vasfı (Kültür, insanın biyolojik, sosyal ve psikolojik arzularını tatmin eder.)
6. Kültürün intibak edici vasfı, (Kültür, değişir ve dış çevreye uyar) Bu kültürü coğrafyanın belirlediği demek değildir.

7. Kültürün bütünleştirici vasfı, (Bir kültürün unsurları ahenkli bir bütün meydana getirirler) Bu basit ve tecrit edilmiş kültürlerde daha belirgindir. Devamlı değişme süreci içinde olan girift kültürlere, her an yeni unsurlar girer.

1.4.Kültürü Belirleyen Sosyo-Yapısal Değişkenler

Bütün kültürlerin temelinde yer alan şey, neyin önemli, neyin değerli ve istenir olduğunu tanımlayan düşüncelerdir. Bu soyut düşünceler ya da değerler, insanlar toplumsal dünyayla etkileşim içindeyken, onların yaptıklarını anlamlı kılar ya da onlara yol gösterir. Normlar, bir kültürün değerlerini içeren ya da onları yansıtan davranış kurallarıdır. Değerler ve normlar, bir kültürün üyelerinin çevreleri içerisinde nasıl davranacaklarını biçimlendirmekte birlikte işlerler (Giddens, 2000: 22). Kültür böylece bize ne yapıp yapmayacağımızdan neyi yiyip, kime saygı g stereceğimize ilişkin birçok şeyi  ğretir. Hatta bunları o kadar iyi benimser, i selleştiririz ki bunun dışında olan şeyleri doğru olarak kabul etmeyiz (Özkalp, 2008: 85).

1.4.1.Değerler

Değerler hangi toplumsal davranışın iyi, doğru ve arzulanan olduğunu belirten, paylaşılan ölçüt veya fikirlerdir (Özkalp, 2008: 93). Bireyler, içinde yaşadıkları grup, toplum ve kültürün değerlerini genellikle benimseyerek, bunları muhakeme ve seçimlerinde birer ölçüt olarak kullanırlar (Tolan, 1978: 231). Aynı değer kuşaklar arasında farklı biçimlerde yorumlanabilir. Genç ve yaşlı kuşaklar arasında ortaya çıkan çatışmalar genellikle değer çatışmasıdır. Değerler zamanla değişebilir yerlerine yenileri gelebilir, eskiyen bir takım değerler atılabilir (  li, 2002: 104).

Daha doyurucu bir betimleme ile sosyal bilimcinin ilgilendiği değerlerin şu özelliklere sahip olduğu ortaya konulabilir: Değerler paylaşılırlar; kişilerin çoğunluğu değerler üzerine uzlaşmıştır. Herhangi bir bireyin yargısına bağlı değildirler. Ciddiye

alınırlar; kişiler bu değerleri ortak refahın korunması ve sosyal gereksinmelerin karşılanması ile birlikte görür. Değerler coşkularla birlikte bulunurlar; kişiler yüce değerler için özveride bulunur, dövüşür ve hatta ölürler. Son olarak, değerler kişiler arası oydaşma ve uzlaşma gerektirdiği için kavramsal olarak diğer değerli nesnelerden soyutlanabilirler (Özkul, 2006: 72).

Bu anlamda, değerler sosyal bünyede dinamik bir karakter arz etmektedirler. İnsanlar da kendi şahsi bütünlükleriyle sahip oldukları değer hükümlerine göre çeşitli grupların, kurumların sosyal değerlerini yaşamakta ve aynı zamanda birbirlerine aktarmaktadırlar. Her birey, içinde bulunduğu grubun değer ölçülerine ve kendi şahsi değer hükümlerine tabi olarak aynı sosyal grubun diğer üyelerinden bu değer hükümlerine uymalarını istemektedir (Nirun, 1970: 405).

Sosyal değerler toplum içindeki niteliği, yaygınlığı ve gücü yönünden birbirine eşit değildir. Bu açıdan değerleri dörde ayırabiliriz. Bunlar (Ethem, 1970: 53-54):

1. Öz değerler; toplum üyelerinin büyük çoğunluğunca önemli bulunan ve kültürün özünü oluşturan güçlü, çekirdek değerlerdir. Bu değerlerin değişmesi toplumu köklü biçimde değişime uğratır. Örneğin dilin özünü oluşturan sözcükler yabancı olanlarla değiştirildiğinde dil bozulur.
2. Özel değerler; bir yöreye, mesleğe, ilgilenilen konuya göre önemli olan ve kullanılan değerlerdir. Örneğin, öğretmenler mesleğin geleneklerine ve toplumun ona yüklediği statüye ait değerlere uygun davranmak zorundadır.
3. Seçimlik değerler; toplum üyelerinin istediği zaman ve yerde kullanabildiği değerlerdir. Bu değerlere uyulması toplumca beklenir ama uyulmadığında kişi kınanmaz. Sözelimi insanlar düğün yapmadan evlendiğinde günümüzde kınanmamaktadır. Bu uygulamalar daha çok şartların uygunluğu ile ilgilidir.
4. Geçici değerler; belli bir süre toplumun belli bir kesimince kullanılan, uyulan moda değerlerdir. Bu değerler başka toplumlardan gelebilir,

toplumun bir kesimince yaratılabilir. Toplum tarafından beğenilir, belli bir süre kullanılır ve sonra görünmez olur. Giysilerde görülen yıllık değişimler gibi.

Durkheim değerleri; sosyal kişilik, toplum ve kültür kavramlarını kullanarak üç farklı şekilde sınıflamaktadır (Özkul, 2006: 78-79):

- a. Değerler zorlayıcılık derecelerine göre sınıflandırılabilirler. Böylelikle değerler sosyal kişiliği etkileme derecelerine göre düzenlenmiş olurlar. Bir uçta kişinin bilinçli olarak kabul ettiği içselleştirilmiş, moral açısından en güçlü değerler bulunur. Bu değerlerin çiğnenmesi normal kişide suçluluk ve utanma duygusu uyandıracaktır. Kişi bu değerlere rıza göstermeye kendini bilinçli olarak zorunlu hisseder. Toplum da kişinin rızasını sağlamak için yoğun çabalara girer. Bu kutupta en kesin ve katı emirler yer alır. “yapılmalı” ve “yapılmamalı” olanları belirten değerler bulunur.
- b. Bu olan sevgi ve hakkaniyet ilişkilerinin yoğun bulunduğu alandır. Ayrıca buradaki yüksek değerlerin kendi aralarında da bir ilişki ve denge vardır: Kişisel özgürlük ve sosyal otorite arasında olduğu gibi. Öte yandan işbirliği, uyarlanma ve özümseme için söylenen her şey, süreklilik gösteren ortaklaşa değerler için de söylenebilir. Bu sürekliliğin diğer ucunda olumsuz ve anti sosyal değerler bulunur. Bunlar bir değer çatışması alanı oluştururlar. Kişisel ve sosyal yükümlülükler arası bir kargaşayı vurgularlar. Hiçbir zaman toplum için iyi olanın birey için de iyi olduğu söylenemez. Kuşkusuz bunun tersi de söylenemez. Toplum açısından olumsuz ve ayırıcı görülen değerler bir kişi, bir çıkar grubu veya baskı grubu tarafından yüksek değerler olarak görülebilir. Ne var ki olumsuz sosyal süreçleri geliştiren her değer ister ırksal üstünlük, iş sadakati ister dini inanç olsun ayırıcı değer olarak adlandırılmalıdır.
- c. Değerlerin en anlamı sınıflandırılması değerlerin kurumsal işlevlerine göre sınıflandırılmasıdır. Genellikle değerleri dini, siyasal ekonomik ve benzeri açılardan ayırırız. Bir kültürdeki sosyal değerlerin sistematik analizi sonunda, her temel kurumda kullanıla gelen bir değer dizisinin varlığı saptanabilir. Aile gibi temel bir sosyal grupta karşılıklı olarak işlevlerde bulunan kişiler, aile yaşantılarında uymaları gereken belirli temel değerler olduğunu bilirler. Kişiler

siyaset ve ekonomi gruplarında belirli sosyal değerlerle yönetilir, yönlendirilirler. Toplumların din, eğitim ve boş zaman gruplarında da önemli değerler bulunur.

Durkheim'in bu ayrımı bizi başka bir ayrım yapmaya götürüyor; Değer ve değer yargısı farkı. Bir değer yargısı bazı değerler ışığında yargılanan varlıklara ya da davranışlara yönelir; yani değerlerden esinlenen bir yargıdır. Böyle bir yargı gözlemlediği nesneleri ya da olayları karşılaştırdığı bir ideale özneyi daha baştan uygun görmüştür. Yani değer, değer yargısının etkisi altındadır. Değer verilen, hayran kalınan ya da en azından başkalarında görüldüğünde hoş giden bazı özellikler gösteren birinin davranışını mükemmel olarak yargılarız; bunlar bir ideal insan tipine uygun görülen özelliklerdir (Doğan, 2009: 318).

Bireysel tutum ve davranışlar, büyük ölçüde ahlaksal ve dinsel değerlerle örf ve adetlerin içerdiği değerlerin etkisi altında kalır. Ancak bu tür değerler genellikle normlar içinde somutlaşır ve normlar aracılığıyla etkinlik kazanır (Tolan, 1978: 231). Normlardan daha genel ve kapsayıcı olan değerler normları içerir. Değer temel bir ilke, norm ise bu temel ilkenin özel durumlara uygulanışını belirleyen özel bir kural niteliğindedir (Kızılçelik ve Erjem, 1996: 128).

1.4.2.Normlar

Kültürü oluşturan unsurlardan bir diğeri de “normlar”dır. Sözlük bakımından kural anlamına gelen norm da, bir tür değer ifadesi olarak görülmektedir. Değer, daha genel bir yöneliş, benimseyiş ve kabulleniş ifade ederken; norm, değerın özel durumlara uygulanması sırasında hüküm haline gelmesi: kaynağını değerlerden alan, onların varlık, işleyiş ve sürekliliğini sağlamaya yönelik hükümler anlamındadır (Tural, 1998: 16).

Her kültürde toplumsal düzeni sağlayan, bireylere yol gösteren, doğru ve yanlış olumlu ve olumsuz belirleyen kurallar, standartlar ve fikirler bulunur. Bütün bunlara norm adı verilir. Norm yaptırımı olan kurallar sistemidir. Her toplumda bireylerin tutum ve davranışlarını belirleyen, nasıl giyineceğimizden, nasıl yemek yiyeceğimize, belirli yerlerde nasıl oturacağımıza kadar çeşitli normlar yer alır (Özkalp, 2008: 91-92). Buna göre insanların birbirlerine karşı nasıl ve ne şekilde davranacaklarını düzenleyen kurallar bütününe norm denilir. Bu işleviyle normlar bir ideal belirtir; olanla değil olması gerekenle ilgili bir yaptırım gücüne sahiptirler. Nasıl davranılması gerektiği toplumsal normun kalıpları içinde belirlenmiştir (Doğan, 2009: 315).

İnsanların kendi toplumlarındaki normları erken yaşlardaki terbiye (veya sosyalleşme) yoluyla öğrendikleri fikri, bireylerin, genellikle kendi kültürlerinin beklentilerine uyum gösteren yetkin sosyal failleri haline nasıl geldiğini açıklamaya yardımcı olur (Edgar ve Sedgwick, 2007: 246). Sosyalleşme süreci içerisinde toplumsal normları öğrenen bireyin çeşitli yöntemlerle bu normlara uyması sağlanarak sosyal kontrol sağlanır. “Toplum, sosyal kontrol ile şahısların ve grupların toplumsal normlara uymalarını ister toplum üyelerinin bu normlara uyması sonucunda, toplumun genel amaçlarının ve sosyal fonksiyonunun istenen sonuçları meydana gelir. Toplumsal uyum ve anlaşma artar. Aksi halde sistemden sapmalar meydana gelir. Toplumsal normlardan sapanlar, toplumun sistemlerinin fonksiyonunu aksatan, karşılıklı sosyal davranışları zedeleyen kişilerdir” (Nirun, 1970: 410).

Normlar toplumda ödül ve ceza ile güvence altına alınırlar. Yani norma uygun olan bir davranış ödüllendirilirken, uygun olmayanlar cezalandırılır. Ödül ve cezalar resmi veya gayri resmi biçimde de olabilir. Örneğin, hırsızlık yapan bir kişinin mahkemelerce, ceza hukukuna göre cezalandırılması resmi bir cezalandırma iken, aynı bireyin toplum

tarafından dışlanması, iş verilmemesi ise informel bir cezalandırmadır. Bazen kızdığımız bir insana tebessüm etmemek, konuşmamak bile gayri resmi bir cezalandırmadır (Özkalp, 2008: 89).

Normlar formel ve informel olmak üzere ikiye ayrılır (Doğan, 2009: 315-316):

İnformel Toplumsal Normlar: Kapalı toplumlara özgü bir davranış kalıbıdır. Küçük gruplarda bireyin davranışlarını sınırlandırır. Yazılı ve sözlü olarak ifade edilmeyen ancak ilişkilerin kendinde bulunan davranışsal yaptırımlar informel norm olarak tanımlanır. Bu yaptırımlar, gülme, alaya alma, kınama, aşağılama, dedikodu ya da grup dışına itilme gibi toplumsal ifade biçimlerini kapsar.

Formel Toplumsal Normlar: karmaşık, gelişmiş ve açık toplumların davranış kalıplarıdır. Bu nitelikler modern toplumun özellikleridir. Modern toplumlarda ilişkiler kurumsallaşmış ve standartlaşmış davranış kalıpları tarafından belirlenir. Bu standartlar bireylerin birbirlerine karşı hak ve yükümlülüklerinin yanı sıra kurumlar karşısındaki hak ve ödevlerini de belirlemektedir. Bir memleketin kanunları ile hukuk düzeni toplumun formel normlarını oluşturur.

Birey yaşamı boyunca hem formel hem de informel normlara uymak zorundadır. Birine uymayınca kanun ve hukuk düzeni ile diğerine uymayınca da yaşadığı grupta ve ait olduğu toplumla çatışması kaçınılmazdır. Her iki durumda da birey mutsuz ve huzursuz olur. Bu nedenle birey normlara uymaya adeta mecburdur. Ancak bireyin bu mecburiyeti kadar normları da toplumsal uyum ve düzen için en az birey kadar belirli bir dengeyi gözetmiş olmaları gerekmektedir. Hukuku gözetmeyen, dikkate almayan bir informel normun; ya da toplumsal işleyişi ve gerçekliği dikkate almayan bir hukuk düzeninin bireyden başlayan geniş bir çatışma alanı yaratması kaçınılmazdır (Doğan, 2009: 317).

1.4.3.Tutumlar

Belli bir kültüre sahip bir sosyal grubun üyeleri arasındaki birlik ve bütünlüğün sebebi sosyal grup üyelerinin olaylara olgulara ve nesnelere ait ortak inanç ve tutumlara sahip olmalarından ileri gelmektedir (Arslantürk ve Amman, 2000: 170).

Tutum ferdin objelere karşı olumlu veya olumsuz eğilimidir. Tutumun temelini oluşturan bu eğilim doğuştandır ve sosyalleşme sürecinde tutum haline gelir. Her fert algıladığı olaylara objelere ve nesnelere ait bir tutuma sahiptir. Her tutum da olumlu (pozitif) olumsuz (negatif) bir psikolojik değer yargısı taşır. Bu değer yargılar iyi-kötü, güzel-çirkin, doğru-yanlış, faydalı-faydasız, suçlu-suçsuz, günah-sevap şeklinde ortaya çıkarlar (Arslantürk ve Amman, 2000: 267-268). Üretim veya tüketimde, din veya aile sistemlerinde, cinsel veya ailesel yaşamda, bu tür kuralların düzenleyici ve tanımlayıcı katkısı kaçınılmaz bir gereksinmedir. Belirli bir toplum içinde yaşayan bireyler böylece, kendi tutum ve davranışlarının sınırlarını gösteren ve bilinçli ya da bilinçsiz olarak uyguladıkları bu soyut modeller sayesinde, diğer bireylerin belirli bir durumda nasıl davranacaklarını, nasıl bir tutum takınacaklarını, öngörebilme olanağını bulurlar (Tolan, 1978: 233-234).

Tutumların üç ögesi (bileşeni) vardır. Bunlar bilişsel, duygusal ve davranışsal öğelerdir (Göksu, 2007: 86).

Bilişsel öge: tutumun düşünceyle alakalı kısmı olan bilişsel öge, tutumla ilgili bilgi, görüş ve düşüncelerdir. Tutumlarla alakalı bu bilgi doğrudan yaşayarak veya dolaylı yollardan (kitap vs.) elde edilebilir. Ayrıca bu bilgiler ne kadar sağlam gerekçelere dayanırsa o kadar kalıcı olur. Tutum konusuyla ilgili bilgilerimiz değiştiğinde

tutumumuzda değişir. Çok güvendiğimiz birinin alış verişte hilesini gördüğümüzde tutumumuz olumsuz yönde değişir.

Duygusal ğe: Bireyin tutum konusundan hoşlanması veya nefret etmesi onun duygusal yönüdür.

Davranışsal ğe: Tutumun söz veya diğer eylemlerle gözlenebilen kısmıdır.

Bu eğilimler diğer insanları, grupları, fikirleri, ülkenin diğer yörelerini ya da nesnelerini konu edinir. Burada üzerinde durulması gereken iki husus vardır (Kızıılelik ve Erjem, 1996: 562):

1. Tutumların oldukça uzun süreli olması söz konusudur. Geçici olarak bireyin gösterdiği bazı eğilimler, o bireyin tutumu olarak görmeyiz. Bu eğilimin tutum olabilmesi için, bireyin o eğilimi oldukça uzun süreli olarak göstermesi gerekir.
2. Tutumların bilişsel, duygusal ve davranışsal birimleri içermesi gerekir. Tutum yalnız bir düşünce veya duygu değildir. Tutum olarak tanımladığımız eğilimin içerisinde kendini inanç olarak belirten bilişsel, duygu ve heyecanları içeren duygusal ve gözlenebilen uğraşları içeren davranışsal öğeleri vardır.

Bu bilgileri özetleyecek olursak: a) Kalıplaşmış tutumların küçük yaşlarda gelişmeye başladığını, b) Bu gelişmede politik, tarihsel, ekonomik, kültürel çeşitli etkenlerin rol oynadığını, c) oğunlukla kalıplaşmış tutumların başkalarından kulaktan dolma edinilen bilgilerle beslendiğini ve gerçek bilgi eksikliğini kapatma ve kişi için gerçeği tanımlama görevini gördüğünü, d) dolayısıyla, çoğu zaman akılcı olmaktan çok duygusal nitelik gösterdiğini ve nihayet e) bu özelliklerin sonucu olarak kalıplaşmış tutumların kolay değişmeyip zaman içinde oldukça durağan olduğunu söyleyebiliriz (Kağıtıbaşi, 1988: 113).

1.5.Kültürel Süreçler

Kültürleme (enculturation), kültürel yayılma (diffusion), kültürleşme (acculturation), kültürlenme (culturation), kültür şoku (culture shock), zorla kültürleme (trans-culturation), kültürel özümseme (cultural assimilation) ve kültürel değişme (cultural change) kültürel süreçleri oluşturmaktadır (Güvenç, 1984: 131).

1.5.1.Kültürleme

“Kültür biyolojik olarak kalıtım yoluyla aktarılmaz, öğrenilir”, der antropolog Ralph Linton bunu insanlığın “toplumsal kalıtımı” olarak adlandırır. Kişi, kültürü içinde büyüyerek öğrenir ve kültürün bir nesilden diğerine aktarılması sürecine kültürleme denir (William, Harald, Dana ve Bunny, 2008: 113).

Kültürleme, toplumların kendisini oluşturan bireylere belli bir kültürü aktarma, kazandırma, toplumun istediği insanı eğitip yaratma ve onu denetim altında tutarak, kültürel birlik ve beraberliği sağlama, bu yolla da toplumsal barış ve huzuru sağlama sürecidir. Kuralları bilinen bir oyun oynanabilir ancak. Bireylerde hayat oyununda oynayacakları oyunun kurallarını, rollerini öğrensinler ki oyun düzenli oynansın. Toplumbilimciler buna “sosyalizasyon” (toplumsallaştırma), eğitimciler ise “eğitim süreci” diyorlar (Güvenç, 2002: 85).

Kültürleme, kısmen okulda kültürel muhteva ve tekniklerin bilinçli olarak öğretilmesi, kısmen de hayatın günlük akışı sırasında bireyin ilişki kurduğu kişilerle karşılıklı etkileşimi içinde bilinçsiz olarak öğrenmesi ile mümkün olmaktadır. Bu bakımdan kültürleme, sosyalleşmenin kültürel unsurlarla ilişkili olan tarafıdır. Bazı yazarlar, çok karmaşık olan sosyalleşme olayını parçalara ayırarak basitleştirmeye çalışmışlar; bireyin sosyal normlar, değerler ve davranış örneklerini öğrenmesine

sosyalleşme, kişiye toplum kültürünün öğretilip benimsetilmesine de kültürleme demişlerdir. Kültürlemede bilhassa kültürel sembol ve geleneklerin oluşumu önemlidir; meselâ, yiyecek hazırlama, grup diline ait gramer ve sentaksın öğrenilmesi gibi. Sosyalleştirme ile kültürleme kavramları arasındaki fark pek belirgin değildir; çünkü sosyal normlar, toplumsal davranış örnekleri ve kültürel muhtevalar sık sık birbirlerine karışmaktadır (Ergün, 1994: 52).

1.5.2.Kültürlenme

Farklı değerlere ya da kültürlere sahip toplumsal veya etnik gruplar arasındaki doğrudan ve sürekli temasın sonucunda, gruplardan biri veya diğerinin ya da her ikisinin birden diğer grubun kültürünü, kültürel özelliklerini toptan veya kısmen benimsemesi sürecine *kültürlenme* adı verilir (O. Özkul, 2008: 33). Kültürlenme, “tanımı gereği, bilinçsiz ya da bilinç-dışı, yaygın kendiliğinden, tesadüfi ve bireysel öğrenmeleri ve şartlanmaları da kapsar. Kültürlenme, en geniş anlamıyla, eğitim ve öğrenmedir” (Güvenç, 1974: 133). Bu olgu geleneksel toplumlarda daha çok gelenek, görenek, ahlaki ve dini anlayış/inançların aktarılması biçiminde; modern toplumlarda ise kurallar ve normların eğitim yoluyla bireylere kazandırılması şeklinde olmak üzere bütün toplumlarda karşımıza çıkmaktadır (Özkul, 2008: 34).

Kültürleme okulöncesinde, ailede başlayıp okul dönemi sonunda hızını alırken, kültürlenme, değişik aile, eğitim, okul, meslek, bölge (alt kültür) çevrelerinden kalkıp belli yer ve zamanlarda bir araya gelen, birbirini etkileyen akran grupları arasındaki *kültür etkileşimidir*. Kültürleme, var olanı iletirken, kültürlenme, yepyeni kültür nüvelerinde yeni filizleri yaratır ve besler. Bir bölümü zaman aşınmasına dayanamayıp dağılırken, güçlü ve dayanıklı olanlar, yeni kültür kalıplarını oluşturur. Kültür değişmelerinin odağı olur. En

çarpıcı örnekleri, yeni yerleşmelerde, toplu konutlarda, yeni endüstri ve iş yerlerinde, yeni eğitim kurumlarında, gençlik hareketlerinde, siyasal partilerde, sanat akımlarında görülen kültürlenme, kültürel değişim sürecinin ana kaynağıdır (Güvenç, 2002: 86).

1.5.3.Kültürleşme

Kültür, yeni kuşaklara aktarılırken dışarıdan etki gelmediği müddetçe yavaş bir değişim sürecinden geçer. Bunun yanı sıra farklı toplumların birbirleriyle iletişimi sonucunda değişimler görülebilir ve bu değişime “kültürleşme” denilmektedir (Güvenç, 1974: 126).

Kültürleşme kültürlemenin tersi olan bir süreçtir. Kültürlemede insan kendi kültüründen öğrenirken, kültürleşmede insanın başka toplumlardan ya da toplumun diğerinden aldığı, öğeler ve farklı toplumların karşılıklı olarak birbirinden etkilenmesi söz konusudur (İçli, 2002: 89-90).

Kültürleşme teorisi, ayrıca, gruplardan biri baskın olsa bile, her iki sistemin de bu kültür ilişkisinden etkilendiğini ve değişikliğe uğradığını önerir. Kültürleşme süreci içinde, insanlar değiştiği gibi, diğer kültürel öğeler, araçlar ve kurumlar da değişikliğe uğrar. Kültürleşmenin ikinci bir ön şartı da *difüzyon* 'dur. İki farklı kültürel sistem, doğrudan bir ilişki kurmadıkları halde difüzyon yoluyla ve başka kültürler aracılığı ile birbirlerini etkileyebilirler. Kültürleşme, genel anlamıyla, başka bir kültürle ilişki veya alışveriş sonucu ortaya çıkan bir tür *kültür değişmesidir* (Güvenç, 1974: 135).

1.6.Kültür Aktarım Süreci Olarak ‘‘Sosyalleşme’’

1.6.1. Sosyalleşme Olgusu

Toplumsallaşma (sosyalleşme), bireyin biyolojik bir varlık olmaktan çıkıp içinde bulunduğu toplumun duygu, düşünce, inanç, yaşayış biçimi, normları gibi özelliklerini kabul etmesi, benimsemesi yoluyla sosyal bir varlık haline gelmesi; yani o toplumun bir üyesi olması sürecidir. Ailede doğumla başlayan bu süreç akraba, arkadaş, okul, iş ve çevreleriyle devam eder ve gelişir. Bu çevrelerin etkisiyle kişi onlarınkine benzer davranışlar geliştirir. Dolayısıyla bireyin her ne kadar farklı davranışları olsa da özünde o toplumun davranışlarının (ortak davranış kalıplarının) benzerini yapar (Göksu, 2007: 58).

Arslantürk ve Amman tam bir sosyalleşmenin üç aşamada gerçekleşeceğini belirtmektedirler (Arslantürk ve Amman, 2000: 370-371):

İlki henüz sosyalleştirilenin olmadığı veya sosyalleştirilenin başlangıç aşamasıdır. Bu süreç asli (birincil) grup olan ailede başlar ve asli (primer) bir sosyalleştirme söz konusudur. Adeta boş bir levha üzerinde zihniyetler, tutumlar ve davranış tarzları inşa edilir. Sosyalleşen tarafın sosyalleştirene karşı herhangi bir karşı koyma durumu yoktur.

Sosyalleştirilenin ikinci aşaması, asli sosyalleştirmeden sonra, sürekli bir sosyalleştirilenin üstlenildiği toplum üyeleri ile ilgilidir. Sosyalleştirilenin bu şekli tali (ikincil) sosyalleştirme diye ifade edilir. Mesela okul, din, iş ve meslek hayatı, evlilik vs. süreçleri bu aşamada yaşanır. Aynı zamanda birinci sosyalleştirme sürecinin düzeltilmesi, genişletilmesi, sınırlandırılması bu aşamada olduğu için, iş birliği ve uyuma süreçleri yanında, rekabet ve çatışma süreçlerinin de ortaya çıktığı bir aşamadır.

Sosyalleştirmenin üçüncü aşaması yeniden sosyalleştirme aşamasıdır. Bu aşamada ferde, zaman zaman geçmişin zıddına yeni zihniyet ve davranış tarzlarının kazandırılması denenir. Bir inançtan başka bir inanca, bir ideolojiden başka bir ideolojiye, bir sosyal idealden başkasına dönüşüm süreçleri yeniden sosyalleşmenin güzel örnekleridir. Aynı şekilde toplum normlarına uygun bir hayatı kabul etmek istemeyenlerin topluma yeniden kazandırılması da bir yeniden sosyalleştirme işlemidir. Mesela hapishanelerde suçluların topluma yeniden kazandırılabilmesi için eğitim dışında özel teknikler kullanılmaktadır.

Genel Sosyolojide ve Eğitim Sosyolojisinde belirgin olarak ortaya çıkmış olan sosyalleştirme çeşitleri şunlardır:

Antizipatorik sosyalleşme, bir grubun üyesi olmayan fakat o gruba girmek isteyen bireylerin o gruptaki değerleri, kuralları, vaziyet alışlarını öğrenmesi ve benimsemesi demektir. Meselâ, bir memur yükseldiği statünün inançlarını ve yaşayış stilini öğrenir, benimser ve taklit eder.

Tarihi sosyalleşme, insanlık tarihinin herhangi bir döneminde yaşayan kişinin yaşadığı zamanın hayat şartlarına göre karakteristik bir bilgi, vaziyet alış ve davranış yapısına sahip olması demektir.

Siyasî sosyalleşme, çocukların ve gençlerin, içinde büyüdükleri toplumun politik sistemini, ideolojisini ve hayat görüşünü benimsemesi demektir.

Kısmî sosyalleşme, içine girilecek bir sosyal grup veya örgünün kişilerden beklediği rol davranışlarının ve grup kurallarının yalnızca bir kısmının öğrenilip benimsenmesi demektir.

Sosyal sınıf ve tabakalara göre sosyalleşme: Herkes kendi anne-babasının mensup olduğu ve kendisinin de içinde yetiştiği sosyal sınıf ve tabakanın normlarını, rol beklentilerini, değerlerini, inançlarını öğrenir ve benimser. Bu durum bilhassa alt sosyal tabakalarda yetişmiş çocukların okul başarılarında kendini gösterir. Alt tabaka çocukları, özellikle dil yapıları ve buna bağlı vaziyet alışları bakımından okul içi başarılarında ve okullar arası geçişlerde orta tabaka çocuklarından daha geride kalırlar (Ergün, 1994: 35).

1.6.2.Sosyalleşme Aşamaları

Elkin, bir çocuğun sosyalleşebilmesi için üç ön koşula gereksinim olduğunu söylemektedir. Bunlardan ilki, bir toplumun varlığıdır ki, çocuk o toplumun kültürünü içselleştirebilsin. İkincisi, çocuğun zihinsel olarak sağlıklı olmasıdır. Çünkü zihinsel bozukluğu olan bir çocuğun, sosyalleşmesi güçtür. Üçüncü olarak ise çocuğun, çevresindeki insanlarla ilişki ve etkileşim içinde olup, duygusal deneyimler kazanması gerekmektedir. Bunların her biri toplumsal bilincin kazanılmasının temelini oluşturan unsurlardır (Elkin, 1995: 15).

Çocuk açısından sosyalleşme, bir “öğrenme” ve “öğretme” sürecidir. Sosyalleşme süreci içerisinde çocuk aile, okul, toplumsal çevre ve kitle iletişim araçları aracılığı ile toplumun kendisinden beklediği rol ve beklentileri öğrenir. Aynı zamanda öğrendikleri sayesinde ailesini ve toplumsal çevresini sosyalleştirir. Sosyologlar sosyalleşmenin genellikle iki aşamada gerçekleştiğinden söz etmektedir. Birincil sosyalleşme, bebeklik ve çocukluğun ilk döneminde gerçekleşir ve bu sosyalleşme süreci birincil grup olarak adlandırabileceğimiz ailede başlar. İkincil sosyalleşme ise, çocukluktan sonraki dönem ile olgunluk döneminde gerçekleşir. Bu aşamada, sosyalleşmenin ilk aracı olan aileden

sorumluluğun bir kısmını alır ve bunu okullara, toplumsal gruplara ve iletişim araçlarına devreder (Giddens, 2005: 25-28).

İlk ailede toplumsallaşma sürecine adım atan bir çocuğun ileriki dönemlerde arkadaş çevresi, okul arkadaşları gibi aile dışında çevre ile iletişim kurmaya başlaması ile toplumsallaşma süreci daha da genişler. Doğal olarak, bu ilişkilerdeki bazı problemler, bazı anomik davranışlara kaynaklık edebilir. Çocuğun yaşadığı çevre çocuğu olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen bir etkidir (Hançerli, Sevinç, Gürer ve Öner, 2011: 205).

1.6.2.1.Aile

Çocuğun ilk ve doğal çevresi ailedir. Aile çocuğun toplumsallaşmasında en önemli ve en etkili görevi üstlenmiş olan toplumsal gruptur. Aile de gerçekleşen toplumsallaşma temel olup, bireyin daha sonra diğer gruplar içinde öğrendikleri, bu temele göre şekillenir (Uluğtekin, 1991: 35). Ailedeki “norm ve değerler günlük yaşamla birlikte, ahlaki, hukuki ve siyasi yaşamların tümünü belirlemektedir. İtaat kültürü, namus ve ahlak anlayışı, komşuluk ilişkileri, güven ve himaye kültürü, sadakat ve ihanet, gizlilik ve mahremiyet, sevgi ve hoşgörü, saygı ve korku, özgürlük ve teslimiyet gibi değerlerin niteliklerine göre ortaya çıkan bir aile kültürünün bu doğrultuda bir toplumsal kültüre yönelmesi doğaldır” (Doğan, 2009: 322).

Toplumsallaştırma süreci aile fertlerinin çocuk merkezli yoğun şekilde ilişkide bulunmaları ile sağlıklı bir şekilde gerçekleşir. İlişki süreci içerisinde bireyler birbirlerini etkileyerek sosyalleştirir. “Çocuğa yöneltilen davranış ve ona karşı takınılan tavır, bu ilk yaşantıların örülmesinde büyük önem taşır. Okul öncesi döneminde çocuğun toplumsallaşması yolunda kendisine tanınan deneyim fırsatlarının değeri büyüktür. Bu

dönemde çocuk, sosyal bir birey olacağını öğrenirken, aynı zamanda, en küçük ayrıntısına kadar kopya edeceği bir modele gereksinim duyar” (Yavuzer, 2006: 127).

Toplumsal ilişki sürecinin farklı aşamalarında çocuk farklı kişileri rol model alır. İlk dönemlerde çocuk “genellikle kendine anne babasını örnek ve model olarak seçer. Onların özellikleriyle değer yargılarını örnek olarak benimser. Hareket, tutum, konuşma ve diğer tepkisel özelliklerini taklit etmeye çalışır” (Yavuzer, 1993: 22).

Bu ilişki sürecinde, ana babanın çocuğa ilişkin bakım ve eğitimi içeren ana baba davranışları ve çocuğun bu davranışlara ilişkin algısı, toplumsallaşma sürecinin temelidir (Uluğtekin, 1991: 39). Bu eğitim ve bakım süreci içerisinde, çocuğun aile kurumu içerisinde başarılı veya başarısız bir şekilde sosyalleştirilebilmesini etkileyen birçok toplumsal değişken vardır. Bu değişkenleri şu şekilde açıklayabiliriz:

Farklı sosyal sınıf veya eğitim seviyesindeki ailelerde dünyaya gelen çocukların zihinsel gelişme düzeyleri birbirinden farklılık gösterir. Statü esasına dayalı alt sınıfa mensup bir ailede yetişen çocuk bir birey olarak dikkate alınmaz. Soruları çoğu defa cevapsız bırakılır, duygu ve isteklerine önem verilmez. Buna karşılık orta sınıf bir ailede ise çocuğun istekleri, arzuları ve merakları dikkate alınır ve çocuğa her konuda gereken açıklama yapılır. Böylece alt sınıftaki aileden farklı olarak orta sınıfa mensup bir ailede dünyaya gelen çocuklar, zihinsel gelişme ve sosyalleşme bakımından daha avantajlı bir konuma sahiptir. Buna göre aile, çocuğun sosyalleşmesinde, hayata ve topluma uyum sağlamasında olumlu ve olumsuz etkileri olan önemli bir kurumdur (Bilgiseven, 1982: 26-27).

Ailenin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel durumu onun sosyalleştirme çalışmalarını mutlaka etkileyecektir. Ailenin büyüklüğü, çocuğun kardeşleri arasındaki

yeri, anne-baba arasındaki iktidar ilişkileri, ailedeki ölümler, boşanmalar, çocuğun öz veya üvey oluşu, babanın ve annenin genel ve meslekî eğitim durumu, ailenin aylık geliri, oturduğu ev, tüketim imkânları, evde bulunan kitle iletişim araçları vs. aile içinde çocuğun sosyalleşmesini etkileyecektir (Ergün, 1994: 38).

Çocuğun beslenmesi, bakımı, ona gösterilen ilgi, şefkat ve sevgi gibi davranışlar da çocuğun başkalarına karşı güven duygusu kazanmasında etkili olacaktır. Böylelikle de çocuk beklenen derecede ve hızla sosyal bir varlık haline gelebilecektir (Özkalp, 2007: 106). Fakat aile bütünlüğünün bozulma sebeplerinden olan “ayrılık, ölüm vb. nedenlerle toplumsal işlevini yitiren aile, buna koşut olarak çocuklarına karşı sorumluluğunu da yitirir” (Yavuzer, 2006: 144).

Çocukla ilk teması kuran yetişkin olarak anne çocuğun sosyalleşmesinin en önemli unsurudur. Bebek annesini emerken, uyurken, annesi tarafından altı temizlenirken annesiyle arasındaki bağ oluşur. Annenin sevgi ve şefkatiyle güçlenen bu bağ çocuğun aile ve toplum değerlerini öğrenip uyum sağlamasında önemli bir etkidir. “Çocuk üzerindeki ilk aile etkileri yönünden bir etmen olarak babayı ya da baba yerini tutan kişiyi de unutmamalıdır. Babanın varlığı, çocuklara karşı şefkat ve muhabbeti, onları sevk ve idare etmek hususundaki nedeniyle çocukların sağlıklı gelişmesinde büyük önem taşır” (Dönmezer, 1994: 259-260). Aile fertleri arasındaki bu olumlu ilişki sosyalleştirmede olumlu etki yaparken, aile yaşamı içinde “sürekli olan kavgalar, aile içi şiddetin varlığı, ailede alkol ya da madde kullanımı çocuklar üzerinde olumsuz etkiler yaratır (Hançerli, Sevinç, Gürer ve Öner, 2011: 81).

Geniş ailelerdeki çocuk sayısının fazla oluşu, çocukların yeteri derecede eğitimlerine engel olmaktadır. Oysaki iki ya da üç çocuklu dar ailelerde ana babalar,

çocukların eğitimiyle daha yakından ilgilenebilmektedir. Ülkemizde gecekondü ailelerindeki çocuk sayısının fazlalığı da eğitimlerinin sağlanamamasına ve anti sosyal davranışlara yol açmaktadır (Tezcan, 2005: 23).

1.6.2.2.Akran Grupları

İlk çocuklukta oyun ilişkilerine dayanan arkadaş grubu, giderek çocuğun toplumsal bir kimlik kazanmasında önemli rol oynar. Çocuk, arkadaş grubu içinde ailede ve okulda olduğundan daha özgürdür. Duygusal açıdan bağıllık yaşadığı gibi, yeni davranış kalıpları ve yeni kimlikler de geliştirebilmektedir. Çocuk, arkadaş grubu içinde sevgi, beğeni ve yakınlık aramakta; bunları elde etmek için de kendisini grubun kurallarına ve değerlerine uydurmaktadır (Elkin, 1995: 92).

Çok erken yaşlardan itibaren çocuklar, oyun arkadaşları ve çocuk yuvalarındaki arkadaşlarından sosyal dünyayı öğrenmeye başlarlar. Çocuk bir kere aile dışına çıktığı ve akran kültürü etki etmeye başladığında, toplumsallaşmanın doğası değişmektedir (Kaypakoğlu, 2006: 175). Bu dönemde ailenin etkisi azalmakta ve ilk basamakta oyun gruplarının etkisi artmaktadır.

Oyun tamamen boş geçirilen bir etkinlik değil, tersine, kişiliğe çeşitli yararlar sağlayan bir araçtır. Psikolojik ya da toplumsal olarak belirlenen bu yararlardan bir kaçını şu noktalar etrafında toplayabiliriz:

- a) Çocuk, oyunla kişilik kazanır. Bunda arkadaşları yardımcı olur. Yahut arkadaşları kişiliğini zedeler. İçe dönük çocuklar, dışa dönük duruma oyun grubu ile gelebilirler. Daha girişken ve çevreye uyum sağlayan kişiler olmaktadır.
- b) Hareki etkinliklerle oyun, çocuğun bedensel gelişiminde önemli rol oynar. Koşarak, sıçrayarak, düşme kalka bedeni gelişir.

- c) Çocuklar ortaklaşa oyunlarla yalnız vücut sağlamlığı ve çeviklik kazanmayıp, aynı zamanda cesaret, çabuk karar verme, arkadaşına yardım etme, hoşgörülük, kendine egemen olma, kin gütmeme gibi iyi karakter nitelikleri elde ederler.
- d) Oyunlar yoluyla ruh sağlığı bakımından, sağlıklı ve dengeli bir kişilik yaratılır. Çocukluğunda hobi alışkanlıkları edinen, oyun oynayan, kitap okuyan, arkadaşlık ilişkileri kuran bir kimse, ileri ki yaşamından da bu alışkanlıklarını sürdürerek dinlenmek olanağını elde eder.
- e) Çocuk öğrenme sürecine oyunla başlar.
- f) Sanat sevgisi ve sanat zevki, çocuğa oyunla aşılabılır.
- g) Oyunda arkadaşlarına sürekli olarak emir veren, egemen olan, atılgan, cüretkar, kendine güvenle oyunu yöneten bir çocuğun, liderlik niteliği olan bir kişiliğe sahip olduğunu kolayca gözleyebiliriz. Bu nedenle oyun grubu, önderlik okulu olarak nitelendirilmektedir.
- h) Çocuk oyunla toplumsallaşır.
- i) Oyun grubu, aileden sonra çocuğun yüz yüze ilişkiler kuracağı bir gruptur. Böylece “biz” ve “onlar” duygusunu elde eder.
- j) Çocuk, oyunun disiplini gereği oyun kurallarına uyar.
- k) Çocuk yarışma alışkanlığını oyunla elde eder. Oyunla çocuk başarının, zaferin tadını tadar. Yenilgilere kızmama alışkanlığı edinir.
- l) Çocuk, çeşitli denemeler ve çevreyi tanıma yoluyla bir takım korkularının etkisinden kurtulur. Oyunun bu kadar çok yararları olmasına rağmen, onun başlıca bir amaç olarak kabullenilmemesinin de göz önünde tutulması gerekir (Tezcan, 2005: 66-67).

Çocuklar ilkokula başladıklarında ise akranlar kanalıyla toplumsallaşma daha belirgin bir duruma gelmektedir. Çocuklar yetişkinlerle konuşmak istemeyecekleri konuları, akranlarıyla rahatça konuşabilmektedirler. Bu serbest akran gruplarındaki toplumsallaşmanın önemini arttırmaktadır. Kendiliğinden oluşan gruplar diyebileceğimiz, köy, mahalle arkadaş grupları tarafından gerçekleşen bir toplumsallaşma vardır (Kaypakoğlu, 2006: 175). Özellikle ergenlik döneminde en fazla arkadaşların beklentilerine ve değerlerine uygun davranılmaya çalışılır. Bu dönemde gelenekseli temsil

eden anne-baba beklentileri ise çatışma yaratan, reddedilen veya dikkate alınmayandır. Genç anne-babasını modası geçmiş bulabilir ve onların söylediklerine önem vermez. Anne-baba ise gence denenmiş, doğru olanı göstermeye ve olumsuzluklardan korumaya çalışır. İşte kuşak çatışması böyle bir durumda ortaya çıkar. Aslında böyle bir durumda çatışma somut olarak ebeveynler ve genç arasında değil onların zihinsel semalarını oluşturan değerleri arasındadır. Bir başka deyişle kuşakların değerleri arasındadır. Kurumsal değerler ise yetişkinliğe geçişte önem kazanır. Çalışma hayatı, ekonomik aktivite, aile kurma gibi beklentiler toplumun bireylerini toplumsal kurumlarla ilişkilere yöneltir. Daha geniş kapsamlı ve çok yönlü olan bu ilişkiler bireyin değerler sistemini belirginleştirerek ona uygulama fırsatları verir (Canatan, 2008: 65).

Sosyalleşme sürecinde akran grupları bireyler üzerinde üç önemli noktada etki etmektedir. Birincisi, bireye ahlaki standartları ve cinsel rollerin öğrenilmesine yardımcı olur.

Aile dışındaki hayata hazır hâle getirir. İkinci olarak, bireye yeni davranış şekilleri öğretir. Grup etkileşiminde öğrenilen dersler çocuğun diğer gruplara ve belki de okullardaki aktivitelere katılmasına yardımcı olur. Üçüncü olarak ise bireye sosyal rollerin öğrenilmesinde yardımcı olur (lider, örgütleyici, uyum gösterme). Bu rollerle ilişkili olan görevlerin yerine getirilmesi, bireyi yetişkinlerin dünyasına hazırlar. Birey akran grubunda kendi pozisyonunu genellikle aile etkisinden daha ziyade bireysel başarı ve kişiliğine dayalı olarak elde eder (Tezcan, 1991: 22-24).

Bu bağlamda akran gruplarının çocuğun gelişiminde ve sosyalleşmesinde ne denli önemli olduğu gözler önüne serilmektedir. Çünkü akran grupları sayesinde çocuk, toplumsal ilişkilerinde daha uyumlu hareket edebilmeyi ve işbirliği yapmayı

öğrenebilecektir. Bunun yanında arkadaşlarıyla yapacağı çeşitli rekabetler sayesinde “ezmeden” ve “ezilmeden” yarışma kabiliyeti de kazanacaktır. Dolayısıyla çocuk, önetici olma ve yönetme, işbirliği yapabilme ve sorumluluk alabilme gibi yetenekleri, ailesi dışında daha çok akran gruplarından öğrenebilmektedir. Ayrıca çocuk, arkadaş ilişkileri sayesinde bencilliğini yenebilir. Çünkü arkadaşlık ilişkisi karşılıklı özveriyi zorunlu kılmaktadır. Bununla birlikte çocuğun hem kendi cinsiyle, hem de karşı cinsle arkadaşlık yapması, onun cinsel kimliğinin oluşmasında da yardımcı bir faktör oluşturacaktır (Yörükoğlu, 2000: 91-92).

1.6.2.3.Okul

Okul, sistemli ve organize şekilde eğitim faaliyetinin yürütüldüğü resmi kurumdur. Eğitim, “sosyal hayata hazır olmayan nesiller üzerinde uygulanan bir işlemdir. Bilgi, davranış ve kabiliyetlerin geliştirilmesi ve kazandırılması için uygulanan sürekli faaliyetler dizisidir. Eğitim kültür naklini ve sosyal hayatın sürekliliğini sağlamaktadır. Eğitim, ferdi kendi dışındakilerden haberdar eden, asgari müşterekleri kavratır, bunlar üzerinde fikri mutabakat sağlayıcı bir faaliyettir” (Erkal, B. Baloğlu ve F. Baloğlu, 1997: 98).

Okul özellikle sanayileşmiş toplumlarda toplum yaşamına katılmayı sağlayan bilgi ve becerilerin öğretilmesini, değerlerin bireye aktarılmasını sağlamaktadır. Okullar resmi ve örgütlü toplumsallaşma kurumlarıdır. Okulun kuralları çerçevesinde toplumsallaşan genç toplum kurallarına uyum gösterir. Gerek birey gerek grup olarak kendilerinden beklenileni anlamaya çalışır ve toplumun bir parçası olmaya başlarlar. Burada eğitimciler ve öğretmenlere önemli bir rol düşmektedir. Davranış ve kişilik özellikleriyle, gösterdikleri yol ve aldıkları sorumlulukla öğrenciye örnek olmaktadırlar. Çocuk okulda kendi yaşındaki çocuk grupları arasında yaşar, onlarla yaşamı, çalışmayı paylaşır. Diğer taraftan da çocuk

okulda disiplin ve eğitimle yükümlü yetişkinlerin otoriteleriyle karşılaşır. Öğretmenler öğrencilere bilgi ve beceri aktaran profesyonel toplumsallaşma kurumudur (İçli, 2002: 95).

Okul, kendi dışındaki büyük ana toplumu en az üç yönden yenileştirmek ve hayatını sürdürmek zorundadır (Ergün, 1994: 77-78):

1.Okul sisteminde genellikle bilgi ve becerilerin karakterize edildiği kültürel sistemin yenileştirilmesi ve sürdürülmesi kurumlaştırılır. Bir toplumda egemen olan dil, yazı ve bazı meslekler okul vasıtasıyla kazandırılmaktadır. Halkın, yaygın eğitim içinde systemsiz olarak verdiği bilgi ve beceriler okulda çok daha sistemli, düzenli ve bazı özel düzenlemeler içinde verilmektedir.

2. Okullar, içinde bulundukları toplumların sosyal yapılarını yenileştirerek devam ettirirler. Sosyal yapı, bir toplumdaki sosyal statülerin dağılımıdır ve bu da genellikle meslekî hayat içinde kendisini göstermektedir. Okullar, hem sosyal statülerin nesilden nesile aktarılmasını sağlarlar hem de bu statülerde çalışacak adamları yetiştirir ve yerleştirirler. *Schelsky*'ye göre okullar, modern toplumlarda hayat şanslarının ana dağıtım mekanizmaları olmalıdır. Ancak bu dağıtımı yaparken yapılan seçme ve eleme işlemlerinde öğrencilerin sosyal menşeleri önemli bir rol oynamamalıdır.

3. Okul sistemleri, toplumsal bütünleşmenin ve kaynaşmanın bir aracıdır. Öğrencilere toplumsal kurallar, değerler ve sosyal rollerin örnek yorumlamaları sistemli olarak burada öğretilir. Gerçi bu görev mevcut iktidar ilişkilerini pekiştirmeye ve sürdürmeye yönelik olduğu için bazıları tarafından eleştirilmektedir; okulların bu görevlerinin içinde onların politik fonksiyonlarının da yattığı doğrudur, ama toplumsal normların, değerlerin ve yorum örneklerinin insan şahsiyetinin gelişmesinde ne kadar önemli olduğu hiç bir zaman gözden kaçırılmamalıdır.

Okulun yapısı çocuğun sosyalleşmesinde farklılıklar göstermektedir. İlkokuldaki öğrenci, tek bir sınıfta erkek ya da kadın tek bir öğretmenin denetimine girmekte; ortaokuldaki öğrenci ise, birden çok sınıfta çok sayıda farklı cinsten öğretmenle karşılaşabilmektedir. Okuldaki öğretmen, çocuğun sosyalleşmesini sağlayan bir araçtır. Çocuğun anne ve babasından sonra kendisine örnek aldığı kişi öğretmenidir. Öğretmen,

tıpkı anne ve babası gibi çocuğun psikolojik ve toplumsal görünümüyle ilgilenen ve çocuğun sosyalleşme sürecine katkıda bulunan kişidir (Tezcan, 1999: 255-256).

Okul yerleşkesinin bulunduğu çevrede sosyalleşmeye etki etmektedir. Merkezi bir yerleşim yerine yakın okulda eğitim gören bireyler, merkezden uzak okullarda eğitim görenlere göre genelde daha etkin şekilde sosyalleşmektedirler. Çünkü merkezde ve merkeze yakın yerlerde eğitim gören bireyler diğerlerine göre daha çok fiziksel etkileşimde bulunma fırsatı yakalamaktadır. Fiziksel temas durumu beraberinde psiko-sosyal gelişimi hızlandırmakta ve pekiştirmektedir.

Eğitimle toplumun istediği davranışların kazanılma durumu, bireyin okul sisteminde kaldığı süreyle yakından ilgilidir (Pehlivan, 2010: 88). Birey kimi zaman eğitimini yarıda bırakarak kimi zaman bir üst kademe eğitime devam etmeyerek ve kimi zamanda kayıtlı olduğu eğitim seviyesinde devamsızlık yaparak sosyalleşmesinin eksik ve aksak olmasına sebep olmaktadır.

Eğitimini yarıda bırakan ya da bir üst eğitime devam etmeyen çocuğun “iş hayatına, vaktinden önce karışması, onun çeşitli çevrelerle temasa geçmesini, ekonomik güdülenmelere (motivasyonlar) vaktinden önce maruz kalmasını, eğitim yoluyla kötü etkilere direnmeyi sağlayacak manevi desteklerden yoksun duruma düşmesi ile sonuçlanmakta” (Dönmezer, 1994: 297).

Devamsızlık, yalnızca bir okul problemi olarak görülmemelidir. Birçok öğrenci, devamsızlık yapma ihtimalinin olabileceği riskli ailelerden gelmektedir. Bu tür öğrenciler okula kaydoldukları zaman tüm problemlerini de birlikte getirmektedir (Pehlivan, 2010: 88).

Devamsızlığa etki eden etmenler genel olarak kişisel, ailesel ve toplumsal, okuldaki kaynaklanan etmenler olarak üç kategoriye ayrılmaktadır (Pehlivan, 2010: 93-94).

1. Kişisel etmenler: Özsaygı eksikliği, sosyal beceri eksikliği, kendine güven eksikliği, akranlarıyla ilişkilerde zayıf olma, akademik yeteneklerde eksiklik, özel gereksinimler, kendini bir işe yoğunlaştırma ve kendini yönetebilme yeteneklerinde eksiklik olarak belirtilmektedir.
2. Ailesel ve toplumsal etmenler: Ailenin devamsızlığa göz yumması, eğitime önem vermeme, aile içi problemler, yetersiz yada kötü anne-babalık, ekonomik gereksinimler, toplum içinde özsaygının eksikliği olarak ifade edilmektedir.
3. Okuldan kaynaklanan etmenler: Devam ve devamsızlıkla ilgili tanımlamaların yeterince iyi yapılmaması, öğretmen ve akranla olan ilişkiler, okula bağlı problemler ve öğretim programı şeklinde belirtilmiştir.

Toplumun genel değerlerini paylaşmayan birey ve gruplar eğitim sistemine uyum sağlamada zorluk yaşarlar. “Çünkü okul değerleri onların değildir. Bu yüzden bu çocuklar orta sınıf çocuklarıyla eşit durumda değildirler. Hatta onlardan daha az yeteneklidirler. Bir kısmı öğrenimini sürdürmeye entelektüel bakımdan yetenekli olsalar dahi, öğrenimlerini yarıda bırakıp ayrılırlar” (Tezcan, 1999: 49).

Egemen kültürün değerlerince denetlenen eğitim sisteminde kendilerini engelli olarak bulurlar. Genellikle gecekondulu ya da sefalet mahallerinden gelen, düzensiz aile yapısına sahip bu ailelerin çocukları egemen kültür çocuklarından daha saldırgan ve yola gelmez niteliklere sahiptirler (Tezcan, 1999: 49). Sahip oldukları bu nitelikler onların eğitim sistemi içerisindeki diğer fertler tarafından anomik davranışlar gerçekleştiren kişi ve gruplar olarak damgalanmalarına sebep olmaktadır. Bu bireyler kimi zaman eksik sosyalleşme sürecinin etkisiyle toplumsal normları tam anlamıyla özümseyememekte kimi zaman da okuldaki diğer bireylerin olumsuz sosyalleşmesine sebep olmaktadır.

1.6.2.4. İşyeri

Çalışma mekânı bireyin, isteyerek ya da istemeyerek içinde bulunmak zorunda kaldığı bir sosyal alandır. Çalışma yaşamının anlamı üzerindeki düşüncelerde uzun yıllar çalışmanın ekonomik ve toplumsal işlevleri üzerinde durulmuştur. Oysa iş ve işyeri, aynı zamanda sosyo-psişik ihtiyaçlara cevap veren, kişiliğin gelişmesine katkı sağlayan önemli bir merkez hüviyetindedir (Tolan, 1991: 7).

Yetişkinlerin sosyalleşmelerinde etkili olan işyeri ortamında, her geçen gün öğrenilen ve ders alınan birtakım bilgiler olmaktadır. Aynı doğrultuda yetişkinlerin, çalıştıkları örgütün benimsemiş olduğu birtakım değer ve kültürü benimsemeleri de gerekmektedir. Yoksa çalıştıkları örgütle bütünleşemeyecek ve başarılı olamayacaklardır. Bu sayede birey, çalıştığı örgütün benimsemiş olduğu değer ve kültürü öğrenip buna adapte olmaya çalışırken, kendi dünya görüşü, değer ve normlarında da birtakım etkilenmeler oluşum göstermeye başlayacaktır. Bu sayede de birey örgütsel sosyalleşme sürecine girmiş bulunacaktır. Kısacası bireylerin sosyalleşmelerinde, çalışılan örgütlerin, dolayısıyla yöneticilerin, işverenlerin, müdürlerin yahut mesai arkadaşlarının şüphesiz büyük bir önemi vardır (Özkalp, 2007: 111).

İnsanların içinde yer aldığı çalışma ortamlarıyla geleceği organize ederler, diğer insanlarla ilişkiye geçerler, gruplar arası etkileşimi sağlarlar ve geniş bir sosyal çevre inşa ederler (Tolan, 1991: 21).

1.6.2.5. Kitle İletişim Araçları

Ataerkil aile yapısından modern toplum yapısına geçiş ile birlikte, kitle iletişimi toplum ve grupların âdeta yerini alarak, bireyin gelişim süreci içerisinde önemli bir yere sahip olmuştur. Tek taraflı bir iletişim kaynağı olarak görülen kitle iletişim araçları, birey

ve toplumlara yalnızca bilgi aktaran araçlar olmaktan çok, onları eğiten, nerede nasıl davranacaklarını, neyi nasıl algılayarak anlayacaklarını, hatta neyin iyi ya da kötü olduğuna, nelere bağlı olduğuna karar vereceklerini öğreten iletişim araçları hâline bürünmüştür (Demiray, 2003: 90).

Kitle haberleşme araçları ve medya olarak isimlendirilen bu kavram sosyalleşmede en önemli dört unsurdan birisidir. Bunun yanı sıra aile, okullaşma ve akran grubu diğer sosyalleşme unsurlarını teşkil eder. Kitle haberleşme araçları televizyon, radyo, gazete ve benzeri yazılı basını ve dev basın organlarını kapsamaktadır. Haberin ve bilginin çok geniş nüfus kitlelerine ulaştırılması hedeflendiği için kavram, kitle haberleşme olarak geçmektedir. Bu sosyalleşme vasıtası ferdi ve fertler arası etkileşimi aşan kitlelere dönük bir bilgilendirme ve haberleşme ağını ifade etmektedir. Kitle haberleşme araçları ile dünya küçülmekte, insanlar tüketim kalıplarından müzik anlayışlarına kadar benzer hale getirilmektedir (Erkal, 1997: 164).

Kitle iletişim araçları çoğu kez yalnız eğlence ile ilişkilendirilir ve bu nedenle çoğu insanın yaşamı için sıradışı\marjinal olarak değerlendirilirler. Bu sınırlı bir değerlendirme olsa da kitle iletişimi sosyal faaliyetlerimizin diğer yanlarını da kuşatmaktadır. Gazete, televizyon gibi iletişim araçlarının kendi deneyimlerimizde ve kamoyu üzerinde geniş kapsamlı bir etkisi vardır. Bu yalnızca tutumlarımızı belirli bir biçimde etkilemelerinden değil, çoğu sosyal faaliyetin dayandığı bilgiye erişmemizi sağlayan araçlar olmalarından ileri gelir (Giddens, 2000: 450).

Kitle iletişim araçlarının fonksiyonları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Aziz, 1982: 2):

1. Haber verme, eğitme, eğlendirme,
2. Dış dünyayı görmemizi sağlama,

3. Kültürün toplumumuzdan, bizden sonraki toplumlara ve nesilden nesile geçişini sağlama,
4. Eşya ve hizmetlerin tanıtılmasına, satılmasına yardım etme,
5. Dı ımızda oluşan fırsat ve çağrılara karşılık verme ile sosyal hareketlerde genel rızaya ulaşma arasında bağ kurmamıza yardım etme.

Kitle iletişim araçlarının etkisi ülkeden ülkeye farklılık göstermesine rağmen haber, bilgi sağlama, sosyalle tirme, güdüleme, tartışma ortamı hazırlama, eğitim, kültürün gelişmesine katkı, eğlendirme ve bütünleştirme gibi dokuz öğe üzerinde ortak fayda vardır (Kılıcıl, 1998: 63). Sundukları rol örnekleri, kazandırdıkları yaşantılar (coşku, korku vb.) ve örnekledikleri değer yargılarıyla olumlu ya da olumsuz yönde toplumsallaşma sürecini etkileyebilmektedir (  li, 2002: 96).

1.6.2.6. Din

Din dünyanın her toplumunda toplumsalla mada önemli bir role sahiptir. Özellikle  ocuğun ahlaki açıdan gelişiminde, doğru ve yanlış kavramlarının öğrenilmesinde çok etkilidir. Dünyanın hemen her toplumunda insanlar dini ibadethanelere düzenli olarak gitmeye de aile içindeki üyelerle ve toplumdan etkilenerek, belirli bir din kalıplarına uyar ve bunları da benimserler. Dini kalıplar toplumsal yaşamın birçok alanında insanları etkiler. Örneğin, dini ayinler sırasında, sadece inançla ilgili fikirler değil, konuşma, giyim ku am, resmi yerlerdeki insanların birbirlerine olan uygun tavır ve hareketleri gözlemlenerek benimsenir (Özkalp, 2008: 107).

Bir dini grubun inançları, normları, değerleri, idealleri, gelenek ve görenekleri ve kaynağını dinden alan her çeşit tavır ve davranış modellerinin gruba mensup olanlar arasında yayılıp yerleşmesi ve bu yolla müminin ait olduğu dini grubuyla  zde le erek, onunla bütünleşmesi olayı, karsımıza bir aidiyet ve k lt rle me ve aynı zamanda dini

bakımdan sosyalleşme vetiresi olarak çıkmaktadır. Esasen kişinin toplumun yeni kültür unsurlarının akidelerini, pratiklerini ve kaynağını dini bir saikten alan her çeşit tutum ve davranış modellerini alarak şahsiyetine mal etmesi bir tür eğitimle öğretim sürecinden ibaret bulunan dini sosyalleşmesine bağlı olup (Günay, 1986: 88), grup ya da toplumsal ölçekte *sosyal norm*un oluşmasına etkide bulunması doğaldır. Dolayısıyla, toplumun dinî alanda norm olarak gördüğü davranışların sınırı dışına çıkmak, birey davranışlarının kınanması, uyarılması ya da daha öte gidilerek cezalandırılması sonucunu doğurabilir. Bu nedenle, insanların dinî inançlarını ve davranışlarını tercih ederken ya da uygularken içinde yaşadığı grubun, daha büyük ölçekte de toplumun genelinin ortak fikri haline gelmiş normları göz önünde bulundurması gerekmektedir (Eren, 2007: 133).

Dini inançlar, ibadetler, davranışlar, gruplar ve cemaatlerin bireysel karakterlerinin ötesinde toplumsal şartlardan kaynaklanan etkileşimler girdikleri, sosyal şartların belirleyiciliğine maruz kaldıkları gibi başka toplum olayları üzerinde de etkili oldukları görülmektedir. Değişen sosyal ve kültürel durumlara bağlı olarak din ve toplum arasında değişik ilişkiler, etki ve tepkiler meydana gelebilmektedir. Buna göre bireyin dinî yaşayışının şiddet ve yoğunluğu, zamana, zemine ve ortama göre değişiklik gösterebilir. Bu değişimde yaş, cinsiyet, meslek, eğitim durumu ve sosyal statü gibi sosyo-demografik ve kültürel faktörler önemli derecede rol oynamaktadır (Çapcıoğlu, 2008: 50).

Bu sayede birey, genel toplumsal kültür yapısı içerisinde yer alan dinsel unsurları, kendi kimlik alanına taşıma yoluyla, topluma uyumu sağlamış olur. Toplumsal uyum konusunda dinin sembolleri ve toplumu organize etmedeki gücü etkili bir faktör olmaktadır (Eren, 2007: 142).

Sonuç olarak “her dinin kognitif (bilişsel) yönü vardır. Din, mensubu olan insanlara belirli bir dünya görüşü sağlar. İnananlar, inandıkları dinin etkisiyle dünya ve dünyevî olaylar karşısında nasıl bir tutum ve eylem içinde bulunacaklarını belirlerler” (Okumuş, 2003: 69).

2.BÖLÜM: SUÇ OLGUSU

2.1. Sapma Ve Suç

Her toplumda davranışları yönlendiren, biçimlendiren bazı kurallar vardır. İnsanoğlu bu sosyal kuralları doğumundan itibaren, önce ailede başlayan daha sonra okulda ve arkadaş çevresinde devam eden sosyalleşme süreci içinde öğrenir. Ancak bazı zamanlar bazı şahıslar toplumun beklentilerine uymayan fiil ve hareketlerde bulunurlar. Hatta belki de bazı şahıslar kendi beklentilerinin tersine fiil ve hareketlerde bulunabilir (Nirun, 1970: 406). Çünkü kişiler arasındaki ırk, etnik statü ve özellikle sosyal sınıf bakımından farklılaşmalar, araçları sınırlamaktadırlar. Bu sebeple normlardan sapmak hususunda özellikle aşağı sosyal ve ekonomik imkânlarla sahip sosyal sınıflar mensupları baskılar altında kalmaktadırlar. Çünkü onlar için maddi şeyleri elde etmek hususundaki imkânlar azdır ve eğitim dereceleri düşüktür. İşte bir toplumda nüfusun bir kısmı, sözü edilen sebeplerle, meşru araçları reddederek toplumun yücelttiği başarı amaçlarına ulaşmak istediklerinde bundan sapma hali doğar. Bu gibi hallerde normları kabul etmekten vazgeçmek ve kanun dışı yollarla amaçlara ulaşmak istenecektir (Dönmezer, 1994: 359).

Sapma davranışı çoğunluğun onayladığının dışında kalan ayıplanan ya da cezalandırılan bir davranıştır. Sapma davranışlar kültürün içeriği olan örf, adet, gelenek ve göreneklere aykırı olabileceği gibi hukuksal normlara da aykırı olabilir. Birincisinde ayıplama, kınama, sosyal ilişkileri asgariye indirme gibi yaptırımlar söz konusu iken ikincisinde özgürlüğünden mahrum etme, tazminat ödeme vb. hukuksal yaptırımlar söz konusudur (Bal, 2003: 179). Yasalara uymayan davranışın yaptırımı yasalarda yazılı olarak belirlenmişken, gelenek, görenek, örf ve adetlere uymamanın sapma olarak nitelendirilmesi durumu görelidir. Aynı zamanda sapmış davranışa gösterilen tepki de farklı sosyal

gruplarda farklılaşır. Buna karşılık, bazı sapma türleri toplumun çoğunluğunun, hatta bazı tür sapmalar (adam öldürme gibi) toplumun tüm üyelerinin tepkisini çekerken, sokağa tükürme gibi bir davranış sapma olarak herkesin tepkisini çekmez (İçli, 2007: 21). Her “sapma davranışı, genellikle garip bir davranıştan ibaret değildir, aynı zamanda, toplumun kabul etmiş olduğu normlarla bağlantılı olarak bir şeyi yapma veya yapmamanın belli derecesini de göstermektedir. Beğenilen yöndeki sapmalar (olumlu sapmalar) genellikle saygınlık, ün veya diğer yollarla ödüllendirilir. Hoş görülmeyen sapmalar (olumsuz sapmalar) ise, hemen herkes bazı normlara zaman zaman uymadığından, hoşgörülür. Ama toplumdaki normların ihlalinin hoş görülmeyeceği belirli durumlarda söz konusudur (Kızılcılık ve Erjem, 1996: 462).

Sosyal gruplar üyelerinin normlara uyumu konusunda önemli derecede baskı uygularlar. Bu grup baskısı insanların uyumu konusunda çoğunlukla etkin olmakla birlikte grup üyelerinin normlara her zaman tümüyle uyumu söz konusu değildir. Uyum kadar sapma da evrensel bir olgudur (İçli, 2007: 22).

Sapkın davranış bireysel olmaktan çok grupsal olarak üretilen ve bu nedenle de grup tarafından sapkın olarak algılanmayan davranıştır. Bütün suç grupları kendi davranışlarını meşrulaştırma, haklılaştırma süreçlerinden geçirirler. Sapkın davranışı hukuksal anlamda suç noktasına götürmemekle birlikte toplumda aykırı olarak algılanan çeşitli gruplar (Birleşik Amerika’da ki toplu intiharı seçen tarikatlar, savaş ve disiplinli endüstri toplumu karşıtı hippie gençlik grupları, Almanya’da neo-nazi gruplar vb.) sapkın alt-kültürü sürekli üretirler. Ancak kendilerine göre bu davranışlar normaldir ve aynı zamanda hayat felsefelerine uygun olan bir özgürlük duruşudur (Bal, 2003: 180).

Sapma davranışlar zaman, toplum, sosyal gruplar ve bireyler bakımından görecedir. Neyin sapma olup olmadığına karar vermek çok sayıda değişkenin hesaba katılmasıyla mümkündür. Her sapma davranışı suç olmayabilir. Fakat her suç olarak kabul edilen davranış aynı zamanda sapma davranıştır (Bal, 2003: 179). Suç ile kanuni bir davranıştan söz ederken, sapma ile toplumsal norm ve değerlerin ihlali kastedilir. Dolayısıyla, her iki ihlal durumu farklı bir normlar ve değerler sistemini referans almaktadır ve her iki referansın birbiriyle uyum ve çatışma içinde olduğu noktalar bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, suçu devletin hoş görmediği, sapmayı ise milletin hoş görmediği davranışlar olarak tarif edebiliriz (Dolu, 2012: 35).

Her toplumda düzeni sağlamak, korumak ve sürdürmek için gerekli kurallar vardır. Bu kurallar, toplu yaşamın ürünü ve onun temelidirler. İnsan kendine kural koyan ve ölçütler yaratan tek canlıdır. Başka bir deyişle insan koyduğu kurallarla kendi kendini sınırlamaktadır. İnsanın yaratmış olduğu bu değerler, simgeler, gelenek, görenek, hukuk, ahlak, din vb. kurallar kültürü oluşturur. Bu kurallar kuşaktan kuşağa aktarılır. Fakat kuralların, yasakların olduğu her yerde kuralı bozma, yasağı çiğneme, doğru olandan sapma eğilimi de vardır. Bu birey-toplum-doğa çatışmasının bir ürünüdür. Birey kendi arzularını, güdülerini doyuma ulaştırmaya çalışırken kimi zaman toplum kuralları ile çatışmaktadır (Yavuzer, 1996: 21).

Suç kavramı sosyoloji sözlüğünde su şekilde tanımlanmaktadır: "Kişisel alanı aşırıp kamusal alana giren ve yasak olan kural ya da yasaları çiğneyen, buna bağlı olarak meşru cezaların ya da yaptırımların uygulandığı ve kamusal bir otoritenin müdahalesini gerektiren fiiller suç sayılmaktadır (Marshall, 1999: 702).

Suç, evrensel bir olgudur. Toplumun tarihsel gelişim süreci incelendiğinde, her tür sosyal yapıda suçun her zaman var olduğu görülür. Evrenselliğin yanında suçun bir başka niteliği de göreliliğidir. Suç oluşturan fiiller toplumdan topluma ve aynı toplumda da zaman içinde farklılık gösterebilirler. (İçli, 1993: 7). Daha açık bir ifade ile bir toplumda suç sayılan bir fiil başka bir toplumda suç sayılmayabilir. Örneğin, bazı ülkelerde içki yasağı hüküm sürerken, diğer ülkelerde bu serbesttir. Yine bazı ülkelerde, kadınların başı açık dolaşması suç sayılıp cezalandırılırken, çoğu Batı ülkesinde mayo giyerek dolaşmanın cezai bir yaptırıma konu olması bile düşünülmez (Yavuzer, 1996: 21).

Suç, sosyokültürel bağlamda yaklaşan Sutherland'a göre suç üç ögeyi kapsar:

a- Bütün gruplar veya grup içinde siyasal bakımdan önemli olan küçük bir alt grup tarafından takdir olunan bir değer b- Toplumun diğer bir parçasını oluşturan küçük grubun, kültürel bakımdan diğer grup ile çatışma halinde bulunması dolayısıyla söz konusu değeri ya hiç takdir etmemesi ya da az takdir etmesi ve böylece o değeri tehlikeye sürüklemesi c- Değeri takdir etmeyenlere karşı usulüne göre uygulanan zorlama yoluna başvurulmasıdır (Dönmezer, 1984: 58-59).

Yukarıda bahsedilenlerden hareketle suç olgusu hakkında şu savlar ileri sürülebilir (Erkan, 2002: 191):

- Suç, evrensel bir olgudur.
- Suç, tarihsel sürecin her döneminde görüldüğü gibi, insan yaşamı devam ettiği sürece de var olacaktır.
- Suç, zaman ve mekân boyutunda biçim değişikliği gösterir.
- Hangi davranışların suç olduğuna ilişkin değerler görecelidir.
- Zaman zaman bireyin kişiliğinde somutlaşmasına rağmen toplumsal bir olgudur.
- İnsan-doğa ve insan-insan ilişkileri bağlamında ortaya çıkan bir olgudur.
- Suç, düşünceyle başlasa da eylemle sonuçlanır.

- Toplumun düzenini bozduğundan birden çok kişiyi etkileyen eylemsel bir süreçtir.

Suç ve sapma arasındaki kesişim alanının miktarı, esas itibariyle bir ülkede devlet ve milletin önceliklerinin ne ölçüde birbiriyle uyumlu olduğunun bir ölçüsü olarak kabul edilebilir. Suç ve sapma tanımları arasındaki ortak alanın az oluşu devlet ile millet arasındaki uyumsuzluk ve çatışmanın çok olduğunu ve bu iki yapının birbirinden kopuk olduğunu ifade eder. Halk tarafından hoş görülmeyen davranışların kendisine kanunlarda yer bulma derecesi, devlet millet arasındaki uyum derecesini, bu da bir ülke kanunlarının ne ölçüde başarılı olduğunu belirler (Dolu, 2012: 35).

2.2. Suç Teorileri

2.2.1. Bireysel Teoriler

Suçta bilimsel yaklaşım, ilk defa 18. Yüzyıl ortalarında “Faydacı Ekol” diye de adlandırılan klasik ekolle olmuştur. Klasik ekol insanların kendi faaliyetlerinin sonuçlarını tarttıktan sonra suç işledikleri varsayımına dayanır (İçli, 2007: 63). Klasik ekolün düşünsel alt yapısını oluşturan *Hedonistik Psikolojide*; “ insan, davranışlarını zevk ve ıstırap prensibine göre ayarlar; belirli bir hareketin vereceği zevk, aynı hareketin doğuracağı ıstırapla denge halindedir. Böylece yasaya karşı gelmenin vereceği zevk, onun getireceği ıstıraptan fazla olduğu takdirde birey, bu davranışa yönelecektir” (Yavuzer, 2006: 251-252).

Klasik ekol daha çok “suçluyu bir insan veya suç işleme kasti olan varlık olarak görmek yerine suç kavramıyla ilgilendi. XVII. Asrın sonuna doğru İngiliz filozofu Jeremey Bentham’da yarar ve acı arasındaki bir dengenin suçlu bir davranışı özgürce seçmesine rehberlik edeceğini ileri sürdü. Bentham, cezaların düzenlenmesine egemen olacak şu kuralları formüle etti:

1. Suç için saptana ceza değeri, hiçbir halde, suçun sağladığı, yararı gidermek için yeterli olandan az olmamalıdır.

2. Suçun neden olduğu zararın büyüklüğü oranında ceza bağlamındaki bedelde büyük olmalıdır.
3. İki suçun cezası karşılaştırıldığında, daha ağır suç için öngörülen ceza insanı hafif suçu işlemeye yöneltici yeterlikte vaz edilmelidir (Yücel, 2008: 68).

19. yüzyılda, klasik ekolle aynı temele, yani özgür irade temeline dayalı “Neoklasik ekol” ortaya çıktı. Neo-klasikler, klasiklerin koydukları cezaları fazla şiddetli bulmuşlardır (İçli, 1994: 38). Neo-klasiklere göre ceza “ suçluya değil suça uygun olmalıydı. İnsanın iyi ve kötü arasında özgürce seçim yapma kapasitesine sahip olması klasik ekol taraftarlarınınca sorgulanmadan kabul edilmişti. O halde, insanların neden böyle davrandıklarını, suçlu davranışı çevreleyen özel koşulları veya itilimleri sorgulamaya gerek yoktu. Klasik yaklaşım yeni ortaya çıkan sosyoloji ve psikolojiden etkilenen bazı kriminologlar tarafından özellikle özgür irade açısından eleştirilmiştir” (İçli, 2007: 65-66).

XIX. yüzyılın ortalarından başlayarak gelişen Pozitivist teorilerde ise özgür irade dışındaki etkilerin davranışı belirlemede çok önemli olduğu belirtildi. Teorilerdeki gelişim ve düşme trendine göre etkiler de genetik tevarüs gibi biyolojik etmenlerden kişilik, öğrenim ve ahlaki gelişim gibi psikolojik yapıtlara doğru değişim sergiledi. Bu bağlamda fazlaca sosyolojik yaklaşımdan, *anomi* ve *gerilim* gibi sınıf yapısı ve fakirlikten kaynaklanan kavramlara vurgu yapan *sosyal yapı* teorileri oluşurken, eğitim, arkadaş ilişkileri ve aile örneğindeki etkiler üzerine odaklanan *sosyal süreç* teorileri formüle edildi. Bu etkilerden genetik gücü, esas alan, “suçlu doğulur, yoksa suçlu olunmaz” (Yücel, 2008: 69), tezinin sahibi ve pozitif ekolün kurucusu olarak İtalyan doktor Casare Lombroso kabul edilir. Lombroso, suçlularla suçlu olmayanlar arasındaki biyolojik farklılaşmalara dikkat çekerek, fiziksel yapının bireyin davranış ve etkilerini yöneten

başlıca etken olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca, bilimsel deney ve araştırma yolu ile suçlu davranışın açıklanabileceğini belirtir. Bu düşünceden hareketle İtalyan hapishanelerindeki hükümlüler üzerinde çalışmalar yaparak “Born Criminal-Doğuştan Suçlu” kavramını geliştirmiştir. Lombroso, “atavizm”e bağlı olarak, benzer beden yapısındaki suçlu bireylerin özelliklerinin de aynı olduğunu savunurken, onları “doğuştan suçlu” olarak betimlemiştir (Yavuzer, 1996: 253-254).

Suçluların davranışları toplumların sosyo-ekonomik yapılarıyla bireylerin fiziksel ve psikolojik olumsuzlukları sosyal çevre ve spesifik alt kültür deneyimlerinin etkisi sonucu oluşmaktadır (Bahar, 2008: 127). Pozitivist yaklaşım bireye odaklanarak suçlularda bazı şeylerin diğer insanlara göre farklı olduğunu ileri sürmektedir. Suçluluk bireylerde veya gruplarda, kişilerin biyografisinde, geçmiş deneyimlerinde ve suçluların çevrelerinde aranmalıdır (Bahar, 2008: 127).

İçli’nin Mcaghy’den (1985) aktardığına göre pozitif ekolün diğer bir temsilcisi olan Ferri ise 5 tip suçlu tanımlamıştır. Bunlar:

- 1) Akıl hastası suçlular; Epilepsi, zeka geriliği, paranoya ve diğer tür zihinsel bozukluklar nedeniyle suç işlerler.
- 2) Suçlu doğanlar; Bunların insana karşı davranışları kuşaklar boyu devam eden kalıtsal bazı bozuklukların sonucudur.
- 3) Alışkanlık nedeniyle suç işleyenler de düzensiz bir görünüm sergilerler. Bunlar ya suçlu doğarlar ve ahlaki zayıflığa sahiptirler ya da çevre koşullarından etkilenerek suç işlerler.
- 4) İhtiras suçluları; Bunlar herhangi bir ahlaksal durum karşısında kontrol edemedikleri duygularının kışkırtması sonucu suç işlerler.
- 5) Tesadüfen suç işleyenler; Doğal suç eğilimine sahip değildirler, fakat kendi bireysel koşulları veya fiziksel ve sosyal çevrenin etkisiyle suça itilmişlerdir.

Bu son grup ileri görüşlü değildir, yaş, cinsiyet, yoksulluk ve hava koşulları gibi faktörler tarafından tahrik edilmişlerdir. (İçli, 2007: 69-70).

Pozitif ekolün bir diğer temsilcisi Rafaele Garofalo'dur. Klasik ekolün “özgür irade” düşüncesini reddeden Garofalo, suçlunun fiziksel özellikleri yerine psikolojik eksikliklerini yerleştirir. Ona göre, ahlaki duyguları bozuk olan bireylerin üzerinde suç işlemelerini önleyecek moral baskı yoktur. Toplumun korunmaya gereksinimi vardır. Bu nedenle, yasaların suçlunun zarar vermesini önlemek amacıyla düzenlenmesi gerekir. Kısaca Garofalo, suçlunun bireysel haklarından çok toplumun korunması ile ilgilidir (İçli, 2007: 42).

Suç ve suçluğun coğrafi koşulların etkisi altında olduğu fikrini savunan coğrafi ekolün temsilcileri, “başlangıçta iklimin ve topografyanın insan davranışları üzerindeki etkisini belirlemeye çalışmışlar, başka bir deyimle, suçun belli kesimlere dağılmasında sosyal ve coğrafi koşulların etkin bir rol oynadığına inanmışlardır” (Yavuzer, 2006: 252).

Quetelet'te, araştırmalarını birey yerine, gruplar üzerinde odaklaştırmış ve davranışın önceden sezilebilir, düzenli ve anlaşılabilir olduğunu keşfetmiştir. Fiziksel dünya nasıl ki doğa kanunlarıyla yönetilmekte ise, Quetelet'e göre, davranışlar da bireyin dışındaki güçler tarafından yönlendirilmektedir. Biz bu güçlerle ilgili bilgileri edindikçe davranış sezmemiz kolaylaşacaktır. O kriminolojik araştırmanın temel amacının, suça ilişkin faktörleri ve bunların etki derecelerini belirlemek olduğunu söyler (İçli, 1994: 46).

Bireyi temel alan birçok kuramın konuyu farklı açılardan incelediği görülür. Her kişilik yapısının kendine özgü davranış türlerine sahip olması nedeniyle, bu grupta yer alan teorilerin temel görevi, kişilik tiplerini belirlemek ve sınıflandırma yoluna gitmek

olmuştur. Özetle, bu türlü teoriler bireysel özellikler araştırma konusu olurken kişiyi çevreleyen ortamdaki farklılıklar dikkate alınmamıştır (Yavuzer, 1996: 250).

2.2.2. Biyolojik Teoriler

Pozitivist yaklaşımların hepsinde sapmanın açıklanmasında en sık ve en ısrarlı olan husus anatomik özellikler ile davranış arasındaki muhtemel ilişkinin araştırılmasıdır. Biyolojik organizmanın, insan faaliyetini yönlendirdiği görüşüne katılma, organizmanın diğer değişkenlere göre, daha kolay incelenebilir ve ölçülebilir olmasıdır (İçli, 2007: 77).

Biyolojik teoriler ilk etapta yapısal bozukluğu temel alan fikirler ileri sürmüştür. Kişinin fiziki eksiklik ve bozukluklarından dolayı doğuştan suçlu olduğunu fikrini savunan Lombroso, “çalışmasının başlangıcında suçluluğu bireysel açıdan ele almış ve onu insan davranışının biyolojik yapısında aramıştır. Lombroso’ya göre, suçluluk davranışı, çeşitli türde bireysel etkiler altında kalır. Ona göre suç, bedensel koşulların bir ürünüdür. Bazı insanlar suçlu olarak doğarlar. Bu kimseler, vücutlarında bulunan *stigmata-damga* ve *anomaliler* ile ayırt edilirler. Bu anomaliler onları iradeleri dışında suç işlemeye yöneltirler” (Yavuzer, 2006: 254).

Bu normal dışı özelliklerin bir kısmı fiziksel bir kısmı biyolojik bir kısmı da psikolojiktir.

- a. Doğuştan suçlunun fizik anomalileri şunlardır; Normalden kısa boylu, kafatası küçük, alnı dar, kaşları altındaki kemikleri ileri çıkıktır, kolları uzun, gözleri çukur ve eğridir, çehresi uzun ve geniştir. Suç tiplerine bağlı olarak da bazı farklılaşmalarda vardır; adam öldürenlerde bakışlar soğuk, donuk ve sabittir; gözleri kanlıdır. Hırsızlarda ise bakışlar hileli, hareketli ve gözler eğridir.
- b. Biyolojik anormallikler tat alma ve acı duymayı sağlayan duyumlardaki anomalilerden ve organların fonksiyon anomalileriyle ilgilidir. Tat alma ve acı

duyma daha azdır. Normal insanlarda duygu sağ tarafta daha fazla olduğu halde bunlarda sol taraf hassasiyeti daha fazladır.

- c. Psikolojik anomaliler ise ahlaki duyguların yokluğu şeklinde ortaya çıkar. Suçlarını işledikten sonra pişmanlık duymazlar (Dönmezer, 1994: 85-87).

Normalden sapan davranış üzerindeki çalışmalardan en çok bilineni Amerikan psikolog ve hekimi William H. Sheldon'ın çalışmasıdır. Sheldon, beden yapısıyla bireyin davranışı arasındaki ilişkiyi araştırmış ve bunu daha da ilerleterek, "Davranış, yapının bir fonksiyonudur" savını ortaya atmıştır. Sheldon, bu savına dayanarak, bireyin gelecekteki davranışının önceden tahmin edilebileceğini söyler. "Yaşam, bir yapı-davranış bütünlüğüdür," diyen Sheldon, insanların beden yapıları bakımından üç gruba ayrıldığını ve bu üç beden tipine özgü özgü karakterlerin varlığını savunmuştur. Sheldon'a göre üç beden yapısı şunlardır (Yavuzer, 2011: 237).

1. Endomorphy: Bunlar, bedenlerinin farklı tarafları yuvarlak olan, kısa, küçük kemikli, yumuşak tenli kimselerdir.
 2. Mesomorphy: Kemikli, adaleli, geniş göğüslü kimselerdir.
 3. Ectomorphy: Hassas, nazik, ince uzun, düşük omuzlu, küçük yüzlü kimselerdir.
- 200 denek üzerindeki çalışmaya dayanarak Sheldon, suçluların çoğunlukla mesomorphic yapılı gruptan geldiğini belirtmiştir.

Suçluların, suçlu olmayanlardan değişik fiziksel özellikleriyle ayrılabilceğini öne süren bir kriminolog da Earnest Hooton'dur. Ona göre, suçlular suç işlemeyenlere göre, hemen hemen bütün ölçüleri yönünden aşağı tipleri oluştururlar. Bu husus özellikle ağırlık, göğüs genişliği, kafatası ölçüleri, burun, kulak, baş ve çehre uzunlukları bakımından diğer insanlardan ayrılırlar. Hooten yaptığı araştırmalardan şu sonuca varır: Suç aşağı derecedeki insan organizması üzerinde çevrenin yaptığı etki sonucunda işlenir (Dönmezer, 1984: 118-119).

Vücut yapısı ile suçluluk arasında güçlü bir bağın olduğunu düşünenlerin başında gelen Kretschmer, piknik, astenik ve atletik olmak üzere üç tip belirlemiştir. Bu tiplerin yapısal özellikleri Kretschmer tarafından şöyle belirlenmiştir (Demirbaş, 2001: 103-105);

- a. Piknik tipler: Orta boylu, yuvarlak vücutlu, yağlı, el ve ayakları küçük, ortalama 167 cm boy, 68 kg ağırlık. Piknik tip dışa dönük, şen, rahat ve canlıdır, uyum yeteneğine sahiptir. Piknik tipler, daha düşük oranda dolandırıcılık ve şiddet kullanımı içindedirler.
- b. Astenik tipler: İnce yüz, sivri burun, ortalama 168 cm boy, 50 kg ağırlık, omuz ve gövde dar, göğüs basık, kol ve bacaklar uzun, el ve ayaklar ince, kemikler uzun. Yüz tipi 19 yaşında netleşir ve erken yaşlanma görülür. Astenik tip toplum dışı, çekingen yaşar. Astenikler hırsızlık ve dolandırıcılık suçlarında öne çıkarlar, şiddet ve genel ahlaka karşı suçları daha azdır.
- c. Atletik tip: Omuzlar geniş, bel ince ve kaslı, ortalama boy 189 cm. Atletik tip, ağır, canlı ve saldırgandır. Atletikler şiddet kullanma, mala ve genel ahlaka karşı ağırlıklıdır, dolandırıcılıkta daha azdırlar.

2.2.3. Psikolojik Teoriler

20. yüzyılın ortalarında suçlulukla ilgili öne sürülen fikirler; duygusal ve zihinsel bozuklukların, kişilik bozukluğunda temel etken olduğu bu bozukluklarında suçluluğa sebep olduğu yönünde şekillenmeye başlamıştır. İlerleyen süreçle beraber “birçok araştırmacı, zihni ve duygusal bozuklukları, kriminolojik kurama temel olarak kabul etmiş ve bu konuda geniş literatür ortaya koymuştur” (Yavuzer, 2006: 257).

Psikologlar, psikiyatristler ve ruh sağlığı ile ilgili diğer meslek sahipleri, kriminolojik teorinin formüle edilmesinde aktif rol oynamışlardır. Onların amacı, her tür anormal zihinsel durumu anlamak ve tedavi etmektir. Bu bağlamda psikologlar, toplumun sapmış, saldırgan ve antisosyal olarak etiketlediği kategorilere giren bireylerle yüz yüze

gelirler. Psikologlar, tüm insan davranışlarını bazı zihinsel süreçlerin bir fonksiyonu olarak gördükleri için birçok kriminal davranışın da bazı kişilik bozukluklarıyla ilgili olduğunu kabul ederler. Bazı suçluların önemli derecede rahatsız kişiler olduğu kabul edilse de bunlar suçlu nüfusun sadece küçük bir yüzdesini oluştururlar. Psikologlara göre, kriminologlar suçluluğu, onu motive eden psikolojik süreçleri belirlemeden anlayamazlar (İçli, 2007: 73).

Bilinçaltının ve buna bağlı olarak oluşan insan tepkilerinin araştırılmasına dayalı olan psikanaliz özellikle Freud, Adler ve Jung ile gelişme göstermiştir. Psikanalitik görüşe göre kişi suça bir takım bilinçaltı kuvvetler, güdülenmeler tarafından itilmektedir. İnsanlardaki arzular, dürtüler zevk ve eğilimler kendilerini özellikle bilinç dışı olarak belirtirler. Bunların bir kısmı doğuştandır, diğer bir kısmı da zamanla iç salgı bezlerinde meydana gelen değişikliklerle ortaya çıkar. Bu doğuştan gelen ve çoğunlukla bilinç dışı eğilimler bütünü olan libido kişinin davranışlarını belirler. Freud’a göre “ego”, “id”in eğilimlerini kültür çevresine uygun olarak gerçekleştirmek için çaba harcar. Zamanla “süperego” id ve ego’ya egemen olmak ister. İçeride yapılan arzu ve dürtüler olumlu işler olarak “yüceltme” yoluyla kendilerini ifade edemezlerse şekil değiştirerek ortaya çıkarlar. Oluşan çeşitli kompleksleri aşmak için kişi suça yönelir. Böylece suç, kompleksli kişinin bir çeşit savunması olarak ortaya çıkmaktadır (Dönmezer, 1994: 144-150).

2.2.4. Sosyolojik Teoriler

Suç ve suçluluğu açıklama çabası olarak formüle edilen sosyolojik kuramların sayısı bir hayli fazladır. Suç kuramlarının bu denli fazla olması, suç olgusunun karmaşıklığı ve suç işleyenlerin sahip oldukları farklı suçlu profillerinden kaynaklanmaktadır. Diğer bir ifade ile; gerek çok sayıda suç türünün olması (hırsızlık,

tecavüz, zimmete para geçirme, adam öldürme, dolandırıcılık, rüşvet, gasp v.b), gerek suçlulukla ilintili çok sayıda değişkenlerin var olması (yoksulluk, işsizlik, eşitsizlik, suçlu akran grubu, sorunlu aile yapısı, göç, alkol ve uyuşturucu, yerleşim yerinin özelliği, kültür, formel ve enformel denetim unsurlarının zayıflığı, damgalanma v.b) ve gerekse de suç işleyenlerin sahip olduğu bireysel özelliklerinin (yaş durumları, medeni durumları, mesleki yapıları, sosyalleşme biçimleri, cinsiyet durumu v.b) farklılık arz etmesi gibi nedenler, suç olgusunun çok perspektifli açıklamasını gerekli kılmıştır (Kızmaz, 2005: 150). Buradan hareketle çok perspektifli sosyolojik kuramlar “suçun sebebini üç unsura gönderme yaparak açıklamaya çalışmaktadır. Bunlar; sosyal değerler, sosyal yapılar ve sosyal normlardır” (Korkmaz ve Kocadaş, 2006: 90).

2.2.4.1.Sosyal Yapı Teorileri

2.2.4.1.1. Fonksiyonalist Teoriler

Fonksiyonalist teoriler içinde en iyi bilineni Durkheim’in teorisidir. “Durkheim’in suç ile ilgili çalışmalara en büyük katkısı, suçun normal ve fonksiyonel olduğunu kabul etmesidir. Durkheim’a göre, bütün insanların aynı veya benzer moral bilinçte olması imkânsızdır (İçli, 1993: 16).

Emile Durkheim suçun nasıl ortaya çıktığı ve toplumun bir fonksiyonu olarak varlığı üzerine çalışmıştır. Durkheim’in önemli katkısı suçun normal ve sosyal davranış için gerekli olduğu biçimindeki yaklaşımıdır. Suç her yaşta, her sosyal-ekonomik durumda olduğuna göre kaçınılmazdır. Suçun açıklaması bireyde değil, grup ve organizasyondadır. Toplumdaki farklılıklar (heterojenlik) suçu teşvik eder. Suç mevcut normlara göre belirlenir. Suç fonksiyoneldir, sosyal değişme için gereklidir. Suç bazen yararlı da olabilir, hatta toplumun sağlık işaretidir. Suçun varlığı sosyal değişimin yolunun açık olduğunun,

sosyal yapının katı olmadığına işaretler. Suç sosyal hastalıklara dikkat çekerek topluma yarar sağlar. Toplum üyelerine paylaştıkları değer ve ilgileri hatırlatır. Topluluk üyeleri ortak bir intikam duygusu etrafında güçlenir. Suçlu davranışının mevcut bütün şekillerin elimine edilse bile toplum yeni formlar yaratır” (Bal, 2003: 189-190).

Durkheim, *Sosyolojik Yöntem Kuralları* adlı eserinde, suçun normal sosyolojik olgular arasında yer alan, tüm sağlıklı toplumlar için doğal bir nesne olduğu; meleklerden oluşan bir toplum içinde de kişileri suç derecesinde rahatsız edici davranışlara tanık olunacağını; universal nitelikte aynılığın olanaksız olduğu ve kişilerin az veya çok oranda kolektif tipten farklı olduğu toplumda, farklı kişilerden bazılarının suçlu karakterde olmasının kaçınılmazlığı karşısında suçun *gerekli* olduğunu ileri sürmektedir. Bazı sapmalar, hatta suç değişen bir toplum açısından tamamen işlevsel ve önemlidir. Bu bağlamda toplumdaki adaletsizliklere dikkatleri çekmek için suç işleyen kişilerin toplumsal açıdan önemi de yadsınamaz. Bu tür suçların insan vücudundaki ateş gibi sosyal metabolizmada düzeltilmesi gerekli olan şeylere işaret ettiği ileri sürülmektedir (Yücel, 2008: 89).

Durkheim’a göre, bir eylemin suç sayılması için ceza tepkisiyle karşılaşması gerekir. Hemen hemen bütün kriminologların suçu patolojik bir olgu olarak kabul etmektedirler. Buna katılmayan Durkheim, suçu evrensel bir olgu olarak görmektedir. Suçun fonksiyonel ve sosyal değişme için gerekli olduğunu ifade eden Durkheim’e göre suç, mevcut normların bir ürünüdür (İçli, 1994: 69). Toplumsal ve hukuksal normlar toplumların yaşam biçimlerinin, Durkheim’in ifadesiyle dayanışma biçimlerinin ürünüdür. Durkheim, toplumlarda iki tip dayanışmadan söz eder:

1. Bireylerin birbirlerine benzemelerinden meydana gelen “mekanik” dayanışma ki bu kişiliği siler, ceza hukukunu doğurur. Bu ilkel topluluklara özgü bir dayanışma türüdür.
2. Bireylerin farklılaşmalarından ötürü meydana gelen ‘organik’ dayanışma kişiliği güçlendirir, geri verdirici hukuku ortaya çıkarır. Bu iş bölümüne ulaşmış toplumlara özgü bir dayanışma türüdür (İçli, 2007: 92).

Bazı kuralların ortadan kalkması, işbölümünün bir ünitesinde çalışan bireylerin, diğer ünitesinde çalışan bireylerle uyum sağlayabilmelerini engeller. Bu da bir karmaşa, ya da sosyal parçalanmalara neden olabilir (Yavuzer, 2006: 260). Bu durumun sonucu olarak anomi ortaya çıkar. “Bütünleşme eksikliği ya da uyuşmazlık hali olan anomi basit ve şiddetli olarak ikiye ayrılır. Basit anomi, bir grup ya da toplumdaki değer çatışmalarından doğan huzursuzluk durumudur. Bu durumun sonucunda grupta kopma duygusu belirir. Şiddetli anomi ise, bir grup ya da toplumdaki değer sisteminin çürümesi ve tümüyle çözülmesi demektir. Bunun sonucunda daha şiddetli huzursuzluk doğar (Kongar, 1995: 163).

2.2.4.1.2. Gerilim Teorileri

Fonksiyonalist yaklaşımın bir başka temsilcisi olan Robert Merton gerilim teorisi ile de anılır. Merton’un teorisi hem çocuk hem de yetişkin suçluluğunu açıklamak üzere sapma kavramına odaklanır. Merton biyolojik, psikiyatrik ve özellikle Freudcu teorilere karşı çıkmıştır. Ona göre problem, farklı sosyal yapılarda sapmış davranış frekansının neden değiştiği ve farklı sosyal yapılarda sapmaların nasıl değişik şekillerde ortaya çıktığı sorularını cevaplamaktır. Merton’un tezi sosyal yapıların bazı bireyler üzerinde uyum yerine uyumsuz davranışa yol açacak baskı uyguladığı biçimdedir (Bal, 2003: 190).

Bu teori düşük gelir sınıflarının karşılaştığı engellere ağırlık vermektedir. Bunlar, kültür farklılıkları, ekonomik güçlükler ve yukarıya doğru hareket edebilmek (*mobilité*) için gerekli olan kaynakların sınırlı olması gibi engellerdir. Eğitim olanaklarının elde edilebilmesinde sınıflar arasındaki fırsat farklılıkları bulunmaktadır. Bunu sağlamak, özellikle düşük gelir gruplarına ait gençler için oldukça güç olmaktadır. İşte Merton’e göre, “gerçekleştirilemeyen istekler, kişilerde sapma türü davranışlara ve topluma egemen olan ahlakın reddine, anomiye yol açmaktadır” (Yücel, 2008: 95).

Merton da Durkheim gibi, suç problemini anomiye bağlamış ve anomiyi bağımsız değişken olarak kullanmıştır. Ona göre anomi, kültürel amaçlar ve yasal yollar arasındaki uyumsuzluktur. Toplumun sosyal-kültürel yapısında iki önemli unsur bulunur: Birincisi kültür tarafından tayin edilen o kültürün bütün mensupları tarafından meşru görülen arzu, hedef ve amaçlardır. İkincisi ise, kültürün belirlediği amaçlara ulaşmak için izlenecek yollardır; kurumlar, örfler ve adetlerdir. Bu iki unsur arasında denge vardır (Bal, 2003: 190-191).

Merton’a göre anominin ortaya çıkışı, toplumun bireylere benimsettiği temel hedefler ile bu hedeflere ulaşmaları için kullanılmasına izin verdiği araçlar arasında bir uyumsuzluğun varlığına bağlıdır. Böylece, bireysel amaçların ya da toplumun bireyler için belirlediği hedeflerin meşru araçlarla tam bir uyum sağlayamadığı durumları anomik olarak nitelemek mümkündür. Bu şartlarda normatif sistemin bütünlüğü bozulmuştur ve bir tür dengesizlik söz konusudur. Bireysel eylemleri değerlere göre yönlendirmek ve normlara göre düzenlemek işlevini gören kültürel yapı ile bireyler arasındaki ilişki sistemlerinin oluşturduğu toplumsal yapı birbirleriyle artık uyumlu bir biçimde bütünleşmemektedir. Göreli bir esnekliğe sahip olan toplumsal yapının bireyler için belirlediği sınırlar, onların tutkularını ve özlemlerini doyumsuz bırakabilmektedir. Bu

durumun bireyde yarattığı gerilim, onun aynı zamanda hem hedeflere bağlılığını hem de normlara uyumunu sağlayamayacak ölçüde büyüktür. Bu nedenle, söz konusu gerilim, kültürel yapının parçalanmasına yol açarak, toplumsal dengesizliğin en belirgin sonucunu doğurmuş olur (Korkmaz ve Kocadaş, 2006: 137).

2.2.4.1.3. Alt Kültür Teorileri

Merton gibi Albert Cohen de suçun ana nedeni olarak, Amerikan toplumundaki çelişkileri görmüştür. Ancak Merton değerler ile araçlar arasındaki gerilimlere gösterilen bireysel sapkın tepkileri vurgularken, Cohen bu tepkileri, alt kültürler yoluyla toplu olarak gerçekleşiyor diye görmüştür. Cohen, *Delinquent Boys* (Suçlu Çocuklar-1955) adlı kitabında işçi sınıfının aşağıdaki tabakalardan gelen, kendi konumlarından rahatsız olan erkek çocukların, genellikle çeteler gibi suç alt kültürlerine katıldıklarını ileri sürmektedir. Bu alt kültürler orta sınıf değerlerini yadsırlar ve bunların yerine suçluluk ve öteki türden uyumsuzluklar gibi karşı çıkmayı kutsayan normları geçirirler (Giddens, 2000: 208).

Alt kültür grupları ile açıklanmak istenen nokta herhangi bir şekilde toplumdan izole edilmiş belli bölgelerde yaşamak zorunda kalan insanlar olarak tanımlanabilirler. Bunların bir arada bulunma nedenleri ise topluma karşı bir savunma mekanizması oluşturmaktır. Bu bireylerin fikir yapıları ve zihinleri birbirlerine benzer bir nitelik arz etmektedir (Bal, 2004: 11).

“Alt kültüre ilişkin suç teorileri, toplumda belli bazı grupların suçu onayladığını ya da en azından suça neden olan değerlere sahip oldukları” (İçli, 1994: 77) ve “alt-kültüre mensup olmanın, kişiyi belirli amaçlara yönelteceğini ve bunlarında kanunlara aykırı olabileceğini, suç niteliği taşıyabileceğini ileri sürmektedirler (Sokullu-Akıncı, 1994: 187).

David Matza ve Gresham Sykes, suçun öğrenildiğini savunmakla birlikte, diğer teorisyenlerden farklı bir bakış açısına sahiptir. Onlara göre, suçlular, suç işlemede etkili olan teknikleri, değer ve tutumları öğrenmekten çok, yasal olmayan çerçeveler arasında rahatça gidip gelmeyi öğrenirler. Matza, ‘serbestçe dolaşma’ (drift) biçiminde isimlendirdiği süreçte, insanların, yasalara uygun ve yasalara aykırı uçlar arasında gidip gelme özgürlüğüne sahip olduklarını öne sürer (İçli, 2007: 100-101).

David Matza ve Gresham Sykes suçlu alt kültürün alt sınıf çelişkilerinden kaynaklanan bir fenomen olmadığı savunmaktadırlar. Onlara göre, suçlu çocukların büyük bir bölümü, eylemlerinden dolayı suçluluk hissetmekte, bu duyguyla baş edebilmek için de her türlü rasyonelleştirmeye gitmektedirler. Suçlu alt kültürde işlediği suçu rasyonelleştirmesi açısından kişiye gerekli tüm olanakları sunmaktadır. Rasyonelleştirme ya da nötrleşme teknikleri kişilere normal davranışlarından uzaklaşarak zaman zaman sapmış davranışlara yönelme imkanı sağlar. Bu süreçte kişiler genel değerler sistemi yerine suçlu alt-kültürün değerler sistemini benimsediklerinden suçluluk duymayabilirler (Bal, 2003: 193-194).

Bu doğrultuda yaptıkları eylemi normal gören bu gibi kişilerin toplumda konformist bir kişi olarak itibarda gördüklerine de tanık olunmaktadır. Bu bağlamda, sosyolog G. Sykes ve D. Matza (1988) genç suçlularca başvurulan beş nötrleştirme tekniği saptadılar:

1. *Sorumluluk Yadsıması*: mazeret göstererek sorumluluktan kaçınmaya yönelik bu teknikte şunlara başvurulmaktadır: “Olanlar yalnızca bir kaza idi”, “Bizler zaten mağdur kişileriz/Hülya kurbanlarıyız”, “Bizler rüzgarda savrulan saman gibiyiz”.
2. *Zarar Yadsıması*: başvurdıkları savunmaları arasında, “yaptığım hiç te yanlış bir şey değil”, “bakınız kimse zarar görmedi”, “yaramazlık yaparken mala istemeden zarar verdik”, “çeteler arası savaşı özel bir dalaşma”, “araba

hırsızlığını ödünç alma” olarak görme-leri yer almaktadır. Zaman zaman da yaptıkları eylemin doğru olmadığını bilmelerine karşın biraz eğlenmek dışında başkaca bir amaç taşımadıklarını dile getirmektedirler.

3. *Mağdurluk Yadsıması*: Sapma türü davranışlar öç almaya yöneliktir. Örneğin zayıf not veren bir öğretmenin arabasına veya işkenceci bir kolluk görevlisine zarar vermek için yapıldığında, bu kişilerin bunu hak ettikleri şeklinde bir savunma sergilemektedir.
4. *Suçlayanların Suçlanması*: Yolsuzluğa karışmış kamu görevlileri ve beyaz yakalı suçlular, kendilerini yargılayanların da lekeli olması, onlara bizleri yargılama hakkı vermemektedir. Onlar temiz mi ki beni itham edebilsinler(!?)
5. *Fazlaca Sadakat Gösterisi*: Bu son teknikte arkadaşlara/çeteye sadakat, yasalara uymaktan daha önemli görülmekte ve onlara yardım etmek gereği duyulmaktadır. Sonuçta karşı taraftakiler ve/ya masum üçüncü bir kişinin ölümüne sebebiyet verilmesi göz ardı edilmektedir (Yücel, 2008: 28-29).

Bir alt kültür teorisi olan ayırıcı fırsatlar teorisi Cloward ve Ohlin tarafından ortaya atılmış, Cohen ve Merton’un teorilerinin bir araya getirilmesi veya birleştirilmesinden oluşmuştur. Merton suçluluğu, bireylerin toplumsal olarak kabul edilen hedeflere ulaşma gayretlerinin toplumda eşit olarak dağıtılmamasının sonucu olarak görürken, Cohen de büyük ölçüde, statü yükseltme arayışının bir sonucu olarak görmektedir. Cloward ve Ohlin ise, çete üyelerinin her iki biçimi de denediklerini ileri sürmektedirler. Bir manada, ayırıcı fırsatlar hem meşru hem de gayri meşru bir özellik taşıyabilmektedir (İçli, 2003: 533).

Bu kurama göre sapan davranış, gençlerin, toplum tarafından kabul edilen normların ve değerlerin dışında normlar ve değerler öğrendikleri, benimsedikleri sosyalleşme süreçlerinin sonucudur. Ayrıca bu kuram sapan davranışı, kent ve alt-sınıf olayı olarak görür. Sapmış gençlik alt kültürlerinin ortaya çıkış nedenleri ve sonuçları hakkında sosyolojik yaklaşımlar genelde iki grupta toplanabilir. Sapma, belirli bir sınıfa ait gençlerin sosyal psikolojik özelliklerinden mi; yoksa gençlerin, toplumun geleneksel

davranış örüntülerine uyma yönünde yaptığı baskılara yönelik karşı tepkilerden mi kaynaklanmaktadır (Akan, 2001: 1).

Kuramın genel olarak sayıltıları şunlardır:

1. Göreli olarak oldukça fazla sayıda alt sınıf gençliği okulda başarısızdır.
 2. Okuldaki başarısızlık sapan gençlikle ilişkilidir.
 3. Okulda kötü performans genellikle baskıcı orta sınıf değerleri ile alt sınıf gençlerinin değerleri arasındaki çatışmaya dayanır.
 4. Alt sınıf sapan davranışı (suçu), büyük ölçüde çete bağlamında işlemektedir.
- Bu kuram genel olarak sapan davranışın kritik kaynağı olarak statü yoksunluğunu ve eğitim sistemindeki başarısızlığını göstermiştir (Akan, 2001: 5).

2.2.4.1.4.Sosyal Ekoloji Teorileri

Ekoloji, bitki ve hayvanların yaşadıkları ve büyüdükları yerde birbirleriyle ve doğal ortamla ilişkilerini inceler. Sosyal ekoloji ise insan ve çevre arasındaki ilişkiyi konu edinir. Ekoloji teorileri belli fenomenlerin dağılımını ve çevreyle ilişkilerini araştırır ve suç çevrenin değişimi ile ortaya çıkan sosyal değişimin bir fonksiyonu olarak kabul eder (Bal, 2003: 195).

Sosyal ekoloji teorileri çevrenin değişimi ile ilişkili bir sosyal değişmeye bağlı olarak oluşturulmuş kuramlardır.

Bu teoriler ABD'nin Sikago eyaletinde yapılan çalışmalar sonucunda oluşmuştur. Bunun nedeni ise bu eyaletin hızlı bir sanayileşme süreci içinde bulunmasıdır. Bu süreçte ortaya çıkan göç, artan nüfus, gelir dağılımındaki eşitsizlik suçluluk değerlerini yükselten tetikleyiciler olarak görülmüştür (Bal, 2004: 14).

Özellikle Burgess'in "Çember Teorisi" olarak bilinen Teori şehri beş bölgeye ayırır. Bu bölgeler tek merkezli merkezî iş çevreleri bölgesinden, şehrin dışında oturanların

yerleşim bölgesine doğru çemberler oluştururlar. Her bölgenin kendine özgü yapısı, kültürü, organizasyonu, kendine has sakinleri vardır. I. bölge Chicago'nun iş merkezidir. II. bölge geçiş bölgesidir. Bu bölgede akıl hastalığından suça kadar her tür sapma oranları en yüksek düzeydedir. Bu bölgede şehrin en ucuz evleri, lokantaları vardır ve bu evlerde fakir insanlar yaşar. Parasal olanakları artan kişiler bu bölgenin dışına taşınır, onların yerine yeni göçmenler gelir. III. bölgede işçi sınıfının evleri vardır. Bu bölgede yaşayanların işleri onların şehrin dış bölgelerinde yaşayanların sahip oldukları bazı imkânlarla sahip olmalarına olanak sağlar. IV. bölgede orta sınıf profesyoneller ve küçük iş sahipleri yaşar. V. bölge ise şehrin en dış bölgesidir ve burada uydu kentler ve banliyo bölgesi vardır (Reid, Akt: İçli, 2007: 165).

Sosyal organizasyonsuzluk teorisi; heterojen yapı, çöküntü bölgeleri, sosyal hareketlilik, sanayileşme ve kentleşme gibi değişkenlerin, doğrudan veya dolaylı olarak suçluluk üzerindeki etkilerine dikkat çekmektedir. Shaw ve McKay; fakirlik, kültürel heterojenlik ve fiziksel hareketlilik gibi şehir yaşamını karakterize eden bu faktörlerin sosyal çözülmeye yol açtığını ileri sürmektedirler. Çünkü onlara göre bu faktörler, bireylerin toplumsal değerlere olan bağlılığını zayıflatarak, onları suç işlemeye yöneltmektedir. Shaw suçun tam olarak anlaşılması için kişinin bulunduğu sosyal çevrenin incelenmesi gerektiğini savunmaktadır. Genel suçluluk ve çocuk suçluluğu incelenirken olayı daima içinde yerleştiği sosyal çevre ile bir fonksiyon halinde görmektedir (Dönmezer, 1994: 18).

Bozuk sosyal organizasyon kuramı, sapan davranışı toplumdaki hızlı değişime bağlamaktadır. Göç, kentleşme ve gelir düzeylerindeki farklılaşma toplumda karışıklığa yol açmıştır. Bu kuramın temel sayılıları şunlardır:

1. Sapan davranış kurumsal ve sosyal kontrolün yetersizliği sonucu oluşur.
2. Sosyal kurumların organizasyonlarının bozulması, hızlı endüstrileşme, kentleşme ve göç süreçlerinin sonucudur, özellikle kentsel alanlarda görülmektedir.
3. Sosyal kurumların etkinliği, ikamet ve iş yerlerinin arzu edilebilirliği, ekolojik prensiplere bağlı olarak rekabet ve başatlık kavramlarını ortaya çıkarır.
4. Bozuk sosyal organizasyonlu sosyal alanlar suç sayılan değerlerin gelişmesine yol açacak eski geleneklerin yerini alır.

Bozuk sosyal organizasyon kuramı ve sosyal ekoloji kuramına göre, bozuk organizasyon doğal bir oluşumdur. Bu oluşum uyum ve dengeye dönüşecektir (Akan, 2001: 2-3).

2.2.4.2. Sosyal Süreç Teorileri

2.2.4.2.1. Sosyal Öğrenme ve Davranış Teorileri

Sosyal öğrenme, kriminolojide davranış teorisinin çok açıklayıcı olan bir dalıdır. Bu teoriye mensup teorisyenler arasında, insanların şiddete eğilimli yetenekte doğmadıklarını, yaşamları boyunca saldırgan davranmayı öğrendiklerini tartışan Albert Bandura'dır. Bu deneyimler amaçlarına ulaşmak için şiddet kullananları gözleme, televizyonda ve sinemada şiddet kullananların ödüllendirildiğini seyretme gibi doğrudan gözlem yoluyla da öğrenilir. Sosyal öğrenme teorisi, çocukların, yetişkinlerin şiddet içeren davranış modellerinden saldırgan davranış modellerini öğrendiklerini ileri sürer. Yaşamın daha sonraki yıllarında bu saldırgan davranış kalıpları sosyal ilişkilerde kalıcı olur. Sosyal öğrenme açısından, psikolojik veya biyolojik faktörler kişiyi şiddet içeren faaliyete eğilimli yapabilir, fakat kişinin şiddet eğilimini aktif hale getiren çevre faktörleridir. Sosyal öğrenme teorisyenlerine göre ihlal, davranış biçimlendirmesi (behavior modeling) denilen bir süreç yoluyla öğrenilir (İçli, 2007: 116).

Suç sosyolojisinde temel temalardan biri, suçlu davranışın tabiatının öğrenilmiş olmasıdır. Kişisel davranış doğrudan denenmiş grup etkileşimi ve referans grup üyesi olmamakla birlikte, kişinin kendi dış görünümünü ve davranış kalıplarını geliştirmede rehberlik aradığı referans gruplar tarafından şekillendirilmiştir (İçli, 2007: 117).

Sosyal öğrenme teorileri, suçun suçlu faaliyetle ilgili normların, değerleri ve davranışların öğrenilmesinin bir ürünü olduğunu kabul eder. Sosyal öğrenme, suç teknikleri yanında suçluluğun nasıl rasyonalize edileceği, utanç duygusunun nötrleşmesi gibi suçun psikolojik yönlerini de öğrenmeyi de içerebilir (İçli, 2007: 115).

Örneğin babası tarafından annesine şiddet uygulandığını ancak şiddetin ardından hiçbir şey olmamış gibi yaşantılarına devam ettiklerini ya da büyük ebeveynlerin bu şiddeti onayladığını gören çocuk için babası güç kazanmıştır ve kontrol ondadır. Üstelik büyükler de bu davranışı onaylamış ve ödüllendirmiştir. Aynı şekilde sokakta arkadaşlarıyla kavga eden kardeşine ebeveynlerinin onay verdiğini gören bir çocuk, şiddetin bir kontrol ve başa çıkma yolu olduğunu öğrenecek ve ilerideki dönemlerde kardeşi gibi kendisi de benzer yollara başvuracaktır (Kalkan ve Kaygusuz, 2012: 386).

Sutherland'ın Ayrımcı Birleşimler Teorisi'de suçlu davranışın öğrenildiği düşüncesini temsil etmektedir. “Suçlu davranış kişilerle kurulan iletişim ortamında etkileşimle (veya birliktelikle) öğrenilmektedir. Bu nedenle, teori suçlu davranış modelleriyle temasları yanında suçlu davranış olmayan modellerden soyutlanmayı ön görmektedir. Bu açıklamalar teorinin sosyolojik, kültürel ve dış faktörlere ilişkin olduğunu göstermektedir. Bu anlatımı çerçevelemek üzere Sutherland'ın teorisini ilk ortaya koyduğunda (1947) belirttiği dokuz önermeye aşağıda yer verilmiştir.” Bunlar sırasıyla şöyledir:

1. “Suçlu davranış öğrenilir”.
2. “Suçlu davranış etkileşim içinde öğrenilir”.
3. “Suçlu davranışı öğrenmenin temel kısmı en yakın kişisel gruplarda oluşur”.
4. “Suçlu davranış öğrenildiğinde, öğrenme (a) bazen oldukça girift ve bazen de oldukça basit olan suç işleme tekniklerini; (b) bazen de, saik, dürtü, haklı çıkarma ve tutumlarının özel yönünü de içerir”.
5. “Saikler ve dürtülerin özel yönleri, ceza kanunlarının leh (*favorable*) veya aleyhindeki (*unfavorable*) tanımları algılamasından öğrenilir”.
6. “Kişi, hukuk ihlali için *favorable* tanımların, hukuk ihlaline *unfavorable* tanımlardan fazla olması halinde suç işler”.
7. “Öğrenim deneyimleri-ayrıca birleşim-sıklık, süresi, önceliği ve yoğunluğu açısından değişebilir”.
8. “Suçlu davranış, suç ve suç karşıtı modellerle ilişki içerisinde, öğrenme süreci tüm diğer öğrenme mekanizmalarını da içerir”.
9. “Suçlu davranış, suçlu olmayan davranışlar gibi genel ihtiyaçlar ve değerlerin bir ifadesi olmakla beraber, bunlarla açıklanamaz”(Örneğin suça neden olan paraya olan ihtiyaç değil, daha ziyade para elde etmek için kullanılan yöntemdir; yöntem öğrenilmektedir) (Yücel, 2008: 92-93).

Sutherland, suçluluk davranışının ilk çocukluk dönemlerinde geliştiğine ve yaşam boyu devam ettiğine işaret eder. Ona göre, birey-toplum ilişkisi çerçevesinde kişinin herhangi bir andaki eğilimi, önceki yaşam koşullarının bir ürünüdür. Buna göre, suçluluğun nedenlerini de kişiliğin derinliklerinde, onun ilk yaşam deneyimlerinde aramak gerekir. Sutherland’a göre, kişilik yapısı, bireyi farklı ilişki biçimlerine yönelten çeşitli etkenlerden biridir. Bu nedenle suçlulukla yakın ilişkisi vardır. Birey, ilişki kuracağı insanları bilinçli seçer ve davranış normlarını ona uydurur (Yavuzer, 1996: 260).

Sutherland’ın genel olarak suç konusundaki görüşlerini özetlersek; Amerikan şehirlerinde yetişkin ve çocuk suçluluğunun yüksek olmasının nedeni, bu bölgelerde

yasalara karşı gelmenin bir örf ve adet haline getirilmiş olması, bunun, herhangi bir örf ve âdetin öğrenilmesi gibi öğrenilmesidir. Dış görünüşteki bozulma yoksulluk, kalabalık nüfusun bulunduğu yerlerde yasalara karşı gelmek bir örfdür denilebilir. Bu bölgelerde, yetişkin suçluların prestijli olmaları, suç tekniğinin, standart suçlu davranışının, suçlu normlarının nesilden nesile aktarılması söz konusudur (İçli, 2007: 121).

Özellikle parçalanmış ailelerin çocuklarında, ailenin çocuk üzerindeki etkisi, ilgisi ve denetimi azaldıkça, akran grubunun etkilerinin daha belirginleştiği görülmektedir. Çocuk, ailenin ilgisiz ve denetimsiz tutumu karşısında akran grubuyla daha yakın ilişkiler kurabilir, onların etkisinde kalarak bu ilgisizliği telafi etmeye çalışabilir. Bu durum bir yandan akran grubuyla yeni suçlara yönelmelerine olumsuz yönde etki edip, diğer yandan akran istismarına maruz kalmalarına neden olabilir (Akduman ve Baran, 2009: 50-51).

Suç işleyen çocukların arkadaş grubu içerisindeki saygınlığı, diğer çocukların da suç işleyerek o saygınlığa sahip olma isteğini arttırmakta ve suç işlemekten çekinmemelerine yol açmaktadır (Güngör, 2012: 560).

Ayrılcı Fırsatlar Teorisinin varsayımları şu şekilde özetlenebilir: a) Ekonomik arzuların bloke edilmiş olması bireylerde düşük bir benlik ve genel bir engellenme hissine yol açar. b) Bu engellemeler, özgül çete ortamlarında suçluluğa neden olur. Daha açık bir ifadeyle belirtirsek, mevcut fırsat yapısının bloke edildiği ortamlarda bireyler, kendi başarıları için meşru olmayan yollara yönelecektir. Aynı şekilde, ekonomik arzuların meşru yollardan karşılanmasının bloke edilmiş olması zayıf bir benliğe yol açarak, bireyin suça yönelmesinde etkili olmaktadır (Kızmaz, 2005: 159).

Sutherland'ın suçun öğrenildiği temeline dayanan diğer bir teorisi de Aykırıların Birleşme Teorisidir. "Edwin H. Sutherland'in Aykırıların Birleşmesi Teorisinden önce,

suça ilişkin açıklamalarda sosyal sınıf, aile yapısının bozulması, akıl hastalığı, yaş, cinsiyet ve ırk gibi bir takım bireysel özellikler ile kişinin yaşadığı ortam (kent-varoş) gibi faktörleri içeren bir gelenek hâkimdi. Bunun içindir ki, Aykırıların Birleşmesi Teorisi, bu tür birbirinden farklı görünen değişkenlerin neden suçla ilgili olduklarını açıklaması bakımından oldukça önemlidir” (Dolu, 2012: 238).

Öğrenme sürecine daha yeterli açıklamalar getirebilmek için Robert L. Burgess ve Ronald L. Akers Ayırıcı Güçlendirme Teorisini geliştirmiştir. “Amaçları, Sutherland’ın Teorisi’ni daha genel davranış teorisi olan B.F. Skinner’in çalışmasıyla bütünleştirmektir. *Akers’e göre, insanlar sosyal davranışı operant şartlanma ile öğrenirler, davranış onu takip eden uyarıcı tarafından kontrol edilir.* Sosyal davranış, başkalarının davranışının model alınması ve doğrudan şartlanma yolu ile elde edilir. Davranış, olumlu ödüllerle güçlendirilir, negatif uyarıcı (ceza) veya ödülün kaybedilmesiyle zayıflatılır. (negatif güçlendirme)” (Çiftçi, 2014: 7).

İçli’nin Conklin’den aktardığına göre suçlu yasaları ihlal etme yollarını çeşitli kaynaklardan öğrenmektedir. Bu kaynaklar cemaat, arkadaş grubu, genel kültür, kamuoyu, spor, pornografi ve ıslah evleridir. (İçli, 2007: 122-125).

Cemaat: Suç işlemeyi öğrenme fırsatları toplumun sosyal organizasyonu ile ilişkilidir. Suç hakkında bilgi edinme, toplulukta farklı yaştan insanlar arasında, sıkı bağlılık ve etkileşim olduğu zaman daha fazla mümkün olabilmektedir. Yerel suçlular da bazen gençler için rol modelleri teşkil etmektedirler .

Arkadaş Grubu: Suç işlemeyi öğrenme genellikle gençlik çeteleri içinde gerçekleşir. Fakat birçok adölesan, suçlu olmamayı arkadaşlarından öğrenir. Çetede

adölesanlar daha yaşlı suçlulara saygı gösterir, araba hırsızlığı gibi bazı suçlarla ilgili becerileri, geliştirir ve diğer suçlularla nasıl işbirliği yapılacağını öğrenirler.

Genel Kültür: İnsanlar bazen suçlu yönelimleri, genel kültürden öğrenirler. Örneğin, bir savaş sonrası zafer kazanan fakat bu uğurda çok asker kaybeden, savaşı bütün sıkıntılarıyla yaşayan toplumlarda, şiddet suçlarında görülen artışın açıklanması, temelde savaşın şiddeti yasal kılması ve bu insanların liderlerinin, problemler, şiddet yoluyla çözdüklerini gerek kendi kişisel problemlerini gidermek için, yasaları ihlal edebileceklerine inanmaları ile açıklanabilir.

Para ve mülkün çok önemsendiği toplumlarda zimmetine para geçirmek, erkeklerin kadını kullanma ve sömürmelerinin, erkeklik olarak vurgulandığı kültürlerde ise, kadın ve erkeklerin ırza tecavüz olayları daha sık görülür. Bazı sosyologlara göre, eğer kültür, erkeğe daha yumuşak ve duyarlı, başkalarının ihtiyaçlarına karşı daha sorumlu olmayı; hükmetme, sömürme ve şiddetten nefret etmeyi, cinselliği sadece anlamlı bir ilişki içinde istemeyi, fiziksel görünüm yerine kişilik ve karakter tarafından cezp edilmeyi, geçici yerine devamlı ilişkiye değer vermeyi öğretirse bu kültürlerde, kadına karşı şiddet ve ırza tecavüze daha az rastlanır.

Kamuoyu: Bilindiği gibi, çocuk suçluluğu olasılığı, okul başarısı düşük olanlar arasında daha yüksektir. Şiddet seyretmenin, insanın suça itebilen gerginliğini giderdiği, hipotezi birçok araştırmada doğrulanmamış, aksine çocuklar arasında TV'den şiddet seyretmenin kısa dönem saldırganlığı artırdığı ve onları suça yöneltebileceği konusunda birçok kanıt elde edilmiştir.

Spor: Spor olaylarının hem sporcularda hem seyircilerde saldırganlığa yol açabildiği konusunda giderek daha fazla kanıt elde edilmektedir. Spor olaylarını seyretmek

seyircileri daha saldırgan yapmaktadır. Çalışmalar, hokey ve güreş maçları seyircileri arasında, yüzme karşılaşmasını seyreden taraftarlar arasından çok daha fazla saldırganlık görüldüğünü bulmuşlardır. Bu da saldırganlığı seyreden seyircilerde saldırganlığın artırdığını göstermektedir.

Pornografi: Yaygın görüş, pornografiyi seyreden veya okuyan kişilerin seks güdülerini, fantezileri yönünden uyarıldığı için büyük olasılıkla suç işledikleri şeklindedir. Pornografik materyal insanları cinsel yönden uyarır, herkesin aynı şekilde cevap vermemesine rağmen uyarılanlar genel olarak gençler, üniversite öğrenimi görenler ve cinsel deneyimi olanlardır.

1986'daki Pornografi Komisyon raporuna göre ise, birçok pornografi ile cinsel şiddet, cinsel zorlama ve istenmeyen cinsel saldırganlık arasında bazı nedensel ilişki vardır.

Islahevleri: Ayrıca deneyimsiz suçluların deneyimli (amatörlerin profesyonellerle) suçlularla günlük karşılaştıkları ve 'suç okulu' olarak nitelendirilen ceza ve tutukevleri ile çocuk gözetim merkezlerinde suç işlemeyi öğrenme kaynaklarındandır. Bu kurumlarda, konuşmalar genelde suç konusuna odaklanmıştır. Suç ve teknikleri, deneyimli suçlulardan daha az bilgili olanlara yayılır ve bu durum, içerideki kişilerin serbest bırakıldıktan sonra suça katılımını artırabilir.

2.2.4.2.2. Etiketleme Teorisi

Sosyal süreç teorilerinden, yaftalama veya damgalama kuramı, Tannenbaum tarafında ortaya atılmış ve Becker tarafından geliştirilmiştir (Demirbaş, 2001: 136). Bu görüşü paylaşan Becker'a göre, sapma bireyin davranışının niteliği değil, diğerlerinin bu davranışı sapmış olarak etiketlemelerinin sonucudur (İçli, 1993: 17).

Damgalama kavramının kökeni üzerine açıklamalar getiren Goffman genel olarak üç tip damgalama olduğundan bahsetmektedir:

- 1) Bedenin korkunçlukları- muhtelif fiziki deformasyonları-
- 2) Zayıf irade, baskıya müstahak ya da doğal olmayan tutkular, sapkın ve katı inançlar ve ahlaksızlık olarak algılanan bireysel karakter bozuklukları; örneğin ruh bozukluğu, hapis yatmak, bağımlılık, alkolizm, eşcinsellik, işsizlik, intihara girişim ve radikal siyasi davranışlar gibi
- 3) Irk, ulus ve din gibi etnolojik damgalar vardır; bunlar, soy bağıyla aktarıla bilir ve eşit bir biçimde bir ailenin tüm mensuplarına bulaşabilir (Goffman, 2014: 33).

Etiketleme kuramcılarının sapan davranışı bir durum değil, bir süreç olarak ele alırlar. Sapan gençler kadar, polis, olay yerinden geçenlerin, medyanın sapan davranışın oluşmasında önemli payı vardır. İnsan davranışının sınıflandırılması veya insanların etiketlenilmesini "verili" olarak kabul etmek yerine, bu tanımların kaynağını ve belirli toplumlarda, belirli zamanda kabul edilme süreçlerini ayrıntılı bir şekilde araştırırlar. Onlara göre sapan davranış kendi içinde suç oluşturmaz. Sapan davranışın etkileşim sürecinin iki önemli parçası, bireyin davranışı ve sosyal tepki birlikte ele alınmalıdır (Akan, 2001: 6-7).

Bu kurama göre ilk defa suç işleyen bir kişi bu suçu işlemesinden dolayı tüm kişiliği ve sosyal yaşamı bakımından olumsuz olarak değerlendirilmekte, yani damgalamakta ve buna tepki olarak da birey tekrar suç işlemektedir. Diğer bir ifade ile ilk mahkûmiyet suçluyu lekelemekte ve bu onun sosyal statüsüne, mesleğine, ailesine ve esaslı olarak da topluma etki etmektedir (Demirbaş, 2001: 136).

Bu tür bir mahkûmiyetin yedi tür damgalama etkisi bulunmaktadır (Sokullu-Akıncı, 2002: 203-204):

1) Şüphe altında olma: Suçlu daha sonra islenen suçlardan dolayı zan altında olacaktır.

2) İş bulma zorlukları: Hükümlülerin iş bulması ve bu işi devam ettirmeleri güçtür.

3) Toplum dışına itilme: Hükümlü arkadaşlarının, hatta ailesinin desteğini kaybeder. Kendisini kabul edecek bir çevre edinmeye çalışır, bu da diğer hükümlülerden oluşmaktadır ve tekrar suç islemesine yol açacaktır.

4) Kendisine olan saygı ve güvenin yitirilmesi: Hükümlü doğasında suçluluk olduğuna inanır ve bu şekilde devam etmesinin kaçınılmaz olduğunu düşünür.

5) Damgalanmaya tepki: Suçlu, damganın haksız olduğunu düşünür ve bunu ispatlayabilmek için daha dikkatli davranır.

6) Damgalayanlara tepki: Suçlu, damgadan çok kendisini damgalayanları dolayısıyla toplumun değerlerini reddeder ve bazen de kendisini düzendeki bozuklukları ortaya çıkarmaya adar.

7) Kutsal konuma gelme: Bazı özel durumlarda mahkûmiyet bazı kişilerce ahlaken yanlış olarak nitelendirilir ve hükümlü toplumsal destekle karşılaşır.

1960’larda etiketleme teorisyenlerinin önde gelen isimlerinden bir olan Kai Erikson’un açıklamalarını detaylandıran Edwin M. Schur’dur. Erikson’a göre, sapma, bazı davranış biçimlerinde bulunan kalıtsal bir özellik değildir, bu davranış biçimlerinde doğrudan veya dolaylı yoldan şahit olanların, bu davranışlara atfettikleri özelliklerdir (İçli, 2007: 128).

Etiketleme teorisyenleri, suçun nasıl bir sosyal etkileşimin ürünü olduğunu göstermeye çalışmışlardır. Onlara göre insanlar, öğretmenler, polisler, komşuları, ebeveynleri ve arkadaşları tarafından bu şekilde etiketlendikleri için sapmış veya suçlu olurlar (Çiftçi, 2014: 9).

O halde etiketleme görüşü, bireyin etkileme süreci sonunda kendini kavramlaştırması ile de ilgilenir. Buna göre, sapmış davranışı etiketlemek, etiketlenen bireyin kendisi hakkındaki kavramlaştırmasını etkileyerek ‘ikinci sapmayı’ yönlendirir.

Yasayı ihlal eden ve polis tarafından yakalanıp mahkemeye sevk edilen insanların kendileri hakkındaki fikirleri değişebilir ve bu insanlar kendilerini suçlu olarak görmeye başlayabilirler (İçli, 2007: 129).

Lemert, etiketleme sürecini ‘birincil’ ve ‘ikincil sapma’ kavramlarını kullanarak açıklamıştır. “Ona göre, birincil sapma norm ihlalinde veya suçta başlangıçta yapılan faaliyetlerdir, aktör üzerinde çok az etki yapar ve çabuk unutulur. Bunun aksine, ikincil sapma aktörün, sapmış davranışının sonuçları etrafında kişiliğini yeniden organize ettiği zaman ortaya çıkar” (İçli, 2007: 127). Bu nedenle damgalama teorisi ilk suçun sebepleriyle ilgilenmez. Önemli olan ikincil sapmadır. Ne var ki, Lemert, bütün birincil sapmaların ikincil sapmaya yol açacağını iddia etmemektedir, çünkü insanlar özgür iradeye sahip rasyonel varlıklardır. Dolayısıyla da birincil sapma kurbanı olmuş birisi her an denklemin herhangi bir aşamasında aradan çıkabilir. Eğer ki kişi yakalanamazsa ikincil sapma gerçekleşmez. İkincil sapma denilen şey, kişinin işlediği suça karşı bir tepkidir ve temel olarak da gösterilen toplumsal ve resmi tepkilerin bir sonucudur (Dolu, 2012: 391).

İlk masum suçundan ağır ceza gören çocuğun tutacağı yol toplumdan öç almaktır. Yakalanmamak gerektiğini öğrenmiştir; kendine kurnazca suç işleyenleri örnek alır. Yol göstereni yoksa aile denetimi gevşekse yoldan çıkması kaçınılmaz olur. Oysa benzer bir suç işleyen varlıklı aile çocuğu karakola düşse bile yakasını kolay kurtarır. Öğüt verilir, bağışlanır, ailenin dikkati çekilerek salıverilir (Yörükoğlu, 2007: 213-214).

Zira damgalanan kişi toplumun reddettiği, dışına attığı kişi haline geldiği için, bunun sosyal mevkii, rolü değişmekte ve eski mevkiiini elde etmesi olağanüstü güç olmaktadır. Bir defa damgalanan kişi hayatta birçok engellerle karşılaşacak, hayat şanslarını kaybedecek, ayırım sürecine tabi tutulacak, kendisini yabancılaşmış olarak

hissedecek ve belki de kendisi gibi olanların gruplarına katılmak zorunluluğunu hissedecektir (Dönmezer, 1994: 355).

Klişe tip, toplumun aşağı sosyal tabakalarına bağlı, kendisine özgü fizik, psikolojik ve sosyal karakteristiklere sahip bir kişilik olarak ortaya çıkmaktadır. Irk, yaş, mevkî, cinsiyet, giysi stili saç biçimi, gelir ve diğer sosyal vasıflar bazı kişilerin üzerine polisin dikkatini çok fazla olarak çekmekte, böylece ortaya şüphe davet eden suçlu tipler çıkmaktadır. Toplumun orta ve yukarı sosyal sınıfları bu klişe tipi yansıtmadıkları için çeşitli yollarla kendilerini resmi sosyal kontrol organlarından koruyabilmektedirler. Hakimler, bizzat kendilerinin de içinden çıktıkları sosyal sınıfların nefretini çekmekte ve bu kişilere karşı toplumun dayanışmasını kuvvetlendirmektedir. Bu dayanışmayı kuvvetlendirme, dolayısıyla klişe tipin sosyal fonksiyonu olmaktadır (Dönmezer, 1994: 356).

Goffman bu damgalı tiplerin, yabancılaşmasının ve kimlik meselesine ilişkin taşıdığı inançlarının koruması altında kendini tamamıyla normal olduğunu, asıl normal olmayanların ise bizler olduğunu düşündüklerini ileri sürmektedir. Ayrıca damgalıların böyle olmaktan çok etkilenmiş yada pişmanlık hissediyormuş gibi görünmediklerini belirtir. Bunlara örnek olarak da Mennonitleri (Modern hayatı reddeden Sofu bir Hristiyan cemaati), Çingeneleri, utanmaz serserileri ve Ortodoks Yahudileri göstermektedir. (Goffman, 2014: 35).

2.2.4.2.3. Kontrol Teorileri

Bir kimsenin neden kurallara uyduğu, herkesin neden sapmış olmadığı sorusuyla işe başlayan kontrol teorisyenleri arasında Hirschi, çocuk suçluluğu konusunda kontrol teorisi geliştirmiştir. Bu teorisinde temel kavram “bireyin topluma bağı”dır (İçli, 1993: 17).

Bu kuram sapan davranışın açıklanmasında “neden yaptı?” sorusunun yerine “neden yapmadı?” sorusunun cevabında yatmakta olduğu düşüncesindedirler. Bu kuramlar, hangi koşullar altında geleneksel toplumla bağların koptuğunu araştırırlar. Önceki kuramlar nedenler üzerinde yoğunlaşırken bu kuramlar sapan davranışın nasıl engellenebileceği üzerinde yoğunlaşmıştır (Akan, 2001: 5).

Diğer bir anlatımla, Sosyal Kontrol Teorisi suçluluğu açıklarken, bireylerin toplumsal değerlere, normlara ve kurumlara olan bağlılığını ve bu bağlılıkla oluşan sosyal denetim olgusunu temel almaktadır. Birey veya toplum üzerindeki sosyal denetimin yetersizliği veya başarısızlığı bu teori açısından suçluluğun önemli bir nedeni sayılmaktadır (Kızmaz, 2005: 165).

Sosyal kontrol hem makro hem de mikrososyolojik açıdan incelemiştir. Makrososyolojik bakış, grupların kontrolünde formal sistemleri keşfeder. Örneğin;

1. Yasal sistem, yasalar ve özellikle yasa uygulanışı,
2. Toplumda güçlü gruplar,
3. Resmi ve özel grupların sosyal ve ekonomik emirleri

Bu tür kontrol, pozitif -yasaları ihlal etmeyi yasaklayan- veya negatif –güce sahip olanların baskıcı, kısıtlayıcı veya suiistimal edici- kontrolü olabilir (İçli, 2007: 125).

Mikrososyolojik bakış makrososyolojik bakış açısına benzer. O da, bireyin dışındaki kontrol kaynaklarını inceler. İnsanların neden uyum sağladıklarını açıklar ve informal kontrol araçlarına odaklanır (İçli, 2007: 125).

Toplumsal kontrol tüm toplumlarda üç yöntemle gerçekleştirilmeye çalışılır:

1. Normların içselleştirilmesi
2. Diğerleri tarafından enformel olarak onaylanma veya onaylanmama

3. Toplumsal kontrol kurumları tarafından önleyicilik ve cezalandırma (Bahar, 2008: 128).

Çocuk ve genç nüfusun içerisinde önemli bir paya sahip olması karşısında en güçlü enformel sosyal kontrol kurumları olarak aile, okul ve komşuların işlevsel kapasitesi daha fazla devreye sokulmalıdır. Ahlaki yetersizlik içinde veya vicdanları gelişmemiş genç erkekler ve aile dışına çıktıklarında kendilerini sosyal kontrol açısından boşlukta bulmakta; arkadaş grubu/suç çetesi onlar için bir sığınak olmaktadır (Yücel, 2008: 72).

Öte yandan, sosyal kontrolü zayıflatan faktörler ise şöyledir:

1. Geleneksel olarak varlık gösteren sosyal sistemlerden ve bağlardan kopma; “ben merkezli bir dünya görüşünün” yaygınlaşması,
2. Ekonomik düzende tevarüs edilen zayıflıklar örneğin fakirlik, işsizlik ve depresyon,
3. Şehirleşmenin getirdiği örneğin şehirlerdeki mobilite (hareketlilik) ve anonim yaşam,
4. Ailede çözülme örneğin ebeveynin ölümü, boşanma ve çocuklara hatalı disiplin uygulaması,
5. Toplumda özellikle merkeze yakın mahallelerde çözülme örneğin ilkel yaşam koşullarındaki gecekondular ve suç çeteleri,
6. Ceza adaletinin etkinlikten yoksun yönetimi örneğin kolluk güçleri, savcılık ve mahkemelerin biçimsel bir görüntü sergileme ötesi etkinlikten yoksun olmaları, cezaevlerinin suç okulu olması ve organize suçta yoğunlaşma,
7. Örgün ve yaygın eğitimde yetersizlikler, örneğin sınıfların çok kalabalık olması, sanat eğitimi kapasitesinin talepleri karşılamaktan uzak kalması; ve din eğitiminin ehil olmayan kişilerce verilmesi,
8. Anomik baskıları körükleyen, cebir ve şiddet suçlarının yoğunlaşma gösterdiği yazılı/görsel medya ve sosyal realite,
9. Kişiler ve gruplar arası örneğin etnik, dini ihtilaflar (Yücel, 2008: 74-75).

2.2.4.3. Sosyal Çatışma Teorileri

Sosyal çatışma veya Marksist kuramlar suçu kapitalist ekonomik koşulların bir ürünü sayan determinist bir hipotezden hareket etmiştir. Suçu, sosyal adaletsizliklere karşı bir reaksiyon olarak görmektedirler (Dönmezer, 1994: 73).

Çatışma teorilerinin kriminolojik şöhreti 1970'lerden sonra artmıştır. Bu ekolün düşünsel dayanağı Ralf Dahrendorf'tur. Ona göre,

1. Her toplum her noktada değişmeyle karşı karşıyadır.
2. Sosyal çatışma toplumda her yerde mevcuttur.
3. Toplumda her unsur kendi çözülme ve değişmesine hizmet eder.
4. Her toplum üyelerinden bazılarının başkaları tarafından zorlamasına dayalıdır (Bal, 2003: 204-205).

Çatışma perspektifine göre, eğer bir kişiye veya davranışa suçlu etiketi vurulmuşsa bunun bir nedeni vardır. Bu tür tanımlar toplumda bazı ilgilere hizmet ederler. Eğer bu etiketler ilgelere bağlı ise, ilgiler değiştikçe onlar da değişirler. Bu durumda herhangi faaliyetin ahlaklı, ahlaksız, suçlu, sapmış veya normal olarak tanımında da geçici veya her an yeniden tanımlanabilir nitelikte olarak bakmak gerekir. Çatışma teorisyenlerine göre, toplumda sosyal kurumların ilgileri muhafaza edici, artırıcı üç temel yolu vardır: Zorlama, uzlaştırma ve hükmetme. Zorlama bunlardan en az istenilenidir. Dikkati doğrudan ilginin muhafazasına çeker. Uzlaşma tercih edilen bir yoldur, çünkü tarafların her birinin yararınadır. Hükmetme ise, herhangi bir ilgi grubunun elinde kesin gücün yokluğuna işaret eder. Taraflardan bazılarının zayıflıkları ve diğerlerinin bu zayıflıklardan yararlanmak için daha fazla organize olmalarına işaret eder. Gücü kazanmanın ve tutmanın en güçlü mekanizması sosyal kurumların hâkimiyetidir. Bu, hukuk, din, eğitim, hükümet, ekonomi ve bilim yoluyla toplum üyelerinin dünya görüşlerini kontrolü demektir. Çatışmacı teorisyenler için sosyal çatışma bir 'silahtır.' Her kim hukuka sahipse güce de sahiptir.

Hukukun bir güç aracı oluşu açıktır. Eğer hukuk, yasalar, güçlü çıkar gruplarının toplum içindeki pozisyonlarını güçlendirmek için kullanıyorsa ve eğer ceza yasası belli davranışları yasaklıyorsa suç çıkar gruplarının doğrudan veya dolaylı olarak gördükleri davranışlar olarak tanımlanabilir (İçli, 2007: 132-133).

Marx temel eseri Kapitalde suçluluk olgusuna ikincil derecede değinmiştir. New York'ta yayınlanan “nüfus, suç ve kitle yoksulluğu” adlı makalesinde (1859), İngiltere’de (1844-1854) arasında yoksulluk fazla değişmemiş iken kayıtlı suçluluktaki hızlı artışa dikkat çekmiş ve şu sonuca varmıştır; yoksulluğu azaltmadan zenginliği arttırmak nüfus artış hızına göre çok büyük bir suçluluğun doğmasına yol açmıştır. Hukuk ihlalleri genel olarak, kanun koyucunun kontrol edemeyeceği ekonomik faktörlerin sonucudur (Bal, 2003: 204).

Marksist analiz, yasaların huzurlu ve adil toplumu muhafaza etmek için planladığı, fikrini reddeder. Buna göre, suçlular başkalarının halklarını çiğnemeyi isteyen kötü niyetli kişilerdir (İçli, 2007: 132).

2.2.4.4. Feminist Teoriler

Feminist teori, geleneksel teorinin kör noktasını onun, toplumdaki cinsleri ve cinsiyet rollerinin belirginliğini anlamadaki başarısızlığı olarak ifade eder. Bazılarına göre, bu belirginlik halen devam etmekte olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve cinsiyet rollerine yansıtılmıştır. Diğerlerine göre, eşitsizlikler daha derine gider. Patriyarkal toplumda erkekler hak ve yetkileri üstün olanlar kadınlar ise hükmedilenlerdir. Patriyarki evrensel olmamakla ve yoğunluğu değişmekle birlikte kapitalist, sosyalist, endüstrileşmiş ve endüstrileşmemiş toplumların çoğunda hüküm sürer (İçli, 2007: 136-137).

Kadın suçluluğunu açıklamaya yönelik geliştirilen teorilerin başında Adler (1975) ve Simon'un (1975) özgürleşme perspektifi ile Hagan'ın güç-kontrol teorisi gelmektedir. Adler'le bütünleşen özgürleşme perspektifi, değişen şartlarla birlikte kadınların toplumsal hayatta edindikleri yeni statüler ve rollerle özgürlük noktasında erkeklere benzeme oranları arttıkça kadın suçluluğunun da erkek suçluluğuna benzer bir çizgiye ulaşacağını öngörmüştür (Dolu, 2012: 454). Adler, cinsler arası eşitlik elde edildikçe özellikle erkeğin hâkimiyetinde olan alanlarda kadın suçluluk oranlarının artacağını iddia etmiştir. Bu özgürlük tezi mevcut cinsiyet rolleri ve eşitsizlik konusundaki kararlılığı önemsemektedir. Zaman içinde sosyalizasyon sürecindeki cinsiyet farklılıkları ve yükümlülükler ortadan kaldırılmayarak kızlar ve erkekler farklı sosyal dünyalarda birçok yönden farklı şekilde yetiştirilmeye devam etmişlerdir. Bu Adler'in cinsiyet temelli sosyal deneyimin suçu nasıl etkilediği konusundaki duyarlılığının yok edildiği anlamına gelmez. Adler'e göre, kadının erkekle eşitliği konusunda kadının potansiyel olarak erkeğe eşitliğini söylemek mümkün değildir. Şüphesiz iki cins arasında birçok farklılık vardır. Bütün bu farklılıklar iki noktada toplanabilir: 1) Cinsler arasındaki küçük doğal farklı kültürler tarafından bireyin kendine özgü olanakları yerine toplumun duygusal ihtiyaçlarını açıklayıcı yönde büyütülmüş ve kurumsallaştırılmıştır. 2) Cinsler arası güç ve büyüklük farklılığı teknoloji yoluyla önemsiz olurken, iki cinsin suçlu rollerde dâhil, sosyal beklentileri ve rolleri birbirine yaklaştırmaya başlamıştır. Steffensmeier ve Allan, kadın suçluluğunu, cinsiyet farklılıkları, denetimde ve suça katılımda cinsiyet farklılıkları gibi önemli faktörlerin bir ürünü olarak açıklarlar (İçli, 2007: 137).

Güç-kontrol teorisinde ise Hagan, kızların neden erkeklere göre daha az suç işledikleri meselesini kızların ve erkeklerin sosyalleşme süreci çerçevesinde izah etmiş ve kızların erkeklere kıyasla çok daha fazla kontrol altında tutuldukları için daha az suç işlediklerini

savunmuştur. Yani bu iki teoriden özgürleşme perspektifi artan kadın suçluluğunun nedenini, güç-kontrol teorisi ise genel olarak kadınların neden daha az suç işlediğini açıklamaya çalışır (Dolu, 2012: 455).

Sonuç olarak, damgalama teorisi ve radikal kriminoloji gibi eleştirel perspektiflerden biri olan feminist kriminoloji, geleneksel kriminolojiye getirdiği yeni fikirlerle yeni bir dönemi başlatmıştır. Kadınların toplum ve erkek karşısındaki dezavantajlı konumları ile mağdur veya fail olarak aldıkları rollere ve ceza adalet sisteminin kadına bakışına ilişkin yapılan çalışmalarla feminist kriminoloji, kriminolojinin gelişimine ciddi katkılarda bulunmuştur ve bulunmaya da devam etmektedir (Dolu, 2012: 463).

3. BÖLÜM: ALT-KÜLTÜR ÖRNEĞİ OLARAK ÇİNGENELER

3.1. Çingeneler Hakkında Genel Bilgi

3.1.1. Çingene Adı Ve Dili

Türk dilbilimci Hüseyin Yıldız, günümüzde dahi Çingene kelimesinin pek çok ülkede Çıgany(Çıgani) şeklinde kullanıldığını hatırlatmaktadır. İlginç bir biçimde Çıgany sözcüğü Göktürkler tarafından MS. 6-8. Yüzyıllar arasında dikildiği düşünülen Orhun Anıtlarındaki metinlerde geçmektedir. Burada kimi zaman Çıgany, kimi zaman yok-çıgany şeklinde kullanılan sözcük, yoksul-fakir anlamlarına gelen genel bir sıfat olarak kullanılmıştır (Mezarcıoğlu, 2010: 19).

Adı geçen kavramla ilgili bizim görüşümüz ise “çingene” kelimesinin eski Türk metinlerinden itibaren sıkça rastladığımız bir Türkçe kelime olan “çığaňy” kelimesiyle aynı kelime olduğudur. Nitekim ileride vereceğimiz örneklerde de ayrıntılı bir şekilde görüleceği üzere “çığaňy” kelimesi önceleri “fakir, yoksul” anlamına gelmekte, sonraları bu anlamlara “cimri, pinti, hasis; insafsız, düşmanca hareket eden” karşılıkları da eklenmektedir. Çingenelerin çok varlıklı, zengin bir toplum olmadığı ve gittiği yerlerin halklarınca ürkülen ve istenmeyen bir grup oldukları düşünüldüğünde onların adlarını “yoksul, fakir” anlamına gelen “çığaňy” kelimesiyle örtüştürmek çok da zor olmasa gerektir (Yıldız, 2007: 71).

Kelimenin dünya dillerindeki şekilleri dikkate alındığında Eski Türkçedeki “çığaňy” kelimesine en yakın şekillerin Lehçe (cygan, cyganie), Arnavutça (cigan-i), Sırpça (ciganin), Slovakça (cigani), Slovence (cigani), Rusça (tsigan), Romence (tigan, ciganu) Çekçe (cikan), Bulgarca (tsiganin, acigan) ve Macarca (cigany, ciganyok) olduğunu fark etmekteyiz. Bizce Türkçe “çığaňy” kelimesi batı dillerine, bu dillerin

Türklerle münasebeti sebebiyle, özellikle de Türkçeyle bağı bilinen Macarca ve Bulgarca yoluyla geçmiş olmalıdır. Bize bunu düşündüren delillerden biri Macarca'daki “*ciganyok*” kelimesidir. Hatırlanacağı üzere tarihî Türk lehçelerinde kelimenin geçtiği örnekleri verirken “*yok çığaňy*” ikilemesine dikkat çekmiştik. İşte Macarca'daki bu “*ciganyok*” kelimesi Türkçe “*yok çığaňy*” ikilemesiyle aynıdır ve önce yer değiştirerek sonra da kalıplaşarak Macar dilinde, Çingeneler için kullanılmaya başlamıştır (Yıldız, 2007: 71).

Sonuç olarak Hüseyin Yıldız, Çingene kelimesinin Orhun Kitabelerinde rastladığımız ve fukara anlamına gelen çigany sözcüğünün değişik dillerin etkisi altında biçim değiştirmesiyle ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Bir şekilde başlangıçta genel olarak yoksul anlamına gelen çigany sözcüğü zamanla bu sözcüğü benimseyen Gaco kavimleri tarafından Çingeneler için kullanılmaya başlanmış olabilir (Mezarcıoğlu, 2010: 20).

Çingeneler, ülkeden ülkeye ve hatta aynı ülkenin farklı yerleşim yerlerinde çeşitli isimler almaktadır. Çingeneler, yaptıkları işlere göre, ikamet ettikleri yerlere göre ve kendilerini nasıl tanımladıklarına göre dünya üzerinde farklı isimlerle anılmaktadırlar. Bu isimlere birkaç örnek verecek olursak (Berger, 2000: 5):

1. Kaldera Çingeneleri: Rumence'de kazanın adı calderadır. Adlarından da anlaşıldığı gibi çoğu kazıcılıkla uğraşmaktadır. Onlarda diğer bütün Çingene grupları gibi yalnız kendilerinin gerçek Çingeneler olduğunu söylerler. İlk olarak balkan yarım adasından çıkmışlar, Sonra Orta Avrupa'dan Fransa'ya geçip, Lovariler, Boybalar, Luliler, Çurariler, Turko Amerikalılar olmak üzere beş kola ayrılmışlardır.

- a) Lovariler: Fransa'da ‘Macar’ adıyla anılırlar bunun sebebi çok uzun süre Macaristan'da yaşamışlardır.

b) Boybalar: Evcil hayvanlarla gösteri yapan Çingenelerin çoğunluğunu oluşturan bu grup, Transilvanya'dan gelmiştir.

c) Lulile: Luli olarak ta bilinen grup Firdevsi'nin anmış olduğu Hint kavminin adını taşır.

d) Çurariler: Bu gün kullanılmış (ikinci el) araba alım satımıyla uğraşan Çurariler, daha önceleri at alıp satarlardı. Diğer Kaldera Çingenelerinden ayrı olarak yaşamayı tercih etmişlerdir.

e)Turko-Amerikalılar: Kaldera Çingene grubunun bir kolu olan Turko-Amerikalıların bu ilginç adı almasının sebebi, Avrupa'ya gelmeden önce, Türkiye'den Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmiş olmalarıdır. Bundan dolayı kendilerine Turko Amerikalılar isim verilmiştir.

2. Gitanolar: Dış görünüşleriyle Kalderalar'dan ayrıldıkları gibi, gelenekleri ve lehçeleriyle de farklılık gösterirler. Kendi içlerinde İspanyol ya da Endülüslüler ve Katalonyalılar diye ayrılırlar. Gitanolara her yerde rastlamak imkânsızdır. Sadece Portekiz, İspanya, Kuzey Afrika ve Güney Fransa da rastlamak mümkündür.

3. Manuşlar: kendilerine Sinti de denilmektedir. Bu isim onlara verilme sebebi İndus kıyılarından geldikleri içindir muhtemelen. Orta Avrupa da ki Çingenelerdir. Üç alt guruba ayrılırlar. Valsikanlar (Fransız Sintiler), Gayrikanlar (Alman Asıllı Sintiler), Piemontesiler (İtalyan Sintiler).

a) Valsikanlar (Fransız Sintiler) : Sirklerde çalışıp pazarlarda pazarcılık yapmaktadırlar.

b) Gayrikanlar (Alman Asıllı Sintiler):Çingene olmayan Avrupalı göçebelerle çok karıştırılırlar bunun sebebi aynı gelenek ve göreneklere göre yaşamalarıdır Piemontesiler (İtalyan Sintiler): İtalya'nın tanınmış ailelerinden Buglioneler de bu gruba girmektedirler.

Göç hareketi sırasında Küçük Asya olarak bilinen günümüz Türkiye topraklarında da kısmi konar-göçer ve yerleşik yaşam sürdürmeyi tercih eden çingene gruplar olmuştur.

“Anadolu topraklarında kalan bu ‘göçer’ insanlar, “ genel olarak ‘Çingene’ adıyla

bilinmekle beraber, Osmanlı'dan yakın zamana kadar “Kıpti” adıyla da marufturlar. Ancak onlar, günümüzde yörelere göre farklı şekilde de adlandırılmaktadır. Erzurum, Artvin, Bayburt, Erzincan ve Sivas Çingeneleri için “Poşa”; Van, Hakkari, Mardin ve Siirt Çingeneleri için “Mutrib”; İç Anadolu Çingeneleri için “Elekçi” tabirleri kullanılmaktadır. “Esmer vatandaş” tabiri genellikle resmi dilde kullanılmakla beraber, çeşitli yörelerde de halk tarafından kullanılmaktadır. Akdeniz başta olmak üzere diğer yörelerde de “Arabacı” tabiri kullanılmaktadır. Ankara'daki Çingeneler, yerli halk tarafından “Teber” şeklinde anılmaktadır. Adana'da bilhassa yankesicilikle uğraşan Çingeneler “Cono” ismiyle bilinmektedir. Bulgaristan'dan gelerek Kayseri, Adana, Osmaniye, Sakarya ve Çorum illerinde yerleşen Çingeneler için “Hymantos” tabiri kullanılmaktadır. Erzurum il sınırları içerisinde yaşayan bir grup “Şıhbızınlı” ismiyle anılırken, Yugoslavya, Yunanistan ve Bulgaristan gibi Avrupa ülkelerinden gelerek, Trakya yöresinde yoğunlukta bulunan Çingeneler için “Roman” tabiri kullanılmaktadır. Romanlar daha ziyade müzisyenlik yapmakta ve çoğunlukla Marmara ve Ege Bölgelerinde ikamet etmektedir” (Özkan, 2000: 31).

Roman Çingenelerinin Romanes isimli bir dilleri vardır. Romanes Avrupa'daki en yaygın Çingene dilidir. Tüm diğer Çingene dilleri gibi Çingenelerin kendi aralarında iletişimini sağlamak için kullanılan Romanes (Mezarcıoğlu, 2010: 152), Çingene gruplarının gerekli hallerde kendilerini saklayabilmeleri ve korumaları amacıyla kullanılır. Amaç gizlilik olduğu için Çingene dillerinin gelişim mantığı tüm diğer dillerden farklıdır. Birlikte yaşanan Gacoların anlamayacağı sözcükler ve gramer öğeleri kullanılarak özel diller yaratılır (Mezarcıoğlu, 2010: 133).

Çoğu dilbilimciler, Çingene dilinin 6. ve 7. Yüzyıllarda oluşmaya başladığı, 8. Ve 9. Yüzyıllardan itibaren ise bölgede konuşulan çoğunluk dillerinin (Farsça, Ermenice,

Yunanca) etkisi altında ayrı bir dil olarak geliştiği konusunda uzlaşır. Birkaç yüzyıl boyunca günümüz Pakistan, Afganistan ve İran topraklarında ve Hazar Denizi'nin güneyinde dolaştıktan sonra Çingeneler (ve dilleri), iki ayrı kola ayrıldılar (“ben” ve “phen” diye anılan ve kendi deyişleriyle “kardeş” olarak sınıflandırılan lehçeler). Bu, Çingene dilinin ve genel olarak Çingene cemaatinin gelişiminde önemli bir evreye işaret eder. Çingeneler, 10. Yüzyılın sonuna doğru ve 11. Yüzyıl başlarında kuzey Mezopotamya'ya ve Bizans İmparatorluğu'nun doğu sınırına ulaştıklarında, üç ana göçmen topluluğuna bölündüler; ben lehçesini konuşan Dom'lar (güney güzergâhını izlediler veya Orta Doğu'da kaldılar) ve phen lehçesini konuşan diğer iki topluluk, yani Lom'lar (Kuzey güzergâhını izlediler ve Rom'lar (batı güzergâhını izlediler) (Marushiakova ve Popov, 2006: 14).

Türkiye Romanları arasında İstanbul Küçükbakkalköy, Esenyurt ve Manisa Salihli'de yaşayan birkaç Roman grubunun günlük iletişimlerini de Romanes kullanarak sağladıkları bilinmektedir. Balkanlardaki Roman grupları arasında Romancanın günlük konuşma dili olarak kullanılmasının çok daha yaygın bir durum olduğu söylenmektedir (Mezarcıoğlu, 2010: 152).

Çingeneler, dünya üzerinde farklı isimlerle anılsa da, farklı diller ve lehçeler kullansa da kendilerine has yaşam biçimleriyle; tarihin farklı devirlerinde, değişik toprak parçalarında ve çeşitli insan toplulukları kıyısında yaşamlarını sürdüren “esmer ve fakir” insanlar olarak bilinirler.

3.1.2. Çingene Tarihi Ve Kimliği

3.1.2.1.Dünya Çingenelerinin Tarihi Ve Kimliği

Hindistan'dan göçün başlangıcına ve Çingenelerin dünyaya dağılmasına ilişkin tahmini tarihler, 5. ila 15. Yüzyıl gibi hayli geniş bir zaman aralığında değişir. Erken bir tarihlendirmede, öncelikle 9. Yüzyılda yaşamış Arap tarihçi İsfahanlı Hamza ve 1011 yılında yayınlanan Krallar Kitabı adlı yapıtıyla İranlı ozan Firdevsi dayanak alınır (Marushiakova ve Popov, 2006: 13).

İlk Çingene topluluğu güneybatıya yönelerek zamanla Suriye ve Filistin'e yerleşti. Bir bölümü buradan Mısır'a ve kuzey Afrika'ya geçti. Bu topluluktan olan Çingenelerin, İber yarımadasında Arapların egemen olduğu dönemde, Kuzey Afrika güzergâhı olarak anılan yolu izleyerek bu bölgeye ulaşmış ve İspanya'ya kuzeyden gelen diğer Çingene topluluklarıyla karışmış olmaları, her ne kadar çoğu yazar bu göç güzergâhına itirazında inandırıcı olsa da, akla yatkındır (Marushiakova ve Popov, 2006: 14-15).

İkinci Çingene topluluğu kuzeye yönelerek kafkaslar'ın güneyindeki topraklara yerleşti (başta günümüz Ermenistan ve Gürcistan toprakları). Bazı varsayımlara göre, bu topluluğun üyeleri, kuzey güzergâhı diye anılan bu yolda ilerleyerek (Kafkas Dağları'ndan ve Karadeniz'in kuzey kıyılarından geçerek) günümüz Romanya, Balkanlar, orta ve batı Avrupa topraklarına ulaştı. Ne var ki çoğu yazar, inandırıcı tarihsel ve dilbilimsel verilerden yoksun olduğumuz için, bu sava kuşkuyla yaklaşır (Marushiakova ve Popov, 2006: 15).

Üçüncü ve en büyük Çingene göçmen topluluğu (phen lehçesini konuşan Rom'lar) batıya, Küçük Asya ve Balkanlara yöneldi ve zaman içinde buradan orta ve batı Avrupa'ya gitti. Bu Çingeneler yüzlerce yıl, bu dönemde Küçük Asya ve Balkanlar'ın büyük

bölümünü kapsayan Bizans İmparatorluğu'nun sınırları içerisinde iskân edildiler (Marushiakova ve Popov, 2006: 15).

Modern çağda, önemli sayıda Çingene dünyanın dört bir yanına göç etmiştir; 19. Ve 20. Yüzyıllarda “ Büyük Kalderari Akını” (veya Bakırcılar) diye anılan göçler, 1960'lı yıllardan 1980'li yıllara değin eski Yugoslavya'dan dalgalar halinde yapılan göçler, 1989 yılında Doğu Avrupa'da yaşanan değişim sonrasında Romanya'dan yapılan göç ve Bosna ve Kosova mültecilerinin göçleri de buna dahildir. Bu göçmenler beraberlerinde, balkan bölgesinde egemen olan tarihsel koşullar içinde başka halklarla girdikleri kültürel ve dilsel etkileşiminin özgül izlerini taşımışlardır (Marushiakova ve Popov, 2006: 9).

Amerika'ya geçişleri de 19. Yüzyıla rastlamaktadır. Ancak, daha sonraları büyü yapmak, çocuk çalmak ve insan eti yemek gibi suçlarla itham edilmişler, habis ırk olarak her yerde kötülenmişlerdir. İngiltere, Fransa ve Lehistan'da 16. Yüzyılda çingenelerin imhası hakkında resmi makamlarca önlemler alınmıştır. Çingenelere karşı girişilen bu imha hareketlerine 17. Yüzyılda İsveç'te ve Danimarka'da; uzun süre kilise ve hükümet makamları tarafından İtalya'da; 18.yüzyıldan itibaren de Avusturya ve Rusya'da devam edilmiştir (Türkdoğan, 2006: 443).

3.1.2.2.Türkiye Çingenelerinin Tarihi Ve Kimliği

Çingeneler; Kafkasya, Mezopotamya ve Anadolu'yu dolaşarak ilk olarak Yunanistan'a gelmiş ve oradan da gruplar halinde Avrupa'nın değişik ülkelerine dağılmıştır (Arayıcı, 2008: 233). Anadolu'ya gelen Çingenelerin önemli bir kesimi Anadolu'da kalmış ve kesin olarak yerleşmiş, diğer bir kesim ise 11. ve 13. Yüzyıllar arasında İstanbul (Çingene uzmanlarına göre, Çingenelerin İstanbul'a ilk geliş tarihi 1150'dir.) üzerinden Balkan ülkelerine gitmiştir (Arayıcı, 2008: 235).

Osmanlı Devletinin, Rumeli’yi fethetmesiyle birlikte burada idari bir yapılanmayı da başlattı ve Rumeli’yi eyalet durumuna getirerek yeni alınan yerleri bu sınırlar içine dâhil etti. Yeni alınan yerler daha çok bölgesel olarak sancaklar şeklinde yapılandı. Bu arada Çingeneler için etnik köken bakımından sınır tanımayan idari yapılanma gerçekleşti. Rumeli Eyaleti içinde bulunan ve bütün Çingeneleri içine alan bir “Çingene Sancağı” oluşturuldu. Çingene Sancağı içinde bulunan özellikle Rumeli’nin sağ kolunu oluşturan nahiyelerde, Müslüman ve yerleşik olan Çingenelerin bir kısmı görevlendirilerek kendilerine askeri statü verildi. Çingeneler, Yaya- Müsellem ve Yörük teşkilatı gibi yapılandılar. Devlet için hizmete alınan Çingeneler bir askeri ocak statüsünde organize edilerek hukuki durumları özel hazırlanan kanunnamelerle belirlendi. Bu kanunnamelerde özellikle ocak düzeninin finansal yapısı belirlendi. Teşkilata alınan Çingeneler, yapmış oldukları hizmet karşılığında avarız-ı divaniye, ispence, cizye, resm-i ağnam ve rüsum-ı örfiye vergilerinden muaf tutularak görev almayan Çingenelere göre ayrıcalıklı bir konuma getirildiler. Osmanlı Devleti sınırları içinde bulunan Çingeneler, özellikle askeri hizmete alınarak toplum için yük olmaktan kurtarılmış ve askeri alanda devlete katkı sağlamışlardır. Tımar dağıtılan Çingeneler arasında yerleşik yaşama alışkanlığı arttırılmıştır. Özellikle Çingeneler arasında Müslüman olanlarının teşkilata alınma oranının yüksek olması Müslümanlığa teşvik unsurunu düşündürmektedir. Bugün Balkanlar’da Çingene nüfusunun fazla olması ve kendilerini Türk ve Müslüman hissetmeleri Osmanlı Devleti’nde uygulanan bu sistemin bir yansımasıdır.(Dingenç, 2009: 43).

Osmanlı İmparatorluğu’nun vergi belgelerinde Çingenelerden ilk kez 1430 yılında söz edilir; 431 Çingene hane halkı, Nikopol sancağı ya da bölgesine ait Tımar Defterine kaydedilmişti. Osmanlı İmparatorluğu’nda çok sayıda Çingenenin varlığının yanı sıra toplumsal konumunun da kaydedildiği önemli ve daha kapsamlı bir diğer kaynak da 1475

yılında, II. Mehmet döneminde Rumeli vilayetinin nüfusuna ilişkin kanun ve yönetmelikler toplamıdır. Rumeli, çeşitli özel statülere sahip bölgeler (örneğin, Eflak ve Boğdan prenslikleri ve Bosna) dışında Balkan yarımadasının neredeyse tamamını kapsamaktaydı. Bun kanun ve yönetmelikler toplamından açıkça anlaşıldığı gibi, bu dönemde tüm Çingenerler, Müslüman ya da Hristiyan olmalarından bağımsız olarak, defterin kapsadığı üç yıl için 42 akçe tutarında baş vergisi ödemişlerdi (bu vergi, aksi takdirde yalnızca gayrimüslimlerden toplanıyordu.) (Marushiakova ve Popov, 2006: 31).

Osmanlı Devleti’nde sosyal kimliklerin, etnik ve lisan aidiyetine göre değil, din esasına göre düzenlendiği bilinmektedir. Genel olarak asli unsurları oluşturan Müslüman gruplar yanında değişik alt kimliklere, dine ve mezheplere mensup olanlar “gayrimüslim umumi” adı altında toplanmışlar ve İslam’ın kabul ettiği semavi dinlerin takipçileri olarak hukuk içinde yerlerini bulmuşlardır. Hukuki tanımlama Müslüman’a, Hristiyan ve Yahudilere “tahammül” etme mecburiyetini beraberinde getiriyordu. Bu dine göre; sosyal yapılanma alanı dışında, aykırı bir topluluk ise, şüphesiz Çingenerlerdir. Çoğunlukla yerleşik bir hayat yaşadıkları, bir bölümü Müslüman, bir bölümü Hristiyan olarak tanımlandıkları için Osmanlı merkezinin onlara karşı tavrı farklı olmuştur (Altınöz, 2007: 14).

Kanuni unvanıyla adını yazdıran Sultan Süleyman ise Osmanlı Devleti’nde Çingenerlerle ilgili olarak hukuki düzenlemeler yaptırarak Çingene kanunnamesinin oluşmasını sağlamıştır. Bu kanunname ’de Çingenerlere yapılan haksızlıkların giderilmesi yönünde bazı önlemler alınmıştır (Altınöz, 2007: 15).

Bu tahrirlerde Çingenerlerin hangi kazalarda bulundukları, bunların nüfuslarıyla birlikte meslekleri ve alınan vergiler kaydedilmiştir. Bunlara ilave olarak –

kanunnamelerinde belirtildiği üzere- Çingenelerin hangi kazalar dâhilinde dolaşacakları tespit olunmuştur (Altınöz, 2007: 22).

Kanuni Sultan Süleyman tarafından Rumeli vilayetindeki Çingenelerle ilgili olarak 1530 yılında çıkarılan kanun (Kanunname-i Kıbtıyan-ı Vilayet-i Rumeli), vergi defterleri taranarak edinilen bilgiyi daha iyi değerlendirmemizi sağlar. Kanun şunları şart koşmaktaydı (Marushiakova ve Popov, 2006: 37-38):

1. İstanbul, Edirne ve Rumeli'nin diğer yerlerindeki Müslüman Çingeneler, hane halkı ve her bekar kişi başına 22 akçe öderler. Kafır (Hristiyan) Çingeneler 25 akçe, dul kadınlar ise bir akçe vergi (resim) öderler.
2. İstanbul, Edirne, Filibe ve Sofya'da yaşayan Çingenelerin kanundışı işlerle uğraşan hanımları adli yetkililere her ay toplam 100 akçe öderler.
3. Tıpkı imparatorluk tebaasının geri kalanı gibi, suç ve usulsüzlüklerin yanı sıra evlenmek için de kanunun gerektirdiği bedeli öderler.
4. Dik başlılık gösteren ve kendi bölgesinde veya başka bir bölgede gizlenerek ait oldukları yargı bölgesinin dışına çıkan Çingeneler, bulunup uyarılır ve sert bir cezaya çaptırılarak bölgelerine geri gönderilirler. Kendi cemaatlerinden ayrılan Çingenelerin bulunarak geri getirilmesi işi, bunun için uygun görülen kişilerin yanı sıra kendi topluluklarının önderlerine ve köylerinin muhtarlarına verilir. (bu mutlaka yerine getirilmelidir), öyle ki sultana vergi ödeme zamanı geldiğinde ya da bir takım özel vergiler ödeneceğinde, ortadan kaybolmasınlar ve hazır bulunsunlar.
5. Çingene sancağındaki Çingenelere getirilen badiheva (bedava) vergisiyle birlikte para cezaları, olağan vergiler ve ağır suçlara getirilen cezalar Çingene sancağı başının sorumluluğudur. Yerel yönetimden hiç kimse veya hiçbir askeri görevli müdahalede bulunmamalıdır. Vakıflarda, tımar, has ve zemaatlerde ve mülklerde köylü olarak kaydedilen Çingeneler buna istisna oluşturur.
6. Yukarıda sözü edilen has ve zemaatlerde yaşayan Çingenelere getirilen vergiler, tebaanın önderlerinden toplanır. Çingene sancağının başı, vilayetlerdeki bölgelerin ileri gelenleri, kolluk kuvvetleri ve başkalarının onlara karışmaya hakkı yoktur.

7. Müslüman Çingeneler gayrimüslim Çingenelerle birlikte göçebelik yapmaya, onlarla birlikte yaşayıp karışmaya başladıkları takdirde uyarılmalıdırlar; kafir Çingeneler cezalandırıldıktan sonra vergilerini eskisi gibi ödemeye devam ederler.
8. Sultanın iznine sahip olan Çingeneler, toprak vergisi... ve diğer olağan vergileri ödemeyip yalnızca sultana vergi (haraç-ı padişahi) öderler.
9. Branichevo kazasında ve Smederevo bölgesinde yaşayan Çingeneler hane başına 80 akçe vergi öderler.
10. Nikopol vilayetindeki Çingenelerin başı (savaş zamanında) Nikopol bölgesinde askerlik yapar.
11. Nikopol vilayetinde hane halkı başına toprak vergisi ödeyen Çingeneler, temsilcileri olarak atanan kişiye, cürüm karşılığı olarak 6 akçe verirler.
12. Niş’de yaşayan Çingenelerin önderleri (savaş zamanında) Smederevo bölgesinde askerlik yaparlar. Sipahilerin geri kalanı genellikle Paşa bölgesinde askerlik yapar.

Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti’nde Çingenelerle ilgili yapılan düzenlemelerin pek çoğu vergilerle alakalı hükümlerden oluşmaktadır. Bunlar bir devletin ekonomisini koruyabilmesi için başvurduğu çarelerdir. Ancak bizim açımızdan kanunnamelerde dikkati çeken en önemli hususlardan biri hiç şüphesiz, Osmanlının göçebe hayatı yaşayan Çingeneleri kontrolü altına alması, onların gezip dolaşacağı yerleri belirlemesi, bu belirlenen yerlerin dışına çıkmalarına müsaade etmemesi ve hepsinden önemlisi de onları yerleşik düzene ve ziraatla uğraşmaya sevk etmesidir. Bunu yaparken Müslüman Çingenelerle Müslüman olmayanların birbirine karışmasına da müsaade etmeyerek, onların kendi inançlarını muhafaza etmeleri sağlanmasıdır (Özkan, 2000: 30).

Peki günümüz Türkiye’sinin Çingeneleri kimlerdir? (Uzpeder ve diğ., 2008: 22-23).

Avrupa Çingeneleriyle kültür, dil ve ekonomik özellikler paylaşan bir grup olan Türkiye Romanları arasında, çoğu meslekleriyle tanımlanan birçok alt-grup (sepetçiler, kalaycılar, bohçacılar, hamamcılar, hamallar, arabacılar vb) mevcuttur. Romanlar arasındaki sınıf sisteminde, müzisyenler (İsveç ve Birleşik Krallık gibi diğer ülkelerin

aksine) çoğunlukla elit kesimdir. Çoğu Sünni Müslümandır, ancak özellikle ülkenin doğu kentlerinde ve İstanbul'un varoşlarında yaşayan göçmen ya da yerleşik pek çok Alevi Roman vardır. Çoğunlukla belirli mahallelerde otururlar, sosyal ve ekonomik acıdan ayrımcılığa maruz kalırlar ve Türkiye toplumunun genelinden ayrılmış durumdadırlar. Kırkın üzerinde dernek ve iki federasyon çatısı altında örgütlenmişlerdir.

Domlar, Ortadoğu'daki Dom Çingenelerinin bir koludur ve Ermeni tarihçilerin kayıtlarındaki referanslar doğruysa Türk topraklarının güneydoğusuna (Diyarbakır, Antakya, Mardin) 11. yüzyılın başlarında gelmişlerdir. Günümüzde Türkiye'nin güney ve doğu bölgelerinde yaşar ve esas olarak davul ve zurna çalarak müzisyenlikle hayatlarını kazanırlar. Kendi dilleri olan Domari'yi (ya da Türkçede Domca) korumuşlardır ancak Kurmanci, Zazaca ve Türkçe de konuşurlar, Domca'yı daha çok grup içinde kullanmayı tercih ederler. Kültürel acıdan Kürt nüfusa yakın olmalarına rağmen, onlar tarafından belirgin ve şiddetli ayrımcılığa maruz kalmışlardır, belgelenmiş fiziksel saldırı ve cinayetler mevcuttur. Ayrıca bölgedeki güvenlik kuvvetlerinden de ayrımcı muamele gördüklerini ifade etmektedirler. Domların çoğu tasavvufî İslam'a ve yerel şeyhlere yakındır ancak Doğubayazıt civarında yaşayanlardan bazıları Yezidi'dir. Yaklaşık 500,000 civarında bir nüfusa sahiptirler ancak bu sayının daha ileri araştırmalarla doğrulanması gerekmektedir. Genellikle aşırı derecede yoksuldurlar ve pek çoğu göçebedir.

Lomların kökenleri son derece belirsizdir. Yine de 11. yüzyılda Romanlardan "ayrılan" ve batıya doğru ilerlemek yerine Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu'nun doğusunda kalmış bir grup olmaları muhtemeldir. Günümüzdeki Lom nüfusu çoğunlukla, 1870'lerde Kafkasların fethinin ardından Ruslar tarafından yürütülen etnik temizlik sırasında Türkiye'ye göçe zorlananların torunlarından oluşur. Şimdilerde kuzey doğu ve Karadeniz bölgesinde küçük topluluklar halinde yaşamakta ve küçümseyici bir

deyim olan Poşa kelimesiyle adlandırılmaktadırlar. Çoğunluğu yerleşiktir ve tarımla uğraşırlar, ancak bazılarının mesleği de vardır, fakat bu kişiler Türkiye’de mevki sahibi çok sayıda Çingenenin yaptığı gibi etnik kökenlerini “saklamaktadır”. Bazıları anadilleri olan Lomavren’i konuşmayı ve müzisyenlik geleneğini sürdürmektedir ancak çoğu, dilini “kaybetmiş”tir ve 60 yaşın altındakilerin çok azı bu dili akıcı biçimde konuşabilmektedir. Nüfusları 150,000 kadardır ancak bu sayılarla ilgili tahminde bulunmak çok zordur.

Geygelliler ve diğer gezgin gruplar, etnografik çalışmalarda “Yörük” olarak tanımlanan esas göçebe Çingene gruplarıdır. Çoğu Alevidir ve (İstanbul Kuştepe’deki Aleviler ya da İç Anadolu’daki Geygelli Yörükleri gibi Çingenece kimi kelimeleri kullanarak iletişim kurmalarına rağmen) yerleşik hayata geçenlerden bazıları Alevi kimliğini benimsemiş ve Çingene mirasını reddetmiştir. Kökenleri Ortaçağ’daki çingene topluluklarına dayanan fakat artık kendini onlarla özdeşleştirmeyen, başka kimlikler benimsemiş bazı gruplar da mevcuttur. Bu grupları ayırt etmek güçtür zira çoğu Türk toplumunun sınırları içindedir ve sayıları hakkında tahminde bulunmak da mümkün değildir. Trakya’da Mangosür ve Çalgar dahil olmak üzere bir dizi isimle bilinirler ve diğer Çingene toplulukları çoğunlukla bu gruplardan birileriyle evlenmez.

3.2.Çingenelerde Kültürel Hayat

Gelenek Romanların hayatının temelidir. Doğumdan ölüme kadar romanların bütün hayatı, geleneklerine göre belirlenmektedir. Kendi geleneklerine sıkı sıkıya bağlıdırlar. Romanlar kültürlerini büyük ölçüde gelenekleri sayesinde muhafaza etmesini ve aktarmasını bilmişlerdir (Özkan, 2000: 89).

Çingeneler, dışa kapalı bir yaşayış tarzına sahiptir. Pek çoğunun yerleşik hayata geçmiş olmasına karşın, eski hayat tarzlarının tamamen değiştirmemeleri ve göçerlerinin

de hala eski yaşayış biçimlerini bütün canlılığıyla sürdürüyor olmalarından dolayı, onlar, yerli halk tarafından tamamen dışlanmaktadır. Onlar, endogamik evlilikleri (grup içi evlilik) sayesinde, geleneklerini muhafaza edebilmektedir. Grup içerisinde hiyerarşik bir düzen söz konusudur ve bu kaynağını geleneklerinden almaktadır. Hiçbir Çingene kendi grup yapısını çiğneyememekte, buna uymayanlar gruptan ihraç edilmektedir (Özkan, 2000: 2).

Çingenelerin kendilerine özgü yaşam biçiminin kaynağının ne olduğu ve bugüne kadar nasıl muhafaza edildiği araştırıldığında ise ‘geçim biçim’lerinde ki farklılığın, Çingene kültürünü oluşturduğu ve muhafaza ettiği sonucuna varılır. Çünkü “Yaşam biçimi, geçim biçimi ile sıkı sıkıya ilişkili olmakta ve bazen geçim biçimi tarafından belirlenmekte, bazen geçim biçimiyle ayrılmaz bir biçimde çakışmış olmakla birlikte; geçim etkinlikleri yanı sıra geçim dışı toplumsal etkinlikleri (örneğin savunmayı, üremeyi) de kapsayan bir kavramdır. Yaşam biçimi de toplumsal “yaşam birimleri”nden (klan, aile, aşiret, köy, kent, ulus vb.) ve “yaşam ilişkileri”nden oluşur. Yaşam ilişkileri ise, geçim ilişkilerini kapsayıp onları aşan boyutlarıyla insanlar ile doğa, yaşam birimleri ile üyeleri arasındaki ilişkilerden oluşur (Şenel, 1991: 22-23).

3.2.1. Çingene Kültüründe Yaşam Alanı

Yerleşim tercihlerinde sosyo-kültürel değerlerin öne çıktığı bilinmektedir. Bununla birlikte gelir düşüklüğüne bağlı olarak da başka bir ifadeyle ekonomik nedenlerle de farklı kültürel gruplar bir arada yaşayabilmektedir (Karaman, 2007: 38). Çok çeşitli gruplar bir arada yaşasa bile o yerleşim bölgesinde birkaç çingene hanesi mevcutsa orası çingene mahallesi olarak bilinir ve zamanla öyle anılır.

Çingeneler, bulundukları yerlerin belirli semtlerin ‘varoş’larında, kenar mahallelerinde, sağlıksız koşullarda yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Çingeneler arasında önemli bir kesim, tamamen yerleşik düzende yaşamaya başlamıştır. Göçebe şeklinde yaşayanların önemli bir kesimi ise, belirli bir güzergah üzerinden ilkbahar mevsiminden sonbahar mevsimine kadar yapacakları yolculuk nedeniyle, kış aylarında barındıkları yerleri terk etmek zorunda kalmaktadır (Arayıcı, 2008: 241).

Bir Çingene Mahallesinde “Bütün evler gecekondudur; bu evleri birbirinden ayıran, çoğunlukla iki insanın bile yan yana durmasına izin vermeyecek darlıktaki bozuk ve çamurlu patikalardır. Kanalizasyon sistemi yer yer patlamıştır ve kanalizasyon çevreye kötü kokularıyla birlikte yayılmaktadır. Yerleşimin örgütlenmesi önceden belirlenmiş bir planı takip etmemektedir ve plastik ya da tenekeden yapılmış ve merkezi elektrik ve su şebekesiyle bağlantısı olmayan kulübeler vardır” (Akkaya, 2011: 127). Zamanla bu kulübeler bir araya gelerek kalabalık kentsel yerleşimlere dönüşmüşlerdir. “Kentsel büyüme ve gelişme içinde giderek kentin rantı yüksek alanlarına bitişik ve hatta aralarında kalarak sıkışmış, bir “adacık” görüntüsü almış mekânsal kullanımlar doğmuştur” (Karaman, 2007: 39).

Tarlabaşı mahallesindeki çoğu ev ‘bölünmüş ev’* biçimindedir. Tuvaletin dışarıda olduğu veya ortak kullanıldığı bazı hanelerde tuvaletin kapısı yoktur. Bir örtü veya bez parçasıyla mahremiyet oluşturulmuştur. Benzer şekilde bazı evlerde bu örtü yaygın bir şekilde kullanılmakta ve yatak odasıyla oturma odası ayrımı yapılmaktadır. Gerçekte çoğu görüşülen, bir odasının olmasına rağmen bu uygulamadan dolayı iki odasının olduğunu beyan etmiştir. Mutfak ve oturma odası çoğu evde iç içe geçmiş olarak kullanılmaktadır.

* Tuvalet, banyo veya mutfakın paylaşılabildiği ve her aile için bir veya en fazla iki odanın olduğu konut biçimi.

Bir oda ve ortak kullanılan tuvalet ve banyo ile yeni haneler ortaya çıkarılmıştır (Kolukırık, 2006: 12). Gizlilik, hayali duvarlar yoluyla sağlanırdı. Erkek çocuklar arka arkaya eve gelin getirmeye başlayınca birbirinden teneke, tahta, beton gibi malzemelerle ayrılan üç oda eklenmişti eve (Fonseca, 2002: 36). Bu durum hem bir tercih hem de ekonomik yetersizlikle açıklanabilecek bir özelliktir. Tercih nedeni mevcut yapının korunması iken, ekonomik nedeni düzensiz iş ve düzensiz gelirle bağlantılı olarak herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan yararlanamama ve aile içi ilişkilerde dayanışma üzerinden mekânı paylaşmadır (Kolukırık, 2006: 12).

Çingenelerin genellikle mekânlarda kümeleşerek yaşamlarında, hayatlarını kolaylaştırıcı pek çok unsurun bulunması önemlidir. Her şeyden önce Çingene kültürünün devam ettirilmesi için önemlidir. Bunun yanı sıra çok çeşitli gürültü, patırtı ve kavga durumlarında, hiçbir Çingene diğerinden rahatsız olmamaktadır. Ayrıca aynı mekânda ve sadece Çingenelerin oluşturduğu yerleşim yerleri, Çingeneler için bir barınağın ötesinde koruyucu bir sığınak vazifesi görmektedir. Özellikle bazı şehirlerdeki Çingene mahallelerine güvenlik güçleri dahi girmemektedir. Böyle olunca bu yerler, Çingenelerin her türlü suçun akabinde kendilerini güvenlikte hissettikleri mekânlar olmaktadır (Özkan, 2000: 59).

Romanların tipik özelliklerinden biri, kendi içlerinde ne kadar sorun yaşarlarsa yaşasınlar birbirlerinden kopmamaları ve bir arada yaşamak eğiliminden hiç vazgeçmemeleridir. Bu durum önemli oranda yerleşik hayata geçen toplumların bu hayata geçtikten sonra, yerleşik hayata geçmekte gecikmiş grupları kendi kültür özelliklerine “yabancı” kabul etmeleri ve zaman zaman tehdit olarak algılamalarıyla ilgilidir (Tar, Canani ve Çelik, 2011: 6).

Her ne kadar yerleşik Çingenelerden çoğu düzensiz, sağlıksız varoş tipi evlerde yaşasalar da, onlar arasında düzenli şehir hayatına geçmiş olanlarını da görmek mümkündür. İstanbul’da bazı Çingeneler, ferdi olarak kendi mahallelerini terk etmekte ve ekonomik durumlarına göre apartman hayatını tercih etmektedir. Lakin bu yeni hayata uyum problemi yaşamakta mahallesini değiştirip yaşayış tarzlarında hiçbir değişiklik yapmamaları sebebiyle, yerli halk, Çingenelerin gürültü ve bitmeyen kavgalarından rahatsız olmaktadırlar (Özkan, 2000: 57). Türkiye genelinde sadece Eskişehir Çingenelerinde topluca çok düzenli, planlı evlerde ikamet ettiklerine şahit olunmuştur. Bu durum onların ekonomik seviyelerinin Türkiye’deki genel çingene ekonomik ortalamasının çok üzerinde olmasına bağlanabilir (<http://turkiyecingeneleri.8m.com/yasambicimleri.htm>).

3.2.2. Çingene Kültüründe Aile

Çingene kültüründe ailenin kurulması ve aile fertleri arasında ki ilişkilerde de Çingene gelenekleri etkin olmaktadır. Bunlara örnek verecek olursak;

Erken yaşta ve yakın akraba evliliği, Çingene geleneğidir. Çingene olmayan biriyle evlilik ise otomatik olarak Çingenecilikten ihraç anlamına gelmektedir. Kanaatimize göre bu gelenek, kendini koruma amacının bir yansımasıdır. Zira Çingeneler sürekli kendi aralarında evlenmeseler, geleneklerini muhafaza etmeleri mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla grup içi evlilik, geleneğin en iyi muhafızı olmaktadır (Özkan, 2000: 90).

Görücü usulü evlilik orta yaş ve üstü grubun evlilik biçimidir. Bununla birlikte kaçarak evlenme hem orta yaş ve üstü için geçerli, hem de genç kuşaklar arasında devam etmekte ve tercih edilmektedir. Anlaşarak evlenme ise genç yaş gruplarının evlilik biçimidir. Akraba evliliğine olumlu bakılmamaktadır. Akraba evliliği çocuğun sakat kalacağı endişesiyle kabul görmemekte ve “*yedi kuşak*” öncesiyle evlilik yapılmamaktadır. Bundaki temel amacın doğacak “*çocukların sakat kalma*” ihtimali olduğu söylene de olası

bir boşanma durumunda ‘*akrabayla olan bağların kopmasını istememe*’ önemli etkidir. Ayrıca ‘*mülkiyetin yokluğu*’ akraba evliliği yapılmamasının diğer bir etkeni olarak düşünülebilir (Kolukırk, 2006: 7-8).

Evlilik gibi, evlilik törenleri de Çingeneler arasında önemli bir yere sahiptir. Dini ya da medeni tören zorunlu olmamakla birlikte, önemli olan geleneksel Çingene törenidir. Bu tören dâhilinde, yaşlı bir kadın gelinin bekâretini kontrol eder ve sonucu bir mendil yardımıyla herkese açıklar (Asseo, 2007: 118).

Çok evliliğin serbest ve kolay olduğu Çingeneler arasında, boşanmanın da çok kolay olduğu müşahade edilmiştir. Resmi nikâhın yaygın olmayışı çok evliliği kolaylaştırdığı kadar, boşanmayı da kolaylaştırmaktadır. Bilhassa göçer Çingenelerde boşanma usulü erkeğin, karısını babasının çadırının önüne bırakması şeklinde cereyan etmektedir. Böyle keyfi boşanma durumlarında erkek, kadın tarafının zarar vermemesi için, bir müddet bulunduğu bölgeden başka yere göç etmektedir. Bazı durumlarda kocasından hoşnut ve memnun olmayan kadın, kendi arzusuyla kocasından ayrılma hakkına sahip değildir. Kocasını tek taraflı olarak ter eden kadın, babasının evine gidememektedir. Kocasının evine de tekrar dönemiyor. Böylece gruptan ihraç edilerek cezalandırılmaktadır. Bazı durumlarda da karısıyla kavga edip, onu babasının evine gönderen erkeğin, hanımını elinden kaptırdığı da olmaktadır (Özkan, 2000: 91).

Erken yaşta evliliğin yaygın olduğu çingene kültüründe genç hamilelikte yaygın görülmektedir. “Ama Çingeneler arasında genç hamilelik, Batı’daki genç hamilelikten farklıydı. Hamilelik, beklenen, istenen bir şeydi ve kendi görevlerini üstlenmeye hazır geniş bir ailenin üyeleri arasında gerçekleşirdi” (Fonseca, 2002: 54).

Roman aileleri için çocuklar hayatın özü, hedefi ve merkezidir. Çocukların çingene aile yapısında küçümsenemeyecek işlevi vardır (Özkan, 2000: 47). Bir kez yürümeye başladıklarında artık daha büyük çocukların sorumluluğuna girer, adsız kalabalığın bir parçası haline gelirlerdi. Çingeneler çocuklarına karşı (bebeklere değil) kaba davranırlardı, ya da bana öyle gelirdi. Onları her zaman kovarlar, onlara bağırır ve tokat atarlardı, ama bunların hiçbirisi çocukları rahatsız ediyormuş gibi görünmezdi (Fonseca, 2002: 56).

Çingene ailelerindeki hayat, ahlaki ve geleneksel normlar tarafından belirlenir. Erkekler de bu normlar çerçevesinde aile içerisindeki rollerini üstlenirler. Buna göre onlar, aile reisi ve geçimin teşvikçileridir. Ailedeki en büyük otorite babadır. Ailenin diğer bireyleri babanın salt otoritesine bağlıdır. Göçer Çingenelerde konaklama, barınma, göç zaman ve istikametinin tespiti, yiyecek, içecek temini ve göçebelik ruhuna uygun olan meslekleri icra etme erkeklerin görevidir. Yerleşik durumda olanlarda ise erkeklerin daha çok müzisyenlik, hamallık, ayakkabı boyacılığı, simit satıcılığı ve seyyar satıcılık gibi işlerle meşgul olarak, ailenin maişetini temin etmeye çalıştıklarına şahit olunur (Özkan, 2000: 49).

Geçmişte ülkemizdeki Romanların erkek çocukları, genellikle bohçacılık yapan annelerine refakat ettikleri bilinmektedir. Ayrıca yetişkin kız kardeşlerinin denetimi ve kontrolü yine erkek çocukların görev ve sorumlulukları arasında bulunmaktadır. Kız çocukları ise evde veya çadırda yemek pişirme, bulaşık yıkama, temizlik yapma ve su taşıma gibi ev işleriyle meşgul olmaktadır (Özkan, 2000: 47). Onlar, yalnız hiçbir yere gönderilemez, çalışamaz, yabancı erkeklerle konuşamaz. Ancak erkek kardeşinin nezaretinde yahut diğer yakın akrabalarının denetiminde çalışabilir, dansözlük edebilir, dilencilik yapabilir veya çiçek satabilir. Böylece bütün ailenin ve akrabaların gözü genç kızlarının üzerinde olmakla, onları korumuş olurlar (Özkan, 2000: 48).

3.2.3. Çingene Kültüründe Eğitim

Çingenelerin hiç kahramanları yoktur. Büyük bağımsızlık mücadelelerine, “ulus”larının kuruluşuna, vaat edilmiş topraklara ilişkin efsaneleri olmamıştır. Romulus ve Remus’ları, dolaşan ve savaşan Aeneas’ları yoktur. Ne heykelleri ve tapınakları, yüz sözcük ve deyişten biraz fazla olan sözlük dışında önceden konuşulan Romancanın kaydı tutulmamıştır (Fonseca, 2002: 104). Roman dilinde “yazmak” ya da “okumak” anlamına gelen hiçbir sözcük yoktur. Çingeneler bu etkinlikleri tanımlamak için başka dillerden ödünç aldıkları sözcükleri kullanırlar. Bazen de bu sözcükler için Roman dilindeki başka sözcükler kullanılır (Fonseca, 2002: 21).

Konar-göçer yaşam biçiminde, kültür aktarımı yazılı olarak değil sözlü olarak gerçekleştirilirdi. “Yaşlı Çingeneler görüp duyduklarını diğerlerine aktarırdı. Çingenelerin yazılı kayıtları olmadığından gelenekleri canlı tutacak ve yeni nesillere aktaracak tek şey, yaşlıların hafızası olurdu” (Yoors, 2005: 203). Eğitim, “tarihinin dışı”nda yaşayan bu insanlar için tek umuttu; yerleşik hayat eğitimi de beraberinde getirecekti (Fonseca, 2002: 17).

Fakat beklenildiği gibi olmamış, fiziki görünüş ve kültürel yaşamdaki keskin farklılıklar çingenelerin dar bir çevrede yaşamalarına ve eğitim olanaklarından yoksun kalmalarına sebep olmuştur. Zira okul yaşamından ve eğitim sürecinden uzaklaşma, Çingene ve Çingene olmayanlar arasındaki önyargıları pekiştirmekte ve farklılaşmayı keskinleştirmektedir (Kolukırk, 2008: 29-30).

Çingenelerin önemli bir kesimi, halen okur-yazar olmadığı içindir ki, eğitimin önemini ve değerini kavramakta güçlük çekmektedirler. Bundan dolayı çocuklarını okula göndermek bile istememektedir (Arayıcı, 2008: 45).

Parasal olanaksızlıklar ve yoksulluk, Çingene ailelerinin çocuklarını okula göndermemesinde önemli bir rol oynamaktadır. Çingene ailelerin büyük bir çoğunluğu, çok yoksul bir durumda olup zor koşullarda yaşamlarını sürdürmektedir. Bunlar, giyecek ve yiyecek sorunlarını parasal olarak karşılayamayacak bir konumdadır. Böyle olunca, kuşkusuz çocuklarının eğitim ve öğretim durumu ikinci plana düşmektedir (Arayıcı, 2008: 179).

Eğitim parasız olsa da, kırtasiye, ders araç gereci, üniforma, ayakkabı, okul dönemi boyunca gerçekleştirilen projelere katılımın ve kayıt ücretlerinin (bunlar genelde okula yapılan bağışlar şeklindedir) getirdiği harcama yükü, bu ailelerin karşılayabileceğinin çok üzerindedir. Çoğunlukla çocukların da çalışarak ailenin gelirine katkıda bulunmasının gerekliliği, eğitime başarılı bir şekilde katılmalarının önündeki en önemli engeldir (Uzpeder ve diğ., 2008: 56).

Okul yönetimlerinin önyargılı tavırları Çingene ebeveynleri okul ortamından uzaklaştırmakta ve böylece çocuklarının eğitimine ilgi göstermeleri engellenmektedir; bazen Çingene ebeveynlerin okul alanlarında bulunmaları bile hoş görülmediği için, çocuklarını okul dışındaki kapılarda beklemek zorunda kalmaktadırlar. Temel eğitimin yaygınlaştırılması çabalarına rağmen, Çingene öğrencilerin okula gelmemeleri tamamen normal karşılanmaktadır; dahası çoğunlukla bu çocuklar, okul hayatından tamamen kopmaktadır. Ayrıca Çingene çocuklar, milli bayram kutlamaları ve mezuniyet törenlerinden çoğu zaman dışlanmaktadır; Çingene çocukların bu tip kutlama törenlerine katılmaları için izin verilen tek istisnai durum, müzisyen rolü üstlenmeleridir. Diğer çocukların şiddetine maruz kaldıkları zaman okul yönetiminin hiçbir müdahalede bulunmaması sıklıkla rastlanan bir durumdur (Uzpeder ve diğ., 2008: 56).

Çingene çocuklarının dar bir alanda sosyalleştikleri göz önüne alındığında sosyo-kültürel çevre şartlarının onlar açısından rekabetçi olmaktan çok, benzeştirici olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca ekonomik etkenler ve gelir seviyesinin düşüklüğü, eğitim açısından kısıtlayıcı ve engelleyicidir. Çoğu aile çocuklarını okul çağında okula göndermek yerine, aile içi iş bölümüne dahil etmekte veya gelir getirici işlere göndermektedir. İnförmel eğitimin bir parçası olarak çocuklar anne ve babalarının birer yardımcısı gibi görev üstlenmektedir. Evdeki kardeşlerin bakımıyla ilgilenen çocuklar, bunlara ek olarak çevreden edinilecek olan, meyve ve yenilebilen otları toplama gibi görevleri de yerine getirmektedir (Kolukırık, 2008: 29).

Temel eğitimden yükseköğrenime geçiş, Çingene çocukların genelde, ekonomik nedenlerden ötürü kaydedemedikleri bir aşamadır. Sonuç olarak, Çingene gençlerin eğitim yoluyla niteliklerini arttırabilmeleri veya üniversiteye gidebilmeleri düşük bir ihtimaldir (Uzpeder ve diğ., 2008: 56).

3.2.4. Çingene Kültüründe Din

Çingenelerin dini yaşamlarına ilişkin çeşitli tartışmalar vardır. Bir dinlerinin olup olmadığı ve dini ritüelleri yerine getirme konusundaki davranışları Çingenelere karşı yöneltilen en büyük eleştirilerden biridir. Çingeneler bulundukları ülkenin dinini kabul edip yaşamaktadırlar. Osmanlı İmparatorluğu döneminde nüfus katmanları dini yapılanmaya göre tasnif edilmesine rağmen Çingenelerin herhangi bir dine mensup olmamaları veya olsalar bile bunun Osmanlılar tarafından kabul edilmediğidir (Altınöz, 2007: 25).

Çingenelerin de sıkı sıkıya sarıldıkları inançları vardı. Bunlar görünmez bir güçten değil, gruptan kaynaklanır, en iddialı köktencinin inançları gibi kesin ve sorgusuz biçimde

saygı görürlerdi. Bu inançlar, gruba, kişiye ve grubun şöhretine leke sürülmesini önleyen, sıkı sıkıya birbirlerinin içine geçmiş birtakım koruyucu tabular ve davranış kalıplarıydı. Bunlar Romanlığın, Çingeneliğin temelini oluşturuyor, zulme ve her türlü değişime dayanma, her şeye rağmen Roman kalma konusunda dünyanın her yerindeki Çingenelerin sahip olduğu o olağandışı yeteneği ayakta tutuyorlardı (Fonseca, 2002: 60).

Yüzyıllardır devam eden seyahatlerine rağmen Çingeneler, kendi inanç ve geleneklerini muhafaza etmiştir. Sık sık yer değiştirmelerine rağmen temelde onların varlığı, belirsiz hayat üstü formuna uymaktadır. Çingenelerdeki aidiyet hissi daima kan bağıylaadır. Dil ve gelenekleri, bağılılıklarının güçlü izlerini taşımaktadır (Özkan, 2000: 52).

Çingenelerin batıl inançları vardı, ruhsal yaşantıları animizmin, deizmin, ataların hayaletlerinden korkmanın ve ihraç edilmiş bir dinin, (burada İslam) karışımından oluşurdu. Resmi dinin, özellikle de monoteizmin hiçbir önem taşıması, kişisel sorumluluğun burada kültürel bir değer olarak neden görülmediğini de açıklıyordu. Resmi bir dinin yokluğu belirgin bir özellikti, ama onun yerini dolduran güçlü bir kabile anlayışı vardı (Fonseca, 2002: 60).

Çingeneler yerleşik olarak yaşadıkları toprakların resmi dinlerini kabul etmekte pek direnmemekte fakat dini eğitimin önündeki engellerden olan önyargı ve dışlamayla beraber dini ritüellerin öğrenilmesi ve dini ritüellerin uygulanması gibi birçok sorun Çingenelerin tek tanrılı dinlerin emrettiği şekilde dini yaşantılarının yokluğuna sebep olmaktadır.

Evliya Çelebi'nin deyişiyle Çingeneler, "Hıristiyanlarla birlikte Paskalya'yı, Müslümanlarla birlikte kurban bayramını ve Yahudilerle birlikte Fısıh bayramını kutluyorlardı" (Marushiakova ve Popov, 2006: 55).

3.2.5. Çingene Kültüründe Sosyal Hayat

Sosyal hayattan bahsedince akla, giyim-kuşam, yeme-içme alışkanlıkları, gündelik ilişkiler vb. gelir. “Bütün çağlar boyunca çingenelerin genellikle yoksul görüntülü giysiler giydiği bir gerçektir. Çingene tarihinde ne kadar gerilere gidilirse gidilsin, onların hiç bir zaman kumaş dokuduklarına yahut elbiselerini diktiklerine şahit olunmamaktadır. Daha ziyade sağdan soldan topladıkları eşyaları kullanmakta, bunun neticesi olarak da çingenelerin giyim ve kuşamlarında, zaman ve yöreye ilişkin biçimlerin bir karışımı ortaya çıkmaktadır” (<http://turkiyecingeneleri.8m.com/yasambicimleri.htm>).

Göçebe çingenelerin tencerelerinde genellikle bitkisel yiyecekler bulunmakla birlikte et yemeyi de çok severler. Özellikle tavuk eti, en çok tercih ettikleri yiyeceklerdendir. Sümüklü böcek ve kirpi de sevdikleri etli yiyecekler arasındadır. Sarmıslıklı kirpi çorbası, tıpkı Türk çingenelerinde olduğu gibi, Avrupa çingenelerinde de sevilen yiyeceklerdendir (<http://turkiyecingeneleri.8m.com/yasambicimleri.htm>).

Çingene içeceklerinin başında hiç şüphesiz ki alkol gelmektedir. Öyle ki, alkol kullanmayan Çingene, adam bile sayılmamaktadır. Düğünlerde, bayramlarda ve her türlü eğlencelerde su yerine alkol tüketilmektedir. Ayrıca erkekler hemen hemen her gün eve bir şişe içki getirmekte ve bunu evde içmektedir. Daha çok rakıyı tercih etmekle birlikte ekonomik durumlarına göre içki çeşidi değişebilmektedir. Yerleşik ve göçre Çingenelerin hepsinde içki bir nevi gelenek olmuştur. Türkiye’nin bütün bölgelerinde kendileriyle görüştüğümüz ail reislerinin büyük çoğunluğu günlük kazancıyla ilk önce içkisini almaktadır. Günlük kazanıp, günlük yiyen Çingenelerin kazancı o gün çoksa mutkala rakı alınmakta, yeterli seviyede kazanmadıysa bu takdirde “arap karası” denen ucuz şarap ve bira alınmaktadır. Kontrolsüz alkol tüketimi neticesinde onlardan pek çoğunun ileri derecede alkol bağımlısı hasta olduğu da bir vakıdır (Özkan, 2000: 80).

Alkollü içkilerin yanı sıra çingeneler arasında zevk veren esrar, eroin, hap vs. gibi uyuşturucu ve tütün kullanımının da çok yaygın olduğunu müşahade ettik. Anadolu Çingeneleri esrara "*ilaç*", "*sarı kız*" derken, Trakya yöresinde "*gogo*", "*giya*", "*mey*" veya "*gıl*" denmektedir. Alkole ve uyuşturucuya düşkünlükleri sebebiyle, onlar arasında çok sayıda alkol ve uyuşturucu bağımlılığının had safhaya ulaştığı müşahade edilmiştir. Bizce Çingeneler arasında suç oranının yüksek oluşunun en büyük sebebi alkol bağımlılığının çok yaygın oluşudur. Bilhassa her gün saat 15'den sonra alkol almaya başladığını ifade eden bu insanlar, akşamın geç saatlerine kadar içki aldıkları için kendilerini tamamen kaybetmekte ve kontrolden çıktıkları için de sebepsiz yere suç işleyebilmektedirler (<http://turkiyecingeneleri.8m.com/yasambicimleri.htm>). Birçok kültürde suç işlemek bir utanç sebebi iken Çingenelerde suç işlemiş kişiden “aile arasında bu özveriden övgüyle söz edilir, yaşlılarınız arasında dışarıya savaşa gitmiş biri gibi görülürdünüz. Bir zamanlar hapiste yatmış birçok genç adam ki Çingeneler arasında bunlardan çok vardı, usturayla yapılmış mavi, bulanık dövmelelerinin savaş madalyaları gibi gururla gösterirlerdi” (Fonseca, 2002: 43).

Çingeneler daha çok, “sosyal ve iletişimsel organizasyonlarda, çoğunlukla ekonomik nedenlerden ötürü dış gruplarla iletişim kurmaktadır” (Kolukırık, 2007: 44). Kendileri gibi yoksul insanlarla bir arada olan çingeneler ve diğer yoksul kesimler karşılıklı kültürlenme sırasında fark etmeden yoksulluk sarmalını daha fazla pekiştirmekte ve genel kültürle iletişime daha fazla sınırlar koymaktadır.

Fonsecanın (2002) aktardığına göre “Çingeneler yalan söylüyorlardı. Çingeneler çok yalan söylüyordu, öbür insanlardan daha sık ve daha yaratıcı yalan söylüyorlardı.

Birbirlerine değil, ama gadje' ye. Yine de kötü bir niyetleri yoktu. Bir bütün olarak bakıldığında yalan söylemek onlar için eğlenceli bir olaydı” (Fonseca, 2002: 25).

Çingenelerde cinsel objelerde kültürel farklılıklar arasındadır. “Göğüsler, cinsellikten çok bebekle ilişkilendirilirler, bu yüzden vücudun üst kısmı onlar için özel bir ilgi alanı ya da utanç kaynağı değildir. Öte yandan vücudun alt kısmı, kirlenme ile ilgili Çingene düşünceleri göz önüne alınırsa oldukça tehlikelidir” (Fonseca, 2002: 52).

Sosyal yaşamda önemli bir yere sahip olan askerlik görevi Çingenelerin genel toplumda gördüğü ayrımcılığın en aza indiği toplumsal kabulün en fazla olduğu toplumsal yaşam alanlarıdır. Çingeneler, “askerlik yapmayı sadık vatandaşın ilk görevlerinden sayarlar. Askerde sıklıkla bandoda görevlendirilen Çingeneler, burada olmaktan memnundur çünkü hem başka yerlerde karşılaşmaya alıştıkları önyargılara daha az maruz kalmakta ve hem de Roman, Dom ve Lomlarla dayanışma içinde askerlik yapmaktadırlar. Ayrıca çoğu Çingene müzisyen, ilk nota bilgisini bu şekilde aldığından, burada verilen eğitim kıymetli görülmektedir. Buna karşılık, mecburi askerlik hizmeti dışında silahlı kuvvetlerde kariyer yapma fırsatı kısıtlıdır” (Uzpeder ve diğ., 2008: 88).

3.2.6. Çingene Kültüründe Meslek

Geçim biçimlerine göre yapılan topluluk sınıflamalarında; “Çingeneler, bugüne kadar yapılan göçebe topluluklar sınıflaması içinde avcı-toplayıcı ve otlayıcı (göçebe çobanlık) göçebelerin dışında evrensel bir tip olarak ticari (alışverişçi) ,göçebeler sınıflaması içinde düşünülmektedirler” (Özkan, 2000: 1). Bu sınıflama, Çingenelerin ‘tarımcı toplum’ yaşamı deneyiminin kapsamlı olmadığını, bu sebeple de ‘tarımcı toplum’un karakteristik yaşam biçiminin kazanılmadığını göstermektedir. Bu deneyim

eksikliği Çingenerin yaşam biçimlerinde ki temel farklılığın, geçim faaliyetlerinden kaynaklandığını bir kez daha işaret eder.

Çingene toplumunun önemli bir kesiminin günümüzde bile aşiret tipi bir yaşam biçimi sürdürdüğü bir gerçektir. Aşiret içinde yer alan Çingener, mesleksel alandaki uğraşlarına ve etkinliklerine göre çeşitli gruplara ayrılırlar (Arayıcı, 2008: 37).

Osmanlı belgeleri Çingene nüfusunu düzenli vergi ödemek için yaş, iş ve medeni durum bağlamında tanımlamıştır. İmparatorluk içindeki Çingener için en popüler iş demircilik ve müzisyenlik olmuştur. Diğer meslekler ise, tenekeci, nalbant, kılıç ustası, kuyumcu, bıçakçı, ayakkabıcı, tımarcı, elekçi ve kasaplıktır. Ordu hizmetinde bulunan Çingener sosyal prestij açısından daha iyi konumda bulunmuşlardır (Kolukırmık, 2008: 12). Ayrıca, “eğlence kültüründe Çingenerin büyük bir yerinin olduğu bilinmektedir. Bunlardan önemli bir yere sahip olan Karagöz’ün Çingene olduğuna dair söylentilerin – eğer gerçek ise- doğru olması durumunda Çingenerin Osmanlı eğlence kültürüne ne tür katkıda bulundukları anlaşılabilecektir. Ayrıca, Kıpti kadınların Osmanlı sarayında cariyelere rakkase eğitimi vermesiyle birlikte, Osmanlı konaklarında çengi, hanende ve sazende olarak çalışmaları onların Osmanlı eğlence kültüründeki konumlarını net bir şekilde belirler” (Altınöz, 2007: 25).

Bu mesleklerin dışında çingenerlere, orduda daha çok geri hizmetlerde olmak üzere çeşitli görevler verilmiştir. “Çingenerin geri hizmette görevlendirilmesindeki temel düşünce; onların maden işlemedeki ve el sanatlarındaki yeteneklerinin devlet için daha verimli duruma getirmektir. Görev ve sorumluluk alan Çingenerin sorun olmaları da engellenebilirdi. Böylece, Çingenerin *başboş ve işsizlikleri* ile ortaya çıkan toplum içinde *yabancı* ya da *öteki* konumunda kalmalarının önüne geçilebilirdi. Göreve alınan

Çingenerler, toprak ve sorumluluk alarak devletin askeri sınıfına dâhil olacaklardı. Çingenerlere toprak vererek geri hizmet kurumuna alma yolu ile aynı zamanda göçebe Çingenerlerin yerleşik hayata geçirilmesi de hedeflenmiş olsa gerekir. Osmanlı Devleti, idari açısından kontrol altına almakta zorlandığı Çingenerleri toprağa kaydederek yerleşik olmaya özendirmiş ve devlet adına görevlendirme yaparak, devletin bir parçası haline getirmeye çalışmıştır” (Dingec, 2009: 37).

Çingenerlerin uğraşlarına Osmanlı yönetimince kanunsuz görülen bazı işler de dahildi. Birçok durumda, özellikle de kentlere yerleştirildiklerinde Çingenerler, hayatlarını öncelikle “pis” işlere bulaşarak, hiçbir beceri gerektirmeyen çeşitli işler ya da dilencilik yaparak, kimi zaman da imparatorluk kanunlarını ihlal eden işlere girerek kazanıyorlardı. Çingenerlerin yerel halkla çeşitli anlaşmazlıklara düştükleri ve bunların Osmanlı hukuk düzenince çözüldüğü vakalar oluyordu (Marushiakova ve Popov, 2006: 52).

Osmanlı İmparatorluğundaki Çingenerler etno-kültürel karakteristiklerini, göçebe yaşam tarzlarını ve geleneksel işlerini korumuşlar (Kolukırmık, 2008: 12), fakat Çingenerlerin seyahat etmesine karşı çıkılınca geleneksel Çingene meslekleri yavaş yavaş kaybolmaya yüz tutmuştu (Fonseca, 2002: 20). Geleneksel mesleklerini yitiren Çingenerlerin, “resmen böyle bir yasaklamaya gidilmese bile tarım veya hayvancılık için gereken tüm kaynaklar fiilen Gacoların kontrolü altında olduğu için Tabiat İnsanlarının verimli bir biçimde ve geçinmelerine yetecek kadar tarım veya hayvancılık yapmaları mümkün olmaz” (Mezarcıoğlu, 2010: 59-60).

Gerçekten de, çalışmayı tercih ettikleri işler, kullandıkları dil gibi onları hem ayrılığa hem de kendi aralarında bir dayanışmaya zorluyordu. Meslekleri onlar için kültürel olarak ayakta kalabilmenin anahtarıydı (Fonseca, 2002: 112).

Temel yaşam ve geçinme stratejisini göçerlik üzerine kuran Çingenelerin kent çeperlerinde yerleşik hayata geçmek zorunda kalmaları, grupların iş kollarını da kökten dönüştürdü. Daha önceden kırsaldaki yerleşmelerin ihtiyaçlarına bağlı olarak gelişen iş kolları, yerleşik hayata geçiş ve köy-kent iletişiminin artmasıyla birlikte değişmek durumunda kaldı. Örneğin daha önce köylerde dışçılık yapan ve elek satanlar; hem kente yerleşmek zorunda kaldıkları hem de gelişen sağlık hizmetleri ve tarım aletlerindeki teknolojik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan koşullardan dolayı bu iş kollarını terk ederek kentte yeni alanlarda üretim yaparak geçinmeye çalıştılar. Dışçılık yapmak ya da elek satmanın yerini, kağıt toplayıcılığı gibi kent merkezlerindeki enformel işler aldı (Şahin ve Çelik, 2012: 309).

Modern sanayinin gelişmesi, üretimin fabrikalarda makinelerle yapılmaya başlanması, kırlarda yaşayan nüfusun dünya genelinde hızla kentlere akmaya başlaması, toplum hayatında büyük değişikliklerin olmasına neden olmuştur (Mezarcıoğlu, 2010: 126).

Kalaycılar, ayıcılar ve elekçiler gibi geleneksel meslekleri tümüyle ortadan kalkan Çingene grupları büyük bir yoksulluk içerisine düştüler. Büyük bir bölümü hurda ve kâğıt benzeri katı atıkları toplayarak geri dönüşüm ekonomisinin içerisine girdi. Demircilerin küçük bir bölümü yerleşik demirciler olarak mesleklerini sürdürseler de zaman içerisinde büyük bir bölümü mesleklerini kaybettiler. Bazı büyükşehirlerdeki sepetçiler toplu olarak çiçekçi oldular. Özellikle büyükşehirlerde çiçek satanlar sepetçi Roman Çingeneleridir. Müzisyen Çingenelerin büyük bölümü gelişen koşullara uyum sağlayarak mesleklerini sürdürdüler (Mezarcıoğlu, 2010: 130-131).

Aslında eğitimsiz ve yeterli eğitim almayan bir Roman'ın aile ve komşu çevresinde kazandığı kültürü ile marjinal sektörde faaliyet göstermekten başka şansı bulunmamaktadır. Eğitim düzeyinin düşüklüğü, daha sonraki dönemlerde sürekli iş bulamama veya istihdam sorunu ile karşılaşılmasına yol açtığı gibi yönetim ve siyasi katılım yönüyle de toplumsal gelişimlerin dışında kalması kaçınılmazdır(Karaman, 2007: 36).

Yukarıda da özetlendiği gibi, Çingeneler için var olan çalışma imkânları, şu başlıklar altında toplanabilir: (Uzpeder ve diğ., 2008: 89).

Hizmet sektörü: Sokakta çalışan ayakkabı boyacıları, hamallar, eski eşya toplayanlar, sepet satıcıları, tellaklar, kadınların gerek toptancı ve gerek perakende satışlarda ağırlıkta olduğu çiçek satıcıları, işportacılar ve bohçacılar, cop toplayıcıları ve geri dönüşüm için malzeme toplayanlar (il merkezlerinde eskiden başka meşguliyeti olan gruplar arasında, örneğin 1995'te yasaklanana kadar ayı oynatıcılığı işi yapanlar arasında yaygındır), falcılar (özellikle turistik merkezlerde), diğer Roman gruplarla ticaret yapanlar, at tüccarları, fayton sürücüler (özellikle Marmara'daki adalarda, Ege ve Akdeniz'deki tatil merkezlerinde) ve arabacılar...

Tarım sektörü: Meyve ve sebze toplanmasında günlük tarım işçisi olarak çalışanlar, pamuk ve mantar toplayanlar (örneğin, Gaziosmanpaşa'daki bir grup İstanbul'daki lokantalar için mantar toplamaktadır)...

Zanaatkârlık: Sepet örenler, bıçak yapanlar, metal işleyen ve demircilik yapanlar, “geleneksel” dişçilik (bazı Domlar arasında görülür), süzgeç yapanlar, çit yapanlar, zurna yapanlar...

Eğlence sektörü: Müzisyenlik ve dansçılık yapanlar, kuklacılar (Karagöz oynatıcıları), hikâyeciler ve masal anlatanlar (Diyarbakır'daki Domlar arasında yaygındır). Endüstriyel sektör: Madenciler, endüstri ve el üretiminin çeşitli alanlarında çalışan işçiler (mekanik olarak yapılması pahalı olduğundan, elle kutulara kibrit doldurmak gibi “parça” işler) ve tekstil...

Özkan, Türkiye’de yaşayan çingenelerin yaptıkları işleri illere göre sınıflamıştır (Özkan, 2000: 33-40):

İstanbul: İstanbul il sınırları içerisinde yaşayan Çingeneler genellikle geçimlerini müzisyenlik, çiçekçilik, hurdacılık, çöp ve kâğıt toplayıcılığı, demircilik ve demir işçiliği, hamallık, falcılık, temizlikçilik, at arabacılığı, bakırcılık, sümüklü böcek toplayıcılığı, bohçacılık, tombalacılık, ayakkabı boyacılığı, cami avlularında kuşyemi satıcılığı, dilencilik, işportacılık gibi çok farklı meslek ve sahalardan sağlamaktadır. Ayrıca nadiren de olsa kapkaççılık, hırsızlık, uyuşturucu satıcılığından geçimlerini sağlayanları da vardır.

Bursa: Bursa il sınırları içerisinde yaşayan Çingenelerin ekserisi geçimini müzisyenlikten sağlamaktadır. Bunun yanı sıra erkekler küçük el sanatları, hamallık, gazino işletmeciliği, hayvan alım satım işleri (cambazlık) işportacılık, dilencilik, hurda ve çöp toplayıcılığı, kalaycılık, sepetçilik, tefecilik ve nadiren de hırsızlıktan geçimlerini temin etmektedir. Kadınlar da genellikle temizlikçilik, bohçacılık, falcılık ve dilencilik başta olmak üzere nadiren hırsızlık, hayat kadınlarının ayak işlerini görme ve çocuklarına bakma gibi işlerle hayatlarını kazanmaktadırlar. Çocuklar ise genellikle simit satma, ayakkabı boyama, yan kesicilik ve dilencilikle ev ekonomisine katkıda bulunmaktadır.

Ankara: Ankara merkezdeki Çingeneleri geçimlerini hırsızlık, dilencilik, bohçacılık, taş bağlama, falcılık, zercilik (kuyumculardan grup halinde altın çalma işi) ve

muskaçılıktan sağlamaktadır. Nadir de olsa bunlar arasında kalaycılık, sırmacılık, elekçilik ve sepetçilik yapanları da var. Ayrıca gece kulüplerinde bunlardan çok sayıda müzisyenlik yapanları da mevcuttur. Altındağ ve Hamamönü civarında nalburiyelik yapanların çoğunun Çankırı'dan gelme Çingeneler olduğu söyleniyor.

Çankırı: Bunlar elekçi olarak biliniyorlar. Bunlardan nalburiyelik yapanlar vardır, ancak daha ziyade pazarlamacılıkla geçiniyorlar. Ayrıca incik-boncuk, iğne ve yüzük satıcılığı yapanları da var. Ekonomik durumları oldukça iyi, hırsızlık olayı bunlar arasında vuku bulmadığı bildiriliyor. Bunların pek çoğu yerli halkla entegre olmuş ve Çingeneliğini unutmuştur. Çocuklarını büyük ölçüde okutuyorlar.

Eskişehir: Bunların büyük çoğunluğunun ekonomik durumu çok iyi; lüks arabalara biniyor, cep telefonu kullanıyorlar. Yerleşim düzenleri de, Türkiye genelindeki Çingenelere nazaran daha düzgün ve planlı. Özellikle 71 Evlerdeki Çingenelerin tamamı müstakil, imar olanlı dubleks bahçeli evlere sahiptir. Bunların geçimlerini büyük ölçüde günü birlik pazarlamacılık ve büyük dolandırıcılıkla sağladıkları söylenmektedir. Ayrıca müzisyenlik ve pavyon işçiliğinin yanı sıra at arabacılığı, bohçacılık yapanları var. Işıklar Mahallesi'ndekilerin yerli halkla büyük ölçüde kaynaştıkları müşahade edilmiştir. "Tırnakçı" adıyla anılanlarının yankesicilik ve vurgunculukta mahir oldukları söylenmektedir.

Kayseri: Bohçacılık başta olmak üzere yankesicilik ve hırsızlık Kayseri Çingenelerinin ana geçim kaynaklarını oluşturmaktadır.

Zonguldak: Karadeniz Bölgesi'nde Çingenelerin en fazla olduğu il Zonguldak'tır. Başlıca geçim kaynakları; kaçak madencilik, taş kömürü trenlerinden dökülen kömürleri toplayarak satma ve hurdacılıktır.

4.BÖLÜM: KARAMAN ÇİNGENELERİNİN SOSYALLEŞME SÜREÇLERİNİN SUÇ OLGUSUNA ETKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK BİR UYGULAMA

4.1. Karaman'ın Sosyo-Kültürel Yapısı

4.2. Coğrafi ve Demografik Özellikleri

Karaman 37.11 kuzey enlemleri, 33.15 doğu boylamları arasında İç Anadolu bölgesinin güneyinde yer alır. Kuzeyinde Konya, güneyinde Mersin doğusunda Ereğli, güneydoğusunda Silifke, batısında Antalya bulunur. Deniz seviyesinden yüksekliği 1033 metredir. Yüzölçümü 9590 km²'dir. Merkez il nüfusu 106 bindir. Toplam nüfus ise 220 bindir. Yüzölçümü bakımından Türkiye genelinde 34. Merkez ilçe nüfusu bakımından 27 ilden büyüktür.(Tapur, 2009: 12) Karaman iline bağlı 1'i merkez ilçe olmak üzere toplam 6 ilçe ve 154 köy bulunmaktadır. İlde toplam 16 adet belediye bulunup bunun 10 adedi belde belediyesi konumundadır. ...İl nüfusunun % 31,3'ü köylerde ikamet etmektedir(TÜİK ADNKS Veri Tabanı, 2011).

Anadolu'nun merkezi bir yerinde bulunan Karaman Batı Anadolu'dan Akdeniz'e ve özellikle Çukurova'ya inen yolların da geçiş noktasında yer almaktadır. Bu nedenle Karaman ovası bereketli topraklara sahip olmasının yanı sıra stratejik konumu nedeniyle ilk çağlardan beri insanoğlunun ilgisini çekmiş ve yerleşim alanı olmuştur. Karaman'ın coğrafi durumu, güney bölgesinin ve Orta Anadolu'nun uğrak yeri ve ticaret merkezi haline getirmiştir. 1904 yılında Karaman'dan geçen Hicaz demiryolu şehrin önemini kat kat arttırmıştır. Taşucu limanı ve Karaman tren istasyonu ikilisi yıllarca bu bölgeyi Anadolu'nun ticaret ve sanat merkezlerinden biri haline getirmiştir (Halaçoğlu, 2002: 66).

4.3. Ekonomik Özellikleri

Karaman'da ekonomik hayatın temelini tarım başta olmak üzere, hayvancılık, ticaret ve sanayi oluşturmaktadır. Son yıllarda köylerden şehre göçlerin fazla olması, halkı ticaret ve sanayiye yönelik bir ekonomik faaliyete zorlamıştır.(Seçilmiş Göstergelerle Karaman, 2013: 13).

Karaman ili tarımsal ürün sıralamasına bakıldığında sulama kısıtlılığının olduğu tarım arazilerinde hububat üretiminin yoğun olarak yapıldığı görünmektedir. Buğday ve arpa üretim alanlarının, toplam tarla arazilerinin içindeki payı %76,2'dir. Şeker pancarı, tercih edilen bir ürün olmasına karşın üretim kotası ve sulama zorunluluğu nedeni ile tarla arazileri içinde %4.92'lik bir orana sahiptir. %17,07'lik bir alanda ise başta bakliyat olmak üzere diğer tarla ürünlerinin ekimi gerçekleştirilmektedir. Ayrıca kiraz ve elma bölgenin önemli meyveleri konumundadır (Genel Ekonomik Eğilimler Bülteni Karaman, 2012: 5).

Günümüzde ise Karaman ilinin ekonomik faaliyetleri tarımın yanında Organize Sanayi Bölgesinde bulunan bisküvi fabrikalarının varlığı ile sanayiye kaymış durumdadır. Bisküvi fabrikaları ilin ekonomisinde o kadar önemli bir yere sahiptir ki bu fabrikalar Karaman ilinin ihracatında, çok büyük bir pay elde ederek 81 il içerisinde 32. Sırada yer almasını sağlamıştır. Yine bu fabrikalarda binlerce işçinin istihdam etmesi ile Karaman ilinde ve çevre il ve ilçelerde işsizlik oranlarının düşmesinde etkili olmaktadır.

Bu durumu Karaman OSB Başkan Vekili A.Kemal BOYNUKALIN yapmış olduğu açıklamalarla daha netleştirmiştir. “Çalıştıracak işçi bulamıyoruz Mersin'in Mut ilçesinden gelen işçiler var. Mut Karaman'a 70 kilometre. 100 kilometre uzaktaki Konya'nın Ereğli ilçesinden gelen işçilerimiz var. Konya'nın Çumra ilçesinden gelen işçiler var. Karaman'ın

en uzak köylerinden servislerimiz işçi taşıyor. Köylere, kasabalara gidip evlerden, kahvelerden çalışacak işçi arıyoruz (<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/20819760.asp>).

4.4. Demografik Özellikler

TÜİK Verilerine Göre Karaman İlinin Yıllara Ve Nüfus Sayım Dönemlerine Göre Toplam Nüfus ve Göç Hareketleri;

Dönem	Toplam nüfus	Aldığı göç	Verdiği göç	Net göç	Net göç hızı
2013-2014	240 362	8 673	9 788	-1.115	-4,6
2012-2013	237 939	8 747	9 445	-698	-2,9
2011-2012	235 424	8 191	8 066	125	0,5
2010-2011	234 005	7 593	9 365	- 1 772	-7,5
2009-2010	232 633	7 478	8 927	- 1 449	-6,2
2008-2009	231 872	7 853	8 424	- 571	-2,5
2007-2008	230 145	8 904	8 145	759	3,3
1995-2000	219 055	13 374	16 145	- 2 771	-12,6
1985-1990	197 443	13 027	12 093	934	4,7

TÜİK Verilerine Göre hazırlanan Yukarıdaki tabloda Karaman ilinin nüfusunun düzenli olarak artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Nüfusunun düzenli olarak artmasına rağmen 2011-2012 dönemi hariç 2008-2009 nüfus sayım döneminden günümüze kadar Karaman

ilinin göç verdiği anlaşılmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında Karaman ilinin genel olarak yurt dışına göç vermesi ve yükseköğretim görmek için il dışına giden genç bireylerin kentte nitelikli iş gücüne uygun çalışma imkânının kısıtlı olması nedeni ile kente geri dönmemesidir.

Karaman ilinin nüfus yapısını, Karaman'ın yerlileri ile şehri çevreleyen Konya ve Mersin illerinden gelerek buraya yerleşen Yörük ve Türkmen kültürüne sahip aile ve sülalelerden oluşmaktadır. Bu grupların ortak kültürel değerlere sahip olmaları nedeni ile Karaman çok çeşitli kültürleri içinde bulunduran bir il değildir. Fakat Karaman ilinde çok çeşitli kültürel gruplar bulunmasa da kendilerini Abdal olarak tanımlayan ve Abdal Mahallesi olarak zihinlerde yer etmiş yerleşim yerleri bulunmaktadır.

Türkiye'de yaşayan Abdalların genel olarak hayatlarına bakıldığında, sosyal, kültürel, ekonomik ve dinî yönden toplumun diğer kesimlerinden bir takım farklılıklara sahip oldukları görülür. Bu onların marjinallikleriyle yakından ilişkilidir. Marjinal oldukları için mi öyledirler yoksa öyle oldukları için mi marjinaldirler, onu şimdilik bilemiyoruz. Ancak onların marjinal oldukları bir gerçek.(Okumuş, 2004: 1019) Bu marjinal yaşam biçiminden dolayı da beraber yaşamak zorunda kaldıkları Romanlar ile aynı kökten oldukları düşünülür.

Fakat “araştırmacılar Romanlar ve Abdallar arasında kökensel olarak hiçbir bağın bulunmadığını belirtmektedirler. Her ne kadar Romanlar ile Abdalların farklı köklerden gelen topluluklar olduğu iddia edilse de “dışarıdan bakanların her iki kavmi de Çingene olarak adlandırması boş yere değildir. Binlerce yıl boyunca Abdalların ve Romanların ataları aynı şekilde geçinmişlerdir. Belli mevsimlerde kışladıkları yerlerden ayrılıp köylere ve çoban göçebelerin kamplarına gitmişler, onlara çeşitli zanaat ve hizmetleri

sunmuşlardır. Demircilik, elekçilik, sepetçilik, hasırcılık, müzisyenlik, halk hekimliği gibi Çingene Usulü Geçim Yolları Romanlar ve Abdallar arasında ortaktır. Bu ekonomik temel her iki toplumun da aynı yaşam biçimini paylaşmasını getirmiştir”(<http://cingeneyizame.blogspot.com.tr/>).

Romanlar ve Abdallar arasındaki bir diğer önemli ortaklık ise Hülya birliğidir. Her iki kavim de komşuları tarafından Çingene olarak adlandırılmış, Çingene adına yüklenen yanlış önyargıların ve hurafelerin acısını çekmişlerdir. Yüzlerce yıl boyunca bu temelde çok büyük zorluklarla karşılaşmıştır. Romanlar ve Abdallar arasındaki Hülya ortaklığı tamamen farklı kökenlerden gelen bu iki toplumun pek çok yerde birbirlerine sempati ve anlayışla yaklaşmalarına imkan vermiştir. Nitekim Romanların ve Abdalların birlikte yaşadığı büyük şehirlerdeki ortak mahallelerde zaman içerisinde karma aileler kurulmuş, yer yer iki kavim tamamen birbirine karışmıştır.(<http://cingeneyizame.blogspot.com.tr/>).

Adriyan Marsh tarafından İstanbul Kuştepe'de yapılan saha araştırmasında elde edilen en ilginç verilerden biri “Kürt, Abdal ya da Roman fark etmeksizin tüm görüşülenlerin ifadelerine bakıldığında, mahalleye göre kimlik belirlemede ana etken, iş ararken, çocuklarını okula kaydettirirken ya da devlet kurumlarıyla irtibata geçtiklerinde iletişim kurdukları kişilerin kendilerini "Çingene" biçiminde damgalamalarıdır.”(Marsh, 2008: 24).

Bu sebeple bizde bu çalışmada Karamanlı Abdalları her ne kadar aynı kökenden gelmediklerini biliyor olsak da Çingene olarak kabul ettik. Bu kabulde etkili olan diğer bir gerçeklik ise Çingenelerin bu kimlikten sıyrılarak Roman kimliğini edinmek için çaba göstermeleridir. Bu çabanın altında yatan neden ise Çingene gruplar içerisinde yaşamlarını

sürdüren çeşitli etnik gruplardan bireylerin yaşaması ve bu ismin kötü imajından kurtulmaktır.

Kimi zamanda bu ismin kötü imajından kurtulmak için edilgen bir yapıya sahip olan Çingene kültürü nüfus edebilecek bir kültür bulduğunda o kültürün içerisine dahil olmaktadır. Bu nedenle Çingene kavramı etnik bir kavram olmaktan ziyade kültürel bir kavram olarak ele alınmalıdır.

Bu gerçekliklerden hareketle, Abdallarında Çingeneler ile aynı kültürel yaşantıya ve geçim biçimlerine sahip olmaları ve dışarıdan izleyenler tarafından Çingene olarak kabul edilmeleri sebebiyle Karaman Abdallarını “Çingene” alt kültürel kimliği içerisinde kabul ederek çalışmamızı gerçekleştirmeye karar verdik.

4.5. YÖNTEM

4.5.1. Araştırma Modeli

Çingene alt-kültür gruplarının suç olgusu ile neden özdeşleştirildiği ve Çingene alt-kültür grubunun sosyalleşme sürecinin suçlu bireylerin ortaya çıkmasında bir etkisinin olup/olmadığını bulmayı amaçlayan bu çalışmada, Karaman’da yaşayan Çingene Kültürü yaşam örüntüsüne sahip bireylerin sosyalleşme süreci ile suç olgusu arasındaki ilişki resmedilmeye çalışılmıştır.

Bu nedenle bu çalışma betimsel nitelik taşımaktadır. Çalışma betimsel nitelik taşıması sebebi ile araştırmanın her aşamasında bir nitel araştırmanın sahip olması gereken temel özelliklere dikkat edilerek çalışma gerçekleştirilmiştir.

4.5.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Karaman’da Çingene Mahallesi olarak tabir edilen yerleşim yerlerinde yaşayan ve Çingene yaşam pratiklerine sahip bireylerin üyesi oldukları ailelerden oluşmaktadır.

Çalışma grubunda yer alan ailelere, daha önceden çeşitli sebeplerle tanışılan Çingene bireylerin aracılığı ve adli kolluk resmi evrakları incelenerek ulaşılmış ve katılımcılar çalışma grubunda yer almaları için ikna edilmiştir. Yani çalışma grubu belirlenirken “kartopu örneklem” ve “amaçsal örneklem” teknikleri kullanılmıştır.

Bu yöntemlerle Karaman İlinde ikamet eden, literatürde Çingene olarak adlandırılan, 6 aile ve bu ailelerin üyeleri olan toplam 33 bireyin katılımı ile bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Çalışma grubu oluştururken hiçbir demografik kategori ayrımı yapılmamış sadece gruba dahil edilecek olan bireylerin iletişime açık olup olmadıklarına dikkat edilmiştir.

Aileler belirlenirken ilk etapta özellikle aile fertlerinin çok sık suç işlediği binen 3 aile tespit edilmiş, daha sonrasında da suçla çok fazla ilişkili olmayan fakat yakın akrabaları suç fiili ile çok fazla ilişkili olan 3 ayrı Çingene aile belirlenmiştir.

- 1.) İlk üç aile; Grup içi evlilik yapmış, çeşitli sebeplerle bütünlüğü bozulmuş, çalışmayan veya marjinal sektörde çalışan, eğitimsiz, dini yaşam konusunda fazlasıyla özensiz ve suçu alışkanlık haline getirmiş bireylerden oluşmasıdır.
- 2.) Dördüncü aile; Eşlerden birisinin Çingene olmadığı bu sebeple de çocukların fiziki olarak Çingene görünümüne sahip olmadıkları ve Çingene kültürü dışında bir başka kültüründe etkisinde kalan bireylerin bulunmalarıdır.
- 3.) Beşinci aile; Geleneksel Çingene mesleklerini modern insanın ihtiyaçlarına göre dönüştüre bilmiş, düzenli çalışma hayatları olan, yüksek eğitim görmüş ve memur olan bireylerin bulunmasıdır.

- 4.) Altıncı aile; Aile bütünlüğü olan, çekirdek aile özelliği gösteren, aile fertleri arasında kuvvetli bağların olduğu, her iki ebeveyninde düzenli işlerde çalıştığı, dini eğitim almış ve dini hassasiyetleri kuvvetli olan, yükseköğretim görmüş/gören bireylerin bulunmasıdır.

4.5.3. Veri Toplama Yöntemi Ve Saha Uygulama

Çalışmanın saha uygulamasında, araştırma grubuna dahil edilen ailelerin fertleri ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiş, bu ailelerin günlük hayatlarının bir bölümüne dahil olunarak katılımlı gözlemlerde bulunulmuş ve bu yöntemler aracılığı ile Çingene yaşam pratiklerine sahip olan bu bireylerin suç ile olan ilişkileri anlaşılmaya çalışılmıştır.

4.5.4. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Araştırma grubuna dahil edilen bireyler ile gerçekleştirilen görüşmeler sırasında alınan ses kayıtları ve notlar ile bu görüşmeler sırasında yapılan gözlemlerin notları bilgisayar ortamında metne dönüştürülerek deşifre edilmiştir.

Deşifreler yapılırken oluşturulan aile tipolojisine göre her aile ve görüşmeciyi tanıttıcı, “(19, Erkek, İşsiz, Kurgu Aile-1)”, “(40, Kadın, Evhanımı, Ekzogamik Aile)” ve “(48, Erkek, Esnaf, Formel Sektör Aile)”bilgiler verilmiş; bu bilgiler veriler yorumlanırken katılımcıların ifadelerinin sonunda belirtilmiştir.

4.5.5. Aile Tipolojisi

Çingene alt-kültürünün sosyalleşme biçimi ile suç olgusu arasındaki mevcut ilişkinin daha anlaşılır olması, araştırma sürecinin ve sonrasında araştırma verilerinin belirli bir sistem içerisinde düzenli olarak gerçekleştirilebilmesi için aile tipolojisi oluşturulmuştur.

Aile tipolojisi oluşturulurken, Çingene alt-kültür grubunun üyeleri ile gerçekleştirilen ön görüşmelerden elde edilen verilerden yararlanılmıştır. Bunun yanında

Çingene alt-kültür grubunu dışarıdan gözlemleyen bireylerin bu kültüre dair sahip oldukları ön yargılarda dikkate alınmıştır.

Bu doğrultuda sahip olunan ön yargılara ve biçimsel özelliklere göre 4 tip aile belirlenmiştir.

1. **Kurgu Çingene Ailesi:** Çingene alt-kültür gruplarına karşı sahip olunan ön yargılar dikkate alınarak belirlenmiş bir aile tipidir.

Kurgu Çingene Ailesinin biçimsel özellikleri; Grup içi evlilik yapmış, çeşitli sebeplerle bütünlüğü bozulmuş, çalışmayan veya marjinal sektörde çalışan, eğitimsiz, dini yaşam konusunda fazlasıyla özensiz ve Suçu alışkanlık haline getirmiş bireylerden oluşmasıdır.

2. **Ekzogamik Çingene Ailesi:** Eş seçimi dikkate alınarak oluşturulan aile tipidir.

Ekzogamik Çingene Ailesinin biçimsel özellikleri; Eşlerden birisinin Çingene olmadığı bu sebeple de çocukların fiziki olarak Çingene görünümüne sahip olmadıkları ve Çingene kültürü dışında bir başka kültüründe etkisinde kalan bireylerin bulunmalarıdır.

3. **Formel Sektör Çingene Ailesi:** Geçimlerini düzenli çalıştıkları işlerden sağlayan bireylerin bulunduğu aile tipidir.

Formel Sektör Çingene Ailesi biçimsel özellikleri; Geleneksel Çingene mesleklerini modern insanın ihtiyaçlarına göre dönüştüre bilmiş, düzenli çalışma hayatları olan, yüksek eğitim görmüş memur bireylerin bulunmasıdır.

4. **İdeal Çingene Ailesi:** Tüm kurumlarla bağ kurmuş aile tipidir.

İdeal Çingene Ailesi biçimsel özellikleri; Aile bütünlüğü olan, çekirdek aile özelliği gösteren, aile fertleri arasında kuvvetli bağların olduğu, her iki

ebeveyninde düzenli işlerde çalıştığı, dini eğitim almış ve dini hassasiyetleri kuvvetli olan, yükseköğretim görmüş/gören bireylerin bulunmasıdır.

4.5.6. Verilerin Analiz Edilmesi ve Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmanın çalışma grubuna “kartopu örneklem” ve “amaçsal örneklem” teknikleri ile Karaman İlinde ikamet eden ve literatürde Çingene olarak adlandırılan 6 aile ve bu ailelerin üyeleri olan toplam 27 birey dahil edilmiştir. Fakat görüşülen ailelerin kimi bireylerinin yaşının küçük olması kimi bireylerin ise ebeveynlerini tekrarlar cevap vermeleri nedeniyle toplam 8 bireyin açıklamaları deşifre edilmemiştir.

Düşünce ve açıklamaları deşifre edilen 19 bireyin demografik özellikleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Aile Tipolojisi	Birey Sayısı	Konum ve Yaş	Eğitim Durumu ve İş	Aylık Gelir
Kurgu Aile-1	5	Baba-52	İlkokul Mezunu-Boyacı	150-200 TL.
		Anne-50	İlkokul Terk- Temizlikçi	200-300 TL.
		Küçük Oğlan-19	Ortaokul Mezunu-İşsiz	0
		Büyük Oğlan-28	Ortaokul Terk-Hurdacı	250-300 TL.
		Torun-8	İlkokul Öğrencisi	
Kurgu Aile-3	2	Kız Kardeş-25	Okuma Yazma Bilmiyor- Dansöz	1000-1500 TL.
		Erkek Kardeş-27	İlkokul Terk- İşsiz	0
Kurgu Aile-2		Baba-45	Ortaokul Mezunu- İşsiz	0
		Anne-42	İlkokul Mezunu-Bohçacı	400 TL.

	7	Babaaanne-60	Okuma Yazma Bilmiyor- Ev Hanımı	0
		Büyük Oğul-18	Ortaokul Terk- İşsiz	0
		Büyük Kız-22	İlkokul Terk- İşsiz	0
		Küçük Oğul-12	Ortaokul Terk	
		Küçük Kız-10	İlkokul	
Ekzogamik Aile	3	Anne-40	Ortaokul Terk-İşsiz	0
		Büyük Kız-19	Ortaokul Mezunu- İşçi	1000 TL.
		Küçük Kız-17	Ortaokul Mezunu- İşsiz	0
Formel Sektör Aile	7	Baba-48	Ortaokul Mezunu- Esnaf	3000- 4000 TL.
		Amca-45	Ortaokul Mezunu- Esnaf	0
		Anne-46	İlkokul Mezunu- Ev Hanımı	0
		Büyük Kız-16	Lise- Öğrenci	
		Ortanca Kız-13	Ortaokul- Öğrenci	
		Küçük Kız-10	İlkokul-Öğrenci	
		Oğlan-8	İlkokul- Öğrenci	
İdeal Tip Aile	3	Baba-50	Ortaokul Mezunu- Emekli (İşçi)	2200 TL.
		Anne-45	Ortaokul Mezunu- Emekli	1000 TL.
		Oğlan-21	Lisans-Öğrenci	

Tabloda görüldüğü gibi araştırma grubuna dahil edilen bireyler aile bütünlüğünün bozulmadığı haller dışında geniş ailelerin üyeleri konumundadırlar. Görüşmeleri deşifre edilen bireylerin en küçük birey 16 yaşında en büyük birey ise 60 yaşındadır. Araştırmaya katılan görüşmecilerden 2 kişi okuma yazma bilmezken, 2 kişi de ilkokul terk, 3 kişi ilkokul mezunu, 4 kişi ortaokul terk, 8 kişi ortaokul mezunu, 1 kişi lise eğitimi ve 1 kilide lisans eğitimi almaktadır.

Araştırma grubunda yer alan bireylerin birçoğunun düzenli bir işi ve geliri bulunmamaktadır. İnformel sektörde çalışan görüşmecilerin aylık kazançları 150 TL-300 TL iken formel sektörde çalışan bireylerin aylık kazançları yapılan işe gör 1000 TL-4000 TL aralığında değişmektedir.

5. BÖLÜM: BULGULAR

5.1. Karaman Çingenelerinde Sosyalleşme Süreci ve Suç İlişkisi

5.1.1. Sosyalleşme Süreci

5.1.1.1.Aile

5.1.1.1.1.Etnik Aidiyet ve Kökene Bakış

Herhangi bir alt-kültür grubunun ekonomik faaliyetlerinin, sosyal yapısının ve kültürel pratiklerinin genel kültürden, neden? ve nasıl? farklılaştığını anlayabilmek için ilk olarak bu grubun soy kökleri hakkında bilgi sahibi olunmalıdır.

Eğer ki örneklem olarak seçilen grup aynı kökenden geliyor ise soyları hakkında nitelikli ve sağlıklı bilgi elde etmek kolay olacaktır. Fakat Romanlardan, Sepetçilerden, Kalburculardan, Abdallardan vb. kültürel gruplardan oluşan heterojen yapıdaki bir alt-kültür özelliği gösteren “Çingene” benzeri kültürel gruplarla çalışılıyor ise sağlıklı bilgi elde etmek çok daha zordur.

Çingene alt-kültür grubu her ne kadar etnik olarak aynı kökenden geldikleri üzerini tarihi ve akademik metinler bulunuyor olsa da zamanla “Çingenelik kimliği” bu kültür içerisinde doğarak kazanılmaktan çok dışarıdan bu kültüre bakan bireylerin bu grup içerisinde ve kıyısında yaşayan tüm bireylere atfettiği kültürel bir kimlik haline gelmiştir.

Araştırma sırasında görüşülen Çingene bireylerin, kökenleri hakkında yeteri kadar bilgiye sahip olmadıkları gibi kendilerine atfedilen kökeni ve kimliği kabullendikleri görülmüştür. Çingene bireylerin ataerkil yapıda olduğu gibi etnik kimlikler tanımlanırken sadece baba soyunu referans almadıklarını anne soyu referans alınarak ta etnik kimliği kurguladıkları görülmüştür.

Hacer G. soy köklerini : *“Doğma büyüme Karamanlıyız. Kökümüz Mut’a dayanır. Dedelerimin hepsi Mut’tan gelmedir. Dedemle dedem kardeş çocuklarıdır. Bizler kendimizi Abdal olarak biliriz. Abdal Musa’ya bağlı Alevilikten gelirler Abdallar. İmam Hüseyin, Hz. Ali Alevisi Abdal Musa’ya bağlı Alevilik yani”*(40, Kadın, Evhanımı, Egzogamik Aile). Bu ifadeler ile tanımlıyor. Fakat aynı mahallede ikamet eden Sezgin T., Hacer N.’nin ailesinin kökeniyle ilgili *"Selanik'ten İzmir'e gelmişler İzmir'den Mut'a göçmüşler oradan da Karaman'a"* (50, Erkek, İşçi, İdeal Aile) ifadesini kullanıyor. Aynı mahallede yıllardır beraber ikamet eden ve hatta birbirlerine uzaktan akraba olan bu bireylerin etnik aidiyet konusunda ki çelişkili açıklamaları araştırma sırasında görüşülen Çingenerin kendi kökenleri hakkında çok fazla bilgiye sahip olmadıklarını göstermektedir.

Çingenerin kendi kökenleri hakkında çok fazla bilgiye sahip olmadıklarını yada kökenlerini gizlemek istediklerine bir örnekte aile tipolojisinde Formel Sektör Ailesi olarak tanımlanan Çingene ailesidir. Bu ailenin fertlerine kökenleri ve göç geçmişleri sorulduğunda Mustafa K. *“biz İran’dan buraya gelmişiz”* demektedir. Fakat küçük erkek kardeşi Şahin K. *“biz yürüğüz Ankara’dan buraya geldik”* ifadesiyle etnik kökenle ilgili belirsizliği daha da derinleştirmiştir. Yine bu aileyle iletişim halin de bulunan bir sosyal çalışmacının *“bunlar söylemez saklar ama bunlar Ermeni kökenli bunları trene bindirip sürmüşler bunların babası da trenden kaçarak buraya gelmiş”* şeklindeki açıklaması Çingenelik kimliğinin etniklikten daha çok sosyo-kültürel bir içeriğe sahip olduğuna dikkatleri çekmiştir.

Bunun yanında araştırma sırasında görüşülen Sevgi B.’nin *“İşte ablam Roman diyorlar Abdal diyorlar Çingene diyorlar bizde kabul ettik.”* (50, Kadın, Temizlikçi, Kurgu

Aile-1) ifadesi bu bireylerin etnik kökenlerini bilmedikleri gibi kendilerine addedilen kimlikleri de kabullenici bir tavırda olduklarını göstermektedir.

Kendi etnik kökenleri hakkında çok fazla bilgiye sahip olmayan, bunun yanında da kendilerine addedilen kimlikleri sahiplenerek Çingenelerin etnik kimlikleri biz ve Türkler olarak iki kategoriye ayırdıkları Hacer G.'nin şu ifadesinden anlaşılmaktadır. *“Eşim Türk (Kürt), Gaziantep'ten gelmedir.”*(40, Kadın, Evhanımı, Ekzogamik Aile).Çingeneler dışındaki diğer etnik kimliklerin, Çingeneler tarafından Türk olarak tanımlandığının diğer bir göstergesi yine Hacer G.'nin *“Eşim Türk ama gene de Kürtlük, Araplık kökeni var”* (40, Kadın, Evhanımı, Ekzogamik Aile) söylemidir. Görüşmemizin başında eşinin etnik kimliğini defalarca Türk olarak ifade eden Hacer G.'nin daha sonrasında eşinin Kürt kökenli olduğunu söylemesi Çingenelerin etnik kimlikleri nasıl tanımladıklarına açıklık getirmektedir. Ayrıca bu etnik köken tanımlama biçimine, Çingene olsun veya olmasın “Çingene mahallesinde” ikamet eden bütün bireylerin konuşmalarında da rastlanmaktadır.

Araştırma sırasında Abdal olduklarını belirten ve doğma büyüme Karamanlı olduklarını iddia eden görüşmeciler olduğu gibi Roman olduğunu belirten ve yakın zamanlarda Karaman'a göç eden bireylerin de olduğu Sevgi B.'nin şu ifadesinden anlaşılmaktadır. *“Biz Selanik göçmeniyiz. Romanız. Kocamla akrabayız. Onlarda Selanik'ten gelmiş Akrabalarımızın çoğu şimdi Konya'da. Biz evlendikten sonra buraya geldik 1980'lerde”* (50, Kadın, Temizlikçi, Kurgu Aile-1).

Karaman'a yakın ve uzak kentlerden çeşitli sebeplerle gelerek Çingeneler arasına yaşayan çok çeşitli etnik gruplardan bireylerin de bulunduğu ve zamanla bu kimliği sahiplendiklerini Sibel N. *“Ben Kürdüm. Eşim ölünce Adana'ya, Antep'e filan gittim ama yapamadım. İkinci eşim Abdal. Onla evlenince Karamana yerleştim aralarında Abdal*

olduk.” (60, Kadın, Ev hanımı, Kurgu Aile-3) sözleriyle çok iyi anlatmaktadır. Ayrıca Sibel N.’nin yukarıda yapmış olduğu açıklama, bu alt-kültür grubuna mensup olmak için, grup içerisinde doğmuş olmayı zorunlu kılmadığı gibi grubun yaşam kültürünü benimseyerek alt-kültüre dahil olmanın yolunun açık olduğunu göstermektedir.

Sezgin T.’nin *“Babam Yörük’tür. Babamlar Konya Hadimde demircilik yaparlarmış orda birini öldürüp buraya kadar gelmişler. Babam Abdallardan evleniyor yani annemle sonra 54 yılında Yenimahalle’ye yerleşiyorlar. Bizde abdal olup gidiyoruz böylece”* (50, Erkek, İşçi, İdeal Aile) açıklaması Çingene kültüründe etnik kimliğin sadece ataerkil anlayışla yani baba soyuyla elde edilmediği kimi zaman anne soyunun da etnik kimliğin edinilmesinde referans alındığı görülmektedir.

Ayrıca Karamanda yaşayan Çingeneler arasında yurt dışına göç edip tekrar Karamana dönenlerin olduğunu Pınar T.’nin *“Ben pek eski köklerimizi bilmem. Babam biz doğmadan önce Almanya’ya gitmiş. 5 yaşında filanda biz gittik.12-13 yaşına kadar oradaydım. Sonra babamla beraber geri Karamana döndük”* (45, Kadın, Emekli, İdeal Aile) ve Sedat B.’nin *“Amcam önce babamı Almanya’da götürmüş babam alkol kullanıp etrafı çok fazla rahatsız etmiş geri göndermişler. Sonra da abimi de götürdü ama kaba tabirler abim ... üstünde durmamış onu da amcamlar başlarına iş açacaklar diye onu da”* (19, Erkek, İşsiz, Kurgu Aile-1) ifadelerinden anlaşılmaktadır.

5.1.1.1.2. Çingene Ailesinin Kuruluşu

Dışa kapalı sosyal yaşantıya sahip olan Çingeneler evlilik tercihinde bulunurken grup içerisinden bir eş arayışında bulunmak zorunda kalmaktadır. Çünkü diğer kültürel grupların Çingenelelere dair sahip oldukları önyargılar Çingenelerin bu gruplardan eş seçme

tercihlerini kısıtlamaktadır. Bu sebeple de Çingenelerde en çok tercih edilen evlilik biçimi endogamik evlilik olmaktadır.

Endogamik evlilik tercihinin yaygın olduğu Çingene kültüründe çocuk yaşta evlilik de kültürel değerler tarafından onay görmektedir. Hatta çocuk yaşta evlenmeyen kız çocukları ve erkek çocukları ile dalga geçildiği bile olmaktadır. Bunların yanında Çingeneler arasında kaçarak evlenme de çok yaygın görülmektedir. Yaygın görülmesine karşın eğer kız çocuğu bir Çingene'ye kaçmış ise kısa süreli, bir Türk'e (kendilerinin dışındaki diğer insanlar) kaçmış ise de Çingene aileler yıllarca çocuklarıyla ilişkileri keserek tepki vermektedirler.

Araştırma sırasında görüşülen Gülay M. evlilik deneyimlerini şu sözlerle anlatmakta: *“14 yaşında evlendim, 15 yaşında doğum yaptım, 2-3 kişiyle imam nikahlı olarak birlikte yaşadım.”* (25, Kadın, Oryantal, Kurgu Aile-2) yine aynı ailenin küçük oğlu Kadir M.'nin de çocuk yaşta evlilik yaptığı *“13-14 yaşında evlendim akraba diye anam babam evlendirdi”* (27, Erkek, İşsiz, Kurgu Aile-2) şeklindeki açıklamasından anlaşılmaktadır. Diğer bir görüşmeci olan Sevgi B.'de *“İlk evliliğimi 15 yaşında yaptım anlaşılmadık ayrıldım. Zaten resmi nikâhımızda yoktu. Şimdiki eşimle uzaktan akrabayız onunla da 17-18 yaşında evlendim* (50, Kadın, Temizlikçi, Kurgu Aile-1) ifadesi ile çocuk yaşta evlilik yaptığını belirtmektedir.

İdeal Çingene Ailesi biçimsel özellikleri gösteren Pınar T. ve eşi *“Eşim askerden geldikten sonra evlendik. Evlendiğimizde ben 19 yaşındaydım, eşim 23 yaşındaydı.”* (45, Kadın, Emekli, İdeal Aile) demektedir. Diğer görüşmecilerin ve Pınar T.'nin ifadeleri dikkate alındığında Pınar T. ve eşi Sezgin T. dışındaki diğer görüşülenlerin tamamının çocuk yaşta evlilik yaptıkları görülmektedir.

Görüşmecilerin çoğunda görülen çocuk yaşta evlilik anlayışının sadece birkaç ailenin mi yoksa Çingene kültürünün geneli tarafından benimsenen bir değer mi olduğu sorusu Gülay M.'nin şu açıklamaları ile cevap bulmaktadır. *“Bizde en geç 16-17 yaşında evlenmezlerse evde kaldı derler. Mesela kızın ailesi sevdiğine vermiyor kızı, sonra kız kaçıyor bu sefer diğer aile 20-25 yaşına gelmiş kişiye o kız kadar olamadın der laf sokar.”* (25, Kadın, Oryantal, Kurgu Aile-2) .

Çingene kültüründe geç evlenme davranışı yerildiği gibi yerine göre teşvik edilen kaçarak evlenme davranışının ve grup dışı evliliğin ise bir yaptırımının olduğu Hacer G. *“Ben geç evlendim. 18 yaşına 3 ay varken evlendim. Görücü usulü ile evlilik olurdu bizde ama kaçarak evlenen de çok fazladır. Benim eşim de beni dışarıda görmüş, konuştuk sonra da kaçtık. Bizde akraba evliliği çoktur. Ben Abdalla evlenmedim, eşimle kaçtım. Babam 7 yıl konuşmadı bizimle. Dedelerimiz babama bizde Türk'e (Kürt'e) gidince onlarla görüşmek yok dediler. Onun için evlendikten sonra artık görüşülmeyecek dediler.”* (40, Kadın, Ev hanımı, Ekzogamik Aile) sözleriyle dile getirmiştir.

Çingene kültürüne mensup bireylerde yaygın olarak görülen kaçarak ve çocuk yaşta evlilik faaliyetine bu kültür ile temas halinde olan bireylerde de görüldüğü Sevgi B.'nin açıklamalarından anlaşılmaktadır. *“Benim gelinim Türk Erzincanlı babası memur benim çocuğuma kaçmış gelmiş ben mi dedim kaç diye, hatta ben kızım gelme daha 16 yaşındaymışsın okuyormuşsun olmadı okulunu bitir öyle gel dedim.”* (50, Kadın, Temizlikçi, Kurgu Aile-1).

“Normalde bizde kız vermezler Türk'e ama kız alırlar. Çünkü erkek tarafı bizi sevmez bizi sahiplenmezler. Mesela eşim beni kaçırınca Adana'ya götürdü. Beni yadırgadılar, Çingen dediler. Ben Çingene'nin ne olduğunu bilmiyordum. Bizi yedikleri

için biz Türk'ten kız alırız ama kız vermeyiz.” (60, Kadın, Ev hanımı, Kurgu Aile-3)
 Çingene kültüründe endogamik evliliğin neden bu kadar çok tercih edilmek zorunda olunduğunun cevabı Gülizar N.'nin yukarıdaki ifadelerinde yer almaktadır.

Karaman Çingenelerinde karı veya kocadan birinin ölümü veya ayrılık sonrası bir başkasıyla evlenmenin fazla olduğu görüşmecilerin yukarıdaki ifadelerinden anlaşılmaktadır. Fakat çok evlilik anlayışının Karaman Çingenelerinde çok fazla görülmemekle birlikte kadınların sosyal desteğinin ortadan kalktığı birlikteliklerde çok eşlilik görülmektedir. Hacer G. bir adamın birden çok eşinin olmasının nedenini şu ifadelerle açıklıyor: *“Üzerime 3 kadın kuma geldi. Babam ölünce oldu bunlar. Babam yaşasaydı eşim yapamazdı çünkü babamdan korkardı. Benim oğlum olmadığı için üzerime kuma getirdi eşim.”* (40, Kadın, Ev hanımı, Ekzogamik Aile).

Çingene kültüründe başta cezaevine girme, sonrasında ölüm ve ayrılık gibi durumların etkisiyle aile bütünlüklerinin bozulduğu görülmüştür. Ekzogamik Çingene Ailesi biçimsel özelliklerine sahip olan Hacer G. *“Eşim silahlı yaralamadan cezaevinde, 12 sene hüküm giydi, 4,5 yıldır da cezaevinde yatıyor.”* (40, Kadın, Ev hanımı, Ekzogamik Aile) diyerek aile bütünlüklerinin cezaevi süreci nedeniyle bozulduğunu belirtmiştir.

Görüşülen diğer Çingene bireyler arasında şuan ceza evinde olan tek birey Hacer G.'nin eşidir. Fakat her ne kadar bireyler açıklamada bulunmasalar da Kurgu Çingene Ailesi özelliği gösteren N. ailesinin babası Asım N. ve annesi Sibel N.'nin zaman zaman çeşitli suçlardan cezaevine girdikleri ve aile bütünlüklerini belli bir süre bozulmasına sebep oldukları bilinmektedir.

Diğer kurgu ailemiz olan M. ailesi ise zaten üvey baba ile yaşayan kendi ifadeleri ile *“Üvey baba ile de pek huzurumuz yok ama annem yaşlandı nasıl bıraksın gitsin?”*

şeklindeki açıklamaları mecburiyetten dolayı aile bütünlüğünün devam ettiğini göstermektedir.

Araştırma sırasında görüşülen bekar bireylerin eş tercihleri ile ilgili fikirleri alındığında ebeveynlerinin olumsuz deneyimlerinin yaşanmayacağı bir evlilik sürecini hayal ettiklerini belirtmişlerdir.

“Annemim başına gelenlerden sonra eş seçerken eşimin maneviyatlı biri olmasına dikkat ederdim bir de bizde adamlar karılarını çalıştırır paralarını da ellerinden alır, içkiye yatırır. İnşallah evleneceğim adam böyle olmaz.” (17, Kadın, İşsiz, Ekzogamik Aile) şeklinde konuşan Hülya G.’ye sevgilisinin olup olmadığı varsa nasıl biri olduğu sorulduğunda *“17 yaşındayken sözlediğim biri var, sözlümde 18 yaşındaydı. İş gücü yok, çalışmayı sevmez, açıkça da ben çalışmam der zaten ama ben gene de evlenmek istiyorum onunla.”* Ne zaman evlenecekleri sorulduğunda ise *“sözlüm hırsızlıktan cezaevinde çıkınca evleneceğiz.”* cevabını veriyor. İlk açıklamalarında kendisi için ideal eş olarak maneviyatlı ve karısını çalıştırıp elinden parasını almayacak birini tarif eden Hülya G.’nin pratikte ise bahsettiği kriterlere uymayan birisiyle evleneceğini belirtmesi üzerine, sözlüsünün onun tarif ettiği ideal eşe uygun olmadığı söylendiğinde *“Eldeki malzeme bu abi yapacak bir şey yok.”* diye cevap veriyor. Bu durum Çingene kültürü içerisinde bulunan bireylerde arzu edilene hiçbir zaman ulaşamayacağı düşüncesi kabullenildiğini ve ulaşabildikleri ile yetinerek mutlu olmayı öğretmiştir.

Yüksek öğretim görmekte olan Hüseyin T. ise evlilik ile ilgili düşüncelerini şu ifadeler ile belirtiyor: *“Yenimahalle’den biriyle evlenmeyi istemem çünkü okuyan eğitim gören yaşıttım bir insan yok. Muhtemelen sevdiğim bir insanla konuşuruz, görüşürüz, fikirlerimiz uyuşursa evleniriz. Bence ideal evlenme yaşı 24-28 arası erkekler için,*

bayanlar için ise kariyerine göre değişebilir.” (21, Erkek, Öğrenci, İdeal Aile) Hüseyin T. ile hemen hemen aynı yaşlarda olan Sedat B. İse “Abi ben eş seçerken kalbimin sesi ile hareket edeceğim. Benim için evleneceğim kadının Roman, Abdal veya Türk olması önemli değil, aşk olsun yeter.” (19, Erkek, İşsiz, Kurgu Aile-1) ifadelerini kullanıyor.

5.1.1.1.3. Aile İçi İlişkiler

Kültürlerin devamlılığı o kültürün verici ve alıcılarının nitelikli birlikteliği ile sağlanmaktadır. Modern toplumların aksine geleneksel toplumlarda kültür aktarımının ailenin yaşlıları tarafından gerçekleştiriliyor olması nedeniyle tüm yaşlılara o kültürün mensupları tarafından saygı duyulmaktadır.

Çingene kültüründe aile bireyleri arasındaki ilişkiler evin en yaşlı erkek ve kadınlarını merkeze alarak ilişkiler ağının kurulduğu Gülizar K.’nın ifadelerinden okunabilmektedir. *“Eskiden büyüklerin yanında çocuk emzirmesi bile yasaktı. Büyüğün yanında ilgilenilmezdi çocukla. Büyük odaya girdiğinde herkes ayağa kalkar, büyük oturana kadar da beklenirdi. Büyük oturunca diğerleri de otururdu. Büyüklerin yanında çocuklar sevilmez, ilgilenilmezdi. Kendi kendine arada büyürdü çocuklar.” (46, Kadın, Ev hanımı, Formel Sektör Aile).*

Kültürün alıcısı rolündeki çocukların Çingene kültüründeki yeri toplumsal cinsiyetçi bakış açısıyla belirlenmekte olduğu, erken yaşta evliliğin ve anne babalığın da etkisiyle çocuklar ailelerinden yeterince ilgi ve sevgi görememekte bu durumun sonucu olarak da aile bireyleri arasındaki iletişim zamanla zayıflayarak kopmaktadır.

Geleneksel Çingene kültüründe kız çocuk ile erkek çocuk arasında ev içi ve sosyal ilişkilerde bile farklılık olduğu Hacer G. ile gerçekleştirilen görüşmedeki şu ifadelerden anlaşılmaktadır. *“Bizim Abdallarda oğlan istediği her şeyi yapar ama kız yapamaz. Kız*

evinde oturur. Erkekler çok rahat hareket ederler. Kız dışarı çıkınca kabahat olurdu. Biz üç erkek üç kızdık. Kardeşlerimle aramız çok iyiydi, annemle de fena sayılmazdı ama babam bizle hiç ilgilenmezdi.” (40, Kadın, Evhanımı, Ekzogamik Aile) Hacer G.’nin kızı ile yaptığımız görüşmede Hülya G. *“Annem babam pek bize sevgisini söylemez, bizi öpmez çocukken bazen yaparlardı ama şimdi pek umursamıyorlar.”* (17, Kadın, İşsiz, Ekzogamik Aile) şeklindeki ifadesi ve Kadir M.’nin *“Bizimkiler yoksulluktan evlatlarını salarlar sokağa arkasını aramazlar bir şey olursa gider alırlar derler.”* (27, Erkek, İşsiz, Kurgu Aile-2) ifadesi günümüzde de kız ve erkek çocuğu ayrımı yapmaksızın Çingene kültüründe hala çocuklara yeteri kadar sevgi ve ilgi gösterilmediğini ortaya çıkarmaktadır.

Nuran K.’ye gençlerin anne babalarının kendilerine dair tutumlarından memnun olup olmadığı sorulduğunda şu açıklamalarda bulunuyor. *“Bizim buralarda ailelerde genelde pek huzur yoktur. Çünkü bizimkiler morali bozuk olunca, haftada 2-3 gün içerler. Keyiften de içerler. Milletin kafa ayık değil ki aile bir arada mutlu olsun. Bizim buralarda gençler ailesinden pek memnun değildir. O yüzden ailelerinden kurtulmak için kızlar ya 13-14 yaşında kocaya kaçarlar, ya da dansöz, şarkıcı filan olurlar. Erkeklerde başıboşluktan hırsızlık yapar, esrar-hap satarlar, sonra da başlarına gelmeyen kalmaz”* (16, Kadın, Öğrenci, Formel Sektör Aile).

Dansözlükle geçimini sağlayan Gülay M.’de *“Çocukluğumuzda hiç sevgi görmedik, anne babam ayrı üvey babamla büyüdük, annem sinirlenince pezevenğin kızı, kanı bozuk diye kızılıyordu. Çok serbesttik, hiç sevgi görmedik. Aslında onlar da pek suçlu sayılmaz sonuçta onlar da ana babalarından ne gördülerse bize de o şekilde davrandılar.”* (25, Kadın, Oryantal, Kurgu Aile-2) açıklaması ile Çingene kültüründe bir kuşak önce mevcut olan ebeveyn çocuk ilişkisini resmetmektedir. Çingene kültüründeki ebeveyn-çocuk ilişkisinin günümüzdeki durumunu öğrenmek için Gülay M.’ye kendi çocuğu ile ilişkisi

sorulduğunda “*Abi geçen yolda gördüm tanımadım, bizim arkadaş söyledi senin oğlan dedi. Boyum kadar olmuş aynı mahallede oturuyoruz ama neredeyse yıllardır görmüyorum. Oğlumu doğurduğumda ben daha 15 yaşındaydım. Ben çocuktum zaten. Analık yaşamadık ki çocuğu umursayalım. Bildiğin biz çocuktuk.*” açıklamalarından günümüzde de Çingene ailelerin çoğunda ebeveyn çocuk iletişimde kopuklukların olduğu anlaşılmaktadır.

Çingene ailelerindeki bireyler arasında ilişkilerin ne derece kopuk olduğunu Sevgi B.’nin “*Kızım kocasını bırakmış gitmiş üç gündür kayıp onu bulabilir misin?*” (50, Kadın, Temizlikçi, Kurgu Aile-1) talebi üzerine polise başvuruda bulunup bulunmadığı ya da kendilerinin araştırma yapıp yapmadıkları sorulduğunda alınan “*hayır*” cevabından aile bireyleri arasındaki ilişkisel kopukluğun boyutlarını ortaya çıkarmaktadır.

Çingene ailelerinde ebeveynlerin çocuklar üzerinde yeterince otoritelerinin olmadığı bilinmektedir. Bu durumun nedenlerinden biri olarak otoriteye itaat etmesi beklenen çocukların sosyal çevrelerinde her türlü otoriteye karşı muhalefet etme davranışı gösteren akranlarının fazlaca bulunması gösterilebilir. Sedat B. ile yapılan görüşmede bu düşüncüyü doğrular niteliktedir. “*Annem benim arkadaşım gibi ama babamı soracak olursanız çok sert bir adam. Babamın bana en çok kızdığı nokta polis falan evin önüne geldi mi babam kafayı tırlatıyor. Birinde adam kafayı tam tırlattı, benim ağzımı burnumu kırdı. Ama şimdi babam da bir çevresine bakıyor şimdiki gençler hep böyle polisle işi gücü var o yüzden çok fazla karışmıyor artık bana.*” (19, Erkek, İşsiz, Kurgu Aile-1).

Çingene kültüründe aile bireyleri arasındaki mevcut ilişkiler Zehra G.’nin şu cümlelerinden anlaşılmaktadır. “*Ben altıncı sınıfa kadar babaannemin yanında büyüdüm. (Babaannesesi Kürt kökenli) Bu yüzden kardeşimle çok yakın değiliz. Çok kavga ederiz.*

Annemle de son iki yıldır iletişimimiz iyidir. Çünkü TOKİ' ye taşındık o mahalleden kurtulduk. Abdallar insanın aile hayatını bozuyorlar. Çocuklarını da hiç iyi yetiştirmezler Abdallar. Aslında çocuk yetişmiş mi? büyümüş mü? ne olmuş? çok umurlarında olmaz. Bizim akrabalar dilencilik yaptırırlardı çocuklarına. Ben böyle şeyleri çok sevmezdim. O yüzden hep akrabalarımın da o mahalleden de uzak durmaya çalışırım. Bizde anne baba nereye gidiyorsun ne yapıyorsun diye soru sormaz. Baba çocuklarla yokluktan ilgilenmiyor. Akşam baba çocuklarına nerde sürttün, kimlerleydin? der geçer. Abdallarda ailedekiler birbiriyle pek konuşmaz. Muhabbet ortamı yoktur. Muhabbet olmadığından erken yatılıp erken kalkılır. (19, Kadın, İşçi, Ekzogamik Aile).

Araştırma sırasında görüşülen Sezgin T. “Bizim ailemiz 4 kişi olduğundan dördümüz de birbirimize o kadar düşkünüz ki mesela oğlum Aydın'da üniversite okuyor annesi günlük arar ben haftada 3-4 kere ararım. Mesele oğlan yatsı namazına gitti 45 dk. sonra filan gelmezse acaba başına bir iş geldi mi diye hemen arar sorarım. Ben işten çıktım mı beşi beş geçe evde olmam lazım yoksa herkes merak eder. Geç geldim mi, geç kaldım mı hanım hemen fabrikayı arar. Aile bağlarımız çok kuvvetli birbirimizden habersiz asla bir iş yapmayız. Aile bağlarımız ne kadar kuvvetliyse akrabalık bağlarımız o kadar zayıf bunu özellikle istiyorum. Çünkü çocukken ailem ve akrabalarım beni hep dışladılar. Çalgı bilmiyorum, sepet örmeyi bilmiyorum diye beni hep dışladılar. O dönem ben de otobüs muavinliğine başladım, eve 2-3 günde bir geliyordum bu sayede mahalleye de ailemle de bağım koptu kurtuldum. Ama zamanında beni dışlayan ailem ve akrabalarım şimdi benim yaşamıma aileme imreniyor.” (50, Erkek, İşçi, İdeal Aile) .

Ataerkil aile yapısında evin babasının karısı ve çocukları üzerinde, annenin çocuklar üzerinde, çocukların da kendilerinden küçük kardeşleri üzerinde ve yaşlıların ise tüm aile fertleri üzerinde otorite kurması beklenir.

Otorite kurulurken araçtan çok amaca önem verilir. Önemli olan aile fertlerinin bir şekilde otoriteye itaat etmesini sağlamaktır. Burada yöntem kimi zaman sevgi saygı temelli iletişim, kimi zaman gelenekler kimi zamanda şiddet olabilmektedir.

Araştırma sırasında görüşülen Hacer G. *“Eskiden babalar otoriterdi. Babamdan dayak yemedim çünkü bağırdı mı korkardık.”* (40, Kadın, Ev hanımı, Ekzogamik Aile) ifadesiyle babasının ev içi kontrolün ne kadar sıkı olduğunu ve baba figürünün korkulan adam olarak zihinlerde yer ettiği anlaşılmaktadır.

Sezgin T. şiddetin aile fertlerini bir arada ve kontrol altında tutmak için gerekli olduğunu belirtmiştir: *“İnsan babasından dedesinden gördüğünü yapar benim babam akşam ekmeğinde evde olmayan adamı askeri palaskayla döverdi. 10 kardeşlik adam ne yapsın milleti ancak böyle zapt ediyordu* (50, Erkek, İşçi, İdeal Aile) ***(Sizde ev içi ilişkilerinizi dedenizden babanızdan gördüğünüz şekilde mi devam ettiriyorsunuz?)*** Sorusuna İdeal Çingene Ailesi ferdi görünümüne sahip olan Sezgin T. *“biz altı üstü 4 kişiyiz. Bir ben bir hanım iki de çocuk. 4 kişi zaten konuşarak kolayca anlaşıyoruz”* cevabını vermektedir.

Gülay M. şiddetin günlük hayat içerisinde çoğu ailede ne kadar yaygın olduğunu umutsuz ifadelerle dillendirmektedir. *“Biz babamdan da anamdan da her türlü dayığı yerdik. Dayak oyun oynamak gibi bir şey bizde. Her şeye alıştığın gibi zamanla ona da alışyorsun.”* (25, Kadın, Oryantal, Kurgu Aile-2).

Şiddete zamanla alışıldığı ve normal kabul edildiği gibi daha çok kimlerin şiddete maruz kaldığı Sevgi B.’nin şu cümlelerinden anlaşılmaktadır. *“Babam yerine göre döverdi bizi affetmez döverdi. Bazen atın kamçısıyla vururdu. Ama öyle öldüresiye kadar da*

dövmeydi. Bizler abimiz ablamız da dayak yerdi o zamanlar, bizden sonrakiler hiç dövmeydi çünkü onlar fabrikaya girdi çalıştı.” (50, Kadın, Temizlikçi, Kurgu Aile-1).

Fabrikada çalışan diğer bir birey olan Zehra G.’nin annesi Hacer G.’de *“Büyük kızımın çok memnunun, küçük kızımın yaptıklarından memnun değilim. Pek laf dinlemiyor. Bizimle TOKİ’de oturmak istemiyor. Yer evinde olmayı seviyor. Biz de sinirlenir, kızarız ama dövmeyiz. Bizim ailede dövme yoktur.”* (40, Kadın, Ev hanımı, Ekzogamik Aile) şeklindeki açıklamasıyla küçük kızına neden duygusal şiddet uyguladığına açıklık getirmekte.

5.1.1.2.Arkadaş Grupları

5.1.1.2.1.Homojen/Heterojen Arkadaşlık

Sosyalleşme süreci bireyi dünyaya getiren veya bireyin öz bakımını sağlayan aile içerisinde başlar. Bu ilk dönem bireyin değer, norm ve tutumları koşulsuz öğrendiği bir süreç olarak kabul edilir. İçinde yaşanılan grup sosyo-kültürel olarak homojen bireylerden oluşmuş ise bu süreç çok katı geçecektir. Yani değer, norm ve tutumların işlevselliği tartışılmayacak ve sıkı sıkıya bunlara bağlanması beklenilecektir. Böyle bir ailenin ve bu ailenin içerisinde bulunduğu alt-kültürel grubunun değerleri ve normları genel kültür ile ortaklaşmıyor ise toplumun genelinin değer ve normlarına muhalif bireyler yetişecektir.

Eğer bu bireyler grup dışı sosyalleşme faaliyetinin ilki olan akran gruplarında da homojen grup içerisinde bulunursa genel kültüre muhalif tavır daha fazla pekişecektir. Fakat heterojen arkadaşlık ilişkilerinde bulunan bireyler çeşitli kültürlerden akranlarla iletişim kuracakları için toplumsal normlara uygun hareket etmeye daha fazla motive olacaklardır.

Çingene kültüründeki “kültürleme” ve “kültürlenme” süreçleri de bireyin toplumsal uyumunda ne kadar etkili olduğunu anlayabilmek için görüşmecilere homojen ve heterojen arkadaşlık ile ilgili deneyimleri soruldu:

İdeal Çingene Ailesi özelliklerini gösteren Sezgin T. “Babam annemle (anne Abdal/Çingene kökenli) evlendikten sonra çalgıcılığı öğreniyor sonra şehir kulüplerinde eğlence düzenliyor, çalgı çalıyor. Biz de babamla Türkiye'nin birçok şehrini gezdik 9 yaşına kadar. Bu sebeple her çeşit insanla çok rahat iletişim kurabiliyorum.” (50, Erkek, İşçi, İdeal Aile) diyor ve ekliyor “Çevremde çok geniştir polisler, esnaflar herkes bilir beni bu çevrede.” Sezgin T.’nin oğlu olan Hüseyin T.’de “Ben hep Yeni mahalledeki Türk insanlarla arkadaşlık ediyorum onlara daha iyi anlaşıyorum. Mesela özellikle cami hocasının oğluyla çok iyi anlaşıyoruz. Çocukken futbol filan oynardık. Abdallar/Çingeneler genelde başka şeyler yapmanın peşinde oldukları için onlarla arkadaşlık etmem, babamda istemezdi zaten. Şimdi de üniversitede her memleketten her çeşit arkadaşım var.” (21, Erkek, Öğrenci, İdeal Aile) Çingenelerin başka şeylerle uğraştığını belirten Hüseyin T.’ye “başka şeylerle” ne yi anlatmak istediği sorulduğunda “Abi adamlar çalmaya çırpmaya alışmış onlarla beraber olunca mecbur sende yapıyorsun. Adamlar meseleye haram helal hırsızlık diye bakmıyor ki.” (21, Erkek, Öğrenci, İdeal Aile) Hüseyin T.’nin annesi olan Pınar T.’de kendisinin emekli olmadan önce fabrikada çalıştığından mahalledeki insanlardan çok Türklerle arkadaşlık kurduğunu belirtmiştir. Ayrıca Pınar T. emekli olduktan sonra kuran öğrenmeye gittiğini şimdide haftada iki gün hatime gittiğini oradaki arkadaşlarının hepsinin de Türk olduğunu ifade etmiştir.

Heterojen arkadaşlık eden bireylere bir örnekte Ekzogamik Çingene Ailesi özelliği gösteren ailenin fertlerinden Zehra G. *“Arkadaşlarımın hepsi Abdal değil. Hatta bir iki arkadaşım Abdal gerisi Türk. Fabrikadan arkadaşlarım hep. Arkadaş çevremde erkek çok yok. Kızlarla dışarı çıkıyoruz. Bu arkadaşlarım bizim eve gelir ve eşyalarımı tereddütsüz kullanır. Abdalız diye bizden uzak durmazlar ama gene de ismimizi çağırırken ismimizin başına abdal kelimesini koyarlar.”* (19, Kadın, İşçi, Ekzogamik Aile) diyerek Türklerle arkadaşlık etmiş olsan bile Abdal/Çingene etiketlenmesinden kurtulamadığını belirtmektedir. Zehra G. gibi grup dışındaki bireylerle iletişim kuracak kanalları kısıtlı olan Hülya G. de *“Ben ablam gibi Türklerle pek iyi anlaşılamam benim arkadaşlarımın çoğu Abdaldır. Fabrikada çalıştığım dönemde tanıştığım bir iki tane Türk arkadaşlarım da vardı. Ama fabrikadan ayrıldığım için onlarla hiç görüşmüyoruz. Çalışmaya devam etseydim çok arkadaşım olurdu buradakilere mecbur kalmazdım.”* (17, Kadın, İşsiz, Ekzogamik Aile) şeklindeki ifadesiyle sahip olduğu iletişim kanalını kaybettiği üzerinde durmaktadır.

Zehra G. ile Hülya G.’nin anneleri olan Hacer G. kızlarını kendilerine göre gene daha şanslı olduğunu çeşit çeşit arkadaşlarının olduğunu belirtmiştir. Hacer G. kendilerine dair sahip olunan önyargıyı ve babasının bu duruma dair sözlerini şu şekilde ifade ediyor: *“Babam Abdallardan başka kimseyle görüşmezdi.”* Neden? *“Onlardan bize dost olmaz derdi babam. Doğru diyormuş çünkü Türklerin çoğu Abdalı düşman olarak bilirler. Pis derler, bizi yerer, evlerine almazlar. Ama bizler karşı taraftaki insanları ne tam ittiriyoruz ne de tam içimize katıyoruz.”* Sizi niye kabullenmiyorlar? *“Biz onlar gibi yaşamıyoruz diye bizi kabullenmiyorlar. O yüzden küçük kızım Türklerin evine giremez. Onlarla iletişim kuramaz. Ama büyük kızım babaannesinin (babaanne Kürt kökenli) yanında büyüdüğü için Türklerle daha iyi anlaşır. O da Abdalları hiç sevmez akrabalarımızı bile.”* (40,

Kadın, Ev hanımı, Ekzogamik Aile) Çocukları farklı sosyo-kültürel çevrelerde yetişen Hacer G.'nin yapmış olduğu açıklamalar bireyin içinde yetiştiği sosyal çevre ile iletişim becerisi arasındaki ilişkinin göstergesi konumundadır.

Çingene kültüründeki bireylerin homojen ilişkiler örüntüsünü ise Kadir M. “*Arkadaşlarım bizimkilerdendir hep.*” Niye diğerleriyle (Türklerle) arkadaşlık etmediğini ise “*Cami hocası bizim eve gelip çay içiyor diye Türkler onu bile hor görüyorlar bizimi hor görmeyecekler.*” (27, Erkek, İşsiz, Kurgu Aile-2) diyerek dışlanmışlıklarını belirtmektedir. Kadir M.nin ablası olan Gülay M. de “*Ben apartmanda oturuyorum benim dışındakilerin hepsi Türk ve bana selam vermezler oryantal olarak çalışıyorum diye. Bir de arkadaşlık mı edecekler? Benle aynı yerde çalışan oryantal arkadaşlarımın çoğu bile benle arkadaşlık yapmaz, hatta ekmek yaptıkları leğende yıkanır bunlar, saçlarını taramazlar diye dalga geçerler. İş böyle olunca da iyisiyle kötüsüyle ne varsa gene bizim mahalledekilerde var*” (25, Kadın, Oryantal, Kurgu Aile-2) sözleriyle kendi alt-kültürel grubu dışındaki bireyler tarafından yaptıkları işlerden dolayı ve mevcut olan önyargılardan dolayı ilişki kuramadıklarını ifade ediyor.

Pragmatist bakış açısıyla arkadaş çevresi ile olan ilişkilerini Deniz N. “*Genelde Abdallarla oturur kalkarız işimiz düşerse dışarıdan biri ile öyle görüşürüz. Beleşe bir şey getireceksek herkesle görüşürüz.*”(18, Erkek, İşsiz, Kurgu Aile-3) sözleriyle açıklamaktadır.

Homojen ilişkilerde bulunmayı bir mecburiyet olarak kabul eden Sedat B. bu durumu “*Romanlardan/Abdallardan pek hayır gelmez daha çok şer gelir ama kopamıyorsun onlardan da.*” sözleriyle düşüncelerini belirtmiştir. Türklerle hiç arkadaşlık edip etmediği sorulduğunda “*Türklerle de arkadaşlık ediyorum. Mesela arkadaşların*

boksa gidiyordu bana sen de gel sen yeteneklisin kavga dövüş seversin sen de gel dediler, ben de öyle gittim. Ondan sonra bir paten hocası paten kursuna çağırdı oraya da gittim. Oradaki arkadaşların çoğu Türk idi.” Sedat B. Türklerle beraber gittiği kurs dönemlerini *“Çok güzeldi, insan değişik şeylerle uğraşınca kendini de bir değişik hissediyor.”*(19, Erkek, İşsiz, Kurgu Aile-1) diyerek o zamanlardaki duygularını paylaşmıştır.

Formel Sektör Çingene Ailesi bireyleri görünümüne sahip olan Nuran K. de okula gittiği için genelde arkadaş çevresinin okuldan olduğunu, Çingenelerinde okula fazla gitmedikleri için de onlarla arkadaşlık etme fırsatının olmadığını belirtmiştir. Mahalle dışındaki akranlarıyla arkadaşlık eden Nuran K.’nin annesi Gülizar K.’ye kızının arkadaş çevresini tanıyıp tanımadığı sorulduğunda *“Kızımın çevresini çok bilmem. Akşama kadar arkadaşlarıyla telefonda konuşur ama kim olduklarını hiç bilmem.”* (46, Kadın, Ev hanımı, Formel Sektör Aile) diye cevap vermiştir.

Aynı soru diğer ailelerin anne ve babalarına sorulduğunda çocuklarının Abdal/Çingene arkadaşlarını bildiklerini fakat mahalle dışındaki arkadaşlarını tanımadıklarını ifade etmişlerdir. Fakat İdeal Çingene Ailesi görünümünde olan T. ailesi çocuklarının arkadaşlarını çok iyi tanıdıklarını her daim çocuklarını kontrol ettiklerini belirtmiştir.

Araştırma sırasında görüşülen ailelere akranlarla beraberken nasıl vakit geçirdikleri sorulduğunda da Kurgu Çingene Ailelerin bireylerinin boş boş sokaklarda dolaştıkları nitelikli birliktelikte bulunmadıkları zaten düzenli bir işleri olmadığından her zaman vakitlerinin boş olduğunu belirtmişlerdir.

İdeal, Formel Sektör ve Ekzogamik Çingene Ailesi görünümündeki ailelerin bireylerinin düzenli işlerinin olması boş vakitlerini nitelikli geçirmek istemeleri nedeniyle

alışveriş yapmak, kafeye gitmek, halı sahada futbol oynamak gibi aktivitelerle boş zamanlarını nitelikli olarak geçirdiklerini ifade etmişlerdir.

5.1.1.3. Yerleşim Yeri

5.1.1.3.1. Hane Merkezli Sosyalleşme

Çingene kültüründe mahalle sadece günlük aktivitelerin ve sosyal ilişkilerin gerçekleştiği fiziki bir mekan olmaktan çok bir kültürel varlık sembolüdür. Mahalle Çingenelerin toplumsal olarak özgür oldukları belki de tek kamusal alandır. Bu kamusal alanlar Çingene gibi yaşayan Türklerle (Gacolarla) paylaştıkları yerlerdir. Diğer kültürel gruplarla mahallelerini fiziki olarak paylaştıkları gibi kültürlerini de bu insanlarla paylaşmaktadırlar.

Mahalle kültürün yaşanılıp yeniden üretildiği yer konumundadır. Mahallede ikamet eden ailelerin hemen hemen hepsinin aynı sosyo-kültüre ait olmasıyla da kültürün değişip dönüşmesinin önündeki en büyük engel konumundadır. Kültürün değişmesine engel olduğu gibi de bir şekilde mahalle ile temas halinde olan diğer kültürlerle mensup bireyleri de kültürleyen yerleşim yerleridir.

Mahalle ayrıca “biz” ve “onlar” ayrımının sınırlarını çizmektedir. Mahallede Roman, Abdal, Sepetçi, Kalaycı vb. grupların bir araya gelerek “biz”in yani Çingene Kültürel kimliğinin oluşturulduğu yerdir. “Onlar” ise bu grupların dışında kalan tüm diğerleridir.

Mahallenin fiziki yapısı ise kale surları şeklinde tüm haneleri içine alan dar ve çıkmaz sokaklardan oluşmaktadır. Bu sokaklar tek bir aracın geçeceği genişliktedir. Çingenelerin ifadesi ile bir “hayat” ın içinde 3-4 hane bulunmaktadır. Fakat dışarıdan

yüksek ve diğer hanelerle bitişik konumda olan “hayat” duvarları aile yaşamını dışarıya özellikle de bir yabancıya karşı kapatmaktadır.

Görüşmecilerin araştırmanın gerçekleştirildiği Yenimahalle ve Bahçelievler Mahallesi ile ilgili hatıralarını, deneyimlerini ve görüşlerini şu ifadelerle açıklamışlardır:

Mustafa K. *“Eskiden Yenimahalle'de yaşıyorduk, Yenimahalle'de o zamanlar ne kanalizasyon vardı ne su hiç bir şey yoktu. Kışın Karaman'da kalıyorduk. Yazın köylere gider bir hafta on gün bohçacılık yapardık. 2-3 gün eve gelir, banyo yapar, üstümüzü başımızı yıkar, tekrar giderdik. Ne mahalle görürdük ne ev hep sokaklardaydık.”* Bohçacılık için gittiğiniz köylerde nerede kalıyordunuz? diye sorduğumuzda *“Nerede kalacağız abim çadırda, arabada, onda da arabada mal yüklü olurdu ancak çadırda kalırdık.”* cevabını veriyor. Sonrasında da *“çok şükür bohçacılığı bıraktık da mahalle gördük mahalledeki insanları gördük.”* diyerek bohçacılık işi nedeniyle yarı göçebe bir hayat sürdüklerini bu hayattan da pek memnun olmadığını vurgulamaktadır. (48, Erkek, Esnaf, Formel Sektör Aile) Mustafa K.’nin küçük kardeşi olan Şahin K. de *“O zamanlar mahallenin pek yaşanacak bir hali de yoktu ama gene de insan kendini kendi gibilerin yanında daha huzurlu hiss ediyor.”* (48, Erkek, Esnaf, Formel Sektör Aile) ifadesini kullanarak mahallenin kendisi için güven ve huzur anlamına geldiğini belirtmiştir. Gülizar K. de *“Ben burada doğmadım, Ereğli’den gelin geldim buraya ama hiç yabancılık çekmedim ben de Roman olunca birbirimizle hemen kaynaştık. Bu mahalleden çıkıp başka yerde oturacak maddi imkânımız var ama burada insan kendini daha özgür ve rahat hiss ediyor. Ama herkes bizim gibi düşünmüyor kızımın arkadaşları bizim mahalleye ve eve pek gelmezler, korkarlar, çekinirler ama bir iki kere geldiklerinde alışıyorlar.”* açıklaması ile kendilerinin ve diğerlerinin (Gacoların) mahalleye hangi anlam yüklemelerinde bulundukları daha anlaşılır oluyor.

Dış izleyenlerin mahalleye hangi anlamlar yüklediklerini daha iyi anlamak için Formel sektör Çingene Ailesi görünümünde olan K. ailesinin kızı olan Nuran K.'ye arkadaşlarının Yenimahalle ile ilgili görüşlerinin neler olduğu sorulduğunda: *“Abi düşün şimdi! Her gün polisler uyuşturucu için hırsızlık için bilmem ne için mahalleye gelip gitse sen ne düşünürsün mahalle hakkında? Arkadaşlarımda bunları duyuyor buraya gelmekten korkuyor.”* (16, Kadın, Öğrenci, Formel Sektör Aile).

Çingene mahallesinde ikamet etmek diğerlerine karşı bir korunma yöntemi olmasının yanında dışlanmışlığında adı olarak “Yenimahalle Çocuğu” sıfatını kazandırmaktadır. Dışlanmışlıktan kurtulmak için mahalleden taşınanların ise “iki cami arasında” kaldıklarını *“Mahalleden ayrılanlar hem mahalledekiler tarafından hem de gittikleri yerdekiler tarafından dışlanıyorlar. Öncede dedim ya ben apartmanda oturuyorum kimse bana selam bile vermiyor Çingeneyiz diye.”* ifadesi ile Gülay M. açıklamaktadır. (25, Kadın, Oryantal, Kurgu Aile-2).

“İki cami arasında” kalanlardan birisi olan Asım N. mahalleden taşınma girişimlerini şu sözlerle anlatıyor: *“Önceleri Yenimahalle de oturuyorduk Türklerin içinde oturalım dedik taşındık çarşı içine. Ama komşular gürültü yapıyoruz, etraftı kirletiyoruz, içiyoruz filan diye her gün şikayet ediyorlardı. Bizde Yenimahalle'ye geri dönelim dedik kimse ev vermedi kiraya. Zaten bizim mahallede ev azdır sen çıktın mı senin yerine hemen birisi girer. Millette zaten buradan çektin gittin diye yüzüne bakmaz. Bizde mecbur buraya Bahçelievler mah. Taşındık, oturuyoruz.* (45, İşsiz, Erkek, Kurgu Aile-3).

Görüşülenlerin ifadelerinden mahallenin merkezinde genelde Roman, Abdal, sepetçi vb. kültürel kimliğe sahip ailelerin oturduğu mahallenin en dış çevrelerinde ise Yörüklerin ve Karaman'ın yerlilerinin oturdukları anlaşıyor. Mahallenin dış çevrelerinde

ikamet eden Çingenelerin de değişik kültürdeki bireylerle iletişim kurması Çingene bireylerin kültürel kapalılıktan kurtulmalarına aracı olmuştur. Diğer kültürel gruplarla temas halinde olduğunu İdeal Çingene Ailesi özellikleri gösteren Sezgin T. şu cümlelerle anlatıyor. (gururlu bir edayla) *“Ben Yenimahalle’de büyüdüm ama yakın komşular hep Yörükçü (Türk). Sınıfındaki insanların çoğu da Türk’tü. Mahallelerde hep onlarla arkadaşlık ederdim. Abdallar genelde arka sokaklarda oturdu, biz hemen yolun kenarında Türklerle beraber otururduk.* (50, Erkek, İşçi, İdeal Aile).

Sezgin T.’ye Yenimahalle’yi sevip sevmediği sorulduğunda *“Oldum olası bu mahalleyi de bu sülaleyi de sevmem.”* diye cevap veriyor. Alınan cevap üzerine O zaman neden hala bu mahallede oturduğu sorulduğunda *“Şimdiki oturduğum bu apartmanın yöneticisi, ben apartmandaki bu daireyi alacağım diye herkesi örgütlemiş hiç kimse bizi burada istemedi. Emlakçı ve evini alacağım adama niye apartmanı abdal soktunuz? diye bir sürü laf etmişler adamların üstüne yürümüşler. Emlakçı da beni tanıdığı için kefil olmuş. Düşün bizim mahalledeki Türklerin oturduğu apartmandan bile ev alacakken başına neler geliyor bir de Türklerin mahallesinden ev almaya kalktığımızı düşünsene.”*(50, Erkek, İşçi, İdeal Aile) şeklinde cevap vererek kendilerine dair diğerlerinin sahip olduğu önyargı nedeniyle Çingene mahallesi dışına çıkamadıklarını açıklamaktadır.

Sezgin T.’nin eşi olan Pınar T.’ komşularıyla ilişkileri sorulduğunda *“O dönem bize, ev sahibine ve emlakçıya o kadar zorluk çıkaran insanlar şimdi bizi canı gönülden çok severler. Hatta eşimi apartmanın yöneticisi bile yaptılar düşünün yani.”* (45, Kadın, Emekli, İdeal Aile).

Çingene mahallesinden ayrılarak TOKİ konutlarına giden Ekzogamik Çingene Ailesi özelliklerinin görüldüğü ailenin fertlerinden olan Hülya G. “TOKİ gibi yerlerde yaşamak istemiyorum. Kendimi yer evinde daha huzurlu ve güvende hissediyorum. Abdal mahallesinde babaannemlerle vakit geçirmek hoşuma gidiyor, onların mahallelerinde yaşamak istiyorum.”(17, Kadın, İşsiz, Ekzogamik Aile) şeklindeki sözleri ile ailesinin diğer bireyleri gibi kültürel dışlanmayla baş edemediği ve Çingene mahallesi dışındaki bir başka mahallede varlık gösteremediği için daha çok yer evinde yaşamayı tercih ettiği düşünülmektedir.

5.1.1.3.2.Hanenin Mimarisi

Hanenin bulunduğu mahalle, hanede yaşayan birey sayısı, hanedeki oda sayısı, evde kullanılan eşyalar vs. bireyin sosyalleşme süresinde göz ardı edilemeyecek öneme sahiptir. Çünkü çocuk yetişkinlik dönemine kadar hane merkezli bir sosyalleşmeye maruz kalacaktır.

Araştırmaya katılan Çingene Mahallesi dışında ikamet eden görüşmecilerin haneleri ile ilgili açıklamaları şu şekildedir:

Çingene Mahallesi dışında bir mahallede ikamet eden Hacer N. hanelerinin durumunu açıklamaya başlarken eski ile yeniye kıyaslayarak şu cümleleri kuruyor: *“Eskiden annem babam ve 5 kardeşim toplam 8 kişi dört odalı, tuvaleti dışarıda, banyosu olmayan kerpiç bir evde oturuyorduk.” (Banyo ihtiyacınızı nasıl gideriyordunuz?)* *“Yüklüğü banyo olarak kullanıyorduk.” (Peki, mutlu muydunuz o zamanlar?)* *“Dünyaya küsmüştük o dönem. Ama şimdi oturduğumuz ev TOKİ konutu. Evimiz 1+1. Kiracı durumundayız, mülkiyeti bize ait değil ama olsun şimdi daha mutluyuz. Evimizde LCD tv, çamaşır makinesi, 3 cep telefonu ve bir bulaşık makinesi var. Çeşit çeşit komşularımız*

var. Başta bizi yadırgadılar ama şimdi bize alıştılar. Rahatlıkla bize gelir giderler hep beraberizdir. 3 kişi yaşıyoruz." (40, Kadın, Evhanımı, Ekzogamik Aile). Bu cümlelerden Ekzogamik Çingene Ailesi özelliklerine sahip olan bu ailenin Çingene Mahallesi dışında, "Türklerin" arasında yaşama becerisi gösterebilen ender ailelerden oldukları anlaşılmaktadır. Bu becerinin kazanılmasında ailenin reisi pozisyonunda bulunan (babanın cezaevinde bulunması nedeniyle) evin büyük kızının esmer olmamış olması, Çingene Mahallesinde Çingene bireylerle değil farklı bir etnik grup içerisinde büyümüş olmasının ve de düzenli bir işte çalışıyor olmasının etkili olduğu gibi bireyin geçirmiş olduğu bu süreçlerin ona ve ailesine önyargılarla baş edebilme becerisi kazandırmış olduğu düşünülmektedir.

Çingene Mahalleleri dışında başka bir mahalledeki yaşayan Gülay M. hanesiyle ilgili şu bilgileri veriyor. *"Biz mahallenin dışında çarşıda apartman katında oturuyoruz. Erkek kardeşimle ben bazen de annem gelir kalır. Evde pek eşyamız yok. Bir buzdolabı birde tv var."* (25, Kadın, Oryantal, Kurgu Aile-2)"

Çingene Mahallesinde ikamet eden görüşmecilerin ise haneleri ile ilgili açıklamaları şu şekildedir:

"Çingene mahallesinde apartman katında oturuyoruz evimiz 3+1 krediyle aldık. Evde tüm eşyalarımız var banyomuz tuvaletimiz muntazam. Namaz kılıyoruz, tuvalet filan iyi olmalı çünkü abdest alıyoruz. 4 kişi yaşıyoruz." (50, Erkek, İşçi, İdeal Aile)

"Yenimahalle'de oturuyoruz. Çok şükür durumumuz iyi. Evimiz 4+1. 4 çocuk, hanım, ben bir de annem. 7 kişi birlikte yaşıyoruz. Evimiz normal herkesin evinde olan eşyalar var bir eksikimiz yok bulaşık makinesinden derin dondurucusuna kadar var evde." (48, Erkek, Esnaf, Formel Sektör Aile)

"Annem, kardeşim bir de biz aynı hayatın içinde 3 hane yaşıyoruz. Evimiz iki oda bir de ara yer var orayı da mutfak olarak kullanıyoruz. Tuvaletimiz dışarıda. Banyoyu da bir köşede yapıyoruz müsait vakitlerde kimse yokken filan. Evde kullandığımız eşyalar yer minderleri, yastık, çamaşır makinesi, buzdolabı ve LCD tv. var. Genelde erkeklerde cep telefonu var.8 kişi yaşıyoruz."(45, İşsiz, Erkek, Kurgu Aile-3)

"Yer evinde oturuyoruz, bir bahçede 4 ev var. Evlerin kimisi iki oda kimisi de tek oda, ikisinde mutfak var diğer ikisinde yok. Bahçenin içinde de iki tane tuvalet var. Boş bir odayı banyo yaptık." (52, Erkek, Boyacı, Kurgu Aile-1)

Görüşmecilerin ifadelerinden ve görüşmeler esnasında yapılan gözlemler Çingene Mahallesinde ikamet edilen “yer evlerinin” aile bireylerinin sağlıklı yaşamaları ve mahremiyetin korunması için fiziki koşullarının yeterli olmadığı görülmüştür. Bununla birlikte Çingene usulü geçim biçimini bırakarak düzenli bir işte çalışan bireylerin ise hanelerinin sağlıklı yaşam ve mahremiyetin korunması konularının daha önemli hale geldiği ve bunun içinde fiziki koşulların daha düzgün olduğu görülmüştür.

5.1.1.4.Eğitim

5.1.1.4.1. Uyum veya Uyumsuzluk Süreci

Çalışmanın bu başlığına kadar Çingene bireylerin daha çok informel eğitim deneyimleri ele alınmıştı fakat bu başlık altında ise formel eğitim deneyimleri hakkında elde edilen bilgiler ile bu alt-kültürün ikincil sosyalleşme süreci irdelenecektir.

Okulun temel fonksiyonu çeşitli kültürel gruplardan gelen bireylerin sahip oldukları değer ve normları ortaklaştırarak bireylerin davranışlarına istenilen ve arzu edilen şekli vermek ve toplumsal uyumu sağlamaktır. Okulun sahip olduğu bu temel fonksiyonun

yanında bir diğer önemli fonksiyonu da bireye akademik eğitim sunarak sosyal hareketlilik imkânı sağlamasıdır. Okulun diğer bir fonksiyonu ise bireye farklı kültürlerle tanışma imkanı sunmasıdır. Okul ayrıca bireyi psiko-sosyal uyaranlara fazlaca maruz bırakarak bilişsel gelişiminin sağlıklı ilerlemesine katkı sağlar.

Fakat okulunun yukarıda belirtilen veya belirtilmeyen tüm fonksiyonlarını sağlıklı olarak yerine getirebilmesinde bireyin eğitim hayatı içerisinde bulunduğu zaman süresi, bu dönem içerisinde okula devam durumu, okulun fiziksel ve eğitsel çevresi gibi faktörler etkili olmaktadır.

Bu faktörlerin olumsuz etkileri nedeniyle Çingene alt-kültürünün sosyalleşme sürecinde en başarısız geçirilen dönem okul hayatı olmaktadır. Bu kültüre mensup bireyler bu başarısız süreci iki boyutlu yaşamaktadır. Birinci boyut akademik başarısızlık ikinci boyu ise dışlanmışlığın pekiştirilmesidir.

Kurgu Çingene Ailesi özelliklerine sahip olan ailelerin okul hayatında fazlasıyla dışlandıkları, uyumsuz davranışları nedeniyle de okul ortamında bulunmamalarının hem veliler hem de yöneticiler tarafından çok da önemsenmediği Davut N.'nin şu ifadelerinden anlaşılmaktadır. *"Ortaokul terkim. Okumayı sevmiyorum diye bıraktım. Ben Abdalım diye beni sıraya yanlarına bile oturtmazlardı. Benle dalga geçerlerdi. Bende kavga ederdim."* **(Diğer kardeşlerinde aynı tepkilerle karşılaşıyor muydu yoksa bu durum sana mı özgüydü?)** *"Abi bana ne yapıyorsa bu mahallede yaşayan tüm Abdallara, Romanlara, sepetçilere de aynısı yapılır. O yüzden diğer kardeşlerim ilkokulu bile bitiremedi düşün yani."* **(Hiç devamsızlık yapar mıydın?)** *"Fazlasıyla abi."* **(Niye devamsızlık yapardın? Devamsızlık yaptığında nerelere giderdin?)** *"Canımız okula gitmek istemezdi. Kim ister ki okula gitmeyi, bizim gibi insanlar hor görüldükleri yere gitsinler? Biz de okula diye*

çıkardık evden arkadaşlarla sokak sokak dolaşırdık. Ya da okulun bahçesinde takılır bisiklet filan sürerdik. Başka işlerde yapardık sen biliyorsun bana anlattırma.” (18, Erkek, İşsiz, Kurgu Aile-3) (Daha önceden tanıdığımız Davut N. okul saatleri içerisinde bakır hırsızlığı, bisiklet hırsızlığı, sigara ve esrar kullanımı gibi o dönem için çocukça yaramazlıklar sayılabilecek işler yapmıştır.)

Okul hayatına ilk başlayan her birey gibi Çingene bireylerde okul kurallarına uyum sağlamakta güçlük çekmektedir. Bu güçlüğü aşılmasında destekçi konumda olan ebeveyn ve yöneticilerin Çingene bireylere karşı nasıl bir yaklaşımda bulunduklarına “*Bizim mahalledeki çocuklar okula ayak uyduramıyor sonra ben okumayacağım okula gitmeyeceğim diyor. Böyle konuşan çocuğu ne anası babası ne de öğretmeni zorlamaz, çocuğu okuması için ikna etmezler. Okumazsa okumasın ne gereği var derler.*” (25, Kadın, Oryantal, Kurgu Aile-2) Gülay M.’nin bu ifadeleri açıklık getirmektedir. Bu ifadeler Çingene bireylerin kurallara uyum sağlama konusunda ilk kez kamusal bir yaptırımla karşılaştığı okul kurumunun yönetici ve öğretmenleri ile çocukların ebeveynlerin destekte bulunma görevlerini yerine getirmekte eksik kaldıklarının göstergesidir.

Ebeveynin rehber olma görevini yerine getirdiği durumlarda ise Çingene çocukların okula uyum sağlamada başarılı oldukları da görülmektedir. Okul sürecinde dışlandıklarını belirten ve bu sebeple de okulu hep bırakmak istediklerini belirten Formel Sektör Çingene Ailesi özelliği gösteren K. ailesinin çocukları babalarının kendilerini zorla okula gönderdiğini zamanla da okula ve arkadaşlarına alıştıklarını belirtmişlerdir. Çocuklarının eğitim hayatını terk etme girişimlerine karşı Mustafa K.’nin diğer Çingene ebeveynler gibi kabul edici anlayışta olmamasının çocuklarının eğitim hayatına adapte olmasında etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Çingenelerin okul hayatında hem arkadaşları tarafından hem de okul görevlileri tarafından okul ortamında istenilmediklerini dair dikkat çekici diğer bir açılama da Sedat B. bulunmuştur. *“Abi çok ayrımcılık gördüm. Yenimahalle çocuğuyusan zaten ayrımcılığın kralını görmüşsündür. Seni hiç bir yerde istemezler ne iş verirler ne de okulda isterler.”* **(Niye sizi okulda istemiyorlar?)** *"Okuldaki arkadaşlarım yalandan kalemleri çalar, kırarlar, tuvalete atarlardı ya da başkasının silgisini filan alırlardı, ondan sonra öğretmenim delirtmek için öğretmenim Sedat kalemimi silgimi çaldı derlerdi. Sınıfta huzuru bozuyoruz diye hocalar da bizi istemezdi. Hatta öyle hocalar vardı ki bizi sınıftan uzak tutmak için sigara verip git bahçede iç derdi."* **(Size ayrımcılık yapmayan öğretmenin var mıydı?)** *"İlkokul hocam ayrımcılık yapmazdı hiç bizle kendi çocuğu gibi ilgilenirdi. Hep bu adamın öğrencisi olsaydım emin ol çok başka şeyler olurdu şimdi. Adam beni döverse başkasını da döverdi. Hoca kimin ne olduğuna bakmazdı sadece çalışkan tembel olarak bakardı olaya."* (19, Erkek, İşsiz, Kurgu Aile-1)

Sedat B.'nin babası olan Selim B. çocuklarının okulda hem arkadaşlarından hem de öğretmenleri tarafından maruz bırakıldıkları dışlanma sürecini açıklarken şu cümleleri kullanıyor: *“Çocuk okula gidiyor okulda Çingen diyorlardı, dalga geçiyorlardı, çocuk da ağlayarak eve geliyordu, biz de okula gidip öğretmene söylüyorduk. Çocuklarımıza Abdal diyorlar diye o da biz hallederiz diyor bizi başından savıyor umursamıyordu bile aptal mısın aptal işte öyle gidiyor.”* (52, Erkek, Boyacı, Kurgu Aile-1)

Babası müzisyen olduğu için ülkenin çeşitli illerinde yarı göçebe olarak yaşamak zorunda kalan ve bu sebeple de eğitim hayatına 7 yaşında değil de 9 yaşında başlayan Sezgin T. *“Öğretmenim ayrımcılık yapmazdı, beni çok severdi çünkü ben çalışkan bir öğrenciydim. Hatta bayrak törenlerinde bayrağı bile ben taşırdım hem de sınıf başkanıydım.”* **(Okul hayatınızda devamsızlık yapar mıydınız?)** *"Hayır, okulu hiç*

kırmadım. Okulu çok severdim, ben çok çalıştım. Herkes evimize gelir, ödevlerine yardım etmemi isterdi. Türk aileleri benim başarıyı örnek gösterirlerdi. Ben çalışkan olduğum için arkadaşlarım yanımdan hiç ayrılmazdı." (Peki, eğitiminize niye devam etmediniz?) "8 kardeşlik o yüzden babam parasızlıktan okutamadı. Aramızda hiç kimse okumadı. 2-3 kardeş olaydık hepimizde kafa vardı da!" (50, Erkek, İşçi, İdeal Aile) eğitim hayatını bu sözlerle anlatıyor. Sezgin T.'nin eğitim hayatına 9 yaşında başlamış olmasının okulda maruz kaldığı dışlanma ile baş etmesine ve iyi bir akademik başarı göstermesinde etkili olduğu düşünülmektedir. Çingene kültürüne mensup bireylerin sınırlı bir sosyal ve fiziksel çevrede büyümek zorunda olmaları bu bireylerin yeteri kadar uyarana maruz kalmalarına engel olduğu ve bu durumun bir sonucu olarak da bilişsel gelişimlerinin akranlarına göre daha yavaş olduğu söylenebilir.

Sezgin T.'nin oğlu olan Hasa T.'de okul hayatının mahalledeki diğer akranlarına göre daha farklı seyrettiği ve Hüseyin T.'nin eğitime karşı olan deneyimlerinin farklı olmasıyla tutumlarının da farklı olduğu Hüseyin T.'nin şu ifadelerinden anlaşılıyor: *"Bazen okulda Abdaloğlu Yenimahalle'de oturuyor diye üzerine basa basa vurguladıkları dalga geçtikleri mevzular oldu tabi bana bir hırsızlık suçu kötü fena işleri üzerime atma kesinlikle olmadı. Hocalarım ve arkadaşlarım beni severdi. Çünkü lise birincisiydim. Derslerinde başarılı olduğum için öğretmenlerim beni örnek olarak gösterirlerdi ve hep desteklerlerdi. Başarılı olmasaydım çok fazlasıyla hor görürlerdi ama ben başarımla ön planda olduğum için Abdal kimliğim pek önemsenmezdi. Hatta öğretmenlerim diğer sınıflarda beni örnek gösterirlerdi, millet benimle tanışmaya gelirdi." (Peki senin okulunda başka Abdal, Roman ,Sepetçi vs. var mıydı?) "Benim sınıfımda bir tane akrabam vardı o benim kadar çalışkan değildi. Arkadaşlar ve öğretmenler onunla çok uğraşıyorlardı, dalga geçerlerdi. O da liseyi zor bitirdi böylelikle o da benim*

desteklerimle. Benim arkadaşım akrabam olduğu için gene de millet fazla bulaşmazdı ona da." (**Üniversitede herhangi bir dışlanmışlığa ve ayrımcılığa maruz kalıyor musun?**) "Abi keşke bizim mahalledekiler liseyi bir bitirebilse çünkü üniversitede sen şusun busun hiçbir şey yok herkes eşit. Ama bizimkiler ortaokulu bile bitirmiyor ki üniversite okusun." (**Seni diğer üniversite öğrencilerinden ayrı kılan bir özelliğin olduğunu düşünüyor musun?**) "Bence yok ama hocalar ne kadar rahat bir insansın hiç bir şeyi umursamıyorsun diyor. Bu da herhalde bizimkilerin rahatlığından geliyor. Bizimkiler çalışmayı filan sevmez, rahatına düşkündür ya ondan diyorum." (21, Erkek, Öğrenci, İdeal Aile) Çingene bireylerinin esmer görünüşleri toplumsal dışlanmalarının ilk basamağını oluştururken bu durumun devamında ortaya çıkan akademik başarısızlık dışlanmışlığı daha da pekiştirmektedir. Fakat Hüseyin T. ve babası Sezgin T.'de olduğu gibi esmer görünümlü olan bireylerin akademik başarının yüksek olduğu durumlarda dışlanma sürecinin daha az örseleyici olduğu görülmektedir.

Çingene bireylerin fiziksel görünüşlerinden dolayı damgalanma ve dışlanmaya maruz kaldıkları ve sosyo-kültürel dışlanma ile baş etme becerisi olmayan bireylerinde eğitim hayatına devam etmedikleri gözlenmiştir. Bu duruma örnek olarak biri Çingene fiziksel özelliğine sahip olan ve bir diğeri ise bu fiziksel özellikleri taşımayan iki kardeş olan Zehra G. ve Hülya G. kardeşler şu sözlerle dışlanma sürecinden şu sözlerle bahsediyor: "Ben anca ortaokulu bitirebildim şimdi de açık öğretim lisesi okuyorum." (**Öğrenim hayatını ayrımcılık yapıldığı için mi yarıda bıraktın?**) "Yok abi babam cezaevine girince mecbur para kazanmak zorunda kaldım, ondan bıraktım. Yoksa okulda esmerlere yapılan ön yargı bana yapılmazdı. Ben Yenimahalle'den olduğumu söylemezsem onlar bilmezdi. Beni Yörük zannederlerdi. Bu yüzden okulda herhangi bir ön yargı durumu olmazdı." (**Sınıf arkadaşların senin Abdal olduğunu hiç öğrenmedi mi?**) "Sonraları

öğrendiler tabi Abdal olduğumu başlarda tereddütle yaklaşırlardı ama sonrasında pek umursamazlardı. Ben esmer olmayınca oradan yırtıyordum herhalde. Ama kardeşim esmer olduğu için Abdal, Çingen derlerdi ve onu yererlerdi. O da okula çok gitmezdi." (19, Kadın, İşçi, Ekzogamik Aile)

"Ablam gibi bende parasızlıktan, babamın cezaevinde olmasından dolayı okuyamadım. Zaten okula gitmeyi de pek sevmezdim de, çünkü okulda çok dışlandım, benimle arkadaşlık etmezlerdi, benimle konuşan olursa onunla da bağları keserlerdi, bu yüzden herkes benden uzak dururdu. Böyle bir okula sınıfa kim gider okur da ben gideceğim." (17, Kadın, İşsiz, Ekzogamik Aile)

5.1.1.4.2.Fırsat Eşitliği

Bireylerin ve/veya grupların hizmetlere ve kaynaklara ulaşmalarının ve bunlardan faydalanmalarının önünde psiko-sosyo-ekonomik engeller bulunuyor ise fırsat eşitsizliği mevcut demektir.

Fırsat eşitsizliği sebebiyle eğitim alma haklarını kullanamayan kesimlerin başında da Çingeneler gelmektedir. Çünkü Çingene bireyler hizmetlere ve kaynaklara ulaşım yolları ve kamu kurumları ile iletişime geçme süreçleri hakkında yeteri kadar bilgiye sahip değildir. Bu bilgisizlik ve tecrübesizlik hali de fırsat eşitsizliğini daha fazla arttırmaktadır.

Hacer G. kendisinin de ekonomik imkânsızlıklar sebebiyle okuyamadığını aynı durum nedeniyle de kızlarının da okula gidemediğini şu şekilde açıklıyor: *"Biz yoksulluktan bohçacılık yapacağız diye köylere dağlara gitmekten hiç okula gidemedik, o yüzden okuma yazma bile bilmem. Çocuklarımız bizim gibi cahil kalmasın. Ne olmak isterse onu olsun, yeter ki okusunlar derdik ama maddiyatsızlıktan çocuklarımızı okutamadım. Babaları cezaevine girince çalışmak zorunda kaldılar, onlar da okuyamadı."*

(Herhangi bir kurumdan yardım istediniz mi?) *"Nereden isteyeceğiz ablam? Bilmiyoruz ki çocuklarıma destek olan olsaydı da okutsaydık keşke."* (40, Kadın, Ev hanımı, Ekzogamik Aile) Ekonomik yetersizlikler ve aile bütünlüğünün bozulması ve sosyal yardımlardan faydalanma yollarının bilinmemesi gibi faktörler fırsat eşitsizliğini ortaya çıkardığı anlaşılmaktadır.

Cinsiyet farklılığından kaynaklı fırsat eşitsizliğinin de eğitim alma hakkının önündeki önemli engellerden biri olduğu görüşmecilerin şu ifadelerinden anlaşılmaktadır.

"Oğlanları kızlardan daha çok okuturlar bizde. Kız çocuklarını çok okutmayı sevmezler. O yüzden kızların okuma yazması yoktur erkeklerde ilkokul mezunudur." (52, Erkek, Boyacı, Kurgu Aile-1)

"Hiç okula gitmedim. Babam okula göndermedi, kız evlat okumaz dedi. Sonradan okuma yazma öğrendim MEB belge aldım." (25, Kadın, Oryantal, Kurgu Aile-2)

Çocuk sayısının fazlalığı ve ebeveynlerin ekonomik olarak çocuklarının ihtiyaçlarını sağlayamaması durumu da fırsat eşitsizliğinin ortaya çıkmasının bir diğer nedenidir. *"Ben ilkokul mezunuyum Allaha çok şükür ilkokulu okutmuşlar. 10 tane çocuğa da ilkokulu okutturmuş adam daha ne yapsın. 1 at arabasıyla ne kadar para kazanacaktı da 10 çocuğu okutacak adam. İlkokulu okutmayanlar bile var."* (45, İşsiz, Erkek, Kurgu Aile-3)

Araştırmaya katılan Çingene Aile Tipolojisinde belirtilen İdeal Çingene Ailesi ve Formel Sektör Çingene Ailesi dışındaki tüm ailelerin bireylerinin fırsat eşitsizliği nedeni ile eğitim hayatına ya hiç başlamadıkları veya yarıda bıraktıkları görülmüştür.

5.1.1.4.3. Sosyal Hareketlilik

Çingene mesleklerinin hiçbirisi örgün eğitim ile elde edilmemektedir. Geleneksel meslekler yaygın eğitim yoluyla genç bireylere gündelik hayat içerisinde edindirilir. Çingene kültürünün ekonomik faaliyetlerinin hiçbirisinin eğitim ile elde edilmemesi ve dışlanma sürecinin tetiklediği öğrenilmiş çaresizlik hali bireyde eğitim ile sosyal hareketliliğin ortaya çıkacağı inancını yok etmektedir.

Sosyal hareketliliğin eğitim ile elde edilebileceği inancı Formel Sektör Çingene Ailesi ve İdeal Çingene ailesi özelliği gösteren aileler dışında hiçbir ailede mevcut değildir. Bu ailelerin bu inanca sahip olmasının nedeni ise ailelerinden ve/veya akrabalarından daha önce bunu başaramış bireylerin bulunmasıdır. Her ne kadar araştırma sırasında görüşülen tüm bireyler yakından ve uzaktan birbirlerine akraba olmuş olsalar da hepsinde bu inanç bulunmamaktadır. Çünkü birden çok dezavantajın etkisinde bulunan Çingene bireyler içinde bulundukları durumdan kurtulmalarının mümkün olmadığı fikrine sahip oldukları görüşmecilerin şu ifadelerinden anlaşılmaktadır.

"Ortaokul mezunuyum başarılı bir öğrenciydim ama babam cezaevine girince okuyamadım daha fazla ama şimdi açıktan lise okuyorum. Hedefim lise diplomasını alıp üniversiteye gitmek. Önce iki yıllık başarırsam sonra dört yıla geçmek. Ama biliyorum ki yapamayacağım. Başarsam bile ailemin soyadı nedeniyle kimse iş vermeyecektir bana.
 "(19, Kadın, İşçi, Ekzogamik Aile)

"Ortaokul terkim. Yoklukta insanın hiçbir hedefi olmuyor öyle olunca da insan okumak istemiyor. Okumak istemedim çünkü okuyup meslek sahibi olmak için diğerlerinin sahip olduğu şeylere sahip olmamın imkânı yok." (27, Erkek, İşsiz, Kurgu Aile-2)

"Dedem ebem hiç okumamış annem babam da ilkokul mezunu bizden okuyup da bir şey olan yok ki biz niye okuyacağız dedik okulu bıraktık." (18, Erkek, İşsiz, Kurgu Aile-3)

5.1.1.5. Çalışma Hayatı

5.1.1.5.1. Çalışma Serüveni

Bireyin kültürlenme sürecinde okul yaşamından sonraki diğer önemli bir süreçte iş hayatıdır. Çalışma faaliyeti sırasında birey kendi kültürü dışındaki başka bireylerle iletişimde bulunarak sahip olduğu kültürel değerleri geliştirir ve değiştirir. Bu değişim ve gelişimin meydana gelmesiyle beraber bireyden toplumsal değer ve normlara uygun davranışlar sergilemesi beklenir. Bir başka ifade ile çalışma hayatının açık fonksiyonu maddi kazanç sağlamak olduğu gibi örtülü fonksiyonu da bireyi yeniden sosyalleştirmektir.

Çalışma hayatı bireyin objektif ve subjektif etkenlerle yaptığı iş kolu tercihi ile başlamaktadır. Objektif faktörler bireyin aldığı eğitim, mesleki deneyim, toplumun beklentisi gibi faktörleri içerirken subjektif faktörler ise bireyin geleceğe dair beklentisi, zevk alanı, yaptığı işten mutluluk duyması gibi psiko-sosyal durumların etkisi ile oluşmaktadır. Kültürün etki alanında bulunan bu objektif ve subjektif faktörler, bireyin çalışmaya başlama yaşı, meslek seçimi, mesleğe uyum sağlaması gibi değişkenlere de etki etmektedir.

Ekzogamik Çingene Ailesi özellikler gösteren G. ailesinin fertlerinin tamamının çocuk yaşta para kazanmaya başladıklarını aile fertlerinin şu ifadelerinden anlıyoruz: *"Çocukken 10-12 yaşlarında bizde toprak olmayınca da bağlara giderdik, tarlaya giderdik, ırgatlık yapardık. Sonra sepetçilik yapmaya başladık. Daha sonraları da babam mal alır, (boncuk, tülbent vs.) bize verir biz de satardık köylerde. Yani bohçacılık yapardık. Evlendikten sonra ara sıra tarlaya gidiyordum, belimden rahatsızlanınca ona da*

gidemiyorum artık." (Geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?) "Eşim cezaevinde olduğu için kızımın biri çalışıyor o şekilde geçiniyoruz" (40, Kadın, Ev hanımı, Ekzogamik Aile)

(Evin geçimini sağlama sorumluluğu sana verildi?) "İlk 13 yaşında tarlaya annemle birlikte gittim. Kuzenlerimin hepsi gittiği için özendim. Babam hapse girince bir yıl tarlada çalışmak zorunda kaldım. 15 yaşında ayakçı olarak tekstile girdim. 17 yaşında bisküvi fabrikasına girdim. Sonra sigortacılar gelince çıkmak zorunda kaldım. Şimdi de başka bisküvi fabrikasında günde 8 saat çalışıyorum." (Bisküvi Fabrikaları sizin mahallede oturanları işe alıyorlar mı?) "Abi genelde almazlar ama ben esmer olmadığım için sorun yaşamadım. Kaldı ki bizimkileri işe alsalar bile bizimkiler iki gün çalışır üçüncü gün kaçar." (Çalışma hayatından memnun musun?) "Sayılır ama babam cezaevinden çıkasıya kadar mecbur çalışacağım sonrası Allah Kerim." (19, Kadın, Fabrika işçisi, Zehra)

Zehra G.'nin kardeşi olan Hülya G.'de "12 yaşında okullar tatil olunca tarlaya gidip çalışıyordum, ortaokuldan sonra daha çok tarlaya işe gitmeye başladım. Daha sonra ablamın aracılığıyla fabrikaya girdim çalışmamı beğendikleri için çıkarmadılar. 3 yıl fabrikada çalıştım." (Ablan aracılık etmeseydi fabrikaya işe girebilir miydin?) "Ben ablam gibi beyaz tenli değilim. Adam beni görünce bu Abdal diyor hemen işe almıyor. Ama ablamı kardeşim diye kefil olduktan sonra da ancak bir deneyelim diye alıyorlar adam bakıyor iyi çalışıyorsan işe öyle alıyor." (17, Kadın, İşsiz, Ekzogamik Aile) Çocuk yaşta düzensiz informel işlerde çalışmak zorunda kaldığını esmer görünümlü olduğu içinde formel sektörde ancak bir tanıdığın kefil olması ile iş bulabildiğini belirtmektedir. Bu ifadelerden Çingene bireylerin işe girme sürecinde de fiziki görünüşlerinden ve onlara karşı sahip olunan ön yargılardan dolayı dezavantajlı durumda oldukları anlaşılmaktadır.

Araştırma sırasında görüşülen Çingene kültüründe sosyalleşen bireylerin çalışmaya karşı mesafeli durdukları erkeklerin hiçbir iş yapmadığı kadınların ise bohçacılık yaparak evlerini geçindirdikleri görülmüştür.

Deniz N. *“Bizde kadınlar daha çok çalışır, onlar da bohçacılık filan yapar. Annemde çocukluğundan beri bohçacılık yapıyor. Babam hiçbir iş yapmaz. Benim de mesleğim yok. Sağda solda bir iki indir bindir işi gelirse yaparız onun dışında hiç çalışmadım. Kardeşlerim de çalışmıyor sokakta gezerler boş boş.”* (18, Erkek, İşsiz, Kurgu Aile-3) sözleriyle ailesindeki bireylerin çalışmaya dair olan tutumlarını açıklamaktadır.

Sedat B.’nin çalışma yaşamına Geleneksel Çingene Mesleği ile başladığını ve sonrasında ise çalışma yaşamından çekildiğini şu sözlerinden anlamaktayız. *“Abi 13-14 Niğde’de Mersin’de filan kafelerde müzik yapıyorduk abimle filan. Sonra gazinolarda çalışmaya başladık müzisyen olarak. Ama şimdi 2-3 senedir pek çalışmıyorum. Annem temizliğe gidiyor, babam da ara sıra ayakkabı boyacılığı yapıyor. Geçinip gidiyoruz.”* (19, Erkek, İşsiz, Kurgu Aile-1)

Kurgu Çingene Ailelerin ifadelerinden de anlaşıldığı gibi erkeklerin çalışmadığı kadınların ise temizlik, bohçacılık vb. işlerden kazandıkları ile geçindikleri belirtilmiştir. Görüşülen ailelerdeki çalışma hayatında olup da çalışmayan erkek bireylerin suç işlemek suretiyle kazanç sağladıklarını her ne kadar onlar belirtmese de bu durum resmi kayıtlar tarafından bilinmektedir.

Diğer bir Kurgu Çingene ailesi özelliklerine sahip olan marjinal işlerde çalışmak zorunda olduğunu bu durumu da ailesinin ekonomik nedenlerle kabullendiğini ifade ediyor. *“Önceleri çalışmazdım. İmam nikâhlı eşimden ayrılınca 15-16 yaşında dansözlüğe başladım. Okumadığım için başka bir iş de yapamıyorum. Esmeriz diye işe de almıyorlar.*

Mecbur dansöz olduk." (Ailen bu duruma nasıl tepki verdi?) "Oryantelliğe ilk başladığımda da aileme ben bakıyordum, hiç bırak bu işi demediler daha iyi para geliyor dediler. Parayı nerden kazandığın çok önemli değil. Ahlaksız işler yapınca insan ister istemez ailesinden dışlanıyor ama para önemli olduğu için herkes sesini kesiyor" (25, Kadın, Oryantal, Kurgu Aile-2)

Diğer bir görüşmeci Sezgin T. çalışma yaşamına marjinal sektörle başladığını daha sonrasında Türklerin yanında işe girdiğini bu şekilde de Çingene kültürünün etkisinden kurtulduğunu belirtmiştir *"Çalışma hayatına 14 yaşında başladım ilk olarak ayakkabı boyacılığı yaptım daha sonra otogarda otobüs temizlemeye başladım bu vesile ile de artık toplum içine karışmaya başladım yani ben bu mahalleden koptum." (Mahalleden ayrılmayı mı istiyordunuz?) "Bu mahallede oturanların yani akrabalarımın yaptığı işler bana uygun değildi. İçki, esrar işleri hiç bana uygun değildir. Ben de o yüzden hep buradan çıkmanın hesabını yapıyordum her fırsatta. Otogarda çalışmaya başladıktan sonra şoförler beni tanıdı ve sevdi." (Türkler diğer Çingenelere güvenmezken size niye güvenip sevdiler?) "Birinde Adana'dan Konya'ya sefer yapıyorduk adamın biri cüzdanı düşürmüştü ben de bulup otobüs şoförüne vermiştim, ondan sonra başka birinin altın yüzüğünü bulup şoföre verdim bu şekilde benim dürüstlüğüme gördüler ve beni daha çok sevdiler, sahiplendiler." (Peki, şimdi ne iş yapıyorsunuz?) "Bizimkilerin yapmadığı işi yani fabrikada işçilik yapıyorum. "(50, Erkek, İşçi, İdeal Aile)*

Geleneksel Çingene Mesleklerini modern ekonomiye adapte edebilmiş ender Çingene bireylerden olan Şahin K. *"Biz eskiden köylere gider cıncık boncuk satardık sonra esnaflığa başladık." (Esnaflık yapmak için sermayeyi nasıl buldunuz?) "Babam Almanya'ya gitmişti oradan getirdiği parayla esnaflığa başladık. Yoksa nereden başlayacağız, bizlerde para ne gezer? Biz de bu sayede esnaflık yapıyoruz tüm*

kardeşlerimle. O yüzden mahalledeki insanlar gibi değildir biz." (Bu mahalledeki insanlardan farkınız nedir?) "Biz çalışırız, hiç durmayız. Gündüz pazarcılık, gece düğün işleri. Tüm aile arı gibi çalışır. Bizim Abdallar gibi hiç boş vaktimiz yoktur. Çocuklarımızı da okutmak için her şeyi yaparız ama bizim Abdallar okutmaz. Mesela bizden avukat olan, polis olan, asker olan filan var biz her türlü farklıyız yani" (45, Erkek, Esnaf, Formel Sektör Aile)

5.1.1.5.2.İşsizlik

Araştırmaya katılan bireyler iş bulamadıkları için çalışamadıklarını iş bulabilseler bu şekilde bir yaşamlarının olmayacağını belirtmişlerdir.

Karaman, çok sayıda bisküvi fabrikası bulunması nedeniyle il dışında işçilerin göçü alan bir kenttir. Çevre il ve ilçelerden bile çalışmak için günlük gelip gidenler olduğu gibi ülkenin diğer illerinden bile işçi transferi yapan bir il olduğu halde Çingene bireylerin işsiz olduklarını söylemeleri dikkat çekicidir.

Bu durumun nedeni Çingene kültürünü dair sahip olunan ön yargılar arasında en genel geçer olanlarından birisi olan “düzenli işi sevmezler, hayatta çalışmazlar” düşüncesidir. Yapılan görüşmeler esnasında da bu ön yargının pek de yanlış olmadığı görüşmecilerin ifadelerinden ve çalışmaya karşı takındıkları tutumdan anlaşılmaktadır.

Fabrikadan emekli Pınar T. kendisi de Roman olmasına rağmen fabrikada iş bulup çalışıp emekli olduğunu belirtmiştir. Diğerleri fabrikaya girip çalışamazken kendisinin nasıl fabrikaya girdiği sorulduğunda “Ben Almanya’da büyüdüm, benim biraz görgüm farklı ondan diğerleri gibi fazla önyargıyla karşılaşmıyorum” Diğerlerinin durumu sorulduğunda “Bizimkiler evde geliri olmayanlar çocuklarını çalıştırır. Kendileri ön

yargıdan dolayı işe giremiyorlar çünkü. Çocuklar da doğru düzgün iş bulamazlarsa pis işlerden para kazanırlar.” (45, Kadın, Emekli, İdeal Aile) cevabını veriyor.

Çingene kültürüne mensup çocuklarında neden iş bulamadıklarını Sedat B. “*Abi motosiklet tamircisi olmak istiyordum. (Neden?) “Çünkü o işlerde yeteneğim olduğunu düşünüyorum, evdeki kötü motosikleti kendim söker takardım. “(Peki! Neden olmadın?) “Tamircinin yanında çalışmadım hiç çünkü elimden tutan olmadı, çırak olarak bile kimse almıyor bizi. Herkes Roman/Abdal kötü bunlar diye uzak duruyor bizden.” (Neden?) “Şimdi mesela sen hırsızlık yapma senin çevrendekiler hırsızlık yapsın senin de hırsızlık yaptığını kabul ederler. Aslında bizle oturup konuşsalar bizi tanıyacak bize güvenecekler.”* (19, Erkek, İşsiz, Kurgu Aile-1) sözleriyle ifade ediyor.

Esnaflık yaparak geçimlerini Formel Sektör Çingene Ailesi özelliklerine sahip Gülay K. Çingenelerin neden esnaflık yapamadıklarını şu cümlelerle açıklamaktadır. “*Bizimkiler geçimlerini bohçacılık, hurdacılık, sepetçilik yaparak sağlarlar. Bohçacılık artık yok, kayboldu. Abdallar ticaretle ilgilenemiyorlar paraları yok. Ancak köklerinden para kalanlar ticarethane açtılar.*” (46, Kadın, Ev hanımı, Formel Sektör Aile) Gülay K.’nın açıklamalarından Çingene bireylerin esnaflık yapmak için gerekli sermayeye sahip olamadıkları için esnaflıkla da geçimlerini sağlayamadıkları ve işsiz kaldıkları anlaşılmaktadır.

Çingene kültürünün karakteristik özellikleri nedeniyle de çalışmak istemediklerini; “*Türkler Abdalları yerdikleri için iş de vermiyorlar. İş verseler bile bizimkiler çalışmaz ki zaten. Bizim Abdallar günü kazanıp günü yerler anlayacağın. Adamların işi gücü olmayınca bir de aile düzenleri olmadığı için el hainliği yaparlar. Bizim ailede ise el*

hainliğı yoktur.” (16, Kadın, Öğrenci, Formel Sektör Aile) Nuran K.’nın bu cümleleri açıklamaktadır.

Sezgin T.’de Nuran K. gibi Çingene bireylerin işe girmiş olsalar bile karakterleri gereği fazla çalışmadıklarını belirtmiştir. *“Ben fabrikada çalışıyorum yıllardır patronlar beni çok sever, ben de birçok insanı bisküvi fabrikasında işe soktum ama işin sıkılığından durmuyorlar, birkaç gün çalışıp kaçıyorlar, adamlar boş gezmeye alışmışlar bir kere.”* (50, Erkek, İşçi, İdeal Aile)

5.1.1.5.3.Elde Edilen Gelir

Yapılan araştırmalar gelir durumu ile suç arasında ters orantının olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Gelir durumunun artması bireyi içinde yaşadığı toplumla olan bağına daha fazla güçlendirdiği bilinmektedir.

Ayrıca Kurgu Çingene Ailesi özelliği gösteren ailelerin hane gelirlerinin diğer ailelere göre daha düşük olduğu gözlenmiştir. Görüşülen Çingene ailelerinde gelir durumlarının artmasıyla beraber toplumsal normlara muhalefet etme davranışından uzak durdukları yapılan görüşmeler sırasında belirtilmiştir.

Boyacılık yaparak geçimini sağlayan Selim B. günde 10-15 lira kazandığını eşinin de merdiven temizliğinden ayda 200 tl kazandığını belirtmiştir. Eşi ile kendisi dışında eve gelir getiren birisinin olup olmadığı sorulduğunda *“Yiyen çok ama getiren yok”* şeklinde cevap vermiştir. Söylemini biraz daha açması istendiğinde *“19 yaşında bir oğlan var ne halt yediği belirsiz ne para kazanır ne bir iş yapar. Bir de 15 yaşında bir kız takmış yanına akşama kadar sokakta sürtüyorlar. Bir de bunun abisinin çocuğu benim torun var anne babasında kalmaz bebeklikten beri ben bakarım. Şimdi anladın mı ne kadar yiyicinin olduğunu?”* (52, Erkek, Boyacı, Kurgu Aile-1) demektedir.

Asım N.'de karısının bohçacılık yaptığını ailede onun dışında başka çalışanın olmadığını ve eşinin de ayda anca 300-500 lira kazandığını belirtmektedir. (45, İşsiz, Erkek, Kurgu Aile-3)

"Ben dansözlük yapıyorum sahneye çıktığım gün 200 lira alıyorum iş hep düzenli olmayınca ayda anca 1000-1500 lira kazanıyorum." (25, Kadın, Oryantal, Kurgu Aile-2)

Toplumsal uyum konusunda başarısız oldukları gözlenen Çingene ailelerin marjinal sektörlerde düşük kazançlı işlerde çalıştıkları görülmektedir. Daha başarılı toplumsal uyum gösterdikleri bilinen diğer üç ailenin uğraştıkları meslekler ve hane gelirleri ise;

Babası cezaevinde bulunan Zehra G.'de bisküvi fabrikasında çalışarak kazandığı 1000 TL. ile ailesine bakmaya çalıştığını ifade etmiştir. (40, Kadın, Ev hanımı, Ekzogamik Aile)

Bisküvi fabrikasından emekli olan Sezgin T.'de *"Emekli maaşı 1000 lira alıyorum. Ama ustabaşı olduğum için patronlar tekrar işe çağırdı 1200 lira da öyle alıyorum. Eşim de fabrikadan emekli o da 1000 lira alıyor, toplam 3200 lira eve para giriyor."* (50, Erkek, İşçi, İdeal Aile)

Esnaflık yapan Formel Sektör Çingene Ailesi özelliği gösteren Mustafa K.'de "Biz ailecek çalışıyoruz hem işletmecilik yapıyoruz hem de pazarcılık. Bu işlerden de aşağı yukarı 4-5 lira kazanıyoruz işte." (48, Erkek, Esnaf, Formel Sektör Aile) şeklindeki açıklamaları bu ailelerin diğer ailelere göre daha nitelikli işlerle ilgilendikleri ve bu durumun sonucu olarak da daha fazla gelir elde ettikleri düşüncesini desteklemektedir.

5.1.1.6.Din

5.1.1.6.1. Din Eğitimi

Dinde kültür gibi bireyi sosyalleştirme sürecinden geçirerek ilişkilerini ve hareketlerini dini kaidelere göre organize etmesini ister. Din kendi mensuplarına doğru ve yanlış öğreterek sosyo-kültürel olarak bütünleşmeyi sağlamaktadır.

Çünkü din olgusu ırklar ve kültürler üstü bir yapıya sahip olduğu için etnik yapıları ve farklı kültürleri birleştirilmesinde etkili olmaktadır. Fakat dini eğitim almamış/alamamış bireyler ile aldıkları dini eğitimleri pratiğe dönüştürememiş bireylerin toplumsal bütünleşmeleri eksik ve sorunlu olmaktadır.

Görüşmeye katılan Çingene bireylerin dini eğitim almadıkları veya çok temel dini bilgileri öğrendikleri görüşmecilerin açıklamalarından görülmüştür. Çok az Çingene bireyin dini eğitim alma fırsatı yakaladığı ya da dini eğitim kurumlarına uyum sağlayabildikleri anlaşılmaktadır.

Sevgi B.'ye dini eğitim alıp almadığı sorulduğunda *"İşte okulda din dersinde ne gördüysek onu biliyoruz. Allah'ı biliyoruz, şahadet söylemeyi biliyoruz, Elham okumayı biliyoruz tamam işte bizim de Allah'ımız var başka da bir şey bilmiyoruz."* (**Anne babanız size dini eğitim vermedi mi?**) *"Anamız babamız bize dini öğretmedi ki kendileri bile bilmiyordu zaten."* (52, Erkek, Boyacı, Kurgu Aile-1) şeklinde vermiş olduğu cevaplardan Sevgi B.'nin okul hayatında çok az denilebilecek bir dini eğitim aldığı ve üzerinden geçen zaman nedeniyle de bildiklerini unuttukları anlaşılmaktadır. Çingene bireylerin dini eğitim alamamalarının bir nedeni de anne babanın dini konularda bilgisiz ve isteksiz olmasıdır.

Diğer bir görüşmeci Gülay M.'de *"Okula göndermediler ki camiye göndersinler. Allah desin yeter dediler."* (25, Kadın, Oryantal, Kurgu Aile-2) şeklindeki söylemi ile okul ve dini eğitim arasındaki ilişkiyi özetlemektedir.

Alevi olduklarını belirten fakat konuşma sırasında Alevilik ile ilgili sorulara cevap vermekte zorlanan Deniz N.'de *"Camiye kuran kursuna bir iki günün dışında gitmedik bize göre değil." (Niye size göre değil?) "Cami hocası öyle yapmayın, böyle oturmayın, orayı karıştırmayın diye devamlı karışıyordu sokakta takılmak daha güzel geliyordu biz de gitmiyorduk. Zaten bizden giden çok az kimse vardı camiye."* (18, Erkek, İşsiz, Kurgu Aile-3) caminin adabına ve kurallarına ayak uydurmakta zorluk çektiği için dini eğitim almadıklarını belirtmiştir.

Alevi olduğunu belirten ve Deniz N. gibi Alevilik hakkında kulaktan dolma bilgilere sahip olduğu anlaşılan Hacer G. de dini eğitim almaları için ibadethanenin ve dini rehberin yokluğu nedeniyle dini eğitim alamadıklarını ifade etmiştir. *"Ben Alevi dedesi torunuyum. Ama hiç dini eğitim almadım. Çünkü burada cem evi yok, bundan dolayı Aleviliği öğrenemiyoruz. Cem evi olsaydı dini eğitim alırdık. Başımızda dede olmayınca da bizleri bir araya toplayamıyorlar. Abdalları bir arada toplayan dededir. Bizim başımızda dede, cem evi olmadığı için çocuklarımızda Aleviliği bilmiyorlar."* (40, Kadın, Ev hanımı, Ekzogamik Aile)

Deniz D. gibi caminin kurallarına ayak uyduramadıkları ve dışlandıkları nedeni ile dini eğitim alamadıklarını Sedat B. şu cümlelerle açıklıyor. *"Kuran kursuna gidiyordum orada da bizi tutmadılar." (Nasıl sizi tutmadılar?) "Hep yapma etme rahat dur filan derdi hoca bizi de istemezdi. Bir de benim yanımdaki arkadaşın biri cami hocasını bıçakladı ondan." (Sebebi ne idi?) "Hoca camideki bazı çocuklara onlar Abdal onlarla konuşmayın*

sizi de bozarlar filan demiş ondan." (O dönemde hiç dua filan öğrenmiş miydin?) "3-5 tane öğrenmiştim uyuşturucuya düşünce onları da unuttuk. (19, Erkek, İşsiz, Kurgu Aile-1)

Dini eğitim almadıklarını belirten Çingene bireyler olduğu gibi çeşitli sebeplerin etkisi ile dini eğitim alma fırsatı yakalamış ve bu eğitimleri gündelik hayatta da uygulamaya geçirmiş bireylerin olduğu da görülmüştür.

Ekzogamik Çingene Ailesinin bir ferdi olan ve esmer olmayan ten rengi nedeniyle diğer Çingenelere göre daha az önyargıya maruz kalan Zehra G. Çingene bireylerin dini eğitim kurumlarına neden uyum sağlayamadıklarını kendi ifadeleri ile şu şekilde açıklamaktadır. *"13-14 yaşlarından beri camiye gidiyordum bu şekilde biraz dinimizi öğrendim. 3 yaz tatili boyunca gittim. Namaz dualarının filan hepsini öğretiler bana." (Senin dışında akrabalar filan var mıydı camiye gelen?) "Akrabalarımızdan kimse yoktu camide. Çocuklar gitmezdi zaten, aileleri gönderirdi onlar kaçırdı aileleri de pek umursamazdı. Küçük kardeşimde onlar gibi kaçırdı camiden. Okula da camiye de uyum sağlayamadı hiç. O Abdalların içinde büyüyünce biraz daha rahat, özgür." (Peki! Sen neden onlar gibi kaçmazdın camiden?) "Abi ben bunlar gibi yetişmedim. Babaannem Türk ben onun yanında yetiştim biraz ondan bir de bizim caminin hocası benle çok ilgilenirdi şekerle filan tutardı bizi camide öbürleri şeker alırdı kaçırdı ben ne bileyim sevdiğimden kalırdım camide." (19, Kadın, İşçi, Ekzogamik Aile)*

Zehra G. ile aynı camide dini öğrendiğini belirten Hüseyin T. 'de dini öğrenmesinde cami hocasının etkili olduğunu defalarca belirtmiştir. *"Mahalle camisinde dini öğrendim. Cami hocasının katkısıyla dini tanıdım ve sevdim. Caminin hocası Kerim Hoca bizi mahallede oynarken gördüğünde bize şeker, para filan verirdi, hadi camiye gidiyoruz derdi, yanında götürürdü bizi bu şekilde bizde böyle gide gele alıştık camiye."*

(Bir tek sana mı böyle davranıyordu cami hocası?) "Yok ışık gördüğü her çocuğa yapıyordu ama millet gene de gitmezdi camiye benim gibi birkaç kişi alıştı camiye." (Camiye ne zamana kadar gittin?) "niversiteye gidesiye kadar her yaz camide Kuran kursuna gittim." (Peki dini vecibelerini yerine getiriyor musun?) "Tam manasıyla yerine getirdiğimi düşünüyorum. 4-5 senedir 5 vakit namaz kılıyorum, önceleri de 3-4 vakit kılıyordum. Orucumu tutuyorum kuranımı okuyorum."

Hüseyin T.'nin annesi olan Pınar T.'de "Emekli olasıya kadar pek dini bilgim yoktu çünkü hiç cami kuran kursu bilmezdik." **(Dini eğitim almaya nasıl karar verdiniz ve nerede aldınız?)** "Aslında oğlum çok etkili oldu. Cami hocasının katkısıyla namaza filan başladı onu öyle gördükçe ben de heveslendim. Sonra emekli olduktan sonra Kuran kursuna gittim. Kuran okumayı, namaz kılmayı filan öğrendim. şimdi 5 vakit namazımı kılıyorum, hatime gidiyorum kuran okuyorum." (45, Kadın, Emekli, İdeal Aile) İdeal ingene Ailesi biçimsel özelliklerine sahip olan T. ailesinin yesi olan Pınar T.'nin bu ifadelerinden emeklilik yaşına kadar hiç dini eğitim almadığı ve dini vecibelerini yerine getirmediği ama daha sonrasında çocuğundan etkilenerek dine karşı olan tutumunun değiştiği görülmektedir.

Pınar T.'nin bu açıklamaları ingene kültüründe ender rastlanabilecek bir durum olan çocuğun aileyi sosyalleştirme etkisinden yani yeniden sosyalleştirme sürecine dair az rastlana bilinecek bir örnektir.

5.1.1.7.Kitle Haberleşme

Araştırma sırasında görüşülen ingene bireylerin eğitim seviyeleri ve maddi kazançları ile ilişkili olarak kitle iletişim araçlarının çeşitlendiği ve bu araçlarla olan ilişkilerinin de arttığı ve görülmüştür.

Çingene kültürünün unsurlarından olan göçebe ve yarı göçebe yaşam biçimi Çingene bireylerin kitle iletişim araçlarıyla olan ilişkilerinde de belirleyici rol oynadığına birçok görüşmecinin açıklamalarında rastlanmaktadır. *“Evimizde ne tv ne radyo vardı oturacak yerimiz yoktu ki onlar olsun. **Eviniz de tv olsa izler miydiniz?** Nerde ablam biz dağda bayırda bohçacılık yapardık köy köy gezerdik ev görmezdik ki hiç oturup tv izleyelim.”* (46, Kadın, Evhanımı, Formel Sektör Aile)

Eğitim seviyesi düşük olan bireylerin daha çok arabesk kültürün ürünleri ile vakit geçirdikleri eğitim seviyesi ortaokul terk olan Deniz N.’nin açıklamalarından anlaşılmaktadır. *“Tv izlemeyiz müzik çok dinleriz. Damar dinleriz. İnternet filan nedir bilmeyiz.”* (18, Erkek, İşsiz, Kurgu Aile-3) Deniz N. gibi eğitim seviyesi ortaokul mezunu ve aşağısı olan erkek görüşmecilerin arkadaş ortamlarında alkol ve uyuşturucuyla birlikte arabesk kültürün ürünlerini de şarkılar dinlediklerine dair açıklamalara rastlanmıştır.

Çingene bireylerin dışı kapalı kültürel yapısının muhafaza edilmesinde ki en önemli yöntem kendilerinden aşağı yaşamların haricindeki yaşamlar ve kültürlerle iletişim kurmamaktır. Bu sebeple Çingene yetişkinler çocuklarını diğer kültürlerin etki alanından uzak tutmak ve kültürün devamlılığını sağlamak için *“Televizyonumuz vardı ama babamız açmazdı televizyonu. Gözleriniz mi açılacak derdi.”*(50, Kadın, Temizlikçi, Kurgu Aile-1) kendilerince koruma yöntemleri geliştirdikleri görülmektedir. Bu koruma yöntemine dair bir yaşam deneyimini de *“Abilerim aküyle at arabasının üstünde tv izlerlerdi bizde bohçacılık yapardık. **Boş zamanlarınızda siz de izlemez miydiniz?** “Abilerimle babam bize hayatta izletmezdi. Ama bazen onlar mal almaya filan gidince gizliden izlerdik.”* (40, Kadın, Evhanımı, Ekzogamik Aile)

Eğitim seviyesi yükseldikçe kullanılan kitle iletişim araçlarının ve teknoloji ürünleri daha fazla çeşitlendiği Hüseyin T.'nin şu ifadelerinden anlaşılmaktadır. *“Ben üniversite okuyorum bu yüzden bilgisayar, internet, akıllı telefon, tv yani hemen hemen bütün iletişim aletlerini fazlasıyla kullanıyorum.”* (21, Erkek, Öğrenci, İdeal Aile) Ayrıca belirtmelidir ki Hüseyin T.'nin ifadelerine benzer ifadelere lise eğitimi gören veya lise mezunu olan tüm Çingene bireylerde de rastlanmaktadır.

Maddi geliri düşük olan ve informel sektörlerde çalışan bireylerin aksine maddi durumu iyi olan ve formel işkollarında çalışan Çingene bireylerin kitle iletişim araçlarıyla çok daha yoğun şekilde ilişkili oldukları şu açıklamalardan anlaşılmaktadır. *“Ben yıllardır fabrikada çalışırım o zamanlar pek izlemezdim tv filan ama şimdi emekli oldum param var kafam rahat vaktimde çok oturup dizi, haber filan izliyorum.”* (45, Kadın, Emekli, İdeal Aile) *Benim eşim çalışıyor kazancıda iyi bende devamlı evdeyim yapacak bir işim olmadığında açar tv izlerim ya da radyo dinlerim.* (46, Kadın, Evhanımı, Formel Sektör Aile)

5.2. Sosyalleşme ve Suç İlişkisi

Gerçekleştirilen saha araştırmasında Çingene kültüründe var olan sosyalleşme süreci ile suç olgusu arasında nasıl bir ilişkinin olduğunu tespit etmek amacıyla ilk etapta sosyalleşme süreci yalın olarak ele alınmıştır. Daha sonrasında ise sosyalleşme sürecinin suç olgusu ile ilişkisi üzerine sorular sorularak bilgi elde edilmeye çalışılmıştır.

Sosyalleşme ile ilgili sorulan sorulara görüşmecilerin birçoğunun sağlıklı cevap vermiş olmasına rağmen suç ile ilgili sorulan sorulara görüşmecilerin cevap vermek istemediği ve bazılarının da gerçek cevapları vermedikleri tespit edilmiştir.

Görüşmecilerden sağlıklı cevap almakta zorlanıldığı için belli başlı kişilerin görüşmeleri deşifre edilerek araştırmada veri olarak kullanılmıştır.

Saha araştırmasına katılan Çingene bireylerin, ailede gerçekleşen sosyalleşme aşamasının suç olgusunun ortaya çıkmasında nasıl bir etkisinin olduğuna dair söylemleri şu şekildedir:

Çingene ailelerin doğrudan ve dolaylı olarak suç olgusu ile çok sıkı bir ilişki içerisinde olduklarını Hacer G.'nin ifadelerinden anlamaktayız. *"Eşim bizim aileye girdikten sonra suç işler oldu. Eşimin daha öncesinde sabıkası bile yoktu."* (**Eşiniz neden cezaevine girdi?**) *"Karşılıklı çatışmada eşim akrabamı, akrabamızda benim erkek kardeşimi vurdu. Şu an ikisi de içerideler. Hem de aynı cezaevinde yatıyorlar ve barıştılar. Ama cezaevindeler."* (**Ailenizden başka cezaevine giren var mı?**) *"Bizim ailede dışarıda olan yoktur ki ablam. Şimdi de kadınlar cezaevine düşmeye başladılar."* (**Hangi suçlardan cezaevine girdiler?**) *"Hırsızlık, yaralama, esrar, haptan filan..."* (**Peki cezaevine giren akrabalarınız pişmanlık duyuyor mu? Çevresi nasıl tepki veriyor?**) *"Eskiden utanılırdı cezaevine girmekten şimdi hiç utanmıyorlar. Çevreninde umurunda bile olmuyor. Uyuşturucu satan kadın altı çocuğuna kocasına baktı diye övüyorlar."* (40, Kadın, Ev hanımı, Ekzogamik Aile)

Çingene ailelerin birçoğunda ebeveynler başta olmak üzere sabıkalı bireylerin bulunduğu ve bu sebeple de suç olgusu ile ilk tanışmanın çocuk yaşlarda gerçekleştiğine örnek olarak Deniz D.'nin şu açıklamaları gösterilebilir. *"Babamın bir sürü sabıkası var. Annemin de kadınlarla kavga ettiğinden, uyuşturucudan filan polisle çok işi olmuştur. Benim de sabıkam var."* (**İlk suçunu kaç yaşında işledin? Suçun neydi?**) *"9 yaşındaydım. İlk hırsızlığa bisiklet çalarak başladım."* (**Neden bisiklet çaldın?**) *"Babamdan istedim,*

babam da bisiklet almadı, paramız mı var? dedi. Çarşıda durup duran bisikleti alıp bindim ben de biraz sonra da sattım." (Parasıyla ne yaptın?) "Sigara aldım içtim." (Çocukken hep bisiklet mi çaldın?) "Çocukken bisikletle bakırla filan başlıyorsun. Sigara, bira alacağım diye ama genç olunca hevesler değişiyor. Anadan babadan bir şey istiyorsun motosiklet filan ama adamlar para yok diye almıyor sonra da sen de o istediklerini almak için gidiyorsun çalışyorsun." (18, Erkek, İşsiz, Kurgu Aile-3)

Deniz N.'nin babası olan Asım N.'ye aile büyüklerinden sabıkası olan bireylerin olup olmadığı sorulduğunda; *"Babamın bir iki kavga mevzusu olmuştur ama büyük meseleleri yoktur. Küçük erkek kardeşlerim kavga, silah meselelerinden sabıkaları var. Abimin de gençlik döneminden alkolün de etkisiyle bir iki olayı var." (45, İşsiz, Erkek, Kurgu Aile-3)* şeklinde cevap veriyor. Asım N.'nin vermiş olduğu cevaptan kurgu Çingene ailelerin aile büyüklerinin birçoğunun suç ile ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

Deniz N. ile aynı yaşlarda olan Sedat B.'de ilk suçunu ailesinin ekonomik yetersizliği nedeni ile işlediğini şu cümlelerle açıklamaktadır. *"12-13 yaşlarındayken arkadaşımızın birine ölmüş babasından motosiklet kalmıştı biz de o motosikletle geziyorduk devamlı ama benzin alacak paramız hiç olmuyordu, sağdan soldan bir şeyler bulup hurdacıya satıp benzin alıyorduk. Gene bir keresinde de motora binip gezecektik, benzin alacak paramızda yoktu. Arkadaşlar da dedi ki bizim bildiğimiz boş bir ev var evin içinde bakır var demir var dediler. Gidelim demirleri bakırları alalım, satalım, parasıyla da benzin alalım dediler. Sonra arkadaşın biri evin avlusuna girdi. Evde adamlar varmış, adamlar gördü, onu yakaladı. Sonra da bizi yakaladı. Polis geldi, aldı, götürdü bizi, işlem yaptı, bizde böylece mimmendik hırsız diye." (19, Erkek, İşsiz, Kurgu Aile-1)*

Sedat B.'nin annesi Sevgi B.'ye diğer çocuklarının sabıkası olup olmadığı sorulduğunda Sedat dışında diğer çocuklarının suç ile işinin pek olmadığını belirtmiştir. Fakat mahalle sakinlerine Sedat B.'nin kardeşlerinin ne iş yaptığı sorulduğunda “*Abi bunun abisi torba tutar.*” (***Bu tabiri biraz açar mısın?***) “*Abi yani hap, esrar filan satıyor ne bulursa satar.*” (***Peki, ablası?***) “*O da kendini pazarlar*” şeklinde cevap veriyorlar.

Ayrıca Asım N. gibi Sevgi B.'nin aile büyüklerinin suç ile olan ilişkisini öğrenmek için sorulan sorulara verilen cevaplar Kurgu Çingene Ailesi özellikleri gösteren ailelerin nesiller boyunca suç ile sürekli olarak iç içe oldukları görülmüştür. “*Babam bize bohçacılık yaptırırken köylere gittiğimizde esrarın tohumunu köylülere verirdi daha sonra köye gittiğimizde esrarı alır içerlerdi. O zamanlar esrarı kimseye satmak yoktu. Herkesin kendi eker biçer içerdi.*” (***Babanızın veya aile büyüklerinizden bir başkasının sabıkası bulunuyor mu?***) “*Bohçacılık yaptığımızdan biz çok gezerdik, her gezdiğimiz yerde de başımıza bir sürü bela gelirdi. Kavga dövüş silah bıçak meselelerinden bir de hırsızlık iftiralarından filan sabıkaları var bizimkilerin.*” (***Kadınlarında sabıkaları var mı?***) “*Eskiden kadınların başına pek iş gelmezdi, şimdi kadınlarda suça bulaşıyor artık.*” (***Neden?***) “*Kocaları oğulları içeriye giriyor ya da ölüyor mecbur kadınlar evin geçimini sağlıyor. Çalışacak işleri de olmayınca hırsızlık esrar işi filan yapıyorlar.*” (50, Kadın, Temizlikçi, Kurgu Aile-1)

Çingene kültüründe bazı ailelerde aile kurumu, kimi zaman ailede suçlu bireylerin bulunması nedeni ile kimi zamanda suçun kültürel olarak yetişkinler tarafından aktarılması nedeni ile Çingene bireylerin suç ile ilk tanıştığı yer olduğu düşünülmektedir. Bu düşünceye sahip olunmasında, suçla hiçbir şekilde ilişkili olmayan İdeal Çingene Ailesinin akrabalarının suç ile yoğun şekilde ilişkili olduklarının tespit edilmesi üzerine bu durumun nedeni görüşmecilere sorulduğunda alınan cevap etkili olmuştur. “*Kardeşim öldükten*

sonra anneleri çocukları alıp kendi tarafına getirdi. Anneanneleri çocukları dilendirmeye başladı ondan sonra çocuklara dükkânların önündeki yağı, şekeri çalmayı öğretti. Böylece çocuklar hırsız oldular çünkü öyle yetiştirildiler." (**Akrabalarınızdan başka suçla ilişkisi olanlar var mı?**) "En büyük abimin çocukları da esrar işleriyle uğraşıyor onlar da anne tarafından dolayı böyle oldu esrar işine bulaştılar." (**Neden?**) "Çünkü abim o kadınla evlendikten sonra bizim sülalemizden koptu o sülalenin içine girdi bu yüzden esrar işlerine bulaştılar." (**O bahsettiğiniz aile neden esrar işi yapıyor?**) "O sülalede erkeklerde kadınlarda çalışmak nedir bilmez kadınlar kimi zaman hırsızlık yapar, kimi zaman esrar satar, hiçbir şey bulamazsa kendini satar yani kadınlar erkeklerini besler." (50, Erkek, İşçi, İdeal Aile)

Sezgin T. akrabalarının ne kadar yoğun bir şekilde suç ile ilişki olduklarına vurgulamak için başından geçen ilginç bir anısını anlatıyor. "En büyük abimin oğlu fabrikada çalışıyor. Bu yeğenime Türk bir kızı istemeye gittik. Dünür olacağımız insanlar evlerine giren hırsız anlatıyorlar kız isteme gününde, anlattıkları hırsız benim öbür yeğenim kız istediğimiz çocuğun kardeşi düşünün bu sülalenin ne halde olduğunu." (**Yeğenleriniz neden hırsızlık yapıyor?**) "Neden olacak anaları yeğenlerimi kendileri gibi yetiştirdi, çocukları hırsızlığa alıştırdı. Zaten kadının kendisi de 8 yıldır uyuşturucudan içeride yatıyor." (50, Erkek, İşçi, İdeal Aile)

Aile yaşamının bireyi suça teşvik ettiğini Ezgi N. şu cümlelerle ifade ediyor. "Millet bana niye fuhuş yapıyorsun? diye soruyor. Nasıl yapmayayım bir kardeşim var cezaevinde, annem var o da cezaevinde. Babamla abim de bana git para getir diyorlar mecbur yapıyorum." (**Fuhuş yapmaya gerçekten mecbur musun? Başka bir iş yapamaz mısın?**) "Okumamışsın, etmemişsin mecbur fuhuş yapıyorsun. Bir kere düşmüşüz bakmak zorundayım aileme bir yarısı cezaevinde, diğer yarısı başka bir âlemde, ben de para

kazanmak zorundayım." (**Ailenden bu işi yapma diyen yok mu?**) "Abi kim diyecek ya bizimkiler kadın buldu mu paylaşamaz biri ben satacağım der, diğeri ben satacağım der. Hatta bizim arkadaşlardan birisinin kocası ben satacam diyor, kardeşi yok ben satıp parasını yiyecem diyor. Sonra bunlar bir birlerini bıçakladılar cezaevine girdiler." (**Niye böyle oluyor?**) "Tek mesele kolay para kazanma meselesi." (22, İşsiz, Kadın, Kurgu Aile-3)

Çingene ailelerin suç işleyen bireye karşı çoğu zaman herhangi bir yaptırımda bulunmaması da bu bireylerde suç fiilinin kabul edilebilir bir davranış olduğu algısının oluşmasına sebep olmaktadır. Nişanlısı hırsızlıktan cezaevinde olan Hülya G.'ye kendisi hırsızlıktan cezaevine girmiş olsa ne hissedeceği sorulduğunda "*Ben hırsızlıktan cezaevine girsem çok utanırım ama haklı yere başka bir suçtan girsem hiç utanmam.*" (17, Kadın, İşsiz, Ekzogamik Aile) şeklindeki cevabı ile suç işlemenin kimi zaman meşru kabul edilebileceği ve bu durumun kendi kültürlerinde küçük düşürücü ve gruptan dışlanmaya sebep olacak bir sonuç doğurmayacağına dair sahip olunan yargıyı göstermektedir.

Benzer bir açıklamada da Gülay M. bulunarak bu algının birçok ailede mevcut olduğunu göstermektedir. "*Bizimkiler ceza evine girenler için hiç üzülmez. Cezaevine girenler hor görülmez.*" (**Neden?**) "Adamlar zaten fakir devletin ekmeğini yesin yatsın der. Ama para getiren biri ceza evine girerse o zaman üzülürler bak." (25, Kadın, Oryantal, Kurgu Aile-2)

Zehra G. suç işlemiş bireye karşı ailelerin takındığı tutumu şu cümlelerle ifade etmektedir. "*Bizimkiler cezaevine girmekten korkmazlar. Onları hayatta tutan bir şey olmadığı için korkmuyorlar. Çocukları suça bulaşmış aileler yapmasaydı derler çocuğu umursamazlar bile. Ama arabayla filan suç işlediyse polis de arabaya el koyduysa onu geri*

alacağz diye uğraşırlar, çocuk yatsın cezaevinde dışarıda olunca ne olacak sanki derler.”

(19, Kadın, İşçi, Ekzogamik Aile)

Görüşmecilerin vermiş olduğu cevaplar Çingene bireylerin suç işledikleri zaman toplumsal olarak dışlanmadıkları gibi suç işlemenin kimi zamanda meşru sayılması alt-kültürel değer ve normların genel kültürden farklılaştığını göstermektedir.

Bu durum Kurgu Çingene Aile özellikleri gösteren ailelerde görülmüştür. Diğer kültürel gruplarda olduğu gibi Çingene kültüründe de sosyalleşme sürecinin daha kurumsal bir yapıya dönüşmesi ve toplumsal değer ve normların ortaklaştırılması beklenen okul döneminin de başarısız geçirilmesi bu alt-kültürel grubun üyelerinin toplumsal uyumunu zayıflattığı görülmüştür. Araştırmaya katılan bireylerin sosyal dışlanma, ekonomik yoksunluklar vb. sebeplerle eğitim hayatına adapte olamamaları eğitim seviyelerinin düşük olmasına neden olmaktadır. Eğitim seviyelerinin düşüklüğü de sosyal hareketliliğin gerçekleşmesinin önünde engel teşkil etmektedir.

Diğer bir taraftan Çingene bireylerin eğitim hayatı içerisinde kısa süre bulunmaları alt-kültürel değer ve normların, genel toplumsal değer ve normlar ile kıyaslama fırsatına yeterince sahip olunmaması neden olmakta ve bu durumda kanunlarla ihtilaflı bireylerin ortaya çıkmasında etkili olmaktadır.

Bunun dışında aynı mahallede bir arada yaşamak zorunda bulunan Çingene bireyler yine aynı mahallede bulunan okula gitmek zorunda kalmaktadır. Bu sebeple Çingene kültüründe okullar kimi zaman alt-kültürel değerlerin pekiştirildiği mekânlar olduğu gibi benzer sosyo-kültürel özelliklere sahip bireylere etkileşim imkanı sunarak suç fiiline ortakların bulunmasının yolunu açtığı, kimi zamanda okulların suç mahalli niteliğine büründürüldüğü tespit edilmiştir.

Sedat B.'nin yapmış olduğu açıklamalarından, okul hayatının benzer sosyo-kültürel özelliklere sahip bireylerin birbirleriyle daha fazla etkileşimde bulunmalarının yolunu açtığını göstermiştir. Sedat B.'ye ilk alkol ve uyuşturucu kullanım deneyimi sorulduğunda: "Alkol kullanmaya 13-14 yaşında başladım. Yalan konuşmaya gerek yok. Arkadaş ortamında içmeye başladım hiç öyle tek başıma gideyim iki şişe alayım içeyim demedim ama arkadaş ortamında onlara ayak uydurayım diye içiyordum." (**Kendi yaşlıtlarınla mı alkol alıyordun?**) "Alkol kullandıklarım genelde benden büyük abilerdi benim yaşlıtlarımda vardı ama genelde benden büyük insanlarla beraber takılırdık." (**Peki, hiç uyuşturucu kullandın mı? İlk defa kaç yaşında kullandın?**) "Abi uyuşturucuya çok küçük yaşta başladım hatta birinci sınıfta 7-8 yaşında başladım diyebilirim. Bizde çocuklar kaba tabirle koltukta oturunca ayağı yere değiyorsa her türlü haltı yapar. Mesela bizim mahallede benim bildiğim 9 yaşında çocuklar uyuşturucu içiyor, esrar kullanıyor, kaba tabirle ot yiyorlar." (**İlk deneyiminden bahseder misin?**) "Ben birinci sınıfa giderken ikinci sınıfa giden bir arkadaşımın babası Almanya'dan uyuşturucu getirmiş. Babası kubar getirmiş, kubar içiyorlardı. Üçüncü sınıftaki başka bir arkadaşım geldi bana dedi ki böyle bir şeycik içiyorlar kendi kendilerine gülüyorlar, mutlu oluyorlar dedi, ben de merak ettim. Eve gittik, bir deneyelim dedik kavanozdan bir şeyler çıkardı biz nasıl yapacağız filan derken çocuk babamgil tütünle karıştırıp sarıyorlar, içiyorlar, cigara gibi dedi. O zamanlar tabi sarmayı filan da bilmiyoruz ama yaptık içtik." (**Uyuşturucu kullandığın arkadaşların sizin mahalleden miydi?**) "7-8 kişi kullanıyorduk beraber o arkadaşımda Romandı benim gibi." (**Hala uyuşturucu kullanıyor musun?**) "Abi kullanmıyorum desem de sen biliyorsun kullandığımı. Şimdi bir de toza bulaştık bakalım sonumuz ne olacak."(19, Erkek, İşsiz, Kurgu Aile-1)

Diğer bir Kurgu Ailenin üyesi olan Kadir M.' de okul hayatında suça bulaşan ve bu sebeple de öğrenim hayatını sonlandıran Çingene bireylerdendir. Farklı bir bakış açısıyla Kadir M.'nin okul yaşamında işlemiş olduğu suç fiili Çingene bireylerin okulun disiplinli yapısına ayak uydurmakta zorlandıklarının göstergesi olmaktadır. *"Beraber uyuşturucu kullandığım çocuğun birisi ablamın sınıf arkadaşıydı ablama sarkıntılık yapmış ben de ona kafa attım, burnunu kırdım, ondan sonra beni okuldan attılar, başka okula kayıt yaptırdım. Yeni gittiğim okulda da bir tane İngilizce öğretmeni vardı herkes öğretmenle dalga geçip güliyordu ama kadın geldi bana çattı. Kadir ayağa kalk dedi tokatlamaya başladı beni o zaman yedinci sınıfa gidiyorum. 14-15 yaşındaydım, beynim döndü. Yapacak bir şey yok ben de kadına vurmaya başladım çünkü kadın benim gözümde yaş gelesiye kadar tokatladı. Sonra İngilizce öğretmeni gitti müdüre şikayet etti. Müdürle bilgisayar öğretmeni resmen geldi bana daldılar yumruk atmaya başladılar, yumruk atınca burnum kırıldı, kemik çıktı dışarı ondan sonra eve gittim. Abim halimi görünce ne oluyor lan? Kim yaptı sana bunu? dedi. Gittik hep beraber okula İngilizce öğretmenini, müdürü ve bilgisayar öğretmeni dövdük. Hem polislik olduk, hem de okuldan atıldık."* (27, Erkek, İşsiz, Kurgu Aile-2)

Görüşmecilerin de bahsettiği gibi okul ortamında ve mahalle yaşamında edinilen arkadaşların yine Çingene bireylerden olduğu durumlarda suç fiilinin ortaya çıkması çok daha kolay olduğu anlaşılmaktadır. Arkadaş grubunun etkisinin madde kullanımında ve suça bulaşmada ne kadar etkili olduğu Deniz N.'nin şu ifadelerinde açıklık bulmaktadır. *"Ben çocukluğumdan beri uyuşturucu alkol kullanıyorum bizde çoluk çocuk herkes içer esrarı, alkolü. Hatta şimdi milleti ot kesmez oldu, eroine başladı herkes."* (**Senden kullanıyor musun eroin?**) *"Önceleri birkaç kere arkadaş ortamında kullanmıştım ama 2 sene önce Antalya Zeytinköy'e esrar almaya gittiğimde Roman bir kızla sevgili olmuşum"*

meğerse kızın babası büyük torbacıymış. Kızın yanına gide gele eroin bağımlısı oldum ben de Antalya'da kaldım. Artık kendimi o kadar kaybetmeye başlamıştım ki Karaman'a gelip tedavi görmeye başladım, hastanede yattım." (Tedavi sonrası uyuşturucu bağımlılığından kurtulabildin mi?) "Yok nerde? Hastaneden kaçıp tekrar Antalya'ya gittim, tekrar eroine başladım. Sevgilim babasının eroininden çalıp getiriyordu, içiyordum. Birinde de Antalya'dan gelirken polis yakaladı. Adli kontrol verdiler, tahliller kötü çıkınca da Adana'ya hastaneye yatırdılar. Artık içmeyeceğim diyorum ama bakalım." (18, Erkek, İşsiz, Kurgu Aile-3)

Madde kullanımına arkadaş grubunun etkisinin nasıl ortaya çıktığını Zehra G. şu sözleriyle ifade ediyor. "Çocuklar, arkadaşlarına içmeyenden adam olmaz, erkek adam içer, erkek adam yapar, ölümü gör diyerek uyuşturucu kullanmaya alıştırırlar. İçme durumu eskiye göre daha da çoğaldı. 10 yaşında çocuklar içiyorlar." (**Aileleri bu durumu öğrendiklerinde ne yapıyorlar?**) "Ne yapacaklar bazen çocuklarına bağıryorlar ama çocuklar dinlemezler." (**Neden?**) "Çünkü çoğu zaman kendileri de içiyor, bir de bizde pek anadan babadan korkulmaz. Ana baba dövüp sövse de çocuklar sallamaz. " (19, Kadın, İşçi, Ekzogamik Aile)

Suçta bulaşmada etkili olduğu düşünülen bir diğer değişken olan erken yaşta ve informal sektörde çalışma yaşamına başlamanın Çingene kültüründe pek de etken bir değişken olmadığı araştırma sırasında görüşülen Çingene bireylerin açıklamalarından anlaşılmaktadır. Çingene kültüründe bireylerin yaşamlarının ilk yıllarında başlayarak günlük hayatlarının büyük bir kısmını sokakta geçirdikleri bu nedenle de informal sektörlerde çalışmanın suça bulaşmada diğer kültürel gruplarda olduğu gibi belirleyici bir etkiye sahip olmadığı ortaya çıkmaktadır. Görüşmecilerin açıklamaları sonrası sahip

olunan diğerk bir kanı ise kaç yaşında başlanırsa başlansın düzenli çalışma yaşamının Çingene kültürüne mensup bireyleri suçtan uzak tuttuğudur.

Düzenli çalışma yaşamının Çingene bireyleri suçtan uzak tutmada etkili olduğu görüldüğü gibi bu bireylerin kendileri ile aynı mahallede yaşayan suçlu bireylere de iş bulmada aracılık ettikleri görülmüştür. Fakat Çingene bireylerin sabıkalı olmaları ve kültürel kimlikleri bu bireylerin iş yaşamında varlık gösterememelerine neden olduğu ve bu durumun sonucu olarak da işsizliğin Çingene bireylerin suç fiilini işlemeye motive edici olduğu düşünülmektedir.

Aile tipolojisinde bulunan Formel Sektör Çingene Ailesi doğrudan suç ile ilişkili olmadıklarını fakat akrabalarının büyük oranda suç ile ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Akrabalarının ne tür suçlar işledikleri sorulduğunda *“Genelde çoluk çocuk hırsızlık yaparlar soyadımız aynı olunca da bizimle karıştırırlar onları.” (Onlarla sizin aranızda ki farkın ne olduğunu düşünüyorsunuz ki onlar suçla bu kadar yoğun şekilde ilişkiliyken siz suça bulaşmıyorsunuz?)* *“Bizim işimiz gücümüz var esnaflık yapıyoruz bir de bizde okuyan memur olan çok adam var onlar pek çalışmaz. Bizim polisle işimiz olsa para kazanamayız ama onlar polisle işi olmadan para kazanamazlar.”* (45, Erkek, Esnaf, Formel Sektör Aile) Şahin K.’nin ifadelerinden çalışılan iş kolunun suç işlemeye etkili olduğu anlaşılmaktadır. Düzenli ve nitelikli bir işi olan Çingene bireylerin ellerinde bulunan maddi imkânları kaybetmemek için suç fiilinden uzak durdukları görülmektedir.

Formel Sektör Çingene Ailesi gibi İdeal Tip Çingene Ailesi fertlerinin de suçtan uzak durmayı nasıl başardıkları Sezgin T.’nin şu ifadelerinden anlaşılmakta. *“Bizim dört bir yanımızda suç makinesi var ama çok şükür bizim suçla işimiz yok.” (Çevrenizde bu kadar suç işleyen varken siz ve aileniz suçtan uzak durmayı nasıl başarıyorsunuz?)*

"Bizim mahalledekiler boş adamlar ne iş var ne güç akşama kadar sağda solda boş boş gezerler sonra türlü türlü işe bulaşırlar. Ama ben de karım da fabrikada çalışıyoruz, çocuklar da okula gidiyor. Başımızı kaşıyacak vaktimiz yok ki mahalledekiler gibi pis işlere bulaşalım. İşimiz gücümüz olunca bu mahalleden de buradaki pis işlerden de bilerek ya da bilmeyerek uzak duruyoruz." (50, Erkek, İşçi, İdeal Aile)

Düzenli bir çalışma yaşamına sahip diğer bir birey olan Zehra G.'de iş ve suç arasında bulunan ilişkiye şu sözleriyle açıklık getirmektedir. *"Abi ben kuzenlerimi işe sokmaya çalıştım soy isimlerinden dolayı patronlar işe almadı. İki kişinin soy ismi farklıydı onları aldılar ama onların da sabıkalı olduklarını öğrenince adamlar bir şekilde işten çıkardılar. Zaten işçiler de bizimkilerle çalışmak istemiyor. Bunlar Roman, hırsız diye."* **(Peki, sen nasıl çalışyorsun?)** *"Abi ben esmer değilim ve de sabıkam yok benim Abdal olduğumu çok sonraları öğreniyorlar sonra da pek umursamıyorlar. Ama bizimkilerin hırsız diye adı çıktığından kimse iş vermez, kimse de onlarla aynı fabrikada çalışmak istemez adamlar da mecbur hırsızlık yapmak zorunda kalıyor."* (19, Kadın, İşçi, Ekzogamik Aile)

Sosyalleşme sürecinin aşamalarından bir diğeri olan din ile suç olgusu arasındaki ilişkiye dair görüşmecilerin yapmış olduğu açıklamalardan dini eğitim almış ve dini vecibelerini yerine getirebilen bireylerin diğer bireylere göre suç ile daha az ilişkili oldukları görülmüştür.

Asım N. küçük kardeşinin Çingene kültürünün etki alanından uzaklaştıktan sonra dini vecibelerini yerine getirmeye başladığını ve bu nedenle de daha önce suçla irtibatlı olmasına nazaran şu an suç işlemekten uzak durduğunu *"Bizde bir abim dindardır. O namaz kılar. Kendisinin de çocuklarının da bu yüzden esrarla, alkolle, suçla işi olmaz."*

Kardeşim çocukken alkol kullanırdı. Bizimkilerin içinde içerdi. Ama daha sonra Antalya'ya gitti orda kapıcılık yapıyor. Bizimkilerden ayrılınca namaza başladı ve alkolü bıraktı." (45, İşsiz, Erkek, Kurgu Aile-3) bu cümlelerle ifade etmektedir.

Kendi ailesinde dini eğitim almış ve dini değerlere göre yaşayan bir bireyin bulunmamasına karşın dini vecibelerini yerine getiren Çingene bireylerin suç işlemediklerine dair açıklamada bulunan diğer bir görüşmecide Selim B.'dir. *"Bizimkiler günlük kazanıp günlük yer, paranın nereden geldiğine de bakmazlar, haram helal dinlemezler. Adamlar din bilmez ki haramı helali bilsin. Ama mesela bizde pek yok ama komşularımızda 5 vakit namaz kılanlar var o adamların evinde kolay kolay suça bulaşan biri çıkmaz ancak ufak tefek kavgaları olur. Onlar ne hırsızlık yapar ne uyuşturucu işine bulaşırlar."* (52, Erkek, Boyacı, Kurgu Aile-1)

Dini eğitim eksikliği nedeni ile suç işleyen Çingene bireylerin olduğu *"Bizim mahalledekiler şimdilerde Aleviliği bilmeyince harama çok rahat el uzatırlar. Şimdiki yeni yetmeler her şeyi yapıyorlar. Mesela buradakiler göz hakkıdır diye çalar çırparlar."* (46, Kadın, Ev hanımı, Formel Sektör Aile) Gülizar K.'nin bu sözlerinden anlaşılmaktadır.

Zehra G.' ye de Yenimahalle'de oturanların suç ile olan ilişkilerinin nedeni sorulduğunda Gülizar K. gibi o da dini eğitim eksikliği açıklamasında bulunmaktadır. *"Bizim Abdallar dini olarak yetiştirilmediklerinden kolay para kazanma yoluna gidiyorlar, sonra da uyuşturucu işine, hırsızlık işine, kavga dövüş işine, fuhuşa filan bulaşıyorlar. Dini eğitim alsalardı bu kadar çok pis işe bulaşmazlardı."* (19, Kadın, İşçi, Ekzogamik Aile)

Çingene kültüründe suça etki ettiği düşünülen bir diğer değişken de sosyal ilişkilerin yaşandığı mekânlar olan mahallelerdir. Çingene Mahalleleri ise mekansal dışlanmaya maruz bırakılmış yerleşim yerleri konumundadır.

Saha araştırmasına atılan görüşmeciler mekânsal dışlanmanın bir sonucu olarak Çingene Mahallelerinde yaşayan tüm bireylerin suçlu olarak damgalandıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca araştırma esnasında mekânsal dışlanma nedeniyle bir arada yaşayan bu kültürün mensuplarının Çingene Mahallelerinden ayrılarak farklı yerleşim yerlerinde yaşamlarına devam ettikleri takdirde suç ile olan bağlarının azaldığı ve zamanla da koptuğu gözlenmiştir.

Tüm Çingene bireylerin suç işlemediklerine, bazı birey ve ailelerin suç işlediklerine fakat bir arada yaşadıkları için kendilerinin de suçlu olarak damgalandıklarına dair yapılan açıklamalar şu şekildedir.

"Abi bu Yenimahalle'deki Sepetçiler yüzünden Abdallar'a kötü diyorlar." (**Başka ne diyorlar size?**) "Hırsız diyorlar uyuşturucu satıyor diyorlar." (**Peki, siz onların söyledikleri bu işleri yapıyor musunuz?**) "Abi yapmıyoruz desem sen biliyorsun zaten sana da yalan söyleyemeyiz ki, bazen ufak tefek işler oluyor ama onlar kadar yapmıyoruz. Onlar ablalarına, teyze çocuklarını bile fuhuş yaptırırlar." (19, Erkek, İşsiz, Kurgu Aile-1)

"Abdallar içinde çok suç işleyen var. Ama herkes suç işlemiyor biri yapınca polislerle Türkler bütün Abdallar yapmış gibi davranıyorlar." (17, Kadın, İşsiz, Ekzogamik Aile)

"Aslında bizde bütün aileler suç işlemez bazıları işler ama herkes işlemiş gibi suçlanırsınız." (16, Kadın, Öğrenci, Formel Sektör Aile)

"Bizim mahallede ne kadar iyi de olsan başına türlü türlü işler gelir." (Ne gibi?)
"Mesela kardeşimin oğlu fabrikada doğru düzgün çalışırken aynı evin içinde kardeşim esrar yetiştiriyordu, polis baskın yaptı, yeğenimin hiçbir alakası yokken gözaltına alındı, sonra cezaevine düştü." (Cezaevinden çıktıktan sonrada benzer şekillerde suça bulaştı

mı?) "Yok çok şükür cezaevinden çıktıktan sonra çok çabaladı, fabrikaya girdi ve o aileden mahalleden uzaklaştı, başka yerde ev satın aldı, bir Türk ile evlendi ve şuan çok mutlu."

(Kardeşleriniz ve yeğenleriniz birçok kez suça bulaşmış olmalarına rağmen siz nasıl bulaşmadınız?) "Bak şimdi eskiden bizim mahalleye 3 tekerlekli arabalı ayakkabı satıcısı gelir, lastik ayakkabı satardı. Sepetçiler arabanın etrafında toplanırlar, birisi satıcıyı lafa tutar, diğerleri de lastik ayakkabı çalardı." **(Sizde onlar gibi ayakkabı çalar mıydınız?)**

"Yok onlar çalarken ben seyredirdim." **(Neden?)** "Çünkü ben hiç beceremezdim hırsızlığı." **(Siz hırsızlık yapamayınca herhangi bir tepki görüyor muydunuz?)** "Mesela mahallede, sokakta oturan yaşlılar benim bu halimi görünce "ne o lan öküz bir tane çalamadın mı? Beceriksiz adam" derlerdi." **(Bu durum karşısında siz ne yapıyordunuz?)**

"Ne yapacağım? Hiçbir şey yapamıyordum o zamanlar ben çok içime kapanıktım kaba tabirle kız gibiydim. Yaptığım tek şey okuyarak bir iş sahibi olarak bu insanların arasında kurtulmaktı. Allaha hep dua ettim Allahım beni de çocuklarımı da bu insanlar gibi yapma diye. Hatta asker ocağında bile köşe başlarında hep böyle dua ediyordum." (50, Erkek, İşçi, İdeal Aile)

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çingene kültürü ile suç olgusu arasında ki mevcut ilişkinin anlaşılması ana problemi çerçevesinde gerçekleştirilen bu çalışma kapsamında yapılan görüşmeler, sosyalleşme sürecinin her bir aşamasının suç olgusunun ortaya çıkmasında çeşitli etkilerinin olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Araştırmanın *söz konusu sosyalleşme sürecinin diğer toplumsal kurum, sorun ve olgular ile ilişkisi nasıl şekillenmektedir?* biçiminde tanımlanan alt problemi çerçevesinde Çingene bireylerin küçük yaşta evlilik yaptıkları, aile içi ilişkilerin yetersiz olduğu, aile bütünlüğü bozulmuş birçok ailenin bulunduğu, Çingene bireylerin eğitim hayatında önyargı ve dışlanma nedeniyle varlık gösteremedikleri, eğitim hayatında varlık gösteremeyen bu bireylerin iş hayatında da marjinal sektörlerde çalışmak zorunda kaldıkları, Çingene bireylerin dini eğitimlerinin eksik olduğu ve dini yaşantı konusunda pek de hassas olmadıkları anlaşılmıştır.

Saha araştırmasında Çingene kültürel değerlerinin bir ürünü olan *toplumsal kurum, sorun ve olguların* suçlu bireylerin oluşmasında etkili olduğu ve sosyalleşme sürecinde bu bireylerin suç olgusunu uygulamalı olarak diğer bireylere aktardıkları tespit edilmiştir. Ayrıca Çingene bireylerin sahip oldukları dezavantajlar ve ön yargılar nedeniyle de suça meyilli hale gelmektedir. Bu koşulların bir sonucu olarak dezavantajlardan kurtulma konusunda yeterli donanıma sahip olmayan ve girmiş oldukları sosyal ilişkilerde ön yargılar ile mücadele etme başarısı gösteremeyen Çingene bireylerin çeşitli sebeplerle de suça bulaştıkları görülmüştür.

Çingene ailelerde suça bulaşmış herhangi bir bireyin bulunması diğer aile fertlerinin de suç ile tanışmasında etkili olduğu ve zamanla suçlu davranışın ailede

yadırganan bir durum olmaktan uzaklaştığı görülmüştür. Çingene bireylerin yakın çevresinde çok sayıda suçlu bireyin bulunması işlenen suçun meşrulaştırılmasında da etkili olduğu belirlenmiştir. Çok sayıda suçlunun bulunduğu aileler ile iletişim halinde olan diğer aile ve bireylerin de zamanla suça bulaştıkları tespit edilmiştir.

Çingene kültüründe yetişkinlerin çocuklar üzerinde ki etkisinin yetersiz olmasının sosyal kontrolün zayıflamasına neden olduğu gibi kimi zaman çocuklara sosyal kontrol sağlaması beklenen yetişkinlerin çocukların zararlı alışkanlıklar edinmelerinde ve suç fiili işlemelerinde teşvikçi oldukları da görülmüştür.

Diğer kültürlerle göre Çingene kültüründe çocukların akranları ile ilişkilere çok daha erken yaşta başlamaları ve akranları ile sokak gibi yetişkin kontrolü olmayan mekânlarda çok uzun süreler bir arada bulundukları tespit edilmiştir. Akran etkisinin her yaşta yetişkin etkisinden daha etkili olduğu Çingene kültüründe, sosyalleşme sürecinin neredeyse ilk yıllarından itibaren ailesinden daha çok akranları ile birlikte olan Çingene çocukların suça bulaşması sürecinde akranları da belirleyici olmaktadır. Bir görüşmecinin şu ifadesi durumu özetler niteliktedir. *“Anne-baba, öğretmen, polis 10 söyler çocuk dinlemez ama ben arkadaşı olarak 1 söylersem hemen bana uyar.”*

Ekonomik yoksunluklar ve sosyal dışlanma nedeni ile örgün eğitime devam etmekte zorlanan Çingene bireylerin kendi kültüründeki diğer bireylerle aynı okullara gittikleri düşünüldüğünde bu bireylerin diğer kültürlerin değer ve normları ile tanışma fırsatlarının yokluğu nedeni ile toplumsal norm ve kurallara uyum sağlamada zorluk yaşamaları kaçınılmaz olmaktadır. Çingene bireylerin suç ile olan ilişkileri, toplumsal norm ve değerlerin ortaklaştırıldığı ilk yer olan eğitim kurumlarında geçirilen süre ile bağlantılı olduğu görülmüştür.

Büyük bir toplumsal kesim için sosyal yaşamı organize etme gücüne sahip olan din olgusu, Çingene bireylerin yetersiz ve başarısız dini eğitim almaları nedeni ile bu kültür için işlevsizleştiği anlaşılmıştır. Dinin işlevini yitirdiği ailelerde suç fiilinin diğer ailelere göre daha fazla meydana geldiği de görülmüştür.

Mekânsal ayrışma nedeni ile Çingene kültürüne mensup bireyler ile bu kültürün kıyısında yaşayan diğer bireylerin yoğun şekilde suça bulaşması Çingene yaşam alanları suç ile özdeşleştirilmiştir. Bu yaşam alanlarının suç ile özdeşleştirilmesi ise bu yerleşim yerlerinde ikamet eden tüm bireylere suçlu damgasının vurulmasına neden olmuştur.

Çingene bireylerin iş yaşamlarının da formel sektörler içerisinde geçmemesi ve iş yaşamlarında diğer kültürlerle iletişim kurma fırsatlarının yokluğu suç fiiline dair olan tutumlarının değişmemesinde etkili olmaktadır. Suç fiiline karşı olan tutumun değişmemesinde okul döneminde, dini eğitim aşamasında, iş hayatında, sosyal ilişkilerde vs. grup dışından herhangi bir bireyle iletişim kurma fırsatının olmaması gösterilebilir.

Bir başka ifade ile Çingene bireylerin “kültürleme” süreci kapalı bir sosyal grup içerisinde gerçekleşmesi nedeniyle çok daha katı bir biçimde gerçekleştiği görülmüştür. “Kültürleme” sürecinin katı bir biçimde gerçekleşmesinin yanında “kültürlenme” sürecinin başarısız geçirildiği tespit edilmiştir.

Araştırma sırasında suç işlememek için direnç gösteren Çingene bireylerin;

- Grup dışı evlilik yapmış olmak,
- Çingene olmasına nazaran belli bir dönem Çingene Mahallesi dışında ve Çingene bireylerin etkisinden uzak sosyalleşme imkânı bulmak,
- Üzun süre Çingene yaşam alanları dışında ikamet etmiş olmak,
- En az lise dengi mezunu olmak ile lise ve üstü bir eğitim almakta olmak,
- Çingene olmasına nazaran belli bir dönem Çingene mahallesi dışında ve Çingene bireylerin etkisinden uzak sosyalleşme imkânı bulmak,
- İşe başlama yaşı fark etmeksizin düzenli işlerde çalışmak,

- Geleneksel Çingene mesleklerini Modern ekonomiye adapte edebilmiş olmak,
- Dini eğitim almış ve ibadetlerini düzenli olarak yerine getirdikleri tespit edilmiştir.

Sonuç olarak Çingene birey sosyalleşme sürecinin herhangi bir aşamasında çeşitli sebeplerle Çingene kültürünün etkisinden kurtulabildiği durumlar da suç fiiline bulaşma konusunda kendisini ve çevresini koruyucu tavır ve davranış sergilediği ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Acar, İ. (2005). *Türkçülüğün Esasları Üzerine Bir Değerlendirme*. İstanbul: Liva Yayınları.

Arayıcı, A. (2008). *Çingeneler*. İstanbul: Kalkedon

Arslantürk, Z. ve Amman, T. (2000). *Sosyoloji*. İstanbul: Kaknüs.

Asseo, H. (2007). *Çingeneler: Bir Avrupa Yazgısı* (O. Türkay, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yay.

Aziz, A. (1982). *Toplumsallaşma ve Kitleli İletişim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Yayınları.

Bahar, İ. H. (2008). *Sosyoloji*. Ankara: Karınca Yay.

Bal, H. (2003). *Hukuk Sosyolojisi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Basımevi.

Bal, H. (2004). *Çocuk Suçluluğu*. Isparta: Fakülte Kitabevi.

Başaran, E. İ. (1984). *Eğitime Giriş*. Ankara: Sevinç Matbaası.

Berger, H. (2000). *Çingene Mitolojisi* (M. Y. Sağlam, Çev.). Ankara: Aytaç Yay.

Bilgiseven, K. A. (1982). *İktisat Sosyolojisi Açısından Eğitim Yolu İle Kalkınmanın Esasları*. İstanbul: Divan Yayınları.

Bilgiseven, K. A. (1995). *Genel Sosyoloji*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Boynukalın, İ. R. (1990). *Karaman Yıllığı, 2; Bütün Yönleriyle Karaman İli Ermenek-Kazım Karabekir Ayrancı,*

Demiray, U. (2003). *Meslek Yüksekokulları İçin Genel İletişim.* Ankara: Pegem Yayıncılık.

Demirbaş, T. (2001). *Kriminoloji.* Ankara: Seçkin Yay.

Doğan, İ. (1994). *Bir Alt-Kültür Olarak Ankara Yüksel Caddesi Gençliği (Alan Araştırması).* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, No: 1652.

Doğan, İ. (2009). *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar.* Ankara: Pegem Akademi.

Dolu, O. (2012). *Suç Teorileri.* Ankara: Seçkin Yay.

Dönmezer, S. (1994). *Toplum Bilim.* İstanbul: Beta Yay.

Elkin, F. (1995). *Çocuk ve Toplum, Çocuğun Toplumsallaşması.* Ankara: Gündoğan Yayınları.

Erdoğan, İ. (1991). *İşletmelerde Davranış.* İstanbul: İstanbul Üniv. İşletme Fak. Yay. No:242.

Ergün, M. (1994). *Eğitim Sosyolojisi.* Ankara: Ocak Yayınları.

Erkal, M. Baloğlu, B. Baloğlu, F. (1997). *Sosyoloji Sözlüğü.* İstanbul: Der Yayınları.

Erkan, R. (2002). *Kentleşme ve Sosyal Değişme.* Ankara: Bilimadamı Yay.

- Eroğlu, F. (1998). *Davranış Bilimleri*. İstanbul: Beta Basım.
- Fonseca, İ. (2002). *Beni Ayakta Gömün* (Ö. İlyas Çev.). Ankara: Ayrıntı Yay.
- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji* (C. Güzel, Çev.). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Goffman, E. (2014). *Damga (Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar)*. Ankara: Hereyik Yayınları.
- Göksu, T. (2007). *Sosyal Psikoloji*. Ankara: Seçkin Yay.
- Günay, Ü. (1986). *Eğitim Sosyolojisi Dersleri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Basımevi.
- Güngör, E. (1975). *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*. İstanbul: İrfan matbaası.
- Güvenç, B. (1984). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güvenç, B. (1985). *Kültür Konusu ve Sorunlarımız*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güvenç, B. (2002). *Kültürün ABC si*. İstanbul: YKY.
- Halaçoğlu, Yusuf (2002), *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, Ankara
- Hançerli, S. Sevinç, B. Gürer, C. Öner, C. M. (2011). *Suçta Sürüklenen ve Mağdur Çocuklar*. Ankara: SABEV Yayınları
- Haviland, W. A., Prins, H. E. L., Walrath, D., McBride, B. (2008). *Kültürel Antropoloji* (İ. D. E. Sarioğlu, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- İçli, G. (2002). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Anı yayıncılık.

İçli, G. T. (1993). *Türkiye’de Suçlular-Sosyal Kültürel ve Ekonomik Özellikleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.

İçli, G. T. (2007). *Kriminoloji*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1988). *İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Evrim Yay.

Kantarcıoğlu, S. (1982). *Atatürk’ün Kültür Anlayışı*. Ankara: Yeni Forum.

Kaypakoğlu, S. (2006). *Toplumsal Yaşam ve Birey*. İstanbul: Naos Yayıncılık.

Kılıçgil, E. (1998). *Sosyal Çevre- Spor İlişkileri*. Ankara: Bağırhan Yayınevi.

Kızılcılık, S. Ve Erjem, Y. (1996). *Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü*. İzmir: Saray Kitapevleri.

Kolukırık, S. (2008). *Dünden Bugüne Çingeneler; Kültür-Kimlik-Dil-Tarih*. İstanbul: Ozan Yay.

Kongar, E. (1995). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Korkmaz, A. ve Kocadaş, B. (2006). *Toplumsal Sapma*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Marshall, G.(1999). *Sosyoloji Sözlüğü* (O. Akınhay ve D. Kömürcü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yay.

Marushiakova, E. Popov, V. (2006). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Çingeneler*. İstanbul: Homer Kitabevi.

Mezarcıoğlu, A. (2010). *Çingenelerin Kitabı-Tarihi, Sosyolojik ve Antropolojik Bir Kaynak*. İstanbul: Cinius Yay.

Okumuş, E. (2003). *Toplumsal Değişme ve Din*. Ankara: İnsan Yay.

Ozankaya, Ö. (1984). *Toplumbilime Giriş*. Ankara: S Yay.

Özkalp, E. (1993). *Sosyolojiye Giriş*. (6. Baskı). Eskişehir: A.Ü.Yayını.

Özkalp, E. (2008). *Sosyolojiye Giriş*. Bursa: Ekin Yayın evi

Özkan, R. A. (2000). *Türkiye Çingeneleri*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.

Özkul, M. (2006). *Kurumlar Sosyolojisi*. Isparta: yy.

Özkul, O. (2008). *Kültür ve Küreselleşme*. İstanbul: Açılım Kitap

Öztuna, Y., (1990). *İslam Devletleri (1-2)*. Ankara; Kültür Bakanlığı Yayınları.

Sokullu-Akıncı, F. (1994). *Kriminoloji*. İstanbul: Beta Basım.

Suavi, A. ve. Erdal, S. Y. (2012). *Antropoloji*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay.

Şenel, A. (1991). *İlkel Topluluktan Uygar Topluma*. Ankara: V yay.

Tapur. T. (2009). *Karaman Şehir Coğrafyası*, Konya.

Tezcan, M. (1991). *Toplumsal ve Kültürel Değişme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayını.

Tezcan, M. (1999). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Sedat Matbaacılık.

Tezcan, M. (2005). *Çocuk Sosyolojisi*. Ankara: Kök Yayıncılık.

Tolan, B. (1978). *Toplum Bilimlerine Giriş*. Ankara: Kalite Matbaası.

Tolan, B. (1991). *Toplum Bilimlerine Giriş / Sosyoloji Ve Sosyal Psikoloji*. Ankara: Adım Yayıncılık.

Tural, S. K. (1988). *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Turhan, M. (1997). *Kültür Değişmeleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları.

Tümertekin, E. ve Özgüç, N.(2002). *Beşeri Coğrafya*. İstanbul: Çantay Kitapevi.

Türkdoğan, O. (1988). *Değişme, Kültür ve Sosyal Çözülme*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay.

Türkdoğan, O. (2006). *Etnik Sosyoloji*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Uluğtekin, S. (1991). *Hükümlü Çocuk ve Yeniden Toplumsallaşma*. Ankara: Bizim Büro.

Ülkümen' O. (2011). *Karaman ve Çevresi Türkmenleri*. Karaman; Özcan Ofset.

Yavuzer, H. (1993). *Ana-Baba ve Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (1996). *Çocuk ve Suç*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yoors, J. (2005). *Çingeneler* (H. Alpman, Çev.). İstanbul: Chiviyazıları Yay.

Yörükoğlu, A. (2000). *Çocuk Ruh Sağlığı Çocuk Yetiştirme Sanatı ve Kişilik Gelişimi*. İstanbul: Özgür Yayınları.

Yörükoğlu, A. (2007). *Değişen Toplumda Aile Ve Çocuk*. İstanbul: Özgür Yay.

Yücel, T. M. (1986). *Kriminoloji “Suç ve Ceza”*. Ankara: Adalet T.G.V. Yay.

Yücel, T. M. (2008). *Kriminoloji*. Ankara: Afşar Matbaacılık.

Yüksel, A. H. (1987). *Atatürkçü Düşünce Sisteminde Kültürel İletişimin Modele Dayalı Boyutları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları: 257.

Makaleler- Kitap Bölümleri

Akan, V. (2001). Gençliğin Değerlendirilmesinde Yeni Sosyolojik Bir Yaklaşım. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. Cilt:4.

Akduman, G. Baran, G. (2009). Çocuk Suçluluğu, Akran İstismarı Ve Kendilik Algısı İlişkisi. Uludağ, Ş. Doğutaş, Ş. ve diğerleri. (ed.). *Kanunla İhtilaf Halindeki Çocuklar*. TBMM Basımevi.

Akkaya, B. Ö. (2011). Çingeneler: “Başka Bir Dünyanın İnsanları” . *Global Media Journal Turkish Edition* Yıl 2011, Cilt 1, Sayı 2

Altınöz, İ. (2007). XVI. Yüzyılda Osmanlı Devlet Yönetimi İçerisinde Çingeneler. Kolukırık S. (Yay. Haz.). *Yeryüzünün Yabancıları Çingeneler*, İstanbul: Simurg Yay.

Canatan, A. (2008). Toplumsal Değerler ve Yaşlılar. *Yaslı Sorunları Araştırma Dergisi*, (1): 62-71 s.65

Çapcıoğlu, İ. (2008). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Yakın Sosyal Çevre İle İlişkilerinde Etkili Bir Faktör Olarak Dindarlık. *TSA Dergisi* Yıl: 12.

Çelik, A. ve Şahin, E. (2012). Ötekilerin Hiyerarşisinde Kültürel ve Sınıfsal Karşılaşmalar: Kürt Toplumunda Çingene Algısı ve Sosyal Dışlanma Pratikleri. *Toplum ve Kuram Dergisi*, Sayı 6-7 Kış –Bahar, s.307-325.

Dingenç, E. (2009). XVI.Yüzyılda Osmanlı Ordusunda Çingeneler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 20, Aralık, s.33-46

Erdoğan, M. A.(1992) Karaman Vilayetinin İdari Taksimatı s.429-430. İnalcık, H., Göyünç, N. ve diğ. (ed.) *Osmanlı Araştırmaları XII*. İstanbul.

Eren, S. (2007). İnanç ve Sosyo-Kültürel Çevre Etkileşimi. *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* XI/1 - 2007, 129-152

Erkul, Ali. (1998). Bir Alt Kültür Grubu Olarak Posalar. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*.

Güngör, M. (2012). *Risk Altındaki Çocukların Aile Yapıları Ve Suça Yönelimleri Arasındaki ilişki*, Dolunay Ş. Yıldız, S. ve diğerleri. (Yay. Haz.). *Kadına ve Çocuğa karşı şiddet sempozyumu*. Mutlu çocuklar derneği Yay. Cilt I.

İçli, G. T. (2003). Toplumdan Kopuş: Suç ve Şiddet. İhsan Sezal (ed.). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Martı Yay.

Kalkan, M. Kaygusuz, C. (2012). Aile İçi Şiddete Sosyal Öğrenme Kuramı Açısından Bir Bakış. Dolunay Ş. Yıldız, S. ve diğerleri. (Yay. Haz.). *Kadına ve Çocuğa karşı şiddet sempozyumu*. Mutlu çocuklar derneği Yay. Cilt I.

Karaman, T., Z. (2007). Siyasi Ve İdari Yönüyle Romanlar. Kolukırık S. (Yay. Haz.). *Yeryüzünün Yabancıları Çingeneler*, İstanbul: Simurg Yay.

Kızmaz, Z. (2005). Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29 (2), 149-174.

Kolukırık, S. (2006). Sosyolojik Perspektiften Türk(İye) Çingeneleri: İzmir Çingeneleri Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* cilt 3, sayı 1.

Kolukırık, S. (2007). Madun ve Hakim: Çingene/Roman Kimliğinin Toplumsal Eleştirisi. Kolukırık S. (Yay. Haz.). *Yeryüzünün Yabancıları Çingeneler*, İstanbul: Simurg Yay.

Nirun, N. (1970). Sosyal Sistemde Sapmalar. *DTCF Felsefe Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Ankara Üniversitesi Basım Evi.

Pehlivan, Z. (2010). *Okul Devamsızlığı Ve Suç İşleme Davranışına Etkisi*. Cemil Doğutaş (ed.). *Güvenli Çevre- Güvenli Okul*. Ankara: Polis Akademisi Y.

Tar, Y. Y. Kaygusuz, C. Çelik K. (2011). Samsun İli Kent Merkezinde Yaşayan Romanlar, *Samsun Sempozyumu Bildiri Kitabı*.

Uzpeder, E. Danova/Roussinova, S. Özçelik, S. Gökçen, S. (haz.). (2008) Eşitsiz Vatandaşlık: Türkiye Çingenelerinin Karşılaştığı Hak İhlalleri. *Biz Buradayız! Türkiye'de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi*. Edirne Roman Derneği.

Diğer

10. Kalkınma Planı Ve Bgus Hazırlıkları Kapsamında *Genel Ekonomik Eğilimler Bülteni Karaman 2012*

Seçilmiş Göstergelerle Karaman 2013, Türkiye İstatistik Kurumu,

Marsh, Adrian (2008). Etnisite ve Kimlik: Çingenelerin Kökeni. *Biz Buradayız! Türkiye'de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi*. Edirne Roman Derneği, European Roma Right Centre, Helsinki Yurttaşlar Derneği, Nisan 2008, İstanbul.

<http://turkiyecingeneleri.8m.com/yasambicimleri.htm>

http://tr.wikipedia.org/wiki/Karamano%C4%9Fullar%C4%B1_Beyli%C4%9Fi#/media/File:Eastern_Mediterranean_1450.svg

EKLER

EK-1: GÖRÜŞME FORMU

Araştırmanın Amaçları

- Çingenelele ilişkin genel tanımlayıcı bilgilere ulaşmak. (aile, eğitim, ekonomi, dini yaşantı vb. kültürel yapılanmaları)
- Çingenelerin sosyalleşme biçimleri (sosyalleşme aşamalarının etkisinin genel kültürden farklı yönleri) hakkında bilgi sahibi olmak.
- Çingene kültürüne dair “suçlu” damgasının (stigma) oluşumuna neden olduğu düşünülen faktörleri tanımlamak, “suçlu” damgasını sahiplenme nedenlerini ortaya koymak ve bu durumla baş edebilmek için fikirler sunmak, bu çalışmanın temel amaçlarındandır.

A. Aileyle İlgili Genel Sorular.

1. Kendilerini ne olarak adlandırdıkları? (Türk, Çingene, Roman, Abdal vb.)
2. Göç geçmişleri? Karamanda yaşama süresi? Başka mahallede yaşama arzusu?
3. Aile tipi nedir? Aile reisi kimdir? Çocuk sayısı ve cinsiyetleri?
4. Mahallenin fiziki durumu? Konutun tipi, mülkiyeti ve fiziki durumu nedir?
5. Evde kullanılan eşyalar?
6. Ailede çalışan birey sayısı ve aylık toplam gelir?
7. Ailede kullanılan Türkçeden başka bir dilin varlığı mevcut mu?
8. Size özgü giyim şekillerinden bahseder misiniz?
9. Komşuluk ve akrabalık ilişkilerinizden bahseder misiniz?
10. Birinci derece akrabalarınızdan suç işleyenlerden bahseder misiniz?

B. Ebeveyn Görüşme Soruları.

1. Görüşülenin ailedeki konumu? Yaşı? Eğitim durumu?
2. Medeni durumu? Evlenme yaşı? Eş seçim biçimi? Eş sayısı?
3. Atalarının mesleği? Kendisinin mesleği? Hangi mesleği yapmak istediği?
4. Sizce en önemli ahlaki kavramlar nelerdir?(Namus, sadakat. Dürüstlük, vb.) Dini yaşantınızdan bahseder misiniz?
5. Alkol ve uyuşturucu kullanımı hakkında ki düşünceleriniz? Suç hakkındaki düşünceleriniz?
6. Sizce toplumsal prestij nedir? Nasıl elde edilir?
7. Çocukluk döneminizde ki rol modeliniz kimdir? Neden? Çocuklarınızın rol model olarak kimi seçmesini istersiniz? Neden?
8. Diğer aile bireyleriyle iletişim biçiminizden bahseder misiniz?(Eş ve çocuklarla)
9. Kız erkek ayrımı yapılır mı? Çocukların evde ki rolü nedir? İdeal kız ve erkek çocuklar nasıl olmalıdır? Anne-babaya itaatsizlik nasıl karşılık bulur? Otorite nasıl sağlanmaktadır?
10. Çocuklarınıza olan ilgi ve sevginizi nasıl gösterirsiniz?
11. Çocuklarınızın arkadaş çevresi ile ilgili ne düşünüyorsunuz?
12. Çocuklarınızın eğitim hayatıyla ilgili ne düşünüyorsunuz?
13. Çocuklarınızın iş hayatıyla ilgili ne düşünüyorsunuz?
14. Çocuklarınızın dini yaşantısından bahseder misiniz?
15. Çocuklarınızın kitle iletişim araçlarıyla olan ilişkisinden bahseder misiniz?

C. Çocuk Görüşme Soruları

1. Görüşülenin ailedeki konumu? Yaşı? Eğitim durumu?
2. Medeni durumu? Evlenme yaşı? Eş seçim biçimi? Eş sayısı?
3. Kendisinin mesleği? Hangi mesleği yapmak istediği?
4. Sizce en önemli ahlaki kavramlar nelerdir?(Namus, sadakat. Dürüstlük, vb.)
5. Alkol ve uyuşturucu kullanımı hakkında ki düşünceleriniz?
6. Rol modeliniz kimdir? Neden?
7. Sizce toplumsal prestij nedir? Nasıl elde edilir.
8. Diğer aile bireyleriyle iletişim biçimi?(Ebeveyn ve kardeşlerle)
9. Arkadaş çevreniz ile ilgili bilgi verir misiniz?
10. Eğitim hayatınızla ilgili bilgi verir misiniz?
11. Çalışma hayatınızla ilgili bilgi verir misiniz?
12. Dini yaşantınızla ilgili bilgi verir misiniz?
13. Kitle iletişim araçlarıyla olan ilişkiniz hakkında bilgi verir misiniz?
14. Suç geçmişiniz var mı/yok mu? Nedenleri hakkında bilgi verir misiniz?
15. Genel olarak toplumun size karşı olan tavrı hakkında bilgi verir misiniz?